

CERVANTES DON QUIJOTE

RÉVAI-KIADÁS

Q1
100

Klasszikus

Regénytár

Új sorozat

Klasszikus Regénytár

Új sorozat

Szerkesztők

Ambrus Zoltán és dr. Voinovich Géza

AZ ELMÉS NEMES

Don Quijote de la Mancha

III.

Irta CERVANTES

Fordította GYÓRY VILMOS

Bevezette DR. WILDNER ÖDÖN

Második kiadás

BUDAPEST,
RÉVAI TESTVÉREK IROD. INT. R.-T.
KIADÁSA

69/134631

70/745200

70/745205

71/73196

55/795848

R. 22.949

Révai Testvérek Irodalmi Intézet R. T. Nyomdája
Budapest, V., Ügynök utca 8.
14211.

AYUNTAMIENTO DE MADRID

0100767826

Ayuntamiento de Madrid

AZ ELMÉS NEMES

DON QUIJOTE DE LA MANCHA

MÁSODIK RÉSZ

AJÁNLÁS.

LE MOS GRÓFJÁNAK.

Midőn a mult napokban Nagyméltóságodnak megküldöttem színdarabjaimat, melyek hamarább jelentek meg nyomtatásban, mint a színpadon, akkor — ha jól emlékszem — azt mondtam, hogy Don Quijote már a sarkantyúját csatolja, s Nagyméltóságodhoz készül, hogy kezét csókolhasson; most pedig azt mondom, hogy immár fel is csatolta s útra is kelt, s ha szerencsésen odá érkezhetik, úgy vélem, tettem valami szolgálatot Nagyméltóságodnak, mert se szeri se száma a hozzám minden oldalról intézett sürgetéseknek, hogy küldjem el már, hadd oszlassa el azt az undort és csömört, melyet egy másik Don Quijote okozott, mely a „Második Rész“ neve alá rejtőzve, a világot bejárta volt. De senki sem tanúsított nagyobb érdeklődést iránta, mint a nagy sinai császár, aki valami egy hónapja külön futárral küldött hozzám egy sinai nyelven írt levelet, melyben arra kér, sőt igazabban mondva, azért esdekel, küldjem el ő neki, minthogy egy collegiumot szándékozik alapítani, melyen a spanyol nyelvet fogják tanítani, s azt akarná, hogy tankönyv gyanánt a Don Quijote történetét használják;

egyszersmind azt is üzente, hogy ezen collegiumnak én leszek a rectora. Kérdést intéztem ekkor a küldöttehez, gondoskodott-e öfelsége számomra valami utiköltségéről? Ez azt felelte: esze ágában sem volt. Akkor hát, barátom — viszonoztam én — bátran visszaindulhat tíz órakor vagy húsz órakor, vagy amikor kedve tartja, mert én egyáltalában nem vagyok abban az állapotban, hogy ilyen hosszú útra adjam a fejemet; mert azonkívül, hogy beteges vagyok, pénz dolgában is nagyon gyenge lábon állok, de meg tisztelet, becsület minden császárnak és fejedelemnek, van énnekem Nápolyban, Lemos grófjában olyan pártfogóm, aki minden ilyes collegiumok és rectorások üres címei nélkül is oly gazdagon gyámolít és segíyez, s annyi kegyben részesít, amennyinél többet még csak nem is kívánhatok. Ezzel búcsút vettem tőle, valamint búcsút veszek Nagyméltóságodtól is, ki nek „Persiles és Sigismunda szenvedései“ című könyvemmel ezennel kegyeibe ajánlom, melyet Deo volente,*) négy hónap múlva befejezek. Ez pedig vagy a legjobb vagy a legrosszabb lesz, amit nyelvünkön valaha írtak; hozzáteszem, a mulattató könyvek között. De még azt is kimondom, megbántam, hogy a legrosszabbat ide írtam, mert barátaim állítása szerint, ez a munka a tökéletesség lehető legmagasabb fokát fogja elérni. Isten adjon Nagyméltóságodnak minden kívánható boldogságot, Persiles pedig arra készül már, hogy megcsókolhassa Nagyméltóságod kezét, én meg lábait, mint szolgálója. Madridban, az ezerhatszáz tizenötödik október utolsó napján.

Nagyméltóságod szolgálója

Miguel de Cervantes Saavedra.

*) „Ha az Isten akarja“.

ELŐSZÓ.

Irgalmas Isten, milyen mohón ragadod meg ezt az előszót, magasrangú vagy közrendű olvasó, abban a hitben, hogy ez szólni, szapulni fogja azt az író, ki ama második Don Quijotet közrebocsátotta, névszerint azt, amelyről azt mondják, hogy Tordesillasban fogamzott és Tarragonában jött e világra. Én azonban, az igazat megvallva, nem szerzem meg néked ezt az élvezetet, mert habár a sérelem haragra szokta lobbantani még a legalázatosabb szívet is, nálam e szabály kivételt fog szenvedni. Talán azt szeretnéd, ha elmondanám számárnak, otrombának, szemtelennek: bizony eszem ágában sincs; verje meg a maga bűne, amit főzött, egye meg s váljék egészségire. Amí azonban mégis csak fájt, az, hogy öregnek és csonkának csúfol, mintha bizony én rajtam állt volna feltartóztatni az időt, hogy fölöttem át ne suhanjon, vagy karomat valami kocsmában vesztettem volna el, nem pedig azon fenséges alkalommal, melyhez foghatót sem a múlt, sem a jelen századok nem láttak, sem a jövődök nem láthatnak. Ha sebeim nem tündöklesek is azok szeme előtt, akik látják, legalább mégis becsülésben részesülnek azok tisztelete által, akik tudják, hol kaptam. Mert a katonához jobban illik a csatában halni, semmint futással megmenekülni; ez nekem annyira meggyőződése, hogy ha mostanság valaki a lehetetlenséget ajánlaná s lehetővé is tenné, mégis csak jobb szeretném, hogy ott voltam ama dicsőséges eseménynél*, mintha az abban való részvétel nélkül, minden tagom ép maradt volna. Azok a sebek, amik a katonák arcán s mellén látszanak, vezércsillagok, melyek másokat a dicsőség

*) A lepantoi ütközet.

egére s a megérdemlett magasztalás kívánására vezetnek. Azután meg azt is meg kell gondolni, hogy az ember nem az ősz hajával ír, hanem az eszével, amely pedig az esztendőkkal érettebbé szokott válni. Az is fáj, hogy irigynek mondott, s úgy élém rakta, hogy mi az irigység, mint valami tudatlannak, pedig az igazat megvallva, a kétféle irigység közül én csak azt ismerem, amely szent, amely nemes s amely a jóra irányul. Minthogy ez valóban így van, én csakugyan egyetlen egy papot sem akarok üldözni, kivált, ha az hozzá még a szent Inquisitio tagja is. S ha ő azt érti, akit úgy látszik hogy ért, ebben meg épenséggel csatlakozik, minthogy annak lángeszét bámulom, s csodálója vagyok műveinek és szakadatlan, folytonos tevékenységének*). Végül pedig ezen tisztelt szerzőnek még hálával is tartozom azért, hogy novelláimról azt jegyezte meg, hogy azok inkább szatirikusok semmint tanulságosak, mindamellett jók; bizonyára nem lehetnének azok, ha mind a kettőből nem volna bennök.

Úgy sejttem, mintha azt mondanád, nagyon is mérséklem magamat és igen is belül maradok szerénységem határán, tudva, hogy a gyötrődőnek nem kell még nagyobb gyötrelmet okozni, pedig ezé az úré kétségkívül máris igen nagy lehet, minthogy nem merészel fényes nappal nyíltan síkra szállni, hanem álnévbe burkolózik s szülőföldét is eltagadja, mintha valami felségsértést követett volna el. Ha netalán valamikor megismerkednél vele, mondd meg neki, azt üzenem, én nem nehezelek rá, mert igen jól tudom, hogy az ördög meg szokta az embereket kísértetni, s az az egyik legnagyobb kísértés, mikor valaki azt veszi a fejébe, hogy ő tud olyan könyvet írni s kiadni, melyből annyi lesz a híre, mint a haszna, s annyi a haszna, mint a híre. Nagyobb igazság okáért aztán mondd el neki, kérlek, jó kedvvel, vidámsággal ezt a történetet:

**) Kétségkívül Lope de Vegát érti, aki 1614-ben kétszeri házasság után, a sz. Ferenciek szerzetébe lépett, s 1608 óta az Inquisitio c. familiarisa volt.

Volt egyszer Sevillában egy bolond, akinek furcsa eszelőssége ritkította párját a világon. Ugyanis az volt a szokása, hogy kifurt egy nádszálat s a végén kihegyesítette. Ha aztán az utcán vagy egyebütt valami kutyára akadt, a maga lábával lefogta ennek az egyik lábát, a másikat meg fölemelte a kezével s ahogy tudta beigazította az alfelébe a nádszálat, s úgy felfujta vele mint a dudát. Mikor aztán a kutya egészen neki domborodott, egyet-kettőt rálegyintett a hasára s rendesen így szólt a körülállókhoz (akik szokás szerint mindig nagyon sokan voltak): „Azt hiszik, úgy-e, hogy gyerekség a kutyát felfujni?“ Uraságod is azt hiszi úgy-e, hogy gyerekség könyvet írni? S ha ezt a történetet föl nem éri ököllel, akkor, nyájas olvasóm, mondd el neki ezt a másikat, mely szintén bolondról és kutyáról szól.

Volt Cordobában egy másik bolond, akinek az volt a szokása, hogy a fejetetején egy darab márványt vagy más valami súlyos követ hordozott. Mihelyest valami kutyával találkozott, amelyik nem vigyázott magára, nyomban odasettenkedett melléje s az egész súlyos terhet rázuhantotta. Megijedt erre a kutya, s éktelen nagy sivalkodással, ugatással végigszaladt három utcán. Egyszer azonban megtörtént, hogy az így megrezzentett kutyák között egy sipkacsínálójéra akadt, melyet gazdája különösen nagyon szeretett. Lepottyantotta a követ erre is, fején találta vele, a megütött kutya elkezdett kegyetlenül sivalkodni, a gazdája látta, hallotta az egészet, fogott egy rőföt, ki a bolondra, s megrakta úgy, hogy nem maradt benne egy porcika veretlen. Minden ütésnél, amit ráhuzott még így is szidta: „Adta zshiványa, az én vizslámat? Nem láttad, semmirekellő, hogy az én kutyám vizsla?“ S addig ismételte újra meg újra a vizsla szót, hogy egészen porhanyóvá verte a bolondot, mire aztán útjára eresztette Isten hírével. Fogott az intés a bolondon, hazasompolygott s ki se jött az utcára valami egy hónapig; ekkor azonban újra előkerült, folytatni akarta szokását még súlyosabb teherrel. Csakhogy ha most valami kutyával találkozott, nézte szemre-fejre sokáig, de csak nem merte, csak nem akarta rázuhintani a követ,

s egyre azt mondogatta magában: „Ez vizsla; vigyázz!” Szóval, akárhány kutya jött is aztán véle szemközt, még ha mészáros kutya vagy kis puli volt is, ő azt mind vizslának nézte s így a követ többé le sem ejtette. Talán ennél a történetírónál is ez lesz majd az eset s nem merészeli többé esze dirib-darabját könyvekbe pottyantani, melyek ha rosszak, keményebbek a kösziklánál.

Mondd meg neki azt is, hogy fittyet hányok ama fenyegetésének, hogy az ő könyvével elüti kezemről a nyereséget; s ahhoz tartom magamat, amit a Perendenga című híres entremes-ben*) mondanak: „Él még értem bíró uram, s Krisztus urunk mindnyájunkért!” Él még a nagy Lemos gróf akinek ismeretes bőkezűsége balsorsom minden csapása között is fentart engemet; s él még irántam Toledo főtisztelendő érsekének Don Bernardo de Sandoval y Rojasnak páratlan szeretete, még ha a világon több nyomda se volna már, vagy ha több könyvet nyomtatnának is még ellenem, mint ahány betű van Mingo Revulgo verseiben**). Ez a két főúr, minden hizelkedés ösztönzése nélkül részemről s minden egyéb érdek nélkül, egyedül szívök jóságának indítására, annyi kegyben és jótéteményben részesítenek, hogy szerencsésebbnek s gazdagabbnak tartom magamat mintha a szerencse az ő szokott rendes útján emelt volna a legfelső magasságra. Becsülete lehet a szegénynek is, de nem lehet az aljasnak; a szegénység elhomályosíthatja a nemességet, de tökéletesen el nem sötétítheti; mint-hogy azonban az erény mindig lövell valami fényt magából, még ha csak az inség akadályain és szűk nyílásain keresztül is, a fenkölt és nemes lelkek mindig becsülésben s ennél fogva gyámolításban is fogják részesíteni. Többet aztán ne is mondj neki, valamint én se mondok már tenéked, legfeljebb azt adom még tudodra, értsd meg, hogy Don Quijotének e második részét, melyet ezennel átnyujtok, ugyanaz a mester szabta s

*) Közbeszótt, rövid vígjáték, intermezzo. Ford.

**) Dialogos formájú politikai szatírák a IV. Henrik uralkodásának végéről (1472 körül); a párbeszédet két pástor folytatja: Mingo Revulgo („a tömeg-úr”) és Gil Arribato („a magasztos”).

ugyanabból a szövetből, aki az elsőt, s hogy ebben a bővített Don Quijotét kapod, aki egyszersmind meghalt s el is temettetett, hogy senki ne merészkedjék többé új tanubizonyságot felhozni mellette; elég volt már az eddigi is, s elegendő, hogy az ő okos bolondságairól egy becsületes ember nyujtott tudósítást, aki újabbakkal nem is akarja többé megtoldani. Akármilyen jó legyen valami, a túlság mindig le fog vonni becséből, míg a kevesebbség még a silányabbnak is kölcsönöz némi értéket. Elfeledtem mondani, hogy Persilest várhatod, mert már készülőfélben van, úgyszintén a Galatea második részét is.

DON QUIJOTE DE LA MANCHA

HA ODKA NEM ELŐRE

DON QUIJOTE DE LA MANCHA

MÁSODIK RÉSZ ELSŐ FELE

DON QUIJOTE DE LA MANCHA

MADRID: RESS ET SO FILS

I. FEJEZET.

A lelkész, meg a borbély milyen beszélgetésbe bocsátkoztak Don Quijoteval, betegsége felől?

Cide Hamete Benengeli e történet második részében, Don Quijote harmadik kirándulásáról szólva, azt mondja, hogy a lovagot a lelkész és a borbély majd egy álló hónapig meg nem látogatták, nehogy újra felelevenítse lelke előtt az elmúlt dolgokat. Emellett azonban el nem mulasztották, hogy be ne szóljanak unokahugához és gazdasszonyához, akiknek szívökre kötötték, viseljenek rá gondot hűségesen, s adjanak neki erősítő eledeleket, amik testet-lelket táplálnak, mivel az ő meggyőződésük szerint a lovag minden szerencsétlensége éppen innét vette eredetét. A főhercegek azt felelték, megtették eddig is s megtesznek ezután is mindent a legszívesebben s olyan gondossággal, amint csak Isten tudniok adta, mert máris tapasztalták, hogy gazdájok egyszer-másszor úgy viseli magát, mintha tökéletesen eszén volna. Ennek hallatára a két jóbarát nagyon megörült, s úgy hitték igen derekasan eltalálták, hogy Don Quijotét elbűvölten hozták haza az ökrös szekéren, amit ez éppoly nagyszabású, mint részletes történet első részének utolsó fejezetében elbeszéltünk. Utóbb elhatározták, hogy meglátogatják, s meggyőződést szereznek javulásáról, amit egyébiránt majdnem teljesen lehetetlennek tartottak; megegyeztek egyszersmind abban is, hogy a kóbor lovagságot a legtávolabbról sem fogják érinteni, attól való féltőkben, hogy az alig behegedt sebeket megint fel ne szaggassák.

Végre tehát csakugyan elmentek hozzá látogatóba s ott találták az ágyon ülve, zöld flanell-ujasban, toledoi

tarka sipkával a fején, de az egész ember úgy elszáradt s úgy összeaszott, mint a valóságos múmia. Igen szívesen fogadta a látogatókat, akik elkérdezték, hogy s mint szolgál egészsége, mire ő a legértelmesebben s a legválogatottabb szavakban válaszolt.

Társalgásuk folyamában — amint mondani szokás — egyszer csak elkezdtek az ország dolgát tárgyalni, mit hogyan kellene intézni, s ekkor majd ezt a hibát zötytyentették helyre, majd amazt ítélték el, most egyik szokáson igazítottak, majd a másikon adtak túl, s fejlenkint mind a három egy-egy új törvényhozóvá, mai Lygurgussá, újdonsült Solonná lett, s úgy teremtettké újjá az egész államot, mintha valami kohóba dugták volna, melyből egészen más alakban jött újra elő, mint amilyenben beletették. Ami pedig Don Quijotét illeti, ez minden felmerülő tárgyhoz olyan okosan szólt hozzá, hogy a két kérdezősködő minden kétségen kívül hitte, hogy ép és józan esze megjött immár teljesen.

Az unokahugocska és a gazdasszony is tanúi voltak a beszélgetések, s azt se tudták, hogyan adjanak elég hála-t az Istennek, hogy gazdájukat ilyen józan értelműnek tapasztalják. Azonban a pap, megváltoztatva előbbi föltett szándékát, hogy a lovag-dolgokat nem érinti, egész bizonyossággal szerette volna megtudni, vajjon csakugyan lehet-e hát építeni Don Quijote kigyógyulására vagy sem? Lassanként szóba hozott tehát ujsághképen egyet s mást a fővárosból; egyebek közt azt is; széltiben erősítik, hogy a török hatalmas hajóhaddal közelít, csak hogy mindeddig nem lehet bizonyosan tudni, mi a szándéka s hol készül a fenyegető zivatar lecsapni. S ez az aggodalom, mely majdnem minden évben fegyverre szólít, talpra keltette az egész keresztyénséget, s ő felsége már is megerősítette Nápoly és Szicilia partjait, úgyszintén Malta szigetét. Mire Don Quijote ekképen válaszolt:

— Ő felsége a legelőrelátóbb harcoshoz illően járt el, ha országait idejekorán megerősíti, hogy az ellenség készületlenül ne találja; azonban ha az én tanácsomat fogadná el, tudnék én neki olyan védekezést ajánlani,

amilyenről ő felsége mostanság jóformán még csak nem is álmodik.

Alig hallotta meg a pap e szavakat, mindjárt így szólt magában:

— Isten legyen neked irgalmas szegény Don Quijote, mert úgy látszik bolondságod magas ormáról te megint együgyűséged mély örvényébe akarsz alázuhanni.

Azonban a borbély, akinek ugyanaz ötlött elméjébe, ami a papnak, megkérdezte Don Quijotet, miben állana ez az óvatossági rendszabály, melyet ő olyan kitűnőnek tart? Nem olyan-e talán, ami oda lenne sorozható a számos ferde tanácsokhoz, miket a fejedelmeknek adni szoktak.

— Az én tanácsom, tisztelt állkaparó úr,—vizsgálta Don Quijote, — egyáltalában nem ferde, sőt igenis egyenes.

— Nem is úgy értettem, igazította ki magát a borbély, csupán azt akartam mondani, hogy a tapasztalás arról tesz bizonyosságot, hogy azon tanácsok, amelyeket ő felségének adni szokás, majd mind vagy legalább is nagyrészből vagy kivihetetlenek vagy esztelenek, vagy a királynak vagy az országnak károsak.

— Az én tanácsom — felelt Don Quijote —, sem nem kivihetetlen, sem nem esztelen, hanem a legkönnyebb szerrel végrehajtható, a legcélszerűbb, a legalkalmasabb s a legegyszerűbb, melynél tökéletesebbet egyetlen találékony elme sem tudna nyújtani.

— Miért nyújtja tehát nagyságod oly hosszúra, hogy kisússe, señor Don Quijote? — kérdezte a pap.

— Mert nem akarom elárulni — felelte Don Quijote —, mert ha én most itt kimondom, holnap reggel már a tanácsurak fülébe jut, s más csipi el az én fáradozásom háláját és jutalmát.

— Ami engem illet — vizsgozta a borbély —, szavamat adom rá itt és az Isten előtt, hogy nagyságod nyilatkozatát el nem mondom se a királynak, se a bástyának*), sem semmi halandónak a világon: amely esküformát abból a románcból tanultam, melynek ele-

*) Sakk-nyelven: előkelőnek.

jén ama bizonyos pap feladta a királynak a tolvajt, aki tőle a száz aranyat, meg gyorslábú öszvérét elrabolta.

— Semmi közöm a mesékhez — mondta Don Quijote —, azt azonban tudom, hogy ez az esküfogadás elégséges, mert a borbély úr becsületes ember.

— Még ha a dolog másképp volna is — jegyezte meg a pap —, én kezeskedem és jót állok érte, hogy ez esetben olyan néma lesz mint a hal, máskülönben búsasan megadja fecsegése árát.

— S kicsoda kezeskedik tisztelendőségedért, lelkész úr? — kérdezte Don Quijote.

— Hivatalos állásom, amely szerint tartozó kötelességem a titoktartás.

— A mennyköbe is tehát! — kiáltott fel Don Quijote e szavakra — mi egyébre lehetne szüksége ő felségének, mint hogy nyilvánosan kihirdettesse, hogy egy meghatározott napon jelenjen meg az udvarnál minden kóbor lovag, aki csak szertebarangol Spanyolországban. S ha csak egy féltucat verődik is össze, akadhat közöttük olyan, aki egymaga is elégséges, hogy a török egész hatalmát tönkre verje. Figyeljenek rám, uraim, s hallgassák meg amit mondok. Avagy soha meg nem történt dolog-e talán, hogy egyetlen kóbor lovag úgy lekaszaboljon egy kétszázezer emberből álló hadsereget, mintha valamennyinek egy gégéje volna vagy mindnyájan árpacukorból volnának? S ha nem: ugyan mondják meg, kérem, hány meg hány történet van teli ilyes csodatételekkel? Élne csak manapság a hírneves Don Belianis, vagy egyetlen tagja Amadis de Gaula számtalan nemzetségének, élne csak egy ezek közül, s vigyen el engem az ördög, hogy ne mondjak mást, ha ez aztán rajt' ütne a törökön, nem akarnék részes lenni abban, amit a pogány kap. Egyébiránt gondot visel az Isten az ő népére, s majd támaszt más valakit, aki ha nem lesz is oly hatalmas, mint a hajdani kóbor lovagok, bátorság dolgában legalább bizonyosan nem lesz nálok alábbvaló; az Isten tudja mit gondolok, egyebet nem mondok.

— Jaj! — kiáltott fel e szavakra unokahuga, akármi legyenek, ha a bácsi nem akar megint kóbor lovagnak felcsapni.

Mire Don Quijote így válaszolt:

— Az leszek mind halálig, s ám jöjjön a török alulról vagy felülről, amikor csak akar, s amily erővel csak jöhet, mégegyszer is azt mondom, az Isten tudja, mit gondolok.

Most a borbély vágott közbe ily szavakkal:

— Esedezem, engedjék meg nagyságtok, hadd mondjak el egy rövid történetet, amely Sevillában esett meg, s melyet igen nagy kedvem volna elmondani, mint-hogy egészen ide illik.

Don Quijote megengedte, a pap s mind a többiek meg figyelmesen hallgatták, amint következőkép fogott hozzá elbeszéléséhez:

— Volt Sevillában, az örültek házában egy ember, akit rokonai amiatt adtak be oda, mivel meg volt tébolyodva. Osunában lett az egyház-jog doktorává, de ha Salamancában lett volna is azzá, amint sokan tartották, bizony még akkor is csak bolond volt volna. Ez a tudor aztán egy-két esztendei visszavonultság után egyszer azt képzei magáról, hogy bajából kigyógyult s esze tökéletesen helyrejött; ekkor tehát kapja magát s ír az érseknek, kérve, könyörögve s igen értelmes szavakban, szabadítsa ki e mostani nyomorúságából, mint-hogy Isten különös kegyelméből teljesen visszanyerte már eszméletét; s csupán rokonai azok, akik itt tartják, hogy az ő vagyonában dúskálkodhassanak, s az igazsággal merőben ellenkezőleg azt akarnák, hogy ő holtig bolond legyen. A sok józan s értelmes levél rábirta az érseket, hogy egyik káplánját oda utasította, kérdezősködjék az örültekháza igazgatójától, úgy áll-e a dolog, ahogy ama licentiatus írja, beszéljen aztán magával a háborodottal is, s ha csakugyan arról győződik meg, hogy eszén van, akkor mentse ki onnét s helyezze szabadlábra. A káplán azon módon el is járt megbízásában, s az igazgatótól annyit tudott ki, hogy az az ember bizony még mindig háborodott; s ha egyszer-másszor

egészen úgy beszél is, mint a legértelmesebb ember, utoljára megint csak annyi esztelenséget hadar össze, hogy ez nagyon sokkal túltesz előbbi okos beszédén; ám beszéljen vele magával, így legjobban meggyőződhetik az igazságról. A káplán csakugyan meg is akarta tenni, s mikor a háborodottal összehozták, beszélt vele tovább egy óra folyásánál, s az örült egész idő alatt egyetlen egy bántó vagy értelmetlen szót sem ejtett ki, sőt ellenkezőleg oly józanul beszélt, hogy a káplán kénytelen volt hinni, hogy az már helyre jött. Az örült a többi között azt is mondta, hogy az igazgató azért néz rá ferde szemmel, mert nem szeretné elveszteni azt a jutalmat, amely a rokonságtól üti a markát, s ezért állítja őt még most is bolondnak, habár néha vannak is tisztább pillanatai; szerencsétlenségének legfőbb oka azonban a nagy vagyon, mert hogy ellenségei ezt élvezhessék, rá kigyót békát kiáltanak, s kételkednek abban a kegyelemben, melyre a hatalmas Isten méltatta, mikor oktalán állatból megint emberré tette. Szóval, úgy beszélt, hogy az igazgatót egészen gyanuba keverte, s rokonait szívtelen fukaroknak tüntette fel. A káplán abban állapodott meg, hogy magával viszi s az érsek lássa szemtől szembe és tapintson az egész dolognak elevenére. A becsületes káplán e jó hiszemben megkérte az igazgatót, adassa rá a licentiatusra azt a ruhát, amiben az örültek házába hozták. Az igazgató váltig figyelmezteté, jól meggondolja mit akar, mert a licentiatus minden kétség kívül még mindig háborodott. De az igazgató minden intése, figyelmeztetése falra hányt borsó volt a káplán előtt, aki sehogysem akart felhagyni a kiszabadítás szándékával. Az igazgató végre engedett az érsek határozott rendeletének s a licentiatusra ráadták a maga újdonság, takaros ruháját. Mikor ez látta, hogy az épeszü emberek öltözetében van s a bolondokétól megszabadult, megkérte a káplánt, legyen oly szíves és engedje meg, hadd vegyen búcsút háborodott társaitól. A káplán azt mondta, ő is vele megy és sorra nézi a házban ápolt örülteket. Csakugyan fel is kerekedtek, s velők együtt még egy páran az ott levők közül. Amint a licentiatus egy

ketrechez érkezett, melybe egy őrjögő volt zárva, ki ugyan most nyugodt és csendes volt, így szólt hozzá:

— Nem üzen valamit, barátom? Most én már haza megyek, mivel hála a jóságos Istennek, az ő kegyelméből és irgalmából, s anélkül hogy megérdemlettem volna, én már visszanyertem eszméletemet. Már én kiépültem s eszemen vagyok, amint hogy Istennél semmi sincs lehetetlen; viseltessék iránta bizalommal, reménységgel, s valamint engemet visszahelyezett előbbi állapotomba: önt is visszahelyezi, ha bízik benne. Lesz rá gondom, hogy tápláló eledeleket küldjek önnek; azokat aztán minden esetre egye meg, mert nem akarom eltitkolni, az én nézetem az — ki e bajokon magam is átmentem —, hogy minden örülség onnan ered, ha az ember gyomra üres, agyveleje meg levegővel van teli. Csak bátorság, bátorság! mert szerencsétlenségünkben a kétségbeesés fogyasztja az egészséget és sietteti a halált.

A licentiatius e szavait egy másik bolond is meghallotta, aki egy másik ketrechen volt, szemben az őrjögőével; felemelkedett a kopott gyékényről, melyen egészen mezítelen heverészett, s nagy fenszóval kérdezte, ki az, aki felépült és okosan akar távozni?

— Én vagyok az, barátom — viszonzta a licentiatius —, én távozom, akinek semmi szükségem többé, hogy itt maradjak, amiért nem is tudok elegendő hálát adni az égnek, hogy olyan nagy kegyelemre méltatott.

— Vigyázzon szavaira, licentiatius, még ne csalja az ördög —, felelt az örült — ne menjen, maradjon nyugton hajlékában, akkor nem kell megint visszatérnie.

— De én tudom, hogy kigyógyultam — felelt a licentiatius — és semmi szükségem rá, hogy ide újra visszavándoroljak.

— Kigyógyult? — kiáltott a háborodott. — Jó, jó, majd elválík. Isten áldja. De én esküszöm Jupiterre, akinek fenséges képét a földön én viselem, hogy egyedül ezért az egy bűnért, amelyet Sevilla ma elkövet, midőn önt e házból menni hagyja és okosnak tartja: olyan büntetést bocsátok rá, hogy megemlegeti mind örökkön-örökké, amen! Hát nem tudod, te együgyű licentiatiusocska, hogy

megtehetem én, ki a mennydörgő Jupiter vagok, aki kezemben tartom a gyújtó villámokat, melyekkel tudom és szoktam fenyegetni és összerombolni a világot. Most azonban csak egy módon akarom megbüntetni ezt a tudatlan várost, úgy mint azzal: hogy sem benne, sem teljes egész környékén eső nem lesz három hosszú esztendeig azon napságtól számítva, melyen a fenyegetés fölhangzott. Te szabad légy-e, te ép, te okos? én meg bolond, én meg beteg, én meg ide bilincselve? Úgy se géljen, akasszanak fel ha esőt adok!

A körülállók figyelmesen hallgatták a bolond szavait; a mi licentiusunk azonban a káplánhoz fordulva megragadta kezét s így szólt:

— Ne törődjék vele, jó uram, s föl se vegye amit ez a bolond mondott, mert ha ő Jupiter, s nem akar esőt adni: én, aki Neptun vagyok, a vizek istene és atyja, majd megáztatom a földet, amikor csak kedvem tartja s valahányszor szükséges.

Mire a káplán ekképen válaszolt:

— Mégsem lesz jó, tisztelt Neptunus úr Jupiter urat haragra gerjeszteni; most csak maradjon kegyed itthon, majd eljövök én nagyságodért máskor, amikor az idő és az alkalom kedvezőbb lesz.

Az igazgató s a körülállók elnevelték magukat, ami a káplánnak kissé zokon is esett; a licentiatust megint levetkőztették, szépen otthon maradt, s ezzel vége az elbeszélésnek.

— Ez tehát az az elbeszélés, borbély úr — szólt Don Quijote —, amit minden áron el akart mondani, mert oly nagyon ideillőnek tartotta? Lám, lám, tisztelt kosz-vakaró úr, hát azt hiszi, hogy az ember oly vak, hogy a szitán nem lát keresztül? S nem tudja kegyed, hogy az mindig gyűlöletes s mindig rossz vért csinál, ha valaki egyik lelket a másikkal, egyik bátrát a másikkal, egyik szépet a másikkal, egyik családot a másikkal egybeazonosítja? Én, borbély úr, nem vagyok Neptun, a vizek istene, s nem törődöm vele, okosnak tartanak-e vagy sem, ha nem vagyok az; én csak abban fáradozom, hogy a világnak értésére adjam, milyen öreg

hiba, ha elmulasztja feleleveníteni azt a boldog időt, midőn hajdan a kóbor lovagrend viaskodott. De ez a mi elsatnyult korunk nem is méltó, hogy azt a nagy boldogságot élvezze, melyet azok a századok élveztek, melyekben a kóbor lovagok vállalták magokra s hordozták azt a súlyos terhet, hogy az országokat védelmezzék, a hajadonokat ótalmazzák, az árvákat és kiskorúakat gyámolítsák a kevélyeket büntessék s az alázatosakat jutalmazzák. A mai kor lovagjai legtöbbször inkább a selyem meg a bársony suhog, s más egyéb drága szövetek, amikbe öltözködnek, semmint a páncél csörrenne, amelyvel övezkedniök kellene. Ma már nincs olyan lovag, aki a mezőn hálna, a levegőég minden zordonságának kitéve, tetőtől talpig fegyverben; ma már nincsen, aki lábát ki sem véve a kengyelből, lándsájára támaszkodva, legfőbb gondjának ismerje — amint mondani szokás —, hogy meglopja az álmot, mint a hajdani kóbor lovagok cselekedtek; ma már nincs egyetlen egy se, aki egyik erdőből ki, a másik vadomba berontana, onnan megint a rendesen viharzó és háborgó tenger kopár és elhagyott partjára sietne, ahol kis csónakot talál, evezők, vitorla, árboc és minden kötélzet nélkül, azonban rendületlen bátorsággal mégis beleugrik, s oda veti magát a mélységes tenger könyörtelen hullámainak, melyek majd az égig hajítják, majd feneketlen mélyre süllyeszti alá; ő azonban mellét a legyőzhetetlen viharnek nekifeszítve, amikor meg sem álmondná, háromezer mérföldnyire van onnét, ahol hajóra szállt, s a távol, ismeretlen földön partra szökve, olyas dolgok történnek vele, melyek méltók, hogy feljegyeztessenek, nem pergamenre, hanem ércclapra. De manapság a renyhesség diadalmaskodik a serénységen, a tétlenség a munkásságon, a bűn az érenyen, a fenhéjázás a bátorságon, az elmélet a gyakorlaton a fegyverforgatás terén, melyek mind csupán az arany korban és a kóbor lovagokban éltek és ragyogtak. S ha nem így van, ugyan mondják meg, ki volt becsületebb és bátrabb a nagy hírű gaulai Amadisnál? ki elmésebb angolországi Palmerinnél? kicsoda udvariasabb és nyájásabb a fehér Tirantenál? ki lovagiasabb a graecai

Lisuartenál? ki megszabdaltabb és szabdalóbb Don Belianisnál? kicsoda rendíthetetlenebb gaulai Perionnál, ki vakmerőbb a veszélyben Felismarte de Hircaniánál. avagy kicsoda őszintébb Esplandiannál, ki merészebb a traciai Don Cirongilionál, ki bátrabb Rodamontenál, ki okosabb Sobrino királynál, ki vitézebb Reinaldonál, ki győzhetetlenebb Roldannál, s ki vidámabb és előzékenyebb Rugeronál, akitől a mai ferrarai hercegek származnak, Turpin kosmográfiájának tanúsága szerint? Mindezen lovagok, tisztelendő lelkész úr, s még egy egész sereg, akiket felhozhatnék, mind kóbor lovagok valának, a lovagság dísze és virága. Ezek és a hozzájuk hasonlóknak lennének az én szívem szerint való férfiak, s ha ő felsége ilyeneket kaphatna, az lenne az igazi védelem, nem is kerülnének annyiba, a török meg téphetné a szakállát. Egyébiránt, én itthon maradok, minthogy a káplán úr nem akar magával vinni; s ha Jupiter — mint a borbély mondta — nem akar esőt adni, itt vagyok én, aki majd megáztatom a földet, mihelyt kedvem tartja; ezt pedig azért mondom, hogy a habaró úr tudja, hogy elértettem.

— Igaz lelkemre mondom, senor Don Quijote — jegyezte meg a borbély —, nem akartam sérteni és Isten a tanúságom, hogy szándékom jó volt, kérem is nagyságodat ne nehezteljen.

— Nehezteljek-e vagy sem — viszonzta Don Quijote —, azt én tudom.

Mire a lelkész így vágott közbe:

— Igaz ugyan, hogy eddig jó szerén egy árva szót se szóltam, mindazáltal Don Quijote úr előadása folytán egy kétségem támad, amely tépi, marja lelkiismeretemet s amelytől minden áron meg akarnék szabadulni.

— A tisztelendő úrnak még sokkal komolyabb dolgokhoz is van joga — viszonzta Don Quijote — s azért mondja ki bátran, ami bántja, mert bizonyára nem kellesz, ha az embernek lelkiismeretét valami terheli.

— Kegyes engedelmével kimondom tehát — felelt a pap —, én csakugyan Tamás vagyok abban, és semmi módon sem tudom elhinni, hogy az egész sereg kóbor lovag, akiket nagyságod, senor Don Quijote, elősorolt,

testestül, lelkestül, igazán és valósággal éltek valaha e világon; inkább úgy képzelem, mindez, merő koholmány, mesebeszéd, hazugság, csupa álom, amit éppen most felterkent emberek beszéltek el, vagyis jobban mondva olyanok, akik félig még alusznak.

— Ez megint olyan tévedés — felelte Don Quijote —, amelybe már sokan estek, akik nem hiszik, hogy ilyen lovagok léteztek a világon, s én nem egyszer, majd egy, majd más alkalommal s különféle emberekkel szemben megkísérlettem már felderíteni ezt a majdnem általános csalódást; szándékom néha nem sikerült, más-kor azonban igen, amikor az igazságnak vállalaira állítottam. Ez az igazság annyira bizonyos, hogy majdnem azt merném mondani, én a tulajdon magam szemével láttam Amadis de Gaulát, aki magas termetű, fehér arcú, fekete — de jól rendben tartott — szakállú férfiú volt, nyájas, de azért komoly tekintetű, kevés beszédű, késedelmes a haragra, gyors a megbocsátásra. S amint Amadist lerajzoltam, úgy vélem, hasonló hűséggel le tudnám írni s festeni a világ minden történeteiben foglalt kóbor lovagok képét, mert az a meggyőződésem, hogy olyanok voltak, amilyeneknek a történetek mondják, s hős tetteikből, melyeket véghez vittek, jellemökből, melyet tanusítottak, helyes gondolkozás útján biztos következtést lehet vonni arcuk vonására, színére és termetökre.

— Mit gondol tehát senor Don Quijote — kérdezte most a borbély —, mekkora lehetett nagyságod képzelete szerint az óriás Morgante?

— Ami az óriásokat illeti — viszonzá Don Quijote —, etekintetben, hogy voltak-e a világon vagy sem, eltérők a vélemények. Azonban a szentírás, amely csak egy porcikányira sem térhet el az igazságtól, arról tanuskodik, hogy igen is voltak, s ama filiszteus Góliátot hozza fel, aki nyolcadfél láb magas volt, ami minden esetre igen tisztességes magasság. Szicília szigetén is találtak láb-szárcsontokat és lapockákat, melyek akkorák, hogy nagyságuk kétségtelenné teszi, hogy óriásoké voltak, a kiknek toronymagasságuaknak kellett lenniök; e tekintetben a mértan eloszlát minden kétséget. Mindazáltal

alig tudnám egész bizonyossággal megmondani, hogy Morgante mekkora lehetett, bárha valami szerfölött nagyinak éppenséggel nem gondolom; ezt a véleményemet pedig onnan meritem, mert abban a történetben, mely egészen részletesen tárgyalja tetteit, úgy olvastam, hogy ő gyakran aludt fedél alatt; már pedig ha volt ház, amelyben elfért, világos, hogy az ő magassága rendkívül nagy nem lehetett.

— Bizonyos igaz — mondta a pap, akinek igen nagy kedve telvén e nagy bohóságok hallásában, megkérdezte Don Quijotét — milyennek képzei Reinaldos de Montalvant, meg Don Roldant s Franciaország többi tizenkét pairjét, akik mindnyájan kóbor lovagok voltak.

— Reinaldosról — viszonzta Don Quijote — el merem mondani, hogy széles arca volt, színe veres, szeme villogó s kissé kidülledt, ő maga rendkívül ingerlékeny és bosszús, s vonzalommal viseltetett a rablókhoz és az ilyes elvetemült népséghez. Roldanról, vagy Rotolandoról vagy Orlandoról (mert a történet mind e három néven említi) az a véleményem s határozottan állítom is hogy ő közéletű volt, széles vállú, kissé löcselábú barna színű, veres szakállú, egész testén szőrös, fenyegető tekintetű, kevészavú, máskülönben igen nyájas és művelt.

— Ha Roldan csak olyan gavallér volt, amilyennek nagyságod festette — jegyezte meg a pap —, akkor ugyan nem csoda, ha a bájos Angelica kisasszony ott hagyta a faképnél azért a csinos, vidám, megnyerő, pelyhes állú mór ifjúért, akivel a levelet összeszűrte. S igazán okosan tette, ha többre becsülte a lány Medorot, mint a nyers Roldant.

— Ez az Angelica, tisztelendő uram — viszonzta Don Quijote —, kicsapongó, könnyelmű, szeszélyes egy teremtes volt, aki a világot éppúgy betöltötte illetlen cselekedeteinek, mint nagy szépségének hírével. Száz meg száz vitéz és értelmes főurat csak fitymált s beérte egy csinos apródocskával*, akinek se vagyona, se neve más semmi sem volt mint az az egy, hogy hálásnak mond-

*) Medoro, akibe Angelica ápolás közben beleszeretett.

ható a barátságban, mellyel híve iránt viseltetett. Szép-ségének nagy megéneklője, a hírneves Ariosto, nem is merete vagy nem akarta többé megénekelni, ami ezzel a kisasszonnyal az ő teljes magaodaadása után történt, s ami nem is lehetett valami nagyon épületes, miért is e szavakkal szakasztja félbe költeményét:

„S Catay trónját hogyan nyeré el azzal:
Talán más zengi majd el jobb kobozzal.”

És semmi kétség, hogy ez prófécianak is beillik, amint hogy a költőket vates-eknek is szokás nevezni, ami jövendőmondót jelent. Világosan be lehet látni ezt az igazságot, minthogy utóbb aztán egy nagyhírű andalusiai költő sírta el és énekelte meg az ő „könnyeit”, egy másik, páratlan spanyol költő pedig „szépségét”^{*)}.

— Mondja csak, senor Don Quijote — vágott közbe e szavaknál a borbély —, aközött a sok között akik ezt az Angelicát magasztalták, nem akadt egyetlen költő se, aki valami szatirát írt volna róla?

— Meg vagyok róla győződve — felelt Don Quijote —, ha Sacripante vagy Roldan költők voltak volna, bizonyosan jól megmossák Angelica kisasszony fejét, mert a lenézett és megvetett költőknek természete és szokása, hogy azokon a költött vagy nem költött hölgyeken, akiket szívük bálványául választottak, szatirákban és gúnyversekben álljanak bosszút; amely bosszúállás egyébiránt a nemes szívekhez bizonyára nem illik. Nékem azonban mind e mai napiglan nincs tudomásom semmiféle ilyes gúnyversről, amely Angelica kisasszonyt ostorozná, ki annyi zavart okozott a világon.

— Csakugyan csodálatos — jegyezte meg a pap.

E pillanatban úgy hallották, hogy a leányka meg a gazdasszony, kik a társaságból már előbb eltávoztak, nagy fenszóval kiáltoznak az udvaron; e zajra tehát oda-siettek mindnyájan.

*) Az első Luis Barahona de Soto, ki „Las lagrimas de Angelica”, a második pedig Lope de Vega, ki a „La hermosura de Angélica” című költeményt írta. (Ford.)

II. FEJEZET.

Arról a heves tusakodásról, melyet Sancho Panza Don Quijote unokahugával és gazdasszonyával folytatott, úgy szintén más mulattató eseményekről.

A történet elbeszéli, hogy ama kiáltozás, melyet Don Quijote, a pap és a borbély hallottak, a lovag unokahugától és gazdasszonyától eredt, akik az egész záporosöt Sancho Panzára zudították, aki erőnek erejével be akart menni Don Quijotehoz, míg az asszony-nép útját állotta.

— Mit akar ez a sehonnai ebben a házban? Elhordja kend magát, úgy is egyedül kend az, nem más, aki az én uramat elcsábítja, elcsalja s hegyen-völgyön kóboroltatja!

— Sátánnak gazdaasszonya — pattogott vissza Sancho —, az az elcsábított, elcsalt, az a hegyen-völgyön megkóboroltatott én vagyok s nem a te gazdád! Ő hurcolt meg a világban engemet, s éppen ti keressétek szarva között a tögyit. Ő csalt el engem hazulról mindenféle hitegetésekkel, s ő ígérte azt a szigetet, amelyre még ma is csak a számat tatom.

— Fuladj meg a veszett szigetedtől, átkozott Sancho! — kiáltotta a leányka. — S mik is hát azok a szigetek? Enni való az, te nyalánk, te falánk, te tehetetlen?

— Nem enni való — viszonzotta Sancho —, hanem kormányozni, igazgatni való, jobban mint négy város vagy négy főbíróság.

— Ha százszor úgy van is — felelt a gazdasszony —, ide azért ugyan még se jutsz be, telhetetlen papzsák, ördög pozdorjája! Eredj haza, ott kormányozd a magad házát, meg a tücski-hajcskit, minket pedig ne gyötörj többé se szigettel, se ligettel.

Nagy mulatságot szerzett a papnak meg a borbélynak a három ember kocódása; azonban Don Quijote attól tartva, hogy Sanchonak mindjárt megered a nyelve s olyan ármányos dolgokat talál elibök s megpendíthet

olyasmit is, ami a lovag tekintélyén csorbát ejthet, néven szólította Sanchot, a fehérnépre pedig rákiáltott, hogy hallgassanak s eresszék be a kívánczót.

Sancho belépett, s ekkor a pap meg a borbély búcsút vettek Don Quijotétól, egészen kétségbeesve kiépülése felől, minthogy látták mennyire rabja még mindig bogarainak, s hogyan el van telve átkozott lovagoskodása együgyűségével. Ez oknál fogva a pap így szólt a borbélyhoz:

— Majd meglássa, komám uram, a mi nemes úrunk egyszer csak megint kereket old, amikor meg sem álmodjuk.

— Magam is amondó vagyok — felelt a borbély —, de részemről nem csodálkozom annyira a lovag hőbortosságán, mint a fegyverhordó együgyűségén, aki úgy bele van abba a szigetbe bolondulva, hogy azt hiszem, nincs a világon elegendő erő és hatalom, amely kiverhetné a fejéből.

— Isten gyógyítsa ki őket — szólt a pap —, mi pedig álljunk résen, s várjuk be hová lyukad ki egy ilyen lovag és ilyen fegyverhordó feneketlen ostobasága, mert úgy látszik, mind a kettőt egy bordába szőtték, s a gazda bolondsága nem érne a szolgálé nélkül egy fityinget se.

— Úgy van — mondta a borbély —, s igazán szeretném tudni, mit sütnék-főznek most egymással.

— Majd megtudjuk, komám uram — viszonzotta a pap —, elmondják azt nekiünk a leánya meg a gazdasszony, mert a szemök se úgy áll, hogy meg tudnák állni, hogy ne hallgatózzanak.

E közben Don Quijote szobájába zárkózott Sanchoval, s mikor magukra maradtak, így szólt hozzá:

— Nehezemre esik, Sancho, hogy azt mondtad s még most is mondod: én voltam az, aki házad köréből elcsaltalak, holott tudod, hogy én magam sem maradtam idehaza. Együtt mentünk, együtt jártunk s együtt barangoltunk; egyenlő szerencse, egyenlő sors hányt-vetett mindkettőnket; s ha téged meghintáltak egyszer, engem megrakták százszor, s legfőlebb ezt az egyet lehet szememre hánynod.

— Ez így is volt rendin — felelt Sancho —, mert amint nagyságod mondja, a nyomorúság inkább a lovagok dolgába ártja magát, mint a fegyverhordozókéba.

— Csalódol, Sancho — jegyezte meg Don Quijote —, mert, amint mondják: „quando caput dolet...*)

— Nem tudok más nyelven mint a magamén — szakította meg Sancho.

— Azt akartam mondani — folytatta Don Quijote —, ha az embernek a feje fáj, minden tagja megérzi; s így, én a te urad és gazdád lévén, neked fejed vagyok, te pedig az én tagom, minthogy cselédem vagy; s ez oknál fogva, azt a bajt, ami engem ér vagy érni fog, neked is meg kell érzened, amint én is megérzem a tiedet.

— Így volna helyén — szölt Sancho —, csakhogy, amikor engem a levegőbe lódítottak mint tagot, akkor az én fejem ott ült a nyeregben s csak nézte, hogyan repülök föl s alá, anélkül, hogy valami fájdalmat érzett volna; s ha már a tagoknak tartozó kötelességek, hogy a fej nyavalyáját megérezzék, ennek is kutya-kötelessége volna megérezni amazokét.

— Azt akarod talán mondani, Sancho — vetette ellen Don Quijote —, hogy én nem vettem részt fájdalomban, mikor meghintáltak? Ha mondtad is, ne mondd többet s ne is gondold, mert igazán nagyobb fájdalmat szenvedtem én akkor lélekben, mint te testben. Egyébiránt ne szóljunk most erről, lesz még ideje, amikor hegyiről-tövíre megbeszélhetjük. Azt mondd meg nekem most, Sancho barátom, mit beszélnek rólam a faluban? Mit tart felőlem a köznép, mit a nemesség, s mit a lovagok? Mit mondanak bátorságomról, hősteteimről, udvariasságomról? Hogyan fogadták azon szándékom hírét, hogy újra fel akarom támasztani s világra kelteni a már-már elfelejtett lovag-rendet? Szóval, Sancho, azt akarom, mondj el nekem mindent, amit erről hallottál, még pedig mond el úgy, hogy a jóhoz semmit hozzá ne toldj, a rosszból semmit el ne hallgass:

*) ...caetera membra dolent": „ha a fej szenved, a többi tag is szenved."

mert az igazán hű alattvallóknak az a kötelességök, hogy uraiknak az igazságot a maga tulajdon valóságában mondják el, anélkül, hogy a hizelkedés nagyítsa vagy bármi hiú mellékes tekintet csökkentse. És tudd meg, Sancho, ha a fejedelmek fülébe az igazság a maga teljes meztelenségében jutna, a hizelkedésnek meze nélkül, más idők járnának, s más korokat tartanának vas-kornak, nem a miénket, melyről nekem az a meggyőződése, hogy ez a valóságos aranykor. Szolgáljon ez az intés arra, Sancho, hogy okosan és őszinte nyíltsággal juttasd tudomásomra az értésedre esett igazságot azon dolgok felől, amelyekről kérdeztelek.

— Szívesen megteszem, kedves uram — vizonozta Sancho —, azzal a feltétellel, hogy nagyságod meg nem haragszik azért, amit mondok, minthogy azt akarja, hogy a maga meztelenségében mondjak el mindent, s fel ne öltöztessenem egyéb ruhába, mint ahogy hallottam.

— Biztosítlak, nem fogok megharagudni — nyugtatta meg Don Quijote —, bízvást szólhatsz, Sancho, minden tévovázás nélkül.

— Hogy tehát előlről kezdjem, mindenek előtt azt mondom, hogy a köznép nagyságodat valóságos sült bolondnak tartja, engem pedig szakasztott olyan ostobának. A nemesek azt mondják, hogy nagyságod nem tartja magát a nemesség korlátai közt, Don-t tett a neve elé, s hét szilvafája és két hold földje dacára, ami mellett elől-hátul csupa rongy, még is felcsapott lovagnak. A lovagok meg azt mondják, nem szeretik, ha a nemes emberek egy tálból esznek cseresznyét velök, kiváltképpen az olyan bocskoros nemesek, akiknek sáros a sarujok és fekete harisnyájokra zöldselyem foltot vetnek.

— Ez — mondta Don Quijote — nem illik rám, mert én mindig tisztessége ruhában járok, amin folt nem látszik; hogy rongyos vagyok, az meglehet, csakhogy annak nem az idő, hanem a fegyverviselés az oka.

— Ami pedig — folytatta Sancho — nagyságod bátorságát, udvariasságát, hőstetteit és fáradozását illeti, afelől különbözők a vélemények. Egyik azt mondja: bolond, de mulatságos; a másik: bátor, de szerencsétlen;

a harmadik: udvarias, de tolakodó; így aztán szólnak-szapulnak bennünket, úgyhogy sem nagyságodon, sem énrájtam nem hagynak egy köröm-feketényi becsületet.

— Látod, Sancho — jegyezte meg Don Quijote —, mutatkozzék csak az erény valahol kiváló minőségben, mindjárt támadnak üldözői. A legnevezetesebb régi hősök közül csak igen kevés vagy alig volt egy is, akit a rágalom megkímélt volna. Julius Caesarra, a leghősbibb, legokosabb s legbátrabb hadvezérre ráfogták, hogy túlon túl dicsőségvágyó és se ruhája nem tiszta, sem erkölce. Sándorra, akinek hőstettei a nagy melléknevet vívták ki, azt költötték, hogy részeges volt; Herculesről, aki annyit fáradozott, azt hiesztelik, hogy fajtalan volt és elpuhult. Don Galaorról, Amadis de Gaula öcséről azt susogják, hogy rendkívül szeretett veszekedni, bátyjáról meg, hogy pityergő volt. Így tehát, oh Sancho, a jelesek ellen szórt ennyi rágalommal szemközt, még azt amit hozzám toldanak, föl se veszem, ha csak annyi amennyit mondottál.

— Igen ám, de éppen itt a dolog bibéje, láncos-logós adta! — kiáltott fel Sancho.

— Hát többet is tudsz? — kérdezte Don Quijote.

— Még a nagyjá hátra van — felelte Sancho —, ami eddig tartott, az még mind csak cukorsütemény; hanem ha nagyságod hegyről-tövíre tudni akarja mi mindent kentek rá, majd hozok én ide valakit tüstént, aki úgy elmondja az egészet, hogy egy morzsika se marad el belőle. Tegnap este jött haza Carrasco Bertalan fia, aki Salamancában tanúl s ott lett laureatus; amint odamentem hozzájuk, hogy köszöntsem, azt mondta, könyvben is megírták már nagyságod történetét, ezen cím alatt: Az elmés nemes Don Quijote de la Mancha; s azt állítja, hogy engem is belekevertek a tulajdon magam Sancho Panza nevén, meg a Dulcinea del Toboso kisasszonyt is, sok más egyéb dologgal együtt, ami velünk történt s amiről csak kettecskén tudunk. Ijedtemben keresztett hánytam magamra, hogyan jött mindennek nyomára az a históriás, aki írta.

— Biztos lehetsz, Sancho — mondotta Don Quijote —, a mi történetünk megírójának valami bölcs varázslónak kell lennie, mert az efajta nép előtt semmi sem maradhat titokban, amit meg akarnak írni.

— De még milyen bölcs és milyen varázsló lehet — jegyezte meg Sancho —, mert amint a babéros Carrasco Sámson mondja (így hívják azt a fiút, akit említettem) annak a históriának Cide Hamete Bekeneli a neve*).

— Ez már név — viszonzta Don Quijote.

— Annak kell lennie — helyeselte Sancho —, mert amint én hallottam, a mókák különben is nagyon szeretik magokat kenni-fenni.

— Alkalmassint tévedsz ezen Cide vezetéknévén, Sancho — mondta Don Quijote —, mert Cid aráb urat jelent.

— Könnyen meglehet — viszonzta Sancho —, de ha nagyságodnak kedve tartja, hogy azt a diákot idehívjam, ebben a nyomban ideteremtem.

— Nagy örömet fogsz szerezni vele, barátom — mondta Don Quijote —, mert alig tudok hová lenni a kíváncsiságtól mióta ezt hallottam, s egy falatot se nyelhetnék le mindaddig jó ízűen, amíg az egésztől tüzetesen nem értesültem.

— Megyek hát érte — felelte Sancho, s azzal urát magára hagyván, felkereste a baccalaureust, kivel aztán csakhamar megint visszatért, mire a legmulatságosabb beszélgetés eredt meg hármok között.

III. FEJEZET.

Arról a mulatságos társalgásról, melyet egymással Don Quijote, Sancho Panza és a baccalaureus Carrasco Sámson folytattak.

Gondolataiba mélyen elmerülve várta Don Quijote a baccalaureus Carrascot, akitől majd hírt fog hallani

*) A „Benengeli“ névből az eredeti is szójátékot csinál, amennyiben Sancho „Berengena“-nak mondja, ami csúcsort (egyfajta mérges, bódító növényt) is jelent. (Ford.)

önmagáról, amint meg van abban a könyvben írva, melyet Sancho említett. Nem tudta elhitetni magával, hogy ilyen történeti mű csakugyan létezzék, hiszen kardja pengéjén a leölt ellenségek vére még meg sem száradt, s hős tetteinek híre máris nyomtatásban járja-e be a világot? Mindamellett úgy képzelte, hogy valami bölcs, már akár barátja, akár ellensége, varázslat útján juttatta sajtó alá: ha jó barátja, akkor azért, hogy dicsőségét növelje, s felülemelje a leghíresebb kóbor lovag hőstettein; ha ellensége, akkor azért, hogy megsemmisítse, s alábbvalóknak mutassa fel a legsilányabbaknál, amiket valami sehonnai csatlós viselt dolgairól feljegyeztek, „ámbar — tette hozá magában — fegyverhordók tetteiről soha senki nem írt még könyvet eddigelé.” Ha pedig csakugyan igaz, hogy e történet létezik, akkor — kóbor lovagról szólnán — okvetetlenül fellengzőnek, magasztosnak, dicsőnek, nagyszerűnek és igaznak kell lennie. Ez aztán némi vigasztalást nyújtott szívének; csakhogy az megint kedvét szegte, ha arra gondolt, hogy ama Cide név tanúsága szerint már ember írta, a móroktól pedig nem lehet soha igazmondást várni, mert valahány van, az mind álnok, hazug és világcsaló. Attól tartott, nincs-e szerelme talán illetlenül rajolva, ami szíve hölgyének, Dulcinea del Tobosonak hírét-nevét s becsületét sértethetné; óhajtotta, bár csak ki lenne tüntetve a maga hűsége és szűzies tisztasága, melyeket folytonosan megőrzött, elannyira, hogy királynőket, császárnőket s minden rendű kisasszonyokat megvetett, s folytonosan féken tartott minden természetes gerjedelmet. Ilyen és sok egyéb gondolatokba elmerülve, ezeket hányva-vetve lelkében, találták a lovagot Sancho és Carrasco, akiket Don Quijote igen udvariasan fogadott.

A baccalaureus, habár Sámsonnak hívták is, nem volt valami magas termetű, hanem árnányos egy gonosz csont, halvány képű, de igen eszes fiatalember; lehetett körülbelül huszonnégy éves, kerekkepű, piszeorrú, nagyszájú, ami mindazt jelentette, hogy csintalan fickónak kell lennie, aki szereti a tréfát és az elmésséget. Ezt azzal is rögtön elárulta, hogy mihelyest belépett, mindjárt térdre borult Don Quijote előtt s így szólt hozzá:

— Nyújtsa ide méltóságod a kezeit, señor Don Quijote de la Mancha, mert a Szent Péter köntösére mondom, melyet viselek, bárha eddigelé csak a négy első felszentelésben részesültem, kegyelmességed az egyik legkitünőbb kóbor lovag mindazok között, akik valaha voltak vagy lesznek még a föld egész kerektségén. Örök hála Cide Hamete Benengelinek, aki méltóságod történetét írásba foglalta, és még örökkévalóbb hála azon kutatónak, akinek gondja volt rá, hogy arab nyelvből a mi közönséges spanyol nyelvünkre lefordíttassa, közös élvezetére az emberiségnek.

Don Quijote kérte, hogy keljen föl, s ekkép szól hozzá:

— Így tehát csakugyan igaz, hogy a rólam szóló történet létezik, s hogy mór tudós volt az, aki megírta?

— Annyira igaz, señor — viszonzta Sámson — hogy egész bizonyossággal mondhatom, hogy e mai napiglan tizenkétezer példánynál több forog közkézen ebből a történetből; s tanúlságul hívom Portugált, Barcelonát és Valenciát, ahol nyomtatták, sőt híre jár, hogy Antwerpenben is nyomtatják, s én már előre is látom az időt, amikor nem lesz egyetlen nemzet, amelynek nyelvére le ne fordítsák.

— Az erényes és kitünő embernek — jegyezte meg Don Quijote e szavakra — alig szolgálhat valami nagyobb megelégedésére, mintha még életében megérhette, hogy a különféle nemzetek nyelvén, rajzban és nyomtatásban, magasztalással említik; magasztalással, ismétlem, mert ha ennek ellenkezője áll, nincs az a halál, amely hozzáfogható legyen.

— Ha a jó híren, s a magasztalt néven fordul meg az egész, — mondta a baccalaureus — akkor egyedül nagyságodat illeti meg a pálma minden egyéb kóbor lovag fölött: mert mind a mór az ő nyelvén, mind a keresztényen a magáén a legnagyobb gondot fordították arra, hogy a legelőnkebben állítsák szemünk elé nagyságod hősiességét, nagylelkűségét a veszélyekbe rohanásban, türelmét a balsorsban, s szerensétlenségeinek, valamint sebeinek békecséges szívvel való elviselését; tisztaságát és állhatatosságát abban a plátói szerelemben, mellyel

nagyságod a senora Dona Dulcinea del Toboso iránt viseltetik.

— Sohase hallottam, — jegyezte meg erre Sancho Panza —, hogy senora Dulcineát valaha valaki Donának címezte volna, hanem egyszerűen mindig csak senora Dulcinea del Tobosonak; már itt hiba van a történetben.

— Ez nem lényeges ellenvetés — viszonozta Carasco.

— Bizonyára nem, — tette hozzá Don Quijote —, hanem mondja csak kegyed, baccalaureus úr, melyik hőstettem részesül e történet előadása szerint a legnagyobb elismerésben?

— E tekintetben — viszonozta a babérkoszorús — a vélemények igen eltérnek egymástól, aszerint, amint az izlés is különböző. Van, akinek a szélmalomokkal küzdött harc tetszik legjobban, melyeket nagyságod szörnyetegeknek és óriásoknak képzelt; a másíknak meg a kőtíisok; ezt ama hadseregek leírása gyönyörködteti, melyek utóbb két juhnyájá váltak; amazt azon holttesttel való találkozás, amelyet Segoviába vittek temetni; egyik azt mondja, minden másnál többet ér a gályarabok felszabadítása, a másik meg azt, hogy nincs fogható a két benedek-rendi óriás, meg a bátor biscayaival küzdött viaskodáshoz.

— Mondja csak, tisztelt babéros úr, — szólt most Sancho közbe — tesz az a könyv említést a yangüesekkel történt kalandról is, amikor a mi jó Rocinantenknak kedve szottyant a tüskén fűgét keresni?

— Anna tudós semmit sem feledett bent a kalamárisában — viszonozta Sámson. — Elmond ő pontosan mindent, egész azokig a bakugrásokig, amelyeket Sancho tett a lepedőben.

— A lepedőben ugyan nem, — veté ellen Sancho — hanem mi tőrés-tagadás, a levegőben bizony tettem, többet is, mint amennyit szerettem volna.

— Nekem az a meggyőződése, — szólt közbe Don Quijote — nincs e világon olyan emberi történet, melyben a szerencse forgandósága elő ne fordulna, különösen a lovagság viselt dolgairól szóló műveket teljesen lehetetlen csupa szerencsés eseményekkel megtölteni.

Mindazáltal, — jegyezte meg a baccalaures — azok között, akik e történetet olvasták, akad több olyan is, akik jobb szerették volna, ha az írók kihagyták volna azt a tenger sok döngetést, amelyet Don Quijote úrnak a különféle összeütközések alkalmával el kellett szenvednie.

— Pedig éppen ez az igaz a dologban — erősítette Sancho.

— Mindamellett igen méltányos lett volna, ha elhallgatiák, — mondta Don Quijote, — mert teljesen fölösleges, hogy az olyas eseményeket is megírják, melyek a történet igazságán sem így, sem úgy nem változtatnak, kiváltképen fölösleges pedig akkor, ha ezek följegyzése a munka hőségének rovására történik. Aeneas bizonyára nem volt olyan kegyes, amilyenek Virgilius festi, sem Ulysses olyan okos, amilyenek Homér rajzolja.

— Az igaz, — viszonzotta Sámson, — csakhogy más a költészet és más a történetírás. A költő úgy mondhatja vagy zengheti el a dolgokat, nem amint voltak, hanem amint lenniök kellett volna, míg a történetírónak úgy kell elbeszélnie mindent, nem amint lennie kell, hanem amint valóban történt, s ne toldjon az igazsághoz semmit, se belőle el ne vegyen.

— Ha már az a mór uraság olyan nagyon az igazsághoz szabja magát, — mondotta Sancho — akkor reménylem, hogy a gazdám döngetéséhez odatette az énrájtam esettét is, mert önagyságának sohase vették a válla mértékét, anélkül, hogy nekem meg az egész testemet meg ne tapogatták volna; ezen azonban nincs mit csodálkoznom, mert amint ugyancsak uram önagysága mondja, akinek a feje fáj, minden tagja érzi.

— Gazfickó vagy te, Sancho, — szólott Don Quijote — s van eszed az emlékezésre, ha akarod.

— De hiszen, akárhogyan el akarnám is felejtetni a sok páholást, — viszonzotta Sancho — a kékje sem engedné, ami még most is nyers még az oldalamon.

— Hallgass, Sancho, — szólott rá Don Quijote — s ne szakaszd félbe a baccalaures urat, akit igen kérek, legyen szíves folytatni, mit mond felőlem továbbá az említett történet.

— Meg én felőlem — tette hozzá Sancho —, mert amint mondják, én vagyok az egyik őse ennek a történetnek.

— Hőse, hőse, Sancho barátom, nem őse, — igazította ki Sámson.

— Már megint egy ilyen szörszálhasogató! — kiáltott fel Sancho —, de hát mindegy ördög, tovább, különben holtunk napjáig se szakad vége.

— Azt se érjek boldogot, Sancho, — mondta a baccalaures —, ha nem kegyelmed a történet második személye; s van olyan is, aki szívesebben hallgatja kegyelmed szavait, mint a legokosabbét az egészben; ámbar, az igazat megvallva, olyan is akad, aki kegyelmedet túlságosan hiszékenynek tartja, hogy annyira készpénz gyanánt vette azt az ígért szigetet, melyet a jelenlévő senor Don Quijote ajánlott fel.

— Nem alkonyodott be még egészen, — jegyezte meg Don Quijote — s mennéli idősebb lesz Sancho, az évek nyújtotta tapasztalással, annál alkalmasabbá s képesebbé válik, hogy jobb kormányzóvá legyen, semmint amilyen még most volna.

— De aki lelke van, uram, — pattant föl Sancho, — ha el nem tudok kormányozni valami szigetet az én mostani koromban, el nem tudom én azt kormányozni akkor se, ha olyan vén leszek is, mint Matuzsálem. Ott a kutya, hogy máig se tudjuk hol s merre vetyeng az a sziget. Sütnivalóm volna nekem most is elegendő a kormányzásra.

— Bízzad istenre, Sancho, — csitította Don Quijote — minden jóra fordulhat még, s talán jobbra mint magad is gondolnád, mert az Isten akarata nélkül még a fa levele se rezzen.

— Szent igaz, — helyeselte Sámson — hogyha Isten úgy akarná, Sanchonak száz sziget is jutna, nemcsak egy.

— Láttam én olyan kormányzókat, — szólt Sancho — akiket csizmám sarkává se tennék, azért mégis méltóságos uraknak hívják s ezüst tálról esznek.

— Azok nem szigetek kormányzói, — viszonzotta Sámson — hanem egyéb tartományoké, amiket könnyebb

eligazgatni: mert aki szigeteket kormányoz, annak leg-alább a grammatika a kis újjában legyen.

— A tik-ával majd csak elbánnék, — felelte Sancho — hanem az a gramma, az se ingem, se gallérom, azt se tudom mi fán terem; egyébiránt bízzuk ezt a kormányzás dolgát Isten kezére, aki majd oda tesz engem, ahol hasznomat veheti. De azt igaz lelkemre mondom, tisztelt Carrasco Sámson babéros úr, nem adnám egy vak lóért, hogy az a históriás úgy beszél rólam, hogy amikor engemet említ, nem válik az emberek unalmára. Mert hű fegyverhordó szavamra, ha olyasmiket toldana hozzám, amik nem illenek egy ilyen magamféle régi kereszttyénhez, csapnék olyan lármát, hogy a siket is meghallaná.

— Ez aztán igazi csoda lenne, — jegyezte meg Sámson.

— Csoda, nem csoda, mindegy, — viszonzta Sancho, — de fogja meg az orrát, aki az emberről ír vagy beszél, s ne firkáljon össze hevet-havat, amint éppen az eszébe ötlik.

— Az egyik, amit e történet hibájául felrónak — mondta a baccalaureus — az, hogy a szerző „Az okatlan kíváncsi” című elbeszélést is közbe szúrta, nem azért ugyan, mintha talán rossz volna, vagy az előadás lenne hiányos, hanem azért, mert nincs helyén s az egésznek semmi köze Don Quijote úr önagysága történetével.

— Fogadni mernék, — vágott közbe Sancho, — hogy az ebanyia írója zagyva egy ricsetet kotyvasztott össze.

— Akkor azt mondom, szólts Don Quijote —, hogy az én történetem írója nem volt tudós, hanem valami tudatlan fecsegő, aki meggondolatlanul s minden avatottság nélkül fogott megírásához, maga sem tudva előre, mi lesz belőle, mint a ubedai festő Orbaneja tett, akitől mikor megkérdezték, mit fest, azt felelte: „Amivé majd lesz:” egyszer a többi között egy kakast festett, mely azonban oly silány volt, oly rosszul sikerült, hogy gót betűkkel oda kellett írni alája: E z k a k a s. Szakasztott ilyen lehet az én történetem is, ha magyarázatra van szükség, hogy az ember megérthesse.

— Arra épenséggel nincs semmi szükség, — viszo-

nozta Sámson, — mert az egész oly világos, hogy semmi kifogást sem lehet tenni ellene: a gyermekek kezükbe veszik, az ifjak olvassák, a férfiak értik s az öregek magasztalják; egy szóval annyira ismeretes s mindenféle ember annyira olvassa és tudja, hogy mihelyest valaki egy sovány gebét meglát, mindjárt rámondja: „Ahol ni a Rocinante!“ De senki sem olvassa mohóban, mint az apródok. Nincs egyetlen olyan nagyúri előszoba, ahol egy Don Quijotét ne lehetne találni; az egyik le se teszi, a másik már fölvette; egyik kéri, a másik kölcsön adja. Szóval, ennél a történetnél mind a mai napságig sohasem jelent meg mulattatóbb és ártatlanabb olvasmány, mert az egészben még csak árnyéka sincs semmiféle nemkatholikus gondolatnak.

— Ha másképp volna írva, — mondta Don Quijote, — nem is lehetne az igazság megírásának tartani, hanem merő hazugságnak, s az olyan írókat, akik készakarva hazudnak, meg kellene égetni, mint a pénzhamisítókat. S igazán nem tudom, mi indíthatta a szerzőt arra, hogy idegen novellához és elbeszéléshez folyamodjék, mikor az én tulajdon tetteim is annyi megírni valót szolgáltatnak; bizonyosan ahhoz a példabeszédhez szabta magát: „Ha széna nem, szalma.“ Jegyezte volna fel csak gondolataimat, sóhajaimat, könnyeimet, jó feltételeimet és szándékaimat, tudom Isten, akkora vagy még nagyobb kötetet is egybeállíthatott volna, mint Tostado összes munkái*). Szóval, nekem az a nézetem, baccalaureus úr, hogy akármilyen könyv vagy történet megírásához kitűnő értelem és érett ítélőtehetség kívántatnak; mulattatón elbeszélni, tréfásan írni csak nagy elmék képesek. A komédia legelémesebb szerepe a *bohóc*, mert aki ezt adja, annak nem szabad együgyűnek lennie. A történet egy bizonyos tekintetben szent dolog, mert igaznak kell lennie, ahol pedig az igazság van, ott van azzal együtt az Isten is. Mégis, van olyan ember, aki úgy írja és szórja a könyveket egyre-másra, mintha csak a szűre újjából rázná.

*) Alonzo Tostado, avilai püspök, aki a baseli zsinaton is nagy szerepet játszott. Művei 26 nagy kötetben jelentek meg 1569-ben. (Ford.)

— Nincs olyan rossz könyv, — jegyezte meg a baccalaureus, — amelyben valami jó ne volna.

— Az szent igaz, — viszonzta Don Quijote. — azonban van rá akárhány eset, hogy azok, akik méltóképen nagy hírre-névre tettek szert írásaik által, mielőtt irataikat kinyomatták hírüket teljesen elvesztették vagy legalább is nagyon megcsorbították.

— Ennek az az oka, — mondta Sámson, — hogy a kinyomtatott műveket közelebből lehet szemügyre venni, könnyebben meglátni bennünk a hibákat is s az ember annál szigorúbban meg szokta bírálni, mennél nagyobb annak a híre, aki szerette. Azoknak, akik lelki tehetségeik által lettek híresekké, a nagy költőknek, a jeles történetíróknak rendszeren, vagy a legtöbb esetben azok az irigyei, akiknek különös kedvük telik s mulatságukat találják abban, hogy mások munkáit bírálgassák, anélkül, hogy maguk csak valaha is bocsátottak volna valamit napvilágra.

— Ezen nincs mit csodálkozni, — viszonzta Don Quijote, — mert van akárhány olyan teologus, aki egyáltalában nem valók a szószékre, s mégis hatalmasan ki tudják mutatni a prédikálók hibáit és gyaloglóságait.

— Mindez való igaz, senor Don Quijote, — mondta Carrasco — csakhogy azt szeretném, vajha az ilyen bírálgótkba több irgalmasság és kevesebb szórszálhasogatás szorult volna, s ne akarnák mindenáron atomjára szétszedni annak a műnek tündöklő napját, amelyet éppen boncolókésük alá vettek. Mert ha *aliquando bonus dormitat Homerus**) méltatnák figyelemre azt is hány-szor, meg hány-szor volt ébren, hogy művének a lehető legkevesebb árnyék mellett azt a fényzőnt adhassa. S nem lehetetlen, hogy az, amit ők rossznak tartanak, talán csak egy-két szépítő tapasz, amik néha még nevelik annak az arcnak szépségét, amelyre ragasztották. Azt állítom tehát mindig igen nagy veszedelemnek teszi ki magát az, aki valamely művét sajtó alá bocsájtja, mint-

*) „Quandoque bonus dormitat Homerus: olykor-olykor a jó öreg Homeros is szundikál“ (azaz hibáz). (Horatius: Ars poetica. 359.)

hogy teljes lehetetlen olyat írni, ami minden olvasónak meg tudná nyerni tetszését és helyeslését.

— Az, aki én rólam írt, — mondta Don Quijote — bizonyára igen kevését tudta megnyerni.

— Sőt ellenkezőleg, mert, aminthogy *stultorum infinitus est numerus**), számtalan vannak azok is, akiket ez a történet nagyon mulattatott, s csak néhányan rótták meg a szerzőt emlékező tehetségének egy-két akaratlan vagy szántsándékos meghibbanásáért, minthogy elfelejtette megírni, ki volt az a tolvaj, aki Sancho szamarát ellopta, amennyiben ott nincs világosan elmondva, s csupán sejteni lehet, hogy ellopták, nemsokára aztán Sanchot megint ott látjuk tulajdon paripáján, anélkül, hogy megtudnók, hogyan jutott hozzá? Még azt is neheztelik, hogy elfelejtette megírni, hová lett az a száz arany, amit Sancho a Sierra Morenában amaz útításkában talált, mert erről aztán sohasem történik többé említés, pedig nagyon sokan óhajtanák tudni, mit csinált ezzel a pénzzel, vagy mire költötte, aminek elhallgatása a műnek mindenesetre egyik leglényegesebb hibája.

Sancho közbeszólt:

— Én, Sámson úr, most se elő nem számlálhatok, se le nem számlálhatok semmit, mert úgy alél a gyomrom, hogyha egy-két korty óbort be nem lötytentelek, még ma a Szent-Mihály lovára tesznek. Az ital otthon van, a párom is vár, de mihelyt ettem, visszajövök, s megfelelek tisztelendőségnek, meg az egész világnak is, aki mit tudni akar tőlem, akár az elveszett számár felől, akár a száz arany elköltéséről.

Ezzel aztán se szólt, se beszélt, tartott egyenesen haza.

Don Quijote meghívta s magánál marasztalta a baccalaureust egy kis bőjtös ebédre. A babéros elfogadta a meghívást, ott maradt, a rendes számot megtoldották két fia-galambbal, asztal fölött járta a sok lovag-történet. Carrasco hagyta beszélni kénye-kedve szerint, az ebédnek vége lett, délután egyet szundítottak, Sancho visszatért, s a félbemaradt beszélgetés újra megeredt.

*) „Számatlan a balgák száma” (Biblia, Ecclesiast. 10, 15.)

IV. FEJEZET.

Melyben Sancho kielégítő választ ad Carrasco Sámson kétkedéseire és kérdéseire; úgyszintén egyéb tudásra és elmondásra érdemes események.

Sancho visszatért Don Quijotehoz, s a félbenszakadt beszélgetés ezekkel a szavakkal eredt meg újólag:

— Arra, amit Sámson úr mondott, hogy szeretné tudni, ki lopta el szamaramat, hogyan s mikép: azt a feleletet adhatom, hogy ugyanazon éjjel, mikor a Santa-Hermandad elől megugrottunk s a Sierra-Morenába nyomultunk, az után a szerencsétlen kaland után a gályarabokkal, meg az után, ami a Segoviába vitt halottal történt: gazdámmal együtt egy sűrűségbe rejtőztünk, ahol uram dárdájára támaszkodva, én meg a szürkém hátán, mind a ketten összezúzva-törve az átszenvedett csihi-puhiban, olyan édesdeden elszunyadtunk, mintha tollas ágyon pihentünk volna. Különösen én olyan mélyen elaludtam, hogy akinek kedve kerekedett, csakugyan alkalmá is volt rá, hogy hozzám lopózzék és négy karóval felpeckeljen, amiket a nyergem négy csúcsa alá tett támasztékul, úgyhogy én a nyeregben maradtam ülve, ő meg szép csinján kibillentette alólam a szürkét, anélkül, hogy észrevettem volna.

— Nem nagy tus, nem is ujság, mert ugyanilyes történt Sacripanteval is, mikor Albraca körül táborozván, az a híres zsvány, Brunelo, hasonló módon lopta ki lábaszára közül paripáját.*)

— Pitymallott — folytatta Sancho — s alig hogy nyújtózkodni kezdtem, a karók mindjárt megmozdultak, amire én a földre zuhantam rettenetesen; keresem a szamarat, hát nincsen. De ríva is fakadtam s csaptam olyan keserves jajgatást, hogy ha az a históriás azt bele nem tette a könyvébe, elmondhatja, hogy a javát kifelejtette. Utóbb aztán, nem tudom hány s hány nap mulva, mikor Micomicona hercegisasszony odaérkezett s vele mentünk, ráismertem a szamaramra, amelyen cigánynak

*) Ariosto „Orlando Furioso“ (27. ének).

öltözve, az az akasztófárávaló, világ rossza, az a Gines de Pasamonte ült, akit uram, meg én szabadítottunk ki láncából.

— Nem is ez a bökkenő — jegyezte meg Sámson —, hanem az, hogy mielőtt a szamár újra előkerült volna, a szerző azt mondja, hogy Sancho ugyanazon a szürkén nyargalt.

— Erre — viszonzta Sancho — nem tudom, mit feleljek, ha csak azt nem, vagy az író tévedett, vagy a könyvnyomtató gondatlansága.

— Kétségtől — jegyezte meg Sámson. — Hanem hát a száz arany hová lett?

— Oda lett — felelte Sancho. — Elköltöttem magamra, meg a feleségemre, meg a gyerekeimre, s egyedül ennek köszönhetem, hogy az asszony békén tűri, hogy Don Quijote úr szolgálatában ungon-berken csatangoltam. Mert ha ennyi időpazarlás után sárga csikó, meg szürke szamár nélkül térek vissza, tudom Isten, kéket-zöldet láttam volna karikában. Ha még ennél is többet akarnak tudni, itt állok, s szemébe merek nézni magának a királynak is. Egyébiránt kinek mi gondja rá, találtam-e valamit vagy nem találtam, elköltöttem-e vagy nem költöttem el, mert ha pénzen váltanának meg minden ütést, amit ebben a járás-kelésben rámsóztak, darabjáért csak egy garast adjanak is, még másik száz arany se futná ki, hogy csak a feléért is megfizessenek. Tegye szívére a kezét minden ember s ne nézze a fehéret feketének: mert minden ember olyan, amilyennek az Isten teremttette, sokszor még sokkal rosszabb is.

— Lesz rá gondom — mondta Carrasco —, hogy a történet írójának értésére adjam, hogy ha munkáját újra kinyomatja, ki ne hagyja belőle azt, amit a jó Sancho most mondott s ami a könyv becsét minden esetre nagyon fogja emelni.

— Van még más is, amit ebben a műben ki kellene javítani, baccalaureus úr? — kérdezte Don Quijote.

— Ha van-e! — viszonzá amaz —, de nincsen semmi fontosabb, mint amikről beszéltünk.

— S igéri talán a szerző a második kötetet is? — tudakolta Don Quijote.

— Igéri bizony — felelt Sámson —, csakhogy azt mondja, nem tudta megtalálni, s azt sem tudja kinél van; így tehát kétséges, vajjon meg fog-e jelenni vagy sem. Ekképen, mind ezen, mind meg azon oknál fogva, mert némelyek azt állítják, a második rész soha se szokott jó lenni, mások meg azt, elég is már a Don Quijote vi-selt dolgairól amennyi meg van írva: csakugyan nem bizonyos, hogy a második részt is kiadják-e; ámbár so-kan, akik sokkal vidámabb, semmint komor lelkűek, úgy nyilatkoznak: csak hadd jöjön még több Quijoteria; Don Quijote hadd patvarkodjék, Sancho Panza hadd beszél-jen, írjanak róluk akármit, mulatságos lesz minden.

— S mi az író szándéka? — kérdezte Don Quijote.

— Mi? — ismételte Sámson. — Mihelyest megta-lalja a történet folytatását, amelyért tüvé tesz mindent, rögtön sajtó alá adja, természetesen, sokkal inkább a remélhető nyereség, mint akármi egyéb dícséret által ösztönözve.

Sancho erre közbeszólt:

— A pénzre, a nyereségre néz a szerző? No már akkor csoda lesz, ha jól kiviszi a düllőre: mert tudom, hogy csak úgy elnagyolja, nagyokat ölt, mint a szabó husvét szombatján, s ami ilyen hebehurgyán készült, ab-ban soha sincsen köszönet. Jól megrágja az a mór ura-ság, vagy akárki legyen is, amit írkál, mert uram meg én, tálalunk neki kalandokból s mindenféle viszontag-ságból annyit, hogy nemcsak még egy, hanem akár száz újabb részt is összeábdálhat. Talán azt gondolja az Is-tenadta, hogy mi mindig szent heverd-el napiát tártjuk; vagy hogy eben mult pásztorság, falu végén csontot rág; tudom Isten, ha uram elfogadná tanácsomat, már eddig régen ott volnánk megint a sík mezőn, sérelme-ket megtorolni, ferdeségeket eligazítani, amint az igazi kőbor lovagok rendes bevett szokása.

Sancho jóformán be sem végezte még szavait, mi-dőn Rocinante nyerítése hangzott fel hozzájuk, amely nyerítésből Don Quijote a legkedvezőbbet jósolta, s el-

határozta hogy három-négy nap múlva harmadszor is útra kél. Szándékát azonnal közölte is a baccalaureussal, s tanácsot kért tőle, milyen irányban induljon? Ez azt felelte, véleménye szerint legjobb lenne Aragonnak tartani, Zaragoza városába, ahol Szent György napja táján, tehát nemsokára, fényes lovag-játékokat fognak tartani. Ez alkalommal diadalt nyerhet Aragon összes lovagjain, ami annyit jelent, hogy a világ minden lovagján diadalt nyert. Egekig magasztalta dicső és nemes elhatározását, csak hogy arra figyelmeztette, ne rohanjon oly hanyat-homlok a veszedelmekbe, mert élete nem a magáé, hanem mindazoké, akiknek szükségök van rá, hogy szerencsétlenségökben segítse és gyámolítsa.

— Engem is mindig ez bántott legjobban — vágott közbe most Sancho —, mert uram akár száz fegyveres embernek is úgy neki szokott rontani, mint a falánk gyegek féltucat dinnyének. Lánchordtát is, babéros úr, úgy-e, hogy van ideje a támadásnak, s van ideje a meghátrálásnak, s nemcsak az járhatja mindig: Üsd, nem apád! Aztán meg azt is hallottam, még pedig, ha jól emlékszem, magától Don Quijote úrtól, hogy egyik szélről gyávaság, másik szélről vakmerőség, s középiütt van az igazi bátorság. Ha már ez az igaz, nem akarom én, hogy megfusson, amikor nincs miért, de azt se, hogy neki-rontson, mikor a túlnyomó erő mást javasol. Mindenek fölött pedig arra figyelmeztetem uramat, ha megint magával akar vinni, egyedül azon föltétel alatt megyek, hogy ő mindig csak maga verekedjék, nekem pedig csak az legyen a kötelességem, hogy úri személyére vigyázzak, tisztogassak rá s eledeléről gondoskodjam; ebben mindig ember leszek a gáton. Hanem, hogy én magam is kardot rántsak, akárcsak holmi aljas szűrös, baltás csöcselék ellen is, abból ugyan semmi sem lesz. Nekem, Sámson úr eszem ágában sincs, hogy hős névre tegyek szert, hanem leszek olyan hű és derekas fegyverhordó, amilyennél jobb sohasem szolgált még kóbor lovagot. És ha nagy jó uram, senor Don Quijote, számos hű szolgálatom fejében, aközül a sok sziget közül, amiket hatalmába akar keríteni, egyet nekem ad: háladatos kö-

szönettel fogadom; ha meg nem adhatja nekem, akkor is beérem én a magam sorsával, lesz azért rám gondja a jó Istennek; s talán csak olyan jól vagy még jobban izlik majd az a szigettelen kenyér, mint a szigetes. Úgy is, ki tudja, az ilyes kormányzóságban nem vetne-e gáncsot az ördög, hogy elbuknám s betörném a fejemet. Sanchonak születtem, Sancho gyanánt akarok meghalni is. Hanem, ha az ég mindamellett is a maga jószántából, minden nagyobb baj és veszedelem nélkül valami szigetet vagy más egyéb ilyest pottyantana a markomba, lenne annyi eszem, hogy el nem lökném magamtól, mert a példabeszéd is azt tartja: Ahol malacot ígérnek, zsákkal kell forgolódni; meg azt: Üstökön kell ragadni a szerencsét.

— Pap se tudná jobban, mint ahogy kegyelmed elmondta, Sancho bátya — mondta Carrasco. — De azért csak bízsa sorsát Istenre, meg Don Quijote úrra, kerülhet onnan egész királyság is, nemcsak egy sziget.

— Már ha több, ha kevesebb, azt se bánom — viszonozta Sancho. — De még azt is merem állítani, señor Carrasco, hogy uram nem veti ki azt a királyságot az ablakon, amit nekem juttat, mert tettem én már szívemre a kezemet, s úgy találtam, vagyok olyan ember, aki el tudnék kormányozgatni egy országot vagy egy szigetet; különben, mondtam én ezt már uram ő nagyságának többször is.

— Vigyázzon, Sancho bátya — mondotta Sámson, — mert aki magasabbra hág, föllebb hordja a fejét, s meglehet, ha kegyelmed kormányzóvá lesz, úgy megváltozik, hogy a tulajdon szülőanyját se akarja megismerni.

— Megeshetik az olyanon, akit a héjja költött, — felelte Sancho — de nem az olyanon, akinek, mint énnekem, négy ujnyi vastag avas keresztyén-háj van a szívem körül; akár a lelkembe nézzen, abban is meglátja, hogy a háladatlanság nem kenyerem.

— Adja Isten — szól Don Quijote —, majd elválík, ha itt lesz a kormányzóság; pedig az már oly közelnek látszik, mintha a markomban tartanám.

E szavak után megkérte a baccalaureust, hogy ha szokott a költészettel foglalkozni, legyen oly szíves s írjon neki egypár verset az ő imádott Dulcineájától való elválásáról, csakhogy arra is kiterjessze figyelmét, hogy minden sor az ő nevének egy-egy betűjével kezdődjék, úgyhogy a sorok fején levő betűket egybefoglalva, az a név tűnjék ki belőlök: Dulcinea del Toboso. A baccalaureus azt felelte, hogy bár nem számítja is magát Spanyolország legkittünőbb költői közé, akik, hír szerint, mindössze csak negyedfelen vannak, mégis megpróbálkozik a kittűzött feladattal, habár roppant nehézséggel van is összekötve, annál fogva, hogy ez a név tizenhét betűből áll. Ha négysoros castellánakat ír, egy betű nem juthat bele a tizenhat sorból álló négy versszakba; ha meg ötsorosokat ír, amiket decimáknak vagy redondilláknak hívnak, akkor három betűvel még kevesebb van, mint ahány kellene. Mindazáltal valamelyik betűt majd elharapja, ahol éppen lehet, úgyhogy a négysoros versszakok feje kiadja a Dulcinea del Toboso nevet.

— Ennek minden áron így is kell lennie — mondta Don Quijote —, mert ha a név szembetűnőleg és világosan ki nem vehető, a nők nem szokták elhinni, hogy a költemény az ő tiszteletükre készült.

Ebben maradtak, s úgyszintén abban is, hogy egy hét múlva indulnak. Don Quijote lelkére kötötte a baccalaureusnak, hogy szándékukat senkinek el ne árulja, legkevesbbé pedig a lelkésznek, Miklós mesternek, unokahugának és a gazdaasszonynak, nehogy dicsőséges és tiszteletre méltó elhatározásukban megakadályoztassák. Carrasco nagyon kötötte az ebet a karóhoz, s amint Don Quijotetól búcsút vett, arra kérte, valahányszor csak alkalma lesz, tudósítsa mind jó-, mind balsorsáról. Így váltak el egymástól, s Sancho is ment, hogy minden utravalóját rendbe szedje.

V. FEJEZET.

Arról az elmés, mulatságos párbeszédről, melyet Sancho Panza, feleségével Panza Teresával folytatott, valamint egyéb figyelemre és feljegyzésre méltó eseményekről.

E történet fordítója az itt következő ötödik fejezethez érvén, kénytelen kijelenteni, hogy ezt becsusztatottnak tartja, mint amelyben Sancho Panza egészen más hangon beszél, semmint az ő kurta eszétől várható volna, s olyan fontos dolgokat pendít meg, amikről neki semmi szín alatt sem lehetett tudomása. Mindazonáltal, fordítói tisztének egész hűséggel meg akarván felelni, ki nem hagyhatta, miért is folytatja amint következik:

Sancho olyan széles kedvvel s oly vígan tért haza, hogy felesége már egy puskalövésnyiről észrevette derültségét s meg nem állhatta, hogy azt a kérdést ne intézze hozzá:

— Mi lelt, Sancho, hogy alig bírsz a kedveddel? Mire a férj így válaszolt:

— Édes feleségem, nagyon szeretném, ha Isten is úgy akarná, hogy ne örüljek annyira, mint amennyire örülök.

— No már ezt csakugyan nem értem, apjukom — viszonzotta az asszony —, hogyan lehet azt mondani: szeretném, ha Isten úgy akarná, hogy ne örülj annyira, amennyire örülsz; sehogy se fér a fejembe, hogy kívánhatja valaki, hogy ne örüljön.

— Látod, Teresa — szólta Sancho —, az okozza jó kedvemet, hogy feltett szándékom, hogy megint beállok Don Quijote úr szolgálatába, aki harmadszor is útra készül kalandok keresésére: Én is vele megyek, mert így kívánja a szükség, de meg az a reménység is, nagyon kecsegtető, ha elgondolom, hátha megint talállok száz aranyat mint a multkor, amit aztán el is költöttünk. Emellett azonban nehezemre esik, hogy meg kell válnom tőled és gyermekeimtől. Ha pedig az Isten úgy akarná, hogy kenyeremet itthon is meg tudjam keresni könnyű

szerrel, anélkül, hogy lóssak-fussak utána tüskön-bokron keresztül, (amit pusztá akaratával is megtehetne): világos, hogy az én jókedvem sokkal igazabb és állandóbb volna, mert ebbe a mostaniba az a szomorúság is vegyül, hogy el kell válnunk egymástól. Egészen rendin volt tehát, mikor azt mondtam: nagyon szeretném, ha Isten úgy akarná, hogy ne örüljek annyira, amennyire örülök.

— Látod, Sancho — viszonzta Teresa — amióta magad is felcsaptál kóbor lovagnak, olyan kacskaringósan beszélsz, hogy meg se tudunk érteni.

— Elég, ha a Jóisten megért, anyjuk — viszonzta Sancho —, az pedig belelát mindennek a mélyire; de hát erről elég ennyi. Hanem most, asszony, mától fogva három napig úgy gondját viseld a szárnak, hogy elbíra a terhét. Ne kíméld tőle az abrakot; nyeret, szerszámot jól megvizsgálj, mert nem lakodalomba megyünk, hanem be akarjuk járni a világot, megütközünk óriásokkal, sárkányokkal, kísértetekkel, rémít majd a sziszegés, üvöltés, bömbölés, vonítás; de mindez még csak levendulavirág lenne, ha yangüesekkel, meg elbűvölt mórokkal nem kellene találkozunk.

— Nagyon hiszem, kedves uram — felelt Teresa —, hogy a kóbor fegyverhordók nem eszik hiába a kenyeret; kérni is fogom a jóságos Istent, hogy mentül előbb szabadítsa meg kegyelmedet ebből a nyomorúságból.

— Annyit mondhatok, asszony — viszonzta Sancho —, ha nem lenne rá kilátásom, hogy rövid idő múlva valami sziget-kormányzóvá leszek, később mindjárt meghalnék.

— Már azt ugyan ne cselekedd, apjuk — mondta Teresa —, megél a tyúk, ha pípes is; csak te maradj meg, s bánom is én, ha az ördögé is lesz a világ valamennyi szigetének a kormányzósága. Kormányzás nélkül jöttél a világra anyád méhéből, kormányzás nélkül éltél mind e mai napig, s kormányzás nélkül mégysz vagy visznek sírodba is; hány van olyan, akik soha se voltak kormányzók, s azért mégis megvannak, de még ember-számot is tesznek. Nincs jobb fűszer az éhségnél, s mint-

hogy a szegény soha sincs ennek híjával, mindig jól esik a falatja. Míg ellenben, ha valamiképen kormányzóvá lennél, ki tudja, nem felejtene-e el engemet meg gyermekeinket? Gondold meg, hogy Sanchico betöltötte már tizenötödik esztendejét, s nagy ideje volna, hogy iskolába járjon, kivált ha a nagybátyja, az apát úr csakugyan pappá akarja tenni. Gondold meg azt is, hogy leányod, Marisancha se halna bele már, ha férjhez adnók; s nekem úgy rémlik, ő is úgy szeretne konty alá jutni, mint te a kormányzóságba, és száz szónak is egy a vége: jobb szegényen virulni, mint gazdagon pirulni.

— Becsületem emberségére mondom — szólt Sancho —, ha a jó Isten olyas kormányzóság-félére rásegít, mindjárt férjhez adom Marisanchát, anyjuk, de olyan jól, hogy senki se meri másként hívni, mint nagyságos asszonynak.

— Ments Isten — viszonzta Teresa —, csak ilyen magunkszörű embernek adjuk, az lesz a legokosabb. Ugyan mit érnél vele, ha a fapapucs helyett selyem cipőt huzatnál a lábára, s paraszt viganó helyett úri ruhában járatnád, s Mariskából akit tegeznek, ilyen meg amolyan nagyságos asszonyt csinálnál, a leány meg sehogyse tudná magát beletalálni, s bakot bakra lőne, úgy hogy minden lépten-nyomon kibújnék a szeg a zsákból.

— Hallgass, te bolond — mondta Sancho —, két-három esztendő alatt úgy belejön az uraságba, mint annak a rendje; és ha bele nem jönne, tesz is az valamit! Legyen csak nagyságossá, akár hogy tesz, minden jól lesz.

— Érd be a magad sorsával, Sancho — folytatta Teresa —, s ne akarj felkapni az ugorkafára; jusson eszedbe, amit a példabeszéd tart: Töröld meg a szomszédod fiának az orrát s vedd a házadba. Helyre egy dolog lenne, mondhatom, ha te a mi Mariskánkat valami jött-ment grófnak vagy valami majd-úrnak varrnád a nyakába, aki aztán, amikor csak kedve tartja, le-lehurrogatná, parasztnak csúfolná s apját anyját ekeszarva mellé s orsópörgetésre valóknak nevezgetné. Halálíg se állok rá, apjuk, nem arra neveltem! Szerezz te csak

pénzt, Sancho, a férjhez adást meg bízd reám; itt a Lope Tocho, a Juan Tocho fia, aki elég tenyeres-talpas, ép legény, akiről tudjuk, hogy mi fán termett; azt is tudom, hogy nem néz ferde szemmel a leányra. Ennél aztán, aki ilyen magunk fajta, jó helyen lesz férjénél, meg itt is lesz mindig a szemünk előtt, mindig együtt leszünk, örege-apraja, vejünk, lányunk, unokáink, s békeség és istenáldás tesz boldoggá mindnyájunkat. Sohase akard te udvarokba, palotákba adni férjhez, ahová se ő nem való, se azok nem ő hozzá.

— Ilyen meg amolyan adta libája, Sátán felesége — kiáltott fel Sancho —, mi jut neked eszedbe, hogy se tesszed, se veszed, egyszerre csak azzal állsz elő, ne olyanhoz adjam a lányomat, akitől nagyságos című unokákat várhatok? Látod, Teresa, mindig azt hallottam az öregeimtől, hogy aki üstökön nem tudja ragadni a szerencsét, amikor alkalma van, ne panaszkodjék aztán, ha elszalasztotta. Balgatagok lennénk, ha most zárnók ki házunkból, amikor ajtónkon kopogtat. Hadd hajtson az a kedvező szél, amely vitorlánkat duzzasztja.

(A Sancho szájába adott ilyes, s a még alább következő hasonló szavak ütöttek szöget a fordító fejébe, hogy ezt a fejezetet kénytelen becsúsztatottnak tartani.)

— Nem tarthatnád-e szerencsédnek, te Isten lova — folytatta Sancho —, ha én valami jövedelmező kormányzóságba belepottyannék, ami kirántaná lábunkat a sárból, amikor aztán Marisanchát ahhoz adnám férjhez, akihez akarnám. Majd meglásd, milyen nagyságos asszony lesz akkor belőled is, s milyen finom pakrócon ülsz a templomban, vánkosokon, terítőkön, úgyhogy a többi úri asszonyok majd megpukkadnak az irigység mián. Ha nem tartod ezt szerencsédnek, akkor maradj, aki vagy, se kisebb, se nagyobb ne légy, hanem mindig egy maradj, mint a festett kép. Száz szónak is egy a vége, Sanchicából grófné lesz, akármennyit darálj is.

— Jól meggondoltad-e mit mondtál, kedves uram? — vizionozta Teresa. — Én csak félek, hogy ez a grófság vesztire lesz a mi lányunknak. Ám csinálj, amit akarsz, tedd grófnővé vagy hercegnővé, de annyit mond-

hatok, hogy abba én soha beleegyezésemet nem adom. Világ-életemben mindig az egyenlőség barátja voltam, édes párom, s ki nem állhatom az üres felfuvalkodást. A keresztségben Teresa nevet kaptam, tiszta egyszerű név ez, minden cifraság és sallang nélkül, amelyhez semmiféle nagyságos sincs hozzátoldva. Cascajonak hívták apámat, engemet meg, amióta feleséged vagyok, Teresa Panzának hívnak, ámbár éppen úgy hívhatnának Cascajo Teresának is; hanem hát aki birja, marja s beérem én ezzel a névvel is, anélkül, hogy akármilyen nagyságost raknék a tetejébe, ami olyan nehéz lehetne, hogy el se bírnam. Arra sincs kedvem, hogy nyelvére vegyen a világ, pedig bizony megfenné, mihelyest grófnénak vagy kormányzónénak öltözném, majd az járná mindjárt: „Nézze meg az ember, az Isten adta koldusát! Tegnap még csöppje is alig volt elegendő a guzsalyán, s amikor a templomba ment, a szoknyáját terítette kendő helyett a fejére, ma meg már olyan cifra, majd elrepül!” Amíg megtartja az Isten öt-hat érzékemet, vagy ahány van, valamennyit, addig ilyen világcsudájává csakugyan nem leszek. Ha neked kedved tartja, ám menj, édes uram, s légy kormányossá, szigetivé, s kényeskedjél amint tetszik; de se lányom, se magam — anyám üdvösségére mondom! — el nem távozunk a falunkból egy tapodtat se. Jó asszony, meg törött láb, nem megy a háztul odább; azután meg, becsületes hajadonnak ott jó, ahol szőnek-fonnak. Csak eredi te, a te Don Quijotéddal szerencsepróbálni, mi majd idehaza próbálkozunk meg a mi balszerencsénkkel, amit az Isten majd jobbra fordít, ha mi is jobbakká leszünk. Én ugyan erről az úrról se tudom, hol vette a „don” címet, ami se atyjáról, se anyjáról, se senkijéről nem maradt rá örökségben.

— Az ördög bujt te beléd, asszony! — kiáltott fel Sancho — teremő szent atyám, mennyi sületlenséget hadartál itt egyhuzamban összevissza, aminek se füle, se farka! Mi köze ahhoz, amit én mondtam, a Cascajonak, csöppinek, guzsalyak, közmondásnak, kényességnak? Milyen ostoba, tudatlan asszony vagy te! Méltán annak mondhatlak, mikor nem érted, amit mondok s magad futsz

a szerencsétől. Ha azt akarnám mondani, hogy a leányom ugorjék le valami toronyból, vagy menjen világgá, mint Urraca hercegasszony szándékozott:*) akkor igazad lenne, ha ellenkeznél; de amikor én heventiben, egy szempillantás alatt egy don-t, meg egy nagyságos asszonyt kötök az oldaladhoz, kirántom a leányodat a nyomorúságból s tejbe-vajba fürösztöm, selyembe-bársonyba öltöztetem, hogy gazdagabb lesz, mint a mórok közt az Almohadák: mért nem egyezel bele abba s mért nem akarod azt, ami én akarok?

— Tudja kegyelmed miért nem? — kérdezte Teresa —, mert a példabeszéd azt tartja, hogy a kőkerítésen is át lehet látni, aztán meg az ember szeme a szegényen átszalad, a gazdagon megakad. Ha pedig az ilyen gazdag egyszer valamikor szegény volt, nincs ám aztán vége-hossza a szólás-szapulásnak, megerednek a rossz nyelvek, ami pedig úton-útfélen van annyi, mint a darázs.

— Lásd, Teresa — vizonozta Sancho —, s halld meg amit most akarok mondani, mert meglehet, ilyet soha életedben sem hallottál. Nem is a magam esziből került ki, hanem az után a lelki atya után mondom, aki a múlt nagybőjtön itt prédikált a mi falunkban, s aki, ha ugyan jól emlékszem, azt mondta: „Mindaz, ami szemünk előtt van, s amit látunk, sokkal élénkebben, mélyebben és erősebben nyomul be elménkbe, mint az olyas dolgok, amik régen történtek.“ (Mindezen szavak, melyeket Sancho e helyen mond, újabb ok gyanánt szolgálnak arra, hogy a fordító a fejezetet becsúsztatottnak tartsa, mert ez a beszéd nem a Sancho eszéhez való, ki egyébiránt így folytatta mondókáját:) Ebből az következik, hogy ha valamely fényesen, gazdagon öltözött embert látunk, akit egész sereg szolga kísér, úgy látszik, hogy akarva nem akarva, tiszteletre gerjedünk iránta, még ha ebben a pillanatban valami alacsonyság jut is

*) A Cid-románccok szerint kasztíliai I. Ferdinánd (1066) birodalmát 3 fia közt osztotta meg, leányát, Urracát kihagyta az osztályból. Emiatt ez világgá akart menni, mire atyja Zamora városát adta neki.

eszünkbe, amiben ezt az embert egykor láttuk: mint-hogy ez az alacsonytság, már akár a szegénységből, akár a származásból eredt légyen is, elmúlt és többé nincs meg, fennmaradni csupán az maradt fenn, ami jelen van és amit láthatunk. S ha ez, akit a szerencse kiemelt alacsonytságának szennyéből (hogy a predikátor saját szávaival éljek) s jólétének polcára juttatott, ha ez nyájas, bőkezű és udvarias mindenkihez s nem akarja magát egyrangba helyezni azokkal, akiknek nemessége már sokkal régibb: meg lehetsz győződve róla, Teresa, senki se lesz, aki azt emlegesse, mi volt, hanem tisztelni fogják azért, ami, kivéve az íggyeket, akiktől semmi szerencse sem mentes.

— Nem értem kegyelmedet — vizonozta Teresa —, ám tegyen, amit akar, s ne gyötörje többet az én fejemet ilyen beszédekkel és prédikációkkal; hajtsa végre, ami féltett szándéka...

— Féltett szándéka, anyjuk, így kell mondanod — igazította ki Sancho — nem úgy, hogy féltett szándéka.

— Sohase igazgasson kegyelmed engemet, úgy mondom, ahogy Isten tudnom adta s ahogy a szó a nyelvemre jön. Azt akartam mondani, ha kegyelmed minden áron kormányzósághoz akar jutni, vigye magával fiúkat, Sanchot, hogy idejekorán, mostantól kezdve tanítgassa, hogyan kell kormányozni, mert jó, ha a fiúgyermek az apjuk mesterségét tanulják és folytatják.

— Mihelyt kormányzóvá leszek — mondta Sancho —, azonnal magamhoz hozatom postán, neked meg pénzt küldök, ami lesz bőven, mert soha sincs híja az olyan embernek, aki a kormányzónak kölcsön ne adna, mikor ennek magának nincs; te meg aztán ruházd fel, de úgy, hogy senki se gondolhassa annak, aki, hanem annak lássék, akinek lennie kellene.

— Te csak a pénzt küldd — mondta Teresa —, úgy kicsipem én, hogy nézni is öröm lesz.

— Ebben maradjunk hát — szólta Sancho —, hogy a leányunk grófné lesz...

— Attól a napságtól fogva — vizonozta Teresa —, mior grófnének kell látnom, olybá veszem, mintha el-

temettem volna. De azért még egyszer is azt mondom, tégy amit akarsz, mert az asszonyi rendnek az a sorsa, hogy engedelmeskednie kell az urának, legyen ez akár milyen tökfejű.

Ezzel aztán nagy keservesen sírva fakadt, mintha Sanchicát már csakugyan koporsóba fektették, de még el is temették volna.

Sancho azzal vigasztalta, hogy ha grófnévá akarja is tenni, nem fog ám nagyon sietni vele, hanem halasztja, ameddig halaszthatja. Itt aztán vége szakadt beszélgetésnek s Sancho visszatért Don Quijotéhoz, hogy az indulásról tanakodjanak.

VI. FEJEZET.

Mi történt Don Quijote meg unokahuga és a gazdaasszony között; az egész történet egyik legfontosabb fejezete.

Amíg Sancho Panza és felesége Cascajo Teresa ezt a sajtáságos párosbeszédet folytatták egymással, Don Quijote unokahuga és gazdasszonya sem voltak tétlenek, minthogy száz meg száz jelből azt következtették, hogy bátyjuk és uruk harmadszor is kereket akar oldani s megint rá adja fejét az ő nézetük szerint átkozott kóbor lovag-életre. Ami csak tőlük telhetett, elkövettek mindent, hogy e szerencsétlen szándékától eltérítsék, de borsót hánytak a falra és szavuk kiáltó szó volt a pusztában. Mindazáltal a gazdasszony a többi között egy ízben ezeket a szavakat intézte gazdájához:

— Igaz lelkemre mondom, jó uram, ha nagyságod meg nem veti a lábát s szép csendesén itthon nem marad, hanem mint valami elátkozott lélek, megint csak hegyenvölgyön akar barangolni, hogy — amint mondják — kalandokat, de — amint én tartom — szerencsétlenséget keressen: én felkiáltok Istenhez, királyhoz, hogy vessenek véget annak a gyötremnek.

Mire Don Quijote ekképen válaszolt:

— Jó asszony, mit fog az Isten a te kiáltásodra válaszolni; azt nem tudom; azt sem tudom, hogy a király ő

felsége mit felelhetne. Én csak annyit mondhatok, ha én király volnék, bizony megkímélném magamat, hogy arra a tengersok alkalmatlan folyamodványra felelgessek, amellyel naponkint elárasztják. A királyokat, a sok egyéb teher között, alig fáraszthatja valami jobban, mint az, hogy kénytelenek mindenkit kihallgatni s mindenkinek felelni; éppen azért, nem is szeretném, ha még az én ügyeimmel is háborgatnák.

Mire a gazdasszony így szólt:

— Mondja csak, nagyságos uram, nincsenek ő felsége udvaránál lovagok?

— Sőt igen sok van — viszonozta Don Quijote — és illő is hogy legyen, minthogy az a fejedelmi méltóság díszére és a királyi fenség kitüntetésére szolgál.

— Nem tartozhatnék-e tehát nagyságod is azok közé — folytatta a gazdasszony — s lenne azok egyike, akik nyugton szolgálják ő felségét s udvaránál tartózkodnak.

— Lásd, barátom, — viszonozta Don Quijote, — nem minden lovag lehet udvari ember, s nem minden udvari ember lehet és lesz kóbor lovaggá. Mind a két fajta szükséges a világon. S bárha mindnyájan lovagok vagyunk, mégis igen nagy a különbség közöttünk. Mert az udvari ember, anélkül, hogy termeikből s az udvar csarnokaiból csak a lábukat is kitennék, bejárják az egész világot, tudniillik a mappán, amelyen nézik, s emellett nem költenek egy batkát se, s nem szenvednek se hideget, se meleget, se szomjúságot, se éhséget. Ellenben mi, az igazi kóbor lovagok, hévben, fagyban, a levegő-ég minden viszontagságai között, majd éjjel, majd nappal, egyszer gyalog, másszor lóháton meg-megmérjük az egész földet tulajdon lábunkon. Mi nemcsak képekből ismerjük az ellenséget, hanem a maga igaz valóságában, s rajtaütünk minden módon, minden alkalommal, nem törődve holmi silányságokkal, s a párbaj szabályaival, hosszabb vagy kurtább kardot meg lándsát hord-e valaki, visel-e valami talizmánt, vagy ereklyét, vagy ilyen bűvös szereket, egyenlően süt-e vagy se a nap mind a két félszemébe, s más ilyen cerimóniákat, amiket a párviadalok alkalmával nagyon meg szoktak figyelni, s amikhez te nem értesz, én azonban igen. Sőt

nagyobb igazság okáért még azt is tudnod kell, az igazi kóbor lovagnak, ha tíz óriással találkozik is egyszerre, akiknek feje nemcsak felér a felhőkig, de rajtuk még túl is, s akik mindegyikének lábaszára egy-egy roppant magas torony, karjai pedig akkorák, mint a leghatalmasabb hajók árbocai, s egy-egy szemük mint a malomkerék, s lángolóbb, mint az olvasztókemence: nem szabad semmi szín alatt sem megrettennie. Sőt ellenkezőleg, nemes magatartással, s rettenthetetlen bátorsággal rajtuk kell ütnie és rájuk rontania; s ha lehetséges, legyőznie és összeaprítania egy rövid szempillantás alatt, még ha ama bizonyos halnak pikkelyeiből készített páncélba volnának is öltözve, mely — amint mondják — magánál a gyémántnál is keményebb, s ha közönséges kard helyett éles dömöcki acélpengét forgatnak, vagy acélgombos buzogányt pörgetnek is, amint saját magam nem egyszer láttam. Mindezt csak azért mondtam, édes gazdasszonykám, hogy lásd, mennyire különbözik egyik lovag a másiktól; és méltán elvárhatnók minden fejedelemtől, hogy a lovagok e második fajtáját, vagyis helyesebben szólva, az előbbvalót többre becsülje, mert — amint a kóbor lovagok történetében olvassuk — volt ezek között akárhány olyan, aki nem egy, hanem sok országnak vált legfőbb javára.

— Ó, kedves urambátyám, — vágott közbe most a leányka — gondolja meg nagyságod, hogy mindaz, amit a kóbor lovagokról mond, csupa mese és hazugság, s a róluk szóló történeteket, ha már tűzre nem vetik is, mind meg kellene bélyegezni egy sambenito*)-val, vagy más ilyen jeggyel, ami rájuk sütné a gyalázatot, hogy csak rontják a jó erkölcsöket.

— A mindenható Istenre! — kiáltott fel Don Quijote — ha nem volnál egyenes ágon unokahúgom édes testvérem után, olyan csúfot látnál ezért a káromlásért, hogy örökre megemlegetnéd. Micsoda?! Még egy ilyen tacskozó leány is, aki az Á-t se tudja megkülönböztetni a B-től, még ez is nyelveskedni merészel és ítéletet a kóbor lovagok történeteit? Mit mondana hozzá Amadis, ha ezt hallaná? Egyébiránt minden bizonnyal megbocsátana, mert szelídség és udvariasság dolgában ritkította párját a maga

*) Az inquisitio által elítélteket megbélyegző jelvény. (Ford.)

idejében, s a hajadonoknak nem volt nála serényebb védelmezője. De meghallhatott volna olyan is, akivel ugyan-csak megjárhattad volna: mert nem mindegyik nyájás és udvarias ám, van közöttük nyers és durva is, s nem mindegyik igazi lovag, akit annak hívnak; az egyik szín-arany, a másik csak be van futtatva arannyal, úgy látszik, hogy mind lovagok, de azért nem állanak ki a próbakövet. Vannak alacsony származású emberek, akik mindenáron a lovagot akarnák adni; vannak megint előkelő lovagok is, akik szántszándékkal úgy viselkednek, hogy alacsony állású embereknek tartsák: amazok fölfelé törekszenek vagy dicsőségvágyból vagy igazi erélyesség-ből: emezek lesülyednek renyhesség vagy vétkeik miatt. Fölöttébb szükséges tehát, hogy résen álljunk s gondosan megkülönböztessük a lovagok más meg más fajtát, akik névleg annyira hasonlítanak egymáshoz, valóságban azonban oly nagyon különböznek.

— Teremtő szent atyám! mondta a leányka — mennyi mindent tud nagyságod, kedves bácsikám! Úgy hogy ha valamikor a szükség úgy hozná magával, bízvást fel-mehetne a szószékre s úton-útfélen prédikálhatna; és mégis, mindamellet olyan vakság verte meg, s olyan kézzel fogható tévedésben van, hogy azt hiteti el magá-val, hogy öreg léteére még mindig vitéz, beteg léteére erős, s hogy a görbeségeket kiegyenesítheti, holott maga is összegörnyed már a kortól, mindenek fölött meg azt, hogy lovag, pedig nem az, mert ha a nemesek lehetné-nek is ugyan lovagok, ha szegények, bizony nem le-hetnek.

— Szavaidban sok az igaz, kedves hugom — mondta Don Quijote —, mondhatnék neked némelyeket egyik-másik nemes család felől, amin aztán szemed, szád el-állana; hogy azonban Isten dolgába az emberekét ne keverjem, inkább nem szólok. Lássátok, lelkeim (s figyel-jetek szavaimra), a világ minden családját négyféle szár-mazásra lehet visszavinni, ezek pedig a következők. Az egyiknek igen alacsony volt az eredete, hanem azután terjeszkedett s emelkedett igen tisztességes magasságra. A másíknak előkelő ősei voltak, s azok méltóságát az

utódok is megőrizték s még ma is őrzik, úgyhogy most is oly tisztések, mint kezdetben. Még mások is vannak, akik azonban, bárha nagy őseik valának, egyre fogytak és keskenyültek, míg utoljára egyetlen pontban végződtek, miént a piramis, úgyhogy kezdetökhöz képest semmiségben végződtek, valamint a piramis csúcsa is csak semmi a talpához vagy alapjához mérve. Az utolsó végre azok, s ilyenek vannak legtöbben, akiknek sem eredete nem volt jó, sem közepök nem fejlékeny, minek folytán végők is dicstelen lesz, mint a köz- és alsórendű népnél rendszeren történni szokott. Ama legelső félére, akiknek kezdete alacsony volt, míg utóbb mostani nagyságukig emelkedtek, szolgáljon példa gyanánt az ottoman uralkodó ház, mely egy alacsonysorsú egyszerű pásztortól^{*)} vette eredetét s most, amint láthatjuk, oly magasán áll. A második család-fajhoz, melynek kezdete is nagy volt már, s e nagyságot megtartja, ha nem növelte is, számíthatók azon számos fejedelmek, akik hatalmokat örökség útján bírják s fenn is tartják, anélkül hogy növelnék vagy csökkentenék, amennyiben nyugton odabenn tartózkodnak országaik határán belül. Azok fajából, akik nagyban kezdték s a semmiségen végeztek, százat még százat lehetne felhozni példa gyanánt, mert Egyiptomnak mindama Fáraói és Ptolemausai, Róma Caesarai, s az az egész csoport fejedelem (ha ugyan szabad e névvel illetnem), monarchák, főurak, akiknek se szeri se száma, médek, assirok, perzsák, görögök és barbárok, mind e törzsek és családok egyetlen pontban, egy semmiségben végződtek, mind ők magok, mind akiktől eredtek, mert manapság alig lehetne utódaik közül csak egyetlen-egyet is találni, vagy ha lehetne is, az bizonyosan alacsony és jelentéktelen állapotban tengődik. A közrendű családokról nincs mit mondanom, ha csak azt nem, hogy ezek csupán az élők számát szaporítják, de egyéb hírre vagy nagyságuk magasztalására nem érdemesek. Mindazokból amiket felhoztam, azt akarom értésekre juttatni, kedves libácskáim, hogy a kü-

^{*)} Othman (Ozmán) † 1326, a dinasztia megalapítója; a monda szerint előbb pásztor, majd rabló volt.

lönféle családok között mily nagy a zürzavar, s egyedül azok látszanak nagyoknak és kitünőknek, akik tagjaik erényében, gazdagságában és bőkezűségében mutatják föl ezt a jelességet. Erényeket, gazdagságot és bőkezűséget említettem, mert ha bűnös a nagy, az nagy bűnös lesz, s ha a gazdag nem bőkezű, az fukar koldus lesz: mert a gazdagságok birtokosát nem vagyonának bírása, hanem elköltése teszi szerencsésbé, de nem hogy úgy költse amint akarja, hanem, hogy jól tudja elkölteni. A szegénysorsú lovag számára nincs egyéb mód, hogy lovagságát kimutathassa, mint az erényesség útja; legyen szíves, nyájas, udvarias, előzékeny és szolgálatra készséges; ne legyen kevély, büszke, sértegető, de legyen mindenek fölött részvevő, mert ha csak egy-két fillért ad is jó kedvvel a szegénynek, épp oly bőkezűnek fogják tartani, mint aki alamizsna-osztogatását kikürtölteti; s akárki lássa, hogy az említett erények ékesítik, még akik nem ismerik is közelebbről, bizonyára nemes családból származottnak fogják tartani és mondani. S valószínű csoda lenne, ha nem az volna, s az erénynek mindig dícséret szokott a jutalma lenni, s lehetetlen, hogy akik erényesek, dícséretet ne arassanak. Két útja van annak, kedveseim, hogy az ember gazdaggá vagy híressé lehessen: az egyik a tudományos, a másik a hadi pálya. Én inkább a fegyverviselésben vagyok járatos, semmint a tudományokban, s minthogy a katonáskodás felé hajlom, a Mars-csillagzat befolyása alatt születtem, úgyhogy szinte kénytelen vagyok az ő nyomdokát követni, s ezen az úton akarok járni, ha az egész világ ellenezné is. S azért bizonyára hiába fárasztanátok magatokat ti is, hogy arra beszéljetelek rá, ne akarjam én, amit az ég akar; az értelem javasol s mindenek fölött saját óhajtasom kíván. Mert ha tudom, pedig tudom, milyen számtalan teherrel jár a kóbor lovagság, tudom egyszersmind azt is, mily véghetetlen sok jóhoz juttat el; s tudom, hogy az erény útja igen szoros, míg a bűné tág és téres; s tudom, hogy végök és céljok mily különböző, mert a bűn tág és téres útjának vége a halál, míg az erény szűk és gyötrelmes pályájának élet a vége, de nem olyan

élet, melynek vége is van, hanem olyan, amely végtelen; s tudom, hogy, amint azt a mi nagy spanyol költőnk*) mondja:

E zord vadonságon visz át az út
A halhatatlanságnak hajlokához,
S ki lerről itt letér, fel soh'se jut!

— Jaj nekem, szerencsétlennek! — kiáltott fel a leányka — uram még poéta is! Tud ő mindent, ért mindenhez! Fogadni mernék, ha kőművessé akarna lenni, olyan házat teremtene élénk, mint a kalitka.

— Biztosítlak, kedves húgom — vizionozta Don Quijote —, ha ezek a lovagos gondolatok nem ragadták volna magokhoz egész lelkemet, nem volna munka, amit meg ne tudnék csinálni, s kezemtől akármi különösség is kitelnék, kiváltképen kalitkák és fogpiszkálók.

E pillanatban valaki zörgetett a kapun; kiszóltak, hogy ki az, mire Sancho Panza válaszolt, hogy ő. A gazdasszonynak se kellett több, futott előle, hogy ne is lássa, annyira nem szívelhette. A lányka nyitott neki ajtót, Don Quijote pedig tárt karokkal ment eléje, azután bezárkóztak a lovag szobájába, ahol olyan párbeszéd eredt meg közöttük, mely egy hajszálnyit sem enged az előbbinek.

VII. FEJEZET.

Mi történt Don Quijote és fegyverhordozója között, úgyszintén több rendkívüli esemény.

Alighogy a gazdasszony meglátta, hogy Sancho Panza és ura elzárkóztak, mindjárt sejtette, miben törik fejüket. Gyanította, hogy az a tanácskozás a harmadik útrakelés szándékát fogja bennök megérlelni, amiért is magára terítvén fátyolát, nagy bán és elkeseredve azonnal felkerekedett, hogy a baccalaureus Carrasco Sámsonit felkeresse, akiről azt hitte, hogy jól értvén a beszéléshez, urának pedig újdonszerű barátja lévén, talán le tudja majd beszélni oktalan szándékáról.

*) Garcilaso de la Vega.

A tanuló éppen házok udvarán sétálgatott. Alig ért oda az asszony, búbanatosan és elcsüggedve odaborult a fiatalember lábai elé.

Amint Carrasco ezt a fájdalmat és rémületet meglátta, így szólt hozzá:

— Mi a baj, nagyasszony? Mi történt, hogy, amint látszik, kegyednek majd a szíve szakad meg bele?

— Semmi, kedves Sámson úr, csak hogy a nagyságos úrunk oda lesz már, oda már bizonyosan!

— De hogyan lesz oda, jó asszony? — kérdezte Sámson — talán valami súlyos testi sérülés érte?

— Nem úgy lesz oda — viszonozt a asszony —, hanem úgy lesz oda, hogy bolondsága kapuján fog elköltözni. Azt akarom mondani, kedves lelkem baccalaureus uram, hogy meg-meg útra készül, most már a harmadik izromban, hogy széles e világon azt keresse, amit ő szerencsének nevez s amiről én el nem tudom képzelni, hogyan mondhatja ennek. Első ízben félholtra verve hozták haza számárra fektetve; másod ízben meg ökrös szekéren jött meg, ketrecbe tömve, zárva, s azt gondolta magáról, hogy meg van bűvölve: olyan siralom volt nézni, hogy a tulajdon anyja se ismert volna rá, aki szülte. Egészen elsárgult, csak a csontja volt meg a bőre, a két szeme meg úgy beesett, hogy hátranyomult agyveleje legvégső kamrájába. Hogy csak annyira amenyire is lábra állíthassam, többbe került hatszáz tojásomnál, amire tanum az Isten, meg az egész világ, meg a tyúkjai, amik nem hagynak hazugságban.

— Már ebben csakugyan nincs semmi kétségem — viszonozt a baccalaureus, — mert azok a tyúkok olyan jó húspannak, olyan jók, s oly jól vannak tartva, hogy a fehéret nem mondanák feketének, ha meg kellene is pukkadniok. Hanem hát, kedves nagyasszony, csakugyan nincs semmi más baj. igazán nem történt semmi egyéb szerencsétlenség, csak az, amitől tartani lehet, hogy Don Quijote azt megteszi?

— Egyéb semmi se — viszonozt a gazdaasszony.

— Akkor hát se baj — felelt a baccalaureus. — Térjen kegyed szép csendesén vissza, tartson készen a

számomra valami meleg reggelit, útközben mondja el, azaz ha ugyan tudja, a Szent Apollonia imádságát, én is mindjárt ott termek s meg lehet győződve róla, hogy csodákat fog látni.

— Uram irgalmazz! — kiáltott fel a gazdaasszony. — Azt mondja kegyed, hogy a Szent Apollonia imádságát mondjam el? Hiszen ez akkor lenne helyén, ha uramnak a foga fájna, már pedig neki az agyaveleijében fészkel a nyavalya.

— Amit mondtam, mondtam, nagy jó asszonyom — viszonzta Sámson —, menjen kegyed Isten hírével, s ne feleseljen velem, akiről tudja, hogy salamancai baccalaureus vagyok s hogy az ilyennel nem lehet vitatkozni.

Ezzel aztán a gazdasszony csakugyan eltávozott, a baccalaureus pedig tüstént a paphoz indult, hogy mindazt közölje vele, amit a maga helyén majd elmondunk.

Don Quijote és Sancho között pedig elzárkózásuk ideje alatt e következő párosbeszéd folyt, amint a történet híven és pontosan elbeszéli:

Sancho így szólt gazdájához:

— A feleségem rátettem már, uram, hogy menni hagyjon nagyságoddal, ahová csak vinni akar.

— „Rávettem“, Sancho, így kell mondanod — jegyezte meg Don Quijote —, nem pedig „rátettem“.

— Ha jól emlékszem — viszonzta Sancho —, egyszer-kétszer kérve-kértem már nagyságodat, hogy ne javítgassa az én szavaimat, amikor különben is érti, mit akarok mondani; ha meg nem érti, akkor ám rivaljon rám: Vigyen az ördög, Sancho, nem értelek; ha még erre sem tudom magamat világosabban kifejezni, akkor ám igazítson ki, s szorult belém is annyi a dudásból, hogy belejöjjenek az igazi kerékvágásba.

— Nem értelek, Sancho — szólt közbe Don Quijote rögtön —, mert nem tudom mit akarsz azzal mondani, hogy beléd is szorult a dudásból.

— A dudásból belém szorult azt jelenti — viszonzá Sancho — hogy nekem is van sütnivalóm.

— Most még kevésbbé értelek — mondta Don Quijote.

— No ha még most sem ért nagyságod — felelt Sancho —, Isten engem úgy segéljen, én ugyan nem tudom, hogyan mondjam másképen.

— Ahá, sejtem már — szól most Don Quijote —, úgy-e azt akartad mondani, szorult beléd is annyi a tudásból, vagy olyan tanulékony, értelmes, hogy felfogod, amit mondok, és nem lesz ellenedre ha tanítlak.

— Fogadni mernék — szól Sancho —, hogy nagyságod kellős kezdetétől fogva kivette szavaim értelmét, s csak azért volt olyan akadékoskodó, hogy velem még egypár tucat sületlenséget mondasson.

— Az is meglehet — felelt Don Quijote —, hanem hát hogy a dologra térjünk: mit mond Teresa?

— Teresa azt mondja, kötve higgy a komának, kutya ugat, pénz beszél, ígéret szép szó, ha megadják akkor jó, s jobb ma egy veréb, mint holnap egy tűzok; én ugyan azt tartom, hogy az asszonynak hosszú a haja és rövid az esze, de azért az is csak igaz, a vak tyúk is talál búzaszemet.

— Magam is amondó vagyok — vizonozta Don Quijote. — Folytasd, barátom Sancho; tovább, tovább. Úgy beszélsz ma, mintha gyöngyöt szórnál.

— Mindez oda akar kilyukadni — folytatta Sancho —, hogy amint nagyságod is igen jól tudja, egy halállal mindnyájan tartozunk, ma még vagyunk, holnap nem, a halállal senki se ivott áldomást, sohse tudja az ember előre, mikor veti el a kanalát, a kasza a füvet is úgy elvágja, mint a kórót, és a halál órája senkinek sincs a homlokára írva, hanem akkor jön el, mikor az Isten úgy akarja. A halál süket, s akár mikor jön, mindig korán jön, ha meg egyszer kopogtat az élet ajtaján, hiába akkor minden kérés, könyörgés, halál ellen nincs orvosság, még a korona se használ, a halállal senki se bír, amint a világ tartja s száz meg száz prédikáció hirdeti.

— Szent igaz — erősítette Don Quijote —, csakhogy még most se tudom, hová akarsz mindezzel célozni.

— Oda akarok célozni — felelte Sancho —, kössön

ki nekem nagyságod rendes bért, amit hónaponként felvehessek amíg szolgálatomba tart, s amit fizessenek ki nékem nagyságod vagyonából készpénzzel, mert üres ígéretre nem akarok beállni, amihez felibe-harmadába jutok hozzá, vagy későn vagy soha napján; így aztán Isten oltalmába ajánlom magamat. Szóval, tudni akarom mi üti a markomat, ha több, ha kevesebb; a tyúk is egyet tojik s sok kicsi sokra megy; szegődött bér osztott konc. Ha majd aztán csakugyan úgy fordulna (amit ugyan se nem várok, se nem hiszek), hogy nagyságod igazán ide adná azt az ígért szigetet, nem leszek olyan háladatlan, se olyan kapzsi, hogy bele ne egyezném, hogy a sziget jövedelmét összeszámítsák, s vonják le belőle az én fizetésemet pamatostul.

— Bizony Sancho barátom — viszonozta Don Quijote —, a kamat néha ugyancsak pamat.

— Értem, uram — felelt Sancho — fogadni mernék úgy kellett volna mondanom: kamatostul, nem pamatostul; no de sebj, csakhogy elérte nagyságod így is.

— Annyira elértettem — jegyezte meg Don Quijote —, hogy beláttam szíved legmélyebb mélyére, s tudom már hová céloztál közmondásaid számtalan nyílvejszejével. Elhiheted, Sancho, szívesen kötnék ki szegődött bért a számodra, ha csak egyetlen egy példát találnék is a kóbor lovagok történetében, ami a legtávolabbról sejtetné s mutatná, mit szoktak évenként vagy havonként fizetni. Elolvastam én e történeteket majd mind egy szálig, de nem emlékszem, hogy akárhol is szó lenne arról, hogy valamelyik kóbor lovag szegődött bérre fogadta volna meg fegyverhordozóját. Én csak annyit tudok, azok mind valamennyien kegyes adományok reményében szolgáltak, s amikor meg sem álmodták, ha uroknak a sors kedvezett, egyszer csak azon vették magokat észre, hogy valami szigetet vagy ehhez hasonló nyertek jutalmul vagy legalább is nagyságos címet kaptak. Ha te, ilyen föltételek mellett, s ezek reményében kész vagy szolgálatomba visszatérni, Sancho, akkor azt mondom: Isten hozott; ha azonban azt hiszed, hogy én csak egy hajszálnyira is eltérek a kóbor lovagság régi

jó szokásaitól, akkor igen nagyon csalatkozol. Így tehát, kedves Sanchom, eredj szépen haza s közöld Teresával az én elhatározásomat; s ha mind ő, mind te magad beleegyeztek, hogy engem kegyes adományok reményében szolgálj, bene quidem; de ha nem, ezután is jó barátok maradunk, mert amíg szemet szórhatunk, madarat még várhatunk, és tartsd meg, fiam, jobb a jó reménység, mint a kész szegénység, s jobb a sok kamat, mint a kis tőke. Ezen módon pedig azért szólottam, Sancho, hogy megmutassam, én is tudom ám zápor gyanánt önteni a közmondásokat, mint akár te magad. Röviden azonban azt akartam mondani, s ezennel mondom is, ha nincs kedved kegyes adományok fejében szolgálni s az én sorsomban osztozni, akkor áldjon meg a jó Isten s tartson itthon szentnek; kapok én más fegyverhordozót is, aki szófogadóbb és eszesebb lesz nálad s nem olyan ügyetlen, meg szószaporító.

Amint Sancho gazdájának ezt a szilárd elhatározottságát észrevette, besötétedett fölötte az ég és szíve szárnyai lelankadtak: mert ő szentül hitte, gazdája nála nélkül a világ minden kincseért sem fog útra kelni. Amint eképpen se té, se tova, elgondolkozva itt állt, egyszer csak Carrasco Sámson toppant a szobába, nyomban utána a gazdasszony meg a leánya, akik égtek a vágytól meghallani, milyen szavakkal fogja a baccalaureus lebeszélni gazdájukat arról a szándékáról, hogy újra kalandok után járjon.

Azonban Sámson, a rossz csont, most is, mint az első alkalommal, átkarolván Don Quijotét, nagy fennszóval így szólt hozzá:

— Oh, a kóbor lovagság virága! oh tündöklő fénye a fegyvereknek! oh dicsősége és tükre a spanyol nemzetnek! cselekedje meg a mindenható Isten, hatalmának teljességéből, hogy az, vagy azok, akik a te harmadik kirándulásod elé akadályokat gördítenek s hátráltatni akarják, ki ne tudjanak menekülni kívánságaik tévetegéből és soha el ne érjék álnok szándékukat!

S itt, a gazdasszonyhoz fordulva, így folytatta:

— Bátran felhagyhat már a nagyasszony a Szent

Apollonia imádságának elmondásával, mert én tudom, hogy az egek határozott rendelése, hogy a senor Don Quijote újra hozzálásson magas és új terveinek kiviteléhez, s én nagyon megterhelném lelkiismeretemet, ha nem sürgetném és sarkalnám ezt a lovagot, hogy ne fékezze s ne tartsa vissza tovább hős karjának erejét és bátor lelkének hevülését, mert késedelmével csak megcsorbitja a sértettek jogát, az árvák védelmét, a szűzek becsületét, az özvegyeknek nyújtandó segílyt, a házasoknak támogatását és más egyéb ilyeneket, amik a kóbor lovagságtól függnék, azt illetik, hozzá tartoznak és vele szoros kapcsolatban állanak. Fel, senor Don Quijote, szép és bajnok uram, inkább ma, mint holnap keljen útra nagyságod és magasságod; s ha netalán valamije hiányoznék, ami szándéka életbeléptetését hátráltatná, itt vagyok én, aki személyemet és vagyonomat szolgálatára felajánlom! S ha méltóságodnak netalán fegyverhordozóra lenne szüksége, legnagyobb szerencsémnek fogom tartani, ha ezt az állást én nyerhetem el.

Don Quijote e szavakra Sanchohoz fordult s így szólt:

— Nem megmondtam-e, Sancho, hogy nem leszünk a fegyverhordozóknak szűkében? Látod ki ajánlkozik? Ő maga a nagyszerű Carrasco Sámson baccalaureus, örökös vidámsága és felderítője a salamancai tantermeknek, akinek teste ép, tagjai hajlékonyak, maga hallgató, s épp oly nyugton tűr el hevet-fagyot, mint éhet-szomjat, s akiben megvan minden tulajdon, ami a kóborlovag fegyverhordozójában kívánatos. De ments Isten, hogy én, csupán saját óhajtasom elérése végett, ledöntsem és összetörjem az ismeretek oszlopát és a tudományok díszedényét s kivágjam a szép és szabad művészetek pálmáját. Maradjon ez az új Sámson az ő hazájában, s amíg ennek dicsőségére válik, váljék egyszermind dicsőségére elaggott szülei ősz hajszálainak; beérem én akármi egyéb fegyverhordozóval is, ha Sanchoak nincs kedve szolgálatomba állani.

— Dehogy nincs, — jelentette ki Sancho ellágyulva, miközben szemei könnybe lábadtak, s így folytatta: —

Ne mondja senki rólam, uram, ha megettük a vacsorát, ott hagyjuk a háznak urát; engem se a gólya költött, s tudja az egész világ, de kiváltképen a szülőfalum, kik voltak a Panzák, akiktől én származom. Azután meg azt is tudom, azt is tapasztaltam nem egy jó tettéből s még több szép szavából, milyen kegyes akar lenni irántam nagyságod. Ha azonban mégis billegettem a fületem a szegődött béremért, csupán a feleségem kedvéért tettem, aki ha egyszer megbicsakolja magát, nincs az a kalapács, ami úgy rászorítsa a hordóra az abrincsot, mint ahogy az embert ő a sarokba szorítja, hogy célját érje; hanem hát, utóljára is, több a süveg a kontynál, s mint-hogy én hordom a süveget, s annak idejében ember vagyok a gáton, amit ugyan senki se tagadhat, úr akarok lenni a magam házánál, akárki mit mondjon is. Nincs is más hátra, csak nagyságod tegyen végrendeletet meg testamentumot, de olyat, aminek füle-farka meglegyen, s aztán kerekedjünk mindjárt útra, hogy a Sámson úr lelke ne gyötrődjék, aki azt mondja, lelkiismerete kényszeríti, hogy nagyságodnak azt tanácsolja, harmadszor is menjen újfent világgá. Ami pedig engem illet, én megint csak felajánlom nagyságodnak hű és igaz szolgálatomat, s helyt is állok úgy, vagy még jobban, mint akárki fia, aki valaha kóbor lovagot szolgált.

A baccalaureus alig tudott hová lenni csodálatában Sancho Panza beszéde és kifejezése módjának hallatára: mert bár olvasta is a lovag történetének első részét, azt az egyet még se hitte, hogy Sancho olyan végrendeletet akar gazdájával tetetni, amelynek füle-farka meglegyen. Mindannak hitelt adott, amit róla olvasott s meg volt győződve, hogy együgyűség dolgában ritkítja párját nagy messze földön, s meg nem állhatta, hogy azt ne mondja magában, hogy ilyen két bolond, mint ez az úr és szolgálja, sohase volt még a világon.

Don Quijote és Sancho végre megölelték egymást és újra szent lett a békesség, s azután a nagy Carrasco helyeslése és beleegyezésével, kit ezidőszertint valóságos orakulumnak tartottak, elhatározták, hogy harmadnap mulva indulnak. Ezidő alatt mindent rendbe lehetett szedni, ami az útra szükséges volt, de még rostélyzott

sisakot is teremteni valahonnan, amiről Don Quijote azt állította, hogy anélkül semmi szín alatt el nem lehet. Sámson felajánlotta, hogy megszerzi, mert van neki egy barátja, akiről tudja, hogy nem fogja kérését megtagadni s ideadja a magáét; igaz ugyan, hogy azt a por és a rozsda úgy belepte, hogy acélának oda volt minden fényessége.

Se szeri se száma annak a tenger átkozódásnak, amit a gazdasszony és a lovag unokahúga szőrtak a baccalaureus ellen; hajukat tépték, arcukat összevissza karmolták, s nincs az a fizetett sirató asszony, aki nagyobb jajveszéklést tudna csapni, mint gazdájuk távozásán ők csaptak, akik olybá vették, mintha már temetni vinnék. Sámsonnak az az eljárása, hogy Don Quijotét harmadízben is távozásra serkentse, — mint e történetből utóbb majd kiderül — a lelkész és a borbély tudtával történt, mert előzőleg közölte velük a tervet.

A kitűzött három nap lefolyása alatt Don Quijote és Sancho Panza ellátták magukat mindazzal, amire szükségük volt, s miután Sancho megbékítette feleségét, Don Quijote pedig unokahúgát és gazdasszonyát, az éj beálltával, senki mástól nem látva az egy baccalaureuson kívül (ki valami fél mérföldnyire el akarta kísérni őket a falutól), útnak eredtek Toboso felé. Don Quijote az ő jó Rocinanteján, Sancho pedig a maga régi szürkéjén. Tarisznyájuk jól el volt látva mindenféle harapnivalóval, az erszény pedig tele volt pénzzel, amit Don Quijote adott át fegyverhordozójának netaláni eshetőségekre.

Sámson megölelte a lovagot, s kérve-kérte tudósítsa jó- és balsorsáról, hogy amannak örülhessen, emebben szíves részt vehessen, amint az igaz barátságtól várható. Don Quijote megígérte, Sámson visszatért a faluba, a két utas pedig egyenesen a nagy Toboso városának tartott.

VIII. FEJEZET.

Mely azt mondja el, mi történt Don Quijoteval amidőn szíve hölgyének Dulcinea del Tobosonak látogatására odajárt.

Legyen áldott a hatalmas Allah! — így szól Hamete Benengeli e nyolcadik fejezet elején; — legyen áldott Allah! — ismétli háromszor, s megjegyzi, azért fakad e hálaszavakra, hogy Don Quijotet és Sanchot ismét ott látja a küzdelem terén, s hogy mulattató történetének olvasói bizton számíthatnak rá, hogy Don Quijote és fegyverhordozója hőstettei és elmésségei e pontnál újra elkezdődnek. Arra kéri az olvasókat, feledjék el az elmés nemes eddigi lovagiaskodását s fordítsák figyelmüket az ezután következőre, mely mostantól fogva ott kezdődik a Tobosóba vivő úton, amint az előbbiek a Montiel sikságán kezdődtek; s kérelme, ígéretével szemben, csakugyan nem túlságos; előadását aztán így folytatja:

Don Quijote és Sancho tehát kettesként maradtak, s alighogy Sámson elvált tőlük: Rocinante egyszerre elnyerítette, a szamár meg elordította magát, amit ura és szolgálja mind a ketten a legszerncsébb siker előjelének tartottak. Ha azonban az igazat meg akarjuk vallani, a szamár ordítása és iákolása sokkal harsányabb volt, mint a paripa nyerítése, amiből Sancho azt következtette, hogy az ő szerencséje nagyobb lesz, s felül fogja mulni gazdájáét, amit nem tudom micsoda csillagjóslat alapján mert állítani, minthogy erről a történet nem nyújt semmi felvilágosítást. Csupán annyit lehetett tőle hallani, hogyha megbotlik vagy elesik, akkor jobb szeretett volna otthon maradni, mert a botlás és esés nem szokott egyébre vezetni, mint bocskorszakadásra, bordabetörésre; s habár meglehetősen együgyű volt is, ebben az egyben jóformán közel járt az igazsághoz.

Don Quijote így szólt hozzá:

— Kedves Sanchom, az éjszaka sebes szárnyon közelít és sötétebb lesz, semmint óhajthatnók, ha holnap virradóra meg akarjuk pillantani Tobosot, ahová avégett

törekszem, előbb semmint bármely kalandba bocsátkoznám, hogy a páratlan Dulcinea áldását és engedelmét ki nyerhessem, amely engedelemmel úgy hiszem, sőt bizonyosan tudom, a legveszedelmesebb kalandot is szerencsés sikerrel fogom végezni és betetőzni, mert nincs e világon semmi, ami a kóbor lovagokat bátrabbakká tehetné, mint ha imádottjuknak vonzalmáról meg vannak győződve.

— Magam is úgy hiszem, — vizonozta Sancho — csak hogy attól tartok, aligha találkozhatnak vagy beszélhet vele nagyságod, legalább olyan helyen nem, ahol tőle áldást kaphat, ha csak a kis udvar kerítésén keresztül meg nem áldja, ahol én az első ízben láttam, mikor azt a levelet hoztam, melyben azokról a bolondságokról és eszelősségekről volt szó, amiknek végrehajtására nagyságod ott rekedt a Sierra-Morena kellős közepén.

— Kis udvar kerítésének tartottad te azt, Sancho, — kérdezte Don Quijote — ahol, vagy, amelyen át azt a soha eléggé nem magasztalható báj és kellemet megpillantottad? Bizonyára oszlopcsarnokok, boltívek, vagy fényes tornácok voltak, vagy minek is mondják, amint a gazdag, fejedelmi palotáknál lenni szokott.

— Az is meglehet, — vizonozta Sancho — csak hogy nekem kerítésnek látszott, ha ugyan emlékezőtehetségem cserbe nem hagyott.

— Akárhogy s mint legyen is, mi csak menjünk, Sancho. Csak láthassam, s az már aztán teljesen mindegy, kerítésen vagy ablakon, hasadékon vagy kertrácsozaton keresztül látom-e, mert minden egyes sugár, melyet szépségének napja csillant szemembe, annyira megvilágosítja majd értelmemet, s annyira felbátorítja szívemet, hogy sem ész, sem hősiség dolgában nem lesz senki hozzám fogható és hasonlítható.

— Az igazat megvallva, uram, — jegyezte meg Sancho — mikor én Dulcinea del Toboso önagyságának ezt a napját láttam, az csakugyan nem volt olyan fényes, hogy magából akármilyen sugarakat is eregethetett volna. Ennek pedig bizonyára az volt az oka, hogy önagysága — mint elbeszéltem — éppen a búzarostálás-

sal lévén elfoglalva, a felverődött nagy por felhő gyanánt szállt az arcára, s elhomályosította.

— Hogy a manóba gondolod, állítod, hiszed és vitatod folytonosan, Sancho, — veté ellen Don Quijote — hogy az én imádott Dulcienám bűzát rostált, holott ez olyan munka és foglalkozás, ami rengeteg távol esik mindattól, amit az előkelő egyének tenni szoktak és tartoznak, akik egészen más foglalkozásokra és szórakozásokra születtek s neveltettek úgy, hogy egy puskalövésnyiről is rá lehet ismerni magas méltóságukra. Rosszul emlékszel, édes Sanchom, a mi költőnk*) ama verseire, melyekben azt festi, mivel foglalkozott kristálypalotájában ama négy nymphea, akik a szeretett Tajóból emelték föl fejecskéjüket, s oda ültek a zöld fűbe, hogy ama drága szöveteket munkálják, melyeket a lángeszű költő úgy ír le előttünk, hogy azok mind aranyból, selyemből s igaz gyöngyökből voltak szöve és azzal hímezve. Ilyesmivel foglalkozott bizonyára az én hölgyem is, mikor te láttad, csakhogy valami gonosz varázslónak irigysége, aki minden dolgomba beleavatkozik, minden előttem kedves tárgyat átalakít, s elfordít akképen, hogy a valósággal merőben ellenkező képet mutasson. Éppen ezért félek, vajjon abban a történetben, mely — amint mondják — tetteimről nyomtatásban megjelent, ha annak esetleg valamely tudós ellensége a szerzője: nem cserélt-e föl egyet s mást, s nem toldott-e egy igazsághoz száz meg száz hazugságot, s nem abban télt-e kedve, hogy egészen más eseményeket mondjon el, mint amit valamely igaz történet folyása követel? Oh irigység, te számtalan gonoszság gyökere, s az erények ölé férge! Minden más bűnnel, Sancho, jár valami kellemesség is együtt, de az irigységgel semmi egyéb, mint kedvetlenség, harag és dühöngés.

— Magam is a'mondó vagyok — felelt Sancho — s azt hiszem, hogy abban a mesében vagy históriában, amiről Carrasco babéros úr azt állítja, hogy benne a mi történetünket olvasta, az én becsületesemet is ugyancsak meghurcolták és sok olyast toldottak hozzám, aminek

*) Garcilaso. Egloga 5. (Ford.)

fele sem igaz. Már pedig, igaz hitemre mondom, én ugyan semmi varázslóról soha rosszat nem mondtam, meg annyim sincs, amiért valaki irigyem lehetne. Az igaz, hogy egy kicsit szeretek faggatózni s belém is szorult néminemű csintalanság; hanem mindezt elfödi és beborítja az én természetes és soha nem mesterkelt együgyűségem széles köpönyege. S már, ha egyébert nem is, hitemért, amelyet vallok, s amellyel Istenhez és ahhoz, mit a keresztény római katolikus anyaszentegyház hisz és vall, szilárdul és igazán ragaszkodom, s azért, hogy — amint igaz is — halálos ellensége vagyok a zsidóknak: a történetírók mégis csak irgalmasan bánhatnának velem s megbecsülhetnének az ő írásaikban. Egyébiránt mondjanak, amit akarnak, meztelesen jöttem a világra, most is meztelen vagyok, és se nem veszek, se nem nyerek, ha kiírnak s fűnek-fának oda adnak is ezekben a könyvekben; fittyet hányok nekik, akármit firkálnak is össze felőlem.

— Ez éppen olyanforma, Sancho, — mondta Don Quijote — mint a mi egy korunkbeli híres költővel történt, aki ármányos szatírárt írt az úgynevezett híres dámaírókról, s csak egynek a nevét hagyta ki, akiről nem lehetett bizonyosan tudni, hogy ő is az-e, vagy sem. Amikor ez aztán látta, hogy az ő neve kimaradt a lajstromból, panaszt tett a költőnél, hogy ugyan mi kivetni valót talált ő benne, hogy nem sorolta oda a többiekhez, s hogy megtoldja azt a szatírárt és beletegye az ő nevét is, mert ha nem, majd meglátja hogy megkeserüli. A poéta meg is tette, még pedig úgy, hogy nincs az a vén banya, aki jobban értene hozzá; az asszonyszemély ezzel aztán beérte, örült, hogy híressé lett, bár a becsület rovására. Ehhez hasonló ama pásztor esete is, aki felgyújtotta s leégette Diana híres templomát,*) melyet a világ hét csodái közé soroztak, s — amint mondják — csak azért tette, hogy neve örök időkre fennmaradjon s ámbár meg is parancsolták, hogy nevét se szóval, se írásban soha senki ne említse, hogy kívánsága be ne teljesüljön, mindazáltal mégis köztudomásra jutott, hogy

*) 356 Kr. e.

Herostratosnak hívták. Ugyancsak erre emlékeztet az is, ami a nagy V. Károly császár és egy lovag között történt Rómában. A császár a nagyhírű Rotunda templomot akarta megszemlélni, melyet a hajdankorban „Minden Istenek^{*)}” templomának neveztek, ma pedig sokkal helyesebben „Minden szentek” templomának neveznek, s amely a legépebben fennmaradt épület mindazok közül, miket a pogány világ Rómában emelt, s amely legjobban fenntartja alapítói nagysága és hatalma híres voltát. Ez az épület félnarancs formájára van építve, terjedelme roppant, s világossága kitűnő, pedig egyébtől sem kapja, mint egy ablaktól, vagy jobban mondva kerek nyílástól, mely a tetején van alkalmazva. Innen nézte a császár is az épületet, s egy római lovag állt oldala mellett, aki az építési remeknek szépségeit és finomságait magyarázta. Mikor aztán a császár a tetőnyílás mellől visszalépett, a lovag így szólt hozzá: — „Ezerszer is megragadta szívemet a vágy, legkegyelmesebb császár, hogy fenségedet átkaroljam s ama tetőnyílásból a mélységbe vessem magamat, hogy hírnevem örökre fennmaradjon a világon.” — „Nagy hálával tartozom, — viszonzá a császár — hogy e veszedelmes szándékát végre nem hajtotta; s hogy ezentul soha ne nyílják többé alkalma, hogy hűségének ilyes jelét adhassa, parancsolom, hogy velem többé soha szót ne váltson, sem közelemben soha ne mutakozzék,” s e szavak után kiadta neki az útát örökre. Csak azt akartam mondani, Sancho, hogy a dicsőség vágyának igen nagy befolyása van az emberre. Mit gondolsz, mi ug-ratta le a hídról Horatiust minden fegyverestől a Tiberis mélyébe? Mi ösztönözte Mutiust, hogy kezét, karját a tűzön elégesse? Mi Curtiust, hogy a lángoló mély örvénybe rohanjon, mely Róma közepén feltáruult? Mi sarkalta Caesart, hogy minden ellenséges előjelek ellenére átlépje a Rubicont? S hogy újabbkori példákat idézzek: ki fúratta meg a hajókat, s ki vágta és szigetelte el azokat a hős spanyolokat, kiket ama kitűnő Cortés az

*) Pantheon, melyet Augustus veje, Marcus Agrippa Kr. e. 25-ben a bosszuálló Jupiternek és istentársainak szentelt.

új világba vezérlett? Mindezen és egyéb hasonló nagy és jeles hőstetteknek, most és a múltban, valamint a jövőben is a hírnév az indító oka, melyet a halandók jutalom gyanánt s a halhatatlanság részeképen kívánnak, amire hőstetteik érdemesek; bár nekünk keresztyén katolikus és kóbor lovagoknak sokkal inkább a más világ dicsőségére kell törekednünk, mely ama fensőbb, mennyei régiókban örökkévaló, semmint azon hiú dicsőségre, mely a jelenvaló s mulandó világon elérhető: mert ennek a dicsőségnek, akár mekkora legyen is, csakugyan vége lesz magával a világgal egyben, pedig ennek vége bizonyos. Ennélfogva, Sancho, a mi tetteink soha ne lépjenek túl azon a határon, melyet az a keresztyén vallás szabott meg, amelyet mi is követünk. Az óriásokban a kevélységet kell tönkre vernünk, az irigységet nagylelkűséggel és tiszta szívvel, a haragot csendes magunktartásával s lelkünk nyugalmával, a falánkságot keveset evéssel és sok virrasztással; a puhaságot és érzékiséget a hűség által, melyet azok irányában őrzünk meg, akiket gondolataink úrnőivé tettünk, s a renyheséget azzal a fáradozással, mellyel az egész világon szerte-széjjel járunk s keressük az alkalmakat, amelyek bennünket nemcsak igazi keresztyén, hanem valóban híres lovagokká tesznek és tehetnek. Ebből láthatod, Sancho, milyen úton-módon lehet elérni a legfőbb dicsőséget, mellyel egyszersmind a hírnév is karöltve jár.

— Mindazt, amit nagyságod eddigelé mondott, — viszonzotta Sancho — teljesen megértettem; hanem mindamellett szeretném, ha nagyságod elfoszlatná egy kétségemet, amely éppen ebben a pillanatban ötlött az eszembe.

— Eloszlatná, Sancho, így akartad mondani, — jegyezte meg Don Quijote — ám tehát szólj bátran, ha tudok, szívesen megfelelek.

— Mondja meg, senor, — folytatta Sancho — hogy mindazok a Juliusok meg Augustusok, s mindazok a nagyhirű hős lovagok, akiket imént említett s akik már meghaltak, hol vannak azok most?

— A pogányok — felelte Don Quijote — kétség-

kívül a pokolban; a keresztyének pedig, ha jó keresztyének voltak, vagy a purgatoriumban, vagy a mennyekben.

— Jól van, — viszonzta Sancho — de már most lássuk csak: azon sírok előtt, amelyekben ezeknek a nagyságos uraknak testük nyugszik, ezüstlámpások égnek-e, vagy pedig kápolnáik falára ékesség gyanánt mankók, szemfedők, parókák, viaszszemek és lábak vannak-e fölaggatva? S ha nem, mivel vannak felékesítve?

Mire Don Quijote így válaszolt:

— A pogányok sírjai legnagyobb részben drága templomok valának; Julius Caesar hamvait egy roppant nagyságú köpiramisba helyezték, amelyet ma Rómában Szent Péter obeliszkjének*) neveznek. Hadrianus császár sírja gyanánt egy olyan épület szolgált, amely volt olyan nagy, mint valami jókora falu, s melyet Moles Hadrianinak neveztek, s ami a mai Rómában az Angyalvár. Artemisia királyné férjét, Mausolust, olyan sírba temettette, mely a világ hét csodáinak egyike volt.**)

Azonban sem ezt, sem más egyéb pogány sírt nem ékesítettek fel soha mankókkal vagy olyas adományokkal és jelekkel, melyek arról tettek volna tanúságot, hogy akik e sírokban pihennek, szentek voltak.

— Éppen ide céloztam — mondta Sancho — s már most ám mondja meg nagyságod, mi nagyobb: feltámasztani valakit halottaiból, vagy pedig egy óriást megölni?

— A felelet magától értedődik, — viszonzta Don Quijote — bizonyosan nagyobb, valakit halottaiból feltámasztani.

— Megfogtam nagyságodat — jegyezte meg Sancho. — Így tehát annak a híre, aki halottakat feltámaszt, vakok szemvilágát visszaadja, sántákat járókká tesz, betegeket meggyógyít, s akiknek sírja előtt lám-

*) C. téved, mert a „Szent Péter tűje“-nek nevezett obeliszk csak később, Caligula alatt került Rómába. V. Sixtus 1585-ban a Szt. Péter templom oszlopsorának közepébe állította.

**) 44 m. magas volt; maradványai a British Múzeumban.

pások égnék, s akiknek kápolnái teli vannak áhítatos emberekkel, kik ereklyéiket térden állva imádják, azok híre dicsőbb lesz mind ezen, mind a másvilágon annál a hírnél, melyet a világ valamennyi pogány császára és kóbor lovagja hagyott, vagy hágy ezentul maga után.

— Elismerem, hogy ez is igaz, — viszonozta Don Quijote.

— Így tehát a hírből, névből, dicsőségből, kiváltságokból, vagy hogy is hívják mind az ilyeneket, a szentek hamvainak és ereklyéinek mégis több jutott, mert azokat a mi anyaszentegyházunk beleegyezésével s engedelmeivel lámpásokkal, fátyolokkal, mankókkal, szemfedőkkel, képekkel, hajfürtökkel, szemekkel, lábakkal szokták megtisztelni, az áhítatosság nevelésére s a keresztényen dicsőség gyarapulására. A szentek hamvait s ereklyéit királyok veszik vállokra, megcsókolják csontjaik darabjait, felékesítik s gazdagítják velük házikápolnáikat s legdrágább oltáraikat.

— S mindezzel, amit mondtál, Sancho, hova célzol? — kérdezte Don Quijote.

— Oda céloztam — felelte Sancho —, törekedjünk mi arra, hogy szentek legyünk, s akkor sokkal könnyebben elnyerjük azt a jó hírnevet, amelyre áhítunk. S ne feledje, jó uram, hogy tegnap vagy tegnapelőtt (mondhatom így is, mert nem régen történt) a szentek vagy az üdvözültek közé avattak két mezítlábos barátocskát, akiknek vasláncait, mikkel magukat átövezték s ostorozni szokták, még ma is a legnagyobb szerencse megcsókolni vagy illetni s — amint mondják — nagyobb tiszteletben is részesülnek, mint Roldan kardja felséges királyunk fegyvertárában, akit az Isten sokáig megtartson. Így tehát, kedves uram, jobb ha az ember valami egyszerű barátocska, akármely szerzetes rendben, semmint bármily hős kóbor lovag; s többet ér Isten előtt két tucat vezeklő ostorcsapás, mint kétezer lándzsadöfés akár óriásokba, akár szörnyetegekbe vagy sárkánykigyókba döfjük is.

— Mind igaz — viszonozta Don Quijote —, csak-

hogy mindnyájan nem lehetünk szerzetesekké s a jó Isten különféle utakon vezeti az övéit mennyekbe. Kegyes rend a lovagság is s az örök dicsőségben szent lovagok is vannak.

— Hiszem, de sohase hallottam, hogy ne több szerzetes jutott volna mennyekbe, mint kóbor lovag.

— Ennek az az oka — felelt Don Quijote —, hogy szerzetesek nagyobb számmal vannak, mint lovagok.

— Van elég kóbor, — jegyezte meg Sancho.

— Van — viszonzta Don Quijote —, csakhogy kevés, aki érdemes volna a lovag-nevezetre.

Ilyen s ehhez hasonló beszélgetésben töltötték azt az éjet s a rákövetkező napot is, anélkül, hogy valami említésre méltó dolog történt volna velök, ami Don Quijotét eléggé bántotta is. Végre másnap, alkonyat táján megpillantották a nagy Toboso városát. Ennek láttára Don Quijote lelke egészen felvidult, Sanchonak ellenben nagyon leesett az álla, mert nem tudta, hogy Dulcinea háza merre van és épp úgy nem látta soha életében, mint ahogy gazdája sem. Így tehát egyik éppen úgy fel volt izgatva, mint a másik, egyik azért, hogy megláthassa, a másik meg azért, mert sohase látta még, s Sancho el se tudta képzelni, hová legyen, mihez fogjon, ha ura előre küldi Tobosoba.

Don Quijote végre úgy rendelte, hogy majd csak az éj beálltával vonuljanak be a városba s addig is, amíg az alkalmas pillanat elérkezett, ott időztek egy-két tölgyfa árnyékában Toboso határán, s mikor a kitűzött perc eljött, bementek a városba, ahol sok olyasmi történt velök, ami ritkítja párját e történetben.

IX. FEJEZET.

Melyben arról van szó, ami majd előfordul.

Az idő körülbelül éppen éjfélre járt, midőn Don Quijote és Sancho elhagyták a tölgyest és Tobosoba bevonultak. A faluban zavartalan nyugalom ütötte fel sátorát, mert az egész lakosság elpihent s — amint mon-

dani szokás, — úgy aludt, mint a tej. Az éj elég világos volt, bár Sancho jobb szerette volna, ha koromsötét lenne, akkor legalább a homályosságra foghatta volna tudatlanságát. Az egész faluban egyéb se hangzott, mint kutyaugatás, ami Don Quijote fülét hasogatta, Sancho-nak pedig szívét összeszorította. Néha-néha egy-egy számár ordította el magát, disznók rőfögtek, macskák nyávogtak s ezek a különféle hangok az éji csendben még áthatóbbakká váltak. Mindezt a szerelmes lovag igen rossz előjelnek tartotta, mindazáltal ily szavakat intézett Sanchohoz:

— Sancho fiam, vezess engem Dulcinea palotájához, meglehet, hogy még ébren találjuk.

— A menndörgős mennykőbe is — viszonozt a Sancho, micsoda palotához vezessem nagyságodat —, mikor az, amelyben én láttam ő magasságát, mindössze is egy alacsony vityilló volt.

— Akkor bizonyára várkastélya valamely kisebb mellékepületébe vonult vissza hölgyeivel — jegyezte meg Don Quijote —, amint a magas úrnők és herceg-asszonyok rendszeren szoktak.

— Uram — mondta Sancho —, ha nagyságod ellenemre mindenáron azt akarja, hogy kegyelmes asszonyom, Dulcinea háza várkastély legyen, vajjon alkalmas idő-e ez a mostani óra arra, hogy a kapu nyitva legyen? S vajjon helyén lenne-e, hogy bezörgessünk, hogy meghalljanak és bebocsássanak, mi közben fellármáznók az egész környéket? Avagy talán ágyasunk házához megyünk-e, mint a kurafiak, akik jönnek, zörgetnek s be-mennek, akármilyen késő legyen is?

— Találjuk meg csak mindenek előtt a várkastélyt — viszonozt a Don Quijote —, akkor aztán majd megmondok, Sancho, műtevők legyünk. És nézz csak körül, Sancho, mert ha jól látom, bizonyosan az az idelátszó nagy sötét tömeg lesz Dulcinea palotája.

— Akkor hát nagyságod vezessen — felelt Sancho —, meglehet, hogy az lesz; de ha a tulajdon két szemmemmel látom s a magam két kezével tapintom is meg,

még akkor is csak úgy hiszem el, mint azt, hogy most nappal van.

Don Quijote ment tehát elől s alig tett mintegy két-száz lépést, odaértek a sötét tömeg elé s látták, hogy az egy magas torony, amiről tüstént ráismertek az épületre, hogy nem várkastély, hanem a falu öreg temploma, mire Don Quijote így szólt:

— A templomhoz értünk, Sancho.

— Látom — felelt Sancho —, s adja Isten, hogy ne értünk legyen tulajdon sírunkhoz, mert nem jó jel az, uram, ilyen későn temető körül barangolni. Különben is, ha jól emlékszem, figyelmeztettem én nagyságodat, hogy annak a kisasszonynak a háza egy kutyaszorítóban fekszik, ahonnan nincs kijárás.

— Hogy az Isten büntessen meg, te ostoba! — fakadt ki Don Quijote —, hát hol láttad te valaha, hogy a királyi várakat és palotákat kutyaszorító zsákutcákba építsék?

— Hja, uram — viszonzta Sancho —, valahány ház, annyi szokás; meglehet Tobosoban az a szokás, hogy a palotákat és nagy házakat éppen kutyaszorítóba építik; amiért is arra kérem nagyságodat, engedje meg, hogy én keressen ezekben a zig-zúg utcákban; valahol az Isten háta mögött majd csak ráakadok, hogy a kutya egye meg azt a palotát, amely ennyire meglóttat-futtat bennünket.

— Sancho! tisztelettel szólj mindarról, ami az én hölgyem tulajdona, — pattant fel Don Quijote —, most pedig szent a béke s vigyázz, hogy be ne szennyezd a kalapács nyelét.

— Rajta leszek — viszonzta Sancho —, de hát türehtetem-e szó nélkül, hogy nagyságod azt akarja, hogy én egyszeri látás után rögtön rátaláljak asszonyunk házára, akár mikor, még éjjelben is, mikor nagyságod maga se akad rá, aki pedig bizonyosan száz meg száz-ezerszer látta.

— Kétségbe ejtesz, Sancho! — kiáltott fel Don Quijote —, jössz te csak, te eretnek; hát nem mondtam-e

neked számtalanszor, hogy a páratlan szépségű Dulneát én soha életemben se láttam, sem palotája küszöbét soha át nem léptem s csupán hallomás után szerettem belé, szépsége és eszessége nagy hírére.

— Most már értem s kimondom, hogyha nagyságod nem látta, bizony nem láttam én magam sem.

— Lehetetlen! — kiáltott fel Don Quijote —, egykor legalább azt mondtad, hogy búzarostálás mellett találtad, mikor a neki küldött levelemre választ hoztál.

— Erre ne építsen, uram — viszonzta Sancho —, mert az igazat megvallva, én is csak úgy hallomásból láttam a kisasszonyt és hoztam tőle feleletet, s oly kevéssé tudom, ki az a Dulcinea önnagysága, mint amily igaz, hogy az égbe föl nem repülhetek.

— Sancho, Sancho — felelt Don Quijote —, van ideje a tréfának, de lehet ideje annak is, hogy nagyon pórul jár, aki tréfálkozik. Azért, mivel én azt mondtam, hogy szívem választott hölgységét se nem láttam, sem vele nem beszéltem, neked nem szabad azt állítanod, hogy te sem láttad s vele te sem beszéltél, ami homlok egyenest ellenkeznék az igazsággal.

Még tartott ez a beszélgetés, midőn valaki két ösvérrel ment el azon mellettük s az eke csörömpöléséből, melyet a földön vontatott, azt következtették, hogy valami földműves ember lehet, aki hajnalhasadta előtt pillantott fel, hogy korán dolgára siessen s valóban így is volt. A földműves útközben ezt a románcot dúdolgatta:

Ugyan rútul megjárátok
Roncesvallesnál, franciák!

— Életembe mernék fogadni, Sancho — jegyezte meg Don Quijote e szavak hallatára —, ez éjjel semmi jó sem ér bennünket. Hallod mit énekel ez a paraszt?

— Ha hallom-e — viszonzá Sancho —, de hát mi közünk nekünk a roncesvallesi ütközethez? szakasztott így énekelhetné a Calainos*) románcát is, ami jó- vagy balszerencsénkre nézve teljesen mindegy lenne.

*) Roland ellenében elesett mór.

Eközben a paraszt egészen odaérkezett s Don Quijote így szólt hozzá:

— Nem tudná megmondani kegyelmed, földi, hogy az Isten áldja meg, merre van itt a páratlan Dona Dulcinea del Toboso hercegasszony palotája?

— Uram — felelt a legény —, nem vagyok idevaló, mindössze is csak egy pár napja, hogy egy helybeli gazdag földművest szolgállok, akikhez béresnek állottam. Ebben a házban itt szemközt a helybeli pap meg az egyházi laknak; ez a kettő, vagy valamelyikök, úgy hiszem, tud majd hírt adni arról a hercegasszonyról nagyságodnak, mert egész Toboso lakossága fel van náluk jegyezve. Ami engem illet, én ugyan azt tartom, nem lakik itt egyetlen hercegasszony se, de előkelő úriasszony már inkább, aki egyébiránt a maga házában mind hercegasszony lehet.

— Akkor tehát ezek között lesz az, akiről én kérdezősködöm, — mondta Don Quijote.

— Meglehet — vizionozta a legény, de most adjon Isten jó egészséget, mert már hajnalodik. Azzal öszvéreit megcsapkodta s nem figyelt többé újabb kérdésre.

Sancho látva, hogy ura mily határozatlan s egyzersmind elégedetlen is, így szólt hozzá:

— A hajnal egyre-másra közeledik, uram, s nem lesz valami nagyon illendő, hogy a nap itt lépjen az utcán bennünket. Jobb lesz, ha kimegyünk a városon kívül s nagyságod elvonul valami közel sűrűségbe, én meg nappal majd megint visszatérek s tüvé teszem az egész várost az én kegyelmes asszonyom háza-, vára- vagy palotájáért; s nagyon szerencsétlennek kellene lennem, ha meg nem találhnám; ha pedig megtalálom s ökegyelmességével beszélhetek, majd megmondom neki, hol és mikép várakozik arra nagyságod, hogy parancsát vehesse, milyen úton s módon találkozhatnának a kisasszony jó hírneve s becsülete megcsorbitása nélkül.

— Kevés szónak keretében ezer bölcs tanácsot adtál, Sancho — vizionozta Don Quijote — s én az adott tanácsot helyeslem s legszívesebben elfogadom. Jössz te, fiam s keressünk helyet, ahová elvonulhatok, te meg

térj vissza majd, hogy — amint említetted — felkeresd, meglásd és megszólítsd inádott hölgyemet, akinek okosságától és udvariasságától a csodással határos kegyeknél is többet várok.

Sancho alig várta, hogy urát a faluból kivezethesse, hogy ki ne tudódjék mekkorát hazudott, mikor azt állította a Sierra Morenában, hogy Dulcinea részéről feleletet hozott. Így tehát erőnek erejével sürgette a távozást, mely meg is történt azonnal s mintegy két futamatnyi földre egy pagonyt vagy erdőcskét találtak, amelybe Don Quijote elrejtőzött, míg Sancho újfent ismét visszatért a városba, hogy Dulcineával találkozassék s ebben a küldetésében több olyasmi történt vele, ami új figyelemre s új szakaszra érdemes.

X. FEJEZET.

Azt mondja el, hogyan törekedett Sancho Dulcinea kissasszonyt elbűvölni, úgyszintén egyéb épp oly nevetséges, mint hitelre méltó események.

Amint e nagyfontosságú történet írója annak elbeszéléséhez ér, amit a jelen fejezetben szándékozik elmondani, megjegyzi, hogy szeretné hallgatással mellőzni, mert fél, hogy nem fognak neki hitelt adni, mivel Don Quijote hóbortossága ebben tetőpontját éri el s oly magas fokra emelkedik, amekkorát csak képzelni lehet, sőt még a képzelhetően is túl megy két puskalövésnyire. Azonban e félelem és kétség ellenére, végre mégis csak megírta, úgy, ahogy megírta, sem meg nem toldva, sem meg nem csonkítva az igazságot csak egy morzsányival se s mitsem törődve azon ellenvetésekkel, melyek talán hazugsággal vádolhatják; és ez egészen rendén is van, mert az igazságot meg lehet ugyan nyújtani, de eltörni nem s az mindig úgy fennúszik a hazugság fölött, mint az olaj a víz fölött. Így tehát történetét folytatva elmondja, hogy Don Quijote elrejtőzván a pagonyban, tölgyesben vagy erdőben, a nagy Toboso közelében, megparancsolta Sanchonak, térjen vissza a

városba s addig újra színe elé ne kerüjön, amíg üdvözlését nem jelentette szíve imádottjának, akit esdekelve kér, legyen oly kegyes s mutassa meg magát az ő fogoly lovagjának s méltassa áldására, hogy általa minden tusájában s legveszedelmesebb vállalataiban a legszerencsésebb sikert remélhesse. Sancho mindenre fogadta, hogy egészen úgy jár el, ahogy parancsolták s most is olyan kedvező válasszal fog visszatérni, mint az előbbi alkalommal.

— Eredj hát, fiam — szól hozzá Don Quijote — s meg ne zavarodjál, ha majd a szépség azon napja előtt állasz, melynek fölkeresésére indultál. Oh, boldogabb te a világ minden fegyverhordozójánál! Szedd össze az eszedet s leld el híven, hogyan fogad, vajjon nem változik-e meg színében, ha majd üzenetemet átadod, nem vesztí-e el nyugalmit, nem zavarodik-e meg nevem hallatára, nem dől-e hanyatt párnájára, ha esetleg éppen dúsgazdag nyugvóágyán találsz ülve; ha pedig talpon áll, jól vigyázd meg, nem támaszkodik-e most egyik, majd ismét a másik lábára, nem ismétli-e hozzád intézendő válaszát kétszer, háromszor, nem fordítja-e ezt hizelgőből rideggé, szigorúból szerelmessé, nem emeli-e kezét hajzatához, hogy összeigazgassa, bárha éppenséggel nem rendetlen. Egy szóval, fiam, vigyázz minden tetteire, mozdulatára, mert ha úgy tudósítsz minderről, ahogy történt, én abból ki fogom venni, mit tartogat szerelemre nézve szíve legtitkosabb rejtekében. Mert tudd meg, Sancho, ha ugyan eddig még nem tudod, hogy azok a külső cselekedetek és mozdulatok, melyeket a szeretők akkor tesznek, mikor szerelmők forog szóban, két kedves között a legbiztosabb híradók, melyek affelől nyujtanak tudósítást, mi történik benn a szív mélyében. Menj, barátom, s vezessen téged nagyobb szerencse az enyimmél, s térj vissza sokkal fényesebb sikerrel, mint amelyet félek és várok én e keserves magányban, amelyben engem egyedül hagysz.

— Megyek s nemsokára megint itt is termek — vizionozta Sancho — s csak bátorítsa nagyságod addig is azt a kis szívecskét, amely most aligha nagyobb egy

mogyorónál. Jusson eszébe, hogy, amint mondani szokták, aki mer, az nyer; megtalálja zsák a foltját s ki lehet ugratni a nyulat a bokorból; amit csak azért mondtam, hogyha éjjel nem is találtuk meg kegyelmes asszonyom palotáját vagy várkastélyát, most, amikor nappal lesz, majd ráakadok könnyebben, mint gondoltam s ha egyszer megtaláltam, akkor csak tessék a bajt reám bízni.

— Már az igaz, Sancho — jegyezte meg Don Quijote —, ugyancsak hajánál fogva szoktad ezt a sok közmondást idecibálni s adja Isten, hogy az én dolgom jobban üssön ki, mint a te idézgetéseid.

E szavak után Sancho hátat fordított gazdájának s oldalba ütötte szamarát, Don Quijote pedig lóháton maradt, kengyelére s dárdája nyelére támaszkodva, lelkeben szomorú és zűrzavart gondolatokkal; s most mi is magára hagyjuk és követjük Sanchot, aki épp úgy meg volt zavarodva s épp úgy tépelődött távoztakor, mint magára maradt gazdája, elannyira, hogy alig ért ki a pagonyból s visszafordulva, tapasztalta, hogy a lovag nem látja, leszállt a számárról, oda ült egy fa tövébe s így kezdett szólni magában:

— Lássuk csak, Sancho barátom, hová is törekszik hát kegyelmed? Talán valamelyik szamarát megy keresni, amit elvesztett? Nem bíz azt. De mit keres tehát? Keresek, aminek senki ellent nem mondhat, egy herceg-asszonyt s őbenne a szépség napját és egy egész égboltozatot. S ugyan hol fogod megtalálni, amit mondasz, Sancho? Hol? A nagy Toboso városában. No jó; de kitől viszel neki üzenetet? A nagyhírű Don Quijote de la Mancha lovagtól, aki a ferdeségeket kiegyenesíti, enni ad a szomjazónak s inni ad az éhezőnek. Még ez mind jól van. De tudod-e hol lakik? A gazdám azt mondja, bizonyosan valami királyi palotában vagy valami büszke várkastélyban. S láttad te azt a kisasszonyt valaha? Dehogyan láttam, de nemcsak én nem, hanem még maga a gazdám se! S ugyan nem gondolod, hogy megeshetik s rendin is lesz, ha a tobosoiak megtudják, hogy téged az hozott ide, hogy az ő hercegasszonyaikat elcsipd az

orruk elől s urihölgyeiket háborgasd, erre kerülhetnek s úgy eldöngetnek, hogy nem marad benned egy porcika eleven. S mi tagadás, bizony igazuk is lenne, ha ugyan nem néznék azt, hogy én csak küldött vagyok, és: „te követségben jársz, barátom, téged büntetés nem érhet, nem.“ Ebbe ugyan ne bízzál, Sancho, mert ez a manchai lakosság éppen olyan indulatos, mint becsületes s nem hagyja magát bolonddá tenni. Isten úgy segíljen, ha megérzik a kolbász bűzét, lesz akkor neked ne mulass! Takarodjál, szajha fattya, elhordd magad, ezer villám! S mi több, én még a más kedviért hajszolom a kacska-macskát; s még hozzá Tobosoban Dulcineát keresni annyit tesz, mint Ravenában Maricát, Salamancában diákot. Az ördögbe! De csak maga az ördög kevert bele ebbe a dologba, nem is más.

Sancho ilyen magánbeszédet folytatott, ami aztán arra vezetett, hogy még tovább is így szólt magában:

— De se baj, mindennek megvan a maga orvossága, kivéve az egy halálnak, amelynek igája alá életünk végén oda kell hajtánunk fejünket mindnyájunknak, akár mily nehézünkre essék is. Ez az én gazdám ezerszer is bebizonyította, hogy kötni való bolond; s ha ő tizenkilenc, én meg egy híján húsz vagyok, nem kisebb bolond önála, miért követem és szolgálom, ha ugyan igaz, amit a közmondás tart: „milyen a gazdája, olyan a szolgája“; meg az a másik: „nem az a kérdés, hol születted, hanem az, hol nevelkedted“. Minthogy pedig ő sült bolond, amint hogy valóban az, még pedig olyan fajta, hogy a dolgokat a legtöbb esetben felcseréli egymással s a feketét fehérnek tartja, a fehéret meg feketének, amint akkor is látszott, mikor a szélalmokat óriásoknak mondta, a papok öszvéreit meg dromedároknak, a juhnyájákat ellenséges hadseregnek és több másmindenfélét: nem lesz nagyon nehéz elhitetni vele, hogy valami parasztasszony, aki legelőször szemünk elé kerül, az a Dulcinea kisasszony; ha ő aztán kételkedik, én majd megesküszöm rá; ha ő esküdözik, én káromkodom; ha pöröl, én még jobban pörölök, úgyhogy mindig enyim lesz az utolsó szó, ha az ördög elvisz is.

Ezzel a makacszkodással talán elérem azt, hogy ilyes követségekbe sohase küld el többé, látva, milyen rossz híreket szoktam neki hozni rendesen. De talán még azt is gondolja majd, amint képzelem, hogy valami gonosz varázsló, akikkel mindig vesződik, hogy kárát akarják, az változtatta el a kisasszony alakját, csakhogy neki bajt és kellemetlenséget okozzon.

Ebbe a gondolatba Sancho Panza bele is nyugodott s meg volt győződve róla, hogy egészen rendin a szé-nája. Ott maradt egy helyben egész estig, hogy Don Quijote azt hihesse, hogy odajárt Tobosoba s vissza is tért annak rendje szerint. S terve olyan jóra durrant, hogy amikor felkelt s szamarára akart megint ülni, látta, hogy Toboso felől három parasztasszony tart feléje, három számaron vagy, nőtényszámaron, amit ugyan a szerző nem mond ki elég világosan, bárha igen hihető, hogy nőtényszamarak voltak, minthogy a paraszt-asszonyok ilyeneken szoktak járni rendesen; ez azonban nem lévén különös fontosságú, felesleges volna meg-állapításával sokat vesződnünk. Elég az hozzá, hogy mihelyt Sancho a parasztasszonyokat megpillantotta, sebes-vágtatva nyargalt oda Don Quijotehoz, aki most is javában sóhajtozott és szerelmes kesergéseket tur-békolt.

Alighogy Don Quijote észrevette, így szólította meg:

— Mi baj, Sancho barátom? Fehér vagy fekete krétával jegyezzem-e meg a mai napot?

— Legjobb lesz, ha vörössel jegyzi meg nagyságod — viszonzta Sancho —, mint a hirdetéseket szokták a falon, hogy annál szembeötlőbbek legyenek, aki olvasni akarja.

— Így tehát — kiáltott fel Don Quijote, jó hírt hoztál?

— Olyan jót — válaszolt Sancho —, hogy nagyságodnak egyéb teendője sincs, mint kapja sarkantyúba Rocinantét és siessen ki a tisztásra Dulcinea del Toboso kisasszony fogadására, aki két udvarhölgyével közelit nagyságod felé.

— Szentséges Isten! mit mondasz, Sancho! — kiál-

tött fel Don Quijote. — Vigyázz, hogy meg ne csali s ne akard hamis örömmel megörvendeztetni igazi búbá-natomat.

— Ugyan, mi hasznom lenne belőle, ha nagyságodat megcsalnám, kivált, mikor oly közel van az alkalom, hogy nagyságod az igazság felől meggyőződhessek. Rajta, rajta, uram, ha meg akarja látni kegyelmes hercegisasszonyunkat, teljes díszben, fényes öltözetben, szóval úgy, amint illik. Mind hölgyei, mind ő maga csupa arany, egész gyöngyfűzér, tetőtől-tapig gyémánttal, rubinnal borítva, selyembe, bársonyba öltözve. Fürtjeik szabadon lebegnek vállokra s mind megannyi napsugár, mely a szellővel játszadozik; mindenekfölött pedig olyan pettyezett paripákon jönnek, mint egy pár dúc, hogy soha szebbet azoknál!

— Párduc, Sancho, párduc — igazította ki Don Quijote.

Egy pár dúc vagy párduc, az mindegy ördög — viszonozta Sancho. — Egyébiránt akármin jönnek is, olyan szép uri asszonyságok, hogy ritkítják párjokat, különösen az én kegyelmes asszonyom, Dulcinea, az egészen ennivaló!

— Jerünk, Sancho fiam — mondta Don Quijote — s jutalmául ezen, amily kevésbé remélt, épp oly jó híreknek, ezennel oda ígérem neked legelső kalandomban ejtendő legjava zsákmányomat, vagy ha ezzel be nem érnéd, akkor hát azon három kancámnak ezidén ellendő csikait, amelyekről tudod, hogy vemhesedés végett vannak kicsapva falunk közös legelőjére.

— Már én csak inkább a csikókhoz állok — jelentette ki Sancho —, mert hogy az első kaland zsákmánya elég zsíros lesz-e vajjon, azt előre tudni nem lehet.

Eközben már kiértek az erdősegből s közelökből megpillantották a három parasztasszonyt. Don Quijote végig-végig jártatta szemét az egész tobosoi úton, mivel azonban a három asszonyon kívül egy lelket sem látott, szörnyen megzavarodott s azt a kérdést intézte Sancho-hoz: vajjon a városon kívül vált-e el tőlük?

— Hogyan, a városon kívül? — viszonozta ez —,

talán farkas-sötétje van nagyságod szemén, hogy nem látja, hogy ezek azok, akik itt jönnek s ragyognak úgy, mint maga a nap fényes délben.

— Én, Sancho — válaszolt Don Quijote —, mind-össze is csak három parasztasszonyt látok három számaíron.

— Uram szabadíts meg a gonosztól! — kiáltott fel Sancho —, hát lehetséges-e, hogy nagyságod ezt a három párducot, vagy minek is mondja, melynek olyan fehérek, mint a hóvilág, szamaraknak nézze? Fogadom Istenemre, szálankint tépném ki a szakállamat, ha igaz lenne.

— Már pedig én határozottan állítom, Sancho — mondta Don Quijote —, oly igaz, hogy ezek szamarak vagy, nőstényszamarak, amily igaz, hogy én Don Quijote vagyok, te meg Sancho Panza; nekem legalább azoknak látszanak.

— Hallgasson, uram — erősködött Sancho — s egy szót se többet, inkább törölje ki a szemét és siessen tisztelkedni szíve királynéjának, aki már egészen itt van előttiink.

S ezzel leugorva szamaráról, a három parasztasszony egyikének szamarát megfogta kötőféken s előtte mind a két térdére földre bocsátkozva így szólt hozzá:

— Királynéja, fejedelemasszonya és hercegnője a szépségnek, legyen nagyságod és magasságod oly kegyes s fogadjja szívesen ezen fogoly lovagiának hódolatát, aki egészen márványszoborrá van amott merevülve s nagyságod fenséges jelenléte által úgy meg van zavartodva, hogy azt se tudja, fiú-e vagy leány? Én Sancho Panza vagyok, az ő fegyverhordozója, ő pedig az el-kényszeredett Don Quijote de la Mancha, más néven a Búsképű lovag.

Már ekkor Don Quijote is ott térdelt Sancho mellett s kimeresztett szemmel, zavart tekintettel nézett folytonosan arra, akit Sancho királynénak és hercegasszonynak címezett. Mivel azonban egyebet se fedezett föl benne fiatal parasztleánynál, még pedig ezt se a szépiből, amennyiben nagyon kerek, lapos arcú volt, csak bámult

nagy csodálkozással s egy szó kevés, de annyira sem merete nyitni ajakát. Egyébiránt magok a parasztasszonyok is alig tudtak hová lenni csodálkozásukban, mikor ezt a két furcsa embert ott látták térdén, ahogy útjukat ekképen elállották. A csendet azonban először is a feltartóztatott törte meg, aki egész haraggal és felindulással így szólt:

— Menjenek a pokol fenekébe s hagyjanak békét nekünk, mert sietős az útunk.

Mire Sancho így válaszolt:

— Oh hercegasszony, Toboso egyetlen birtokosa! S kegyelmességed nagylelkű szíve nem akar-e ellágyulni, amidőn itt látja térdelni fenséges színe előtt a kóbor lovagság támaszát és oszlopait?

A másik asszony ezt hallva, rákiáltott:

— Majd megvakarlak én, te Isten lova! Lám, milyen csúfot akarnak üzni ezek az uracskák az ilyen magunkszőrű parasztokból, mintha bizony mi öt ujjunknál se tudnánk továbbszámlálni. Elkotródjanak előlünk s hadd menjen kiki békével a maga útján.

— Kelj föl, Sancho — mondta e szavakra Don Quijote —, mert immár látom, hogy a szerencse, még most sem tartván elegendőnek szenvedésemet, minden utat elállt, amelyen csak némi enyhülés juthatna be e szegény szívbe, amely testemben lakozik. Te pedig, oh minden óhajtó tökéletesség összessége, te minden emberi báj tetőfoka, egyetlen gyógyszere e téged imádó bús kebelnek, bár az álnok varázsló, ki engem üldöz, ködfellegetek borított is szemeimre s csakis egyedül ezekre s nem másokra nézve alakította át a te páratlan szépségedet egy szegény parasztleány képivé, ha ugyan az én arcomat viszont a te szemeidet rémítő szörnyeteggé nem varázsolta át, oh akkor esdekelve kérlek, vess reám egy nyájas, szerelmet tanusító pillantást s légy kegyes ezen magam megalázásában és térdem meghajtásában, mellyel átváltoztatott szépségednek hódolok, azon teljes odaadást felismerni, mellyel ezen én szívem tégedet bálványoz.

— Venebb a nagyapámnál! — viszonozta a pórnö —,

kell is nekem a maga turbékolása. Menjen Isten hírével s térjen ki az útból, azt még meg is köszönöm.

Sancho ki is tért s útnak eresztette, nagy, boldogan, hogy ily szerencsésen kimenekült a kelepceből. A Dulcineát ábrázoló parasztleány, alighogy kiszabadult, egy bot végébe erősített szöggel megszúrta szamarát s nyargalva rontott neki a mezőségnek. Amint azonban a szamár úgy érezte, hogy a szög a szokottnál mérgebben szúrkálja, ő se vette tréfára a dolgot, hanem hányta a farát s addig rugdalózkodott, amíg Dulcinea kisasszonyt a földre nem teremtette. Don Quijotének se kellett több, rohant tüstént segítségére. Sancho is futott, hogy helyreillessze s megszorítsa a nyeret, mely a szárnak egész a hasáig alácsuszamodott. Mikor a nyereg rendben volt már, Don Quijote ölében akarta elbúvólt imárottját a paripa hátára feltenni, az úrhölgy azonban megkímélte ettől a fáradságtól, amennyiben, alighogy talpon állt, néhány lépést tett hátrafelé s azután sebes futvást nekiszaladt s a nyeregkápát mindakét kezével megragadva, úgy felpattant a nyeregbe, könnyebben, mint valami sólyom s ülvemaradt rajta férfi-módra.

— Lánchordta! — kiáltott fel Sancho —, a mi kisasszonyunk könnyebb a sólyomnál s a lórapattanás dolgában tanulhatna tőle a legügyesebb cordovai vagy mexikói ember is. A nyereg hátulján egy lódítással átvette magát s paripáját sarkantyú nélkül is úgy futtatja, mint a zebrát; de még az a két udvari kisasszony, az se kutya ám; mind úgy rohannak, mint a veszedelem.

S csakugyan úgy is volt, mert amint Dulcinea már a nyeregben ült, a másik kettő is utána rontott s fél mérföldnyinél hamarább még csak hátra sem tekintettek.

Don Quijote szemmel kísérte nyomukat s midőn már eltűntek előle, odafordult Sanchohoz e szavakkal:

— Nos, Sancho, mit mondasz hozzá? Üldöznek-e hát engem csakugyan a varázslók? Látod mennyire kiterjed álnokságuk s ellenem forralt haragjuk, hogy még attól az élvezettől is meg akartak fosztani, melyet imádoztamnak a maga valóságában láthatása nyújthatott

volna. Én csakugyan avégre születtem, hogy példaképe legyek a megtestesült szerencsétlenségnek s a célpont és céltábla, melyet a balsors kitűz magának és nyilait abba lövöldözi. S tudd meg Sancho még azt is, hogy ezek az átkozottak nem érték be azzal, hogy Dulcineámat csupán elváltoztassák, hanem egy ily alacsony és dísztelen ábrázatú pórónóvé alakították át, sőt még attól a tulajdonságától is megfosztották, ami az előkelő úrhölgyek sajátsága, tudniillik, a jó illattól, minthogy mindig ambra és virágok között élnek: mert tudd meg Sancho, hogy amikor odamentem, hogy Dulcineát felsegítsem párducára — amint te mondod, bár én számárnak néztem —, olyan fokhagymaszag csapott meg, hogy az orromat szinte hátratekerte, gyomrom meg majd kiszakadt a helyéből.

— Alávaló cudarok! — kiáltott fel e szavakra Sancho —, ármányos, gonosztevő boszorkányosai! Bár csak úgy láthatnálak mindnyájatokat állatoknál fogva zsinegre fűzve, mint a sardellákat kopoltyujukon. Sokat tudtok, sokat tehettek, de követtek is el sok gonoszat! Beérhettétek volna azzal is, semmirekellők, hogy kegyelmes asszonyom szemének gyöngyeit gubaccsá változtassátok, tiszta aranyhajfürtjeit vörös ökör farkaszőre szálaivá, szóval minden kecsességét rútsággá, csak már legalább jó szagát hagyjátok volna meg, erről talán rájöhettünk volna, mi lappang ez alatt a rút kéreg alatt, bárha az igazat megvallva, én semmi csúnyát se láttam, hanem csak a legszebbet, amit kiváltképen gyönyörűséggé tett egy anyajegy, mely szája fölött jobbról látszik egész bajuszformán s valami hét-nyolc szálból áll, amik pirosak, mint a színarany s hosszúságuk több egy arasznál.

— Minthogy az arcon mutatkozó anyajegyek rendszeren szoros összeköttetésben állnak a testen lévőekkel — jegyezte meg Don Quijote —, ezen anyajegy következtében Dulcineánál egy másiknak is kell lennie a tomporán, az arcfelének megfelelő oldalon; csakhogy a szállak akkora hosszúsága, amekkorát te mondasz, mégis igen nagy lenne anyajegynek.

— S mégis, igazán mondhatom nagyságodnak — erősítgette Sancho —, olyan jól illett neki, hogy kíváncsi volt rá nézni.

— Meghiszem azt, barátom — vizionozta Don Quijote —, mert a természet semmi olyassal föl nem ruházta Dulcineát, ami ne volna bevégzett és teljes tökéletesség; s azért, ha száz ilyen anyajegy lenne is rajta, amelyet említesz, az nem folt, hanem mindmegannyi hold és ragyogó csillag volna. De mondd csak, Sancho, az, amit te megigazítottál s amit én számárnyeregnek néztem, csak olyan lapos nyereg volt-e, vagy hölgynyereg?

— Nem bíz az uram, egyik sem — felelt Sancho —, hanem kápa-nyereg, de olyan takaróval, ami megért egy fél országot.

— S oh, hogy én mindezt nem láthattam, Sancho! — kiáltott fel Don Quijote —, még egyszer is mondom, de mondom még ezerszer is, nincsen ember nálam szerencsétlenebb!

Bizony, nagy megerőltetésébe került a semmirekellő Sanchonak, hogy ily szépszerivel elámitott ura ennyi balgaságának hallatára nevetését türtőztesse. Végre aztán sok hasonló szavak váltása után újra felkaptak paripáikra s útra keltek Zaragoza felé, ahová idejekorán el akartak jutni, hogy résztvehessenek az ünnepélyekben, melyeket a híres városban évenként tartani szoktak. Mielőtt azonban odaérkeztek volna, sok olyan dolog történt még velök, amik mind számos, mind új és nagy voltuknál fogva méltók arra, hogy megírassanak és elolvastassanak, mint alább látható is lesz.

XI. FEJEZET.

A bátor Don Quijote különös kalandjáról a Halál udvara kocsijával vagy szekérével.

Mélységes mélyen elgondolkozva haladt előbbre a maga útján Don Quijote s eszét folytonosan azon a gonosz tréfán jártatá, melyet véle a varázslók űztek, akik imádott Dulcineáját ama rútképű pörnővé változtatták

s el sem tudta képzelni, mi módon volna lehetséges annak előbbi alakját visszaszerezni. S oly mélyen belemérült ezekbe a gondolatokba, hogy észre sem vette, mikor Rocinante kantárszíja kicsúszott a markából, mire a paripa megérezvén a nyert szabadságot, minden léptenyomon meg-megállt, hogy jót harapjon a zöld fűből, melynek ama mezőség bőviben volt.

Kábultságából Sancho Panza térítette magához, ki is ekképen szólta meg:

— Senor, a szomorúságot nem oktalan állatok, hanem az emberek számára teremtték: de, ha az emberek túlságosan nekiadják magokat a bűbáratnak, akkor ők lesznek oktalan állatokká. Szedje össze magát, nagyságos uram, térjen magához, fogja meg Rocinante kantárját, viduljon és ébredjen fel s legyen olyan jókedvű, amilyennek a kóbor lovagnak lennie kell. Mi az ördög bántja? Micsoda elcsüggedés ez? Idehaza vagyunk vagy Franciaországban? Hordjon el a sátán minden Dulcineát, valamely csak van e világon, mert csakugyan többet ér egyetlen kóbor lovag épsége, mint valamennyi elbűvölés, meg átváltozás a föld egész kerektségén.

— Hallgass, Sancho — szólt rá Don Quijote, nem valami nagyon nyájas hangon —, hallgass, ismétlem s ne káromold azt az elvarázsolt úrhölgyet, akinek szerencsétlenségeért én egyesegyedül csak magamat okozhatom; az ő boldogtalansága abból az irigységből ered, mellyel a gonoszok én ellenem viseltetnek.

— Magam is azt mondom — viszonzta Sancho —, aki ezelőtt látta és most látja, hol van az a szív, amelyik meg ne síratná?

— Te bízvást mondhatod ezt, Sancho — folytatta Don Quijote —, mert te eredeti szépségének teljességében láttad, minthogy a varázs arra nem terjed ki, hogy a te látásodat megzavarja vagy az ő bájait előled elrejtse; egyedül én ellenem s az én szemeim ellen irányul ez elbűvölés mérgének egész ereje. Hanem mindamellett valami mégis jut eszembe, Sancho, tudniillik az, hogy te rosszul festetted le előttem szépségét, mert, ha jól emlékszem, azt mondtad, hogy az ő szemei gyön-

gyök; már pedig az olyan szem, amely gyöngynek látszik, inkább hal-szem, mintsem nőé; míg nekem részemről az a meggyőződés, hogy Dulcinea szemeinek zöld smaragdoknak kell lenniök, szép metszésűeknek, két szivárvánnyal fölöttük szemöldök gyanánt; azokat a gyöngyöket pedig vedd el a szemektől s illeszd oda a fogakhoz, mert kétségkívül csalódtál, Sancho, és fogait nézted szemeinek.

— Az is meglehet, uram — felelte Sancho —, mert mi tagadás benne, engem az ő szépsége épp annyira megzavart, mint nagyságodat az ő rútsága. Egyébiránt bízzuk ezt a jó Istenre, ő tudja, mi hogyan történik e siralomvölgyében, ebben a mi rossz világunkban, ahol alig van valami, amibe gonoszság, ármány és csalárdság ne keverednék. Van azonban egy, ami más mindennél jobban bánt, uram, ez pedig az: ha nagyságod valami óriást vagy más lovagot legyőz s megparancsolja neki, hogy jelenjék meg a szépséges Dulcinea kisasszony előtt, ugyan mi módon akadhat rá ez a szegény óriás vagy, az a szegény szerencsétlen legyőzött lovag? Szinte látom, hogyan járnak fel s alá Toboso utcáin, mint mennyi madárijesztő s fűtől-fától kérdezősködnek Dulcinea kisasszony felől s ha az utca közepén találkoznának is vele, annyira se ismernének rá, mint akár az én apámra.

— Nem lehetetlen, Sancho — vizionozta Don Quijote —, hogy a varázs hatása nem terjed ki arra, hogy a legyőzött és megjelenésre kényszerített óriások és lovagok Dulcineát fel ne ismerjék; s majd a legelső eggyel-kettővel, akiket legyőzők, próbát is tegyünk, vajjon látják-e vagy sem, mert majd megparancsolom nekik, hogy térjenek megint vissza hozzám s adjanak számot e tárgy körül szerzett tapasztalataikról.

— Csak azt akarom megjegyezni, uram, nagyon tetszik nekem, amit nagyságod most mondott; ezzel a csel-fogással bizonyosan nyomára jutunk annak, amit tudni kívánunk. S ha úgy fordul, hogy ő csak nagyságod szemei elől van elrejtve, akkor nem ő a szerencsétlenebb, hanem nagyságod. Egyébiránt, ha Dulcinea kisasszony mindamellett is jól érzi magát és nincs semmi baja, mi

is arra törekedjünk a magunk részéről, amennyire csak lehet; járjunk a mi kalandjaink után s bízzuk az időre a többi, amely mind az ilyen, mind még sokkal súlyosabb nyavalyáknak is legjobb orvosa.

Don Quijote felelni akart Sancho Panzának; azonban egy kocsi akadályozta meg, mely az úton most ment keresztül s olyan különös és furcsánál-furcsább alakokkal volt tele, hogy még képzelni sem lehet különbeket. Aki az öszvéreket kocsis minőségben hajtotta, rút ördög volt. A kocsi egészen nyitott volt, minden ernyő s minden kas nélkül. Az első alak, melyet Don Quijote szeme megpillantott, maga volt a halál, emberi ábrázattal; mellette egy angyal foglalt helyet, jókora festett szárnyakkal; emitt egy császár, fején — mint látszék — arany koronával; a halál lábainál a Cupidonak nevezett isten ült, bárha most bekötetlen szemmel, de azért íve, tegze és nyilai nála voltak; jött velök még egy tetőtől-talpig fegyverbe öltözött lovag is, ki azonban nem hordott sem sisakot, sem vassüveget, hanem különféle színű tollakkal ékesített kalapot; ezeken kívül még több más, meg más képű és öltözetű alakok.

A találkozás egészen váratlan lévén, némileg maga Don Quijote is meg volt lepve, Sanchonak meg éppen inába szállt a bátorsága. Don Quijote azonban csakhamar felvidult annak reményében, hogy itt valami rendkívüli s veszélyes kalandra lesz kilátás. Ettől a gondolattól s attól a készségtől ösztönözve, hogy bárminő veszedelemben is belerohan, útját állta a szekérnek s nagy fennszóval és fenyegető hangon kiáltotta:

— Szekeres, kocsis vagy ördög, vagy akárki légy is, mondd meg tüstént, hogy ki vagy, hová mégy s mi-féle népet viszel talyigádon, amit az ember hamarább vélne Charon csónakjának, semmint valami rendes kocsinak.

Mire az ördög a kocsit megállítván, szeliden így felelt:

— Mi, uram, színészek vagyunk s Angulo el Malo társaságához tartozunk. Ma reggel, minthogy éppen egy hete Úrnapijának, ama faluban, ott túl a dombon,

a „Halál udvara“ című auto-t játszottuk el s ma este újra el akarjuk játszani ebben a faluban is, mely egészen idelátszik. S minthogy a két hely egymáshoz ily közel van, megakartuk magunkat kimélni a vetkőzés és újraöltözés fáradságától, így tehát mindnyájan magunkon tartottuk maskaránkat. Az az ifjú a halált adja, a másik egy angyalt, ez a nő az igazgató neje, a királynét, a másik egy katonát, emez a császárt, én meg az ördögöt s egyike vagyok az auto legfőbb személyeinek, aminthogy ebben a társaságban az első szerepeket szoktam játszani. Ha nagyságod felőlünk még egyebet is akar tudni, kérdezzon tetszése szerint s én kész leszek mindenre pontosan megfelelni, mert magam lévén az ördög, előttem semmi rejtve nem maradhat.

— Kóborlovag-szavamra mondom — viszonoztam Don Quijote —, mikor ezt a szekeret megpillantottam, azt képzeltem, valami nevezetes kalandra lesz kilátásom; most azonban azt mondom, jó ha az ember kézzel foghatja meg a tüneményeket, hogy a csalódást beláthassa. Menjetek Isten hírével, jó emberek, játsszátok el darabotokat s ha talán valamiben javatokra válhatok, szíjatok bátran, szíves örömmel s egész készséggel megteszem, mert ifjúságomtól fogva mindig szerettem a színészetet s már gyerekkoromban is éltem-haltam a komédiáért.

Még folyt ez a beszélgetés, midőn a véletlen úgy akarta, hogy a társaság még egy másik tagja is odaérkezék, aki bohócnak volt öltözve s tele volt aggatva csörgetyűkkel, egy bot végén meg három felfújt marhahólyagot tartott. Alighogy odajutott Don Quijote mellé, elkezdett a bottal hadonázni; a hólyagokat földhöz puffogatta s tett olyan bakugrásokat, hogy a csörgők zajosan csörömpöltek. Ez a szokatlan látomány annyira megijesztette Rocinantet, hogy — Don Quijote minden erőfeszítése ellenére is — fogai közé kapta zabláját s oly könnyűséggel iramodott neki a mezőnek, amelyet az ő csontvázának darabjairól feltenni sohasem lehetett volna.

Sancho látva, milyen veszedelemben forog gazdája,

hogy mindjárt földre terül, leugrott szamaráról s amint csak futhatott, úgy futott segítségére, mire azonban oda-érkezett, már akkor Don Quijote a földön nyúlt el Rocinanteval egyben, amely gazdájával együtt maga is földre terült, aminthogy Rocinante csintalankodása és vakmerősége rendesen mindig ilyen véget szokott érni. Azonban alighogy Sancho leszállt paripájáról, hogy Don Quijote segítségére siessen, az a hólyagpuffogató ördög a számárra pattant s verte a hólyagokkal, mire a csacsi, sokkal inkább a félelem és a szokatlan zaj, semmint az ütések okozta fájdalom miatt, inaszakadtából rohanni kezdett a mezőn s egyenesen a falu irányába, hol a színészek darabjokat el akarták játszani. Sancho mind szamarának nyargalását, mind gazdájának földre terülését látta s nem tudta hamarjában elhatározni, hogy a két baj közül előbb melyiken segítsen; végre azonban, mint hű cselédén s jó fegyverhordozón, elhatalmasodott rajta a gazdája iránti szeretet a számárhoz való ragaszkodás fölött s bár mindannyiszor, ahányszor a hólyagokat fennsuhogni s aztán szamara oldalára alázuhanni látta, úgy esett neki, mintha kést forgattak volna meg a szívében s szívesebben eltűrte volna, ha mindezen ütések a tulajdon szemebogarát érik, mint szamarának akár csak farkaszőre legkisebbik szálacskáját. Ily folytonos gyötrődés között ért oda Don Quijotehoz, akinek sokkal rosszabbul állt a szénája, mint maga szeretete volna. Sancho felsegítette Rocinanterá, de aztán tüstént így szólt:

— Nagyságos uram, elvitte az ördög a szamarat.

— Micsoda ördög? — kérdezte Don Quijote.

— Az a hólyagos — viszonozta Sancho.

— Majd visszaszerzem én — mondta Don Quijote —, rejtőzzék bár véle a poklok legmélyebb és legsötétebb fenekére. Kövess, Sancho, ím a kocsi lassan halad s az eléje fogott ösvérekkel fogom kárpótolni szamarad veszteségét.

— Sohse fárassza magát nagyságod — jegyezte meg Sancho —, s fékezze haragját, mert ha jól látom, az

ördög leszállt már szürkémről s ez kocog is már visszafelé.

S csakugyan úgy is volt, mert az ördög készakarva leesett a számárról, hogy Don Quijotet meg Rocinantet utánozza s azután ő maga gyalog tartott a falunak, a számár meg vissza gazdájához.

— Mindazáltal igen is méltó lesz — jegyezte meg Don Quijote — az ördög illetlenségeért a kocsin menő társaság valamelyik tagján bosszút állnunk, akár magán a császáron.

— Verje ki ezt eszéből nagyságod — felelt Sancho — s fogadja el tanácsomat, mely abból áll, sohase kösön bele komédiásokba, mert azok nagyon ármányos emberek. Tudok olyan színészt, aki két emberölésért jutott tömlöcbe, mégis úgy kiszabadult, hogy csak a hajaszálát se tudták meggömbíteni. Bizonyosan tudja nagyságod, milyen jókedvű víg fickók s hogyan be tudják magokat hizelegni, úgylátszóan mindenki kedvez nekik, mindenki pártjokat fogja, mindenki segíti, gyámoltatója, hát még ha királyi vagy a kiváltságos társaságok tagjai, azok mind, vagy legalább nagyrésze olyan, mint valami herceg, ha takarosán kicsipik magukat.

— Ha százszor úgy volna is — viszonzta Don Quijote —, annak a komédiás ördögnek meg kell lakolnia, bár az egész emberiség fogná is pártját.

S e szavak után a szekér felé rugtatott, mely már egészen közel volt a faluhoz s rájuk kiáltott fennhangon:

— Megálljatok, várjatok, könnyelmű és heje-huja népség, hadd értessem meg veletek, hogyan kell bánni azokkal a szamarakkal és barmokkal, melyek a kóbor lovagok fegyverhordozóit szolgálják.

Don Quijote oly harsány hangon kiáltozott, hogy a szekérbeliek meg is hallották, meg is értették s a szavakról azon szándékára következtetve, melyet a lovag ellenökben táplált, a halál abban a nyomban leugrott a kocsiról, utána a császár, meg az ördögekocsis és az angyal, de még a királynő és a Cupido isten is. Mindnyájan köveket ragadoztak és sorbaálltak, hogy Don

Quijotet majd odaérkeztekor kavicszáporral fogadják.

Don Quijote látva, milyen harcra kész csapattá tömörülnek, hogyan emelik kariokat s mily fenyegető állást foglalnak el, hogy a köveket egész erővel rázúdíták: Rocinante kantárát visszarántotta s azt hánytavetette fejében, mi módon támadhatná meg őket úgy, hogy magát a lehető legkisebb veszélynek se tegye ki. Amíg így állt, Sancho is odaérkezett melléje s látva, milyen ügyesen összeillesztett csoporttá alakultak, így szólt:

— Bizony, nagy bolondság lenne ebbe a kalandba belevágni, mert elhiheti nagyságod, hogy az ilyen kőzápor ellen nincs a világon semmi, ami az embert megvédhetné, legfőlebb, ha valami ércharangba bújik bele s abban rejtőzik el. Azután meg azt is figyelembe kell venni, hogy az nem bátorság, hanem valóságos vakmerőség, ha egy magános, egyes ember nekironít egy egész hadseregnek, amelyben még a halál is szolgál, a császár maga személyesen viaskodik s úgy a jó, mint a rossz angyalok is az ő pártján vannak. S ha mindennek elgondolása sem indítja nagyságodat arra, hogy békét hagyjon nekik, indítsa legalább az, amit bizonyosan tudunk, hogy ebben az egész seregben, még ha királyoknak, fejedelmeknek, császároknak látszanak is, nincsen egyetlen egy kóbor lovag se.

— Most találtad el az igazat, Sancho — felelte Don Quijote —, ami szilárdul feltett szándékomtól eltérít s el is kell térítnie. Nekem nem kell s nem is szabad kardot rántanom, amint akárhányszor hallhattad is már tőlem, olyasok ellen, akik nem felavatott lovagok, hanem a megtorlás téged illet, ha bosszút akarsz állani a szamaradon elkövetett sérelemért, én pedig majd innen segítlek kiáltozással s üdvös tanácsokkal.

— Semmi okunk sincs rá, hogy akárkin is bosszút álljunk, uram — jegyezte meg Sancho — márcsak azért sem, mert a jó keresztyénhez a bosszúállás nem illik, majd kiegyezünk mi szamarammal, hogy bízza az ő védelmét reám, én pedig azt akarom, hogy békességben

tölthessem napjaimat, amíg az ég kedvező kegyelme éltet.

Ha tehát erre határoztad el magadat, te jó Sancho, okos Sancho, keresztyén Sancho — viszonoztad Don Quijote —, akkor hagyjuk ezeket a barangolókat Isten hírével továbbmenni, mi pedig menjünk jobb és igazabb kalandok keresésére, mert ebből a tájból azt nézem ki, nem leszünk akárhánynak s elég csodálatraméltóknak hijával.

S ezzel rögtön megfordította paripáját, Sancho elment szamaráért, a halál pedig egész hadastul sebtiben felkuporodott talyigájára s tovább folytatták útjokat. Ily szerencsés véget ért a halál szekerével történt retentő kaland, hála Sancho üdvös tanácsának, melyet gazdájának adott, mivel mindjárt másnap egy szerelmes kóbor lovaggal szemben új kaland történt, nem kevésbé meglepő az előbbinél.

XII. FEJEZET.

Arról a rendkívüli kalandról, mely a hős Don Quijote s a bajnok tükrös lovag között történt.

Azt az éjet, mely a Halállal való találkozás napjára következett, Don Quijote fegyverhordozójával együtt néhány terebélyes, magas fa árnyában töltötte, s Sancho tanácsára falatozáshoz láttak abból, amit a fegyverhordozó magával hozott szamarán. Vacsora közben Sancho így szólt gazdájához:

— De csak nagy bolond is lettem volna, uram, ha a három csikó helyett azt a zsákmányt választom hírhozásom jutalmául, amit nagyságod a legelső megtörtént kaland alkalmával ejt. Bizony, bizony csak jobb ma egy veréb, mint holnap egy tűzok.

— Mindazáltal — viszonoztad Don Quijote —, ha te, Sancho, nem gátolsz, s én nekikrontok, amint akartam, legalább is a császárné arany koronája s Cupido festett szárnyai estek volna zsákmányodul, mert tudom Isten, erővel is elvettem s kezembe szolgáltatam volna.

— A komédiás császárok koronája és fejedelmi pálcája sohasem szokott ám színaranyból lenni, uram — felelte Sancho Panza —, hanem legfőlebb be van futtatva, vagy éppen sárgaréz.

— Az igaz — jegyezte meg Don Quijote —, mert nem szükséges, hogy a színpadi ékszer igazi legyen, elég, ha csak látszik annak s színét viseli, mint maga a színművészet is, amelyre nézve, Sancho, igen szeretném, ha tiszteletben tartanád, következőképen azokat is, akik a darabokat eljátszák, valamint akik költik, mert ezek mind olyan eszközök, melyek az emberi társaságnak igen sok hasznót hajtanak, amennyiben minden léptenyomon olyan tükröt állítanak eléje, melyben az emberi élet cselekedetei a legelevenebb színekben láthatók. S valóban nincs is semmi, ami élénkebben tárná fel előttünk, mik vagyunk s miknek kellene lennünk, mint a színpad és a színészek. Avagy mondd: nem láttál-e még olyan színdarabot, melyben királyok, császárok, főpapok, lovagok, úrhölgyek s más egyéb személyek szerepeltek? Az egyik a rablót adja, a másik a csalót, ez a kereskedőt, amaz a katonát, egy másik az okos bolondot, a harmadik a szerelmes bolondot: mikor aztán a darabnak vége van, s a színészek levetik maskarájukat, egyik olyan, mint a másik.

— Ha láttam-e! — erősítette Sancho — láttam bizony.

— Ugyanaz történik, lásd, e világ színpadán és folyása szerint is — folytatta Don Quijote —, melyben egyik császár, másik főpap, szóval, ahány szereplő csak lehet valamely színdarabban. Mikor azonban a darabnak vége van, azaz, ha vége az életnek: a halál minden szereplőt kivetköztet öltözetükből, mely őket egymástól megkülönböztette, s akkor aztán a sírban egyenlőkké lesznek valamennyien.

— Pompás összehasonlítás! — kiáltott fel Sancho —, bárha nem olyan új, hogy már ezelőtt is akárhányszor ne hallottam volna, mint azt a másikat is a sakkjátékról, melyben minden bábnak megvan a maga különös tisztje, míg a játék tart, mikor azonban ezt elvé-

gezték, mindnyáját összedöntögetik, zürik-zavarják s egy zacskóba töltik, mintha csak az életben voltakát sírba tennék.

— Sancho — jegyezte meg Don Quijote —, te kezdesz napról-napra kevésbbé együgyű s mindegyre okosabb lenni.

— Már hiszen valami csak rám is rám ragad nagyságod okosságából — viszonzta Sancho —: Lám a terméketlen, sivár földek is termékenyekké válhatnak, ha jól megtrágyázzák; úgy értem, hogy nagyságod társalgása volt a trágya, mely az én sivár eszem terméketlen földére hullott, a megmunkáló pedig az az idő, mióta nagyságodat szolgálom s társaságában élek. Így aztán reménylem, hogy majd csak termék én is olyan gyümölcsöket, amikben lesz köszönet s amelyek nem ütnek el attól a jó nevelési módtól s nem válnak szégyenére, melyet nagyságod az én száraz eszem művelésére alkalmazott.

Don Quijote jót nevetett Sancho kikanyarított nyilatkozatán, s neki magának is úgy látszott, csakugyan van valami a dologban, mikor előmenetelről szól, mert néha-néha igazán úgy beszélt, hogy csodálni lehetett, ámbár majd mindig, vagy a legtöbb esetben, valahányszor Sancho nagyon fellengzön, udvariasan akart szólani, rendesen az történt, hogy együgyűsége sziklacsúcsáról tudatlansága mélységébe szokott alázuhanni. Csafintaságát és emlékezőtehetségét azonban kiváltképen a közmondások idézésében tüntette ki legjobban, melyeket igen sokszor hajuknál fogva cibált oda, ahová néha éppenséggel nem illettek, amint erről e történet folyamában akárhány ízben meg lehetett már győződni.

Ilyen és hasonló beszélgetésekben töltötték az éj nagy részét, míg végre Sanchonak kedve kerekedett szeme csapóajtáját lebecsátani, amint ő mondani szokta, mikor aludni akart; lenyergelte tehát szamarát s kicsapta a gazdag legelőre. Rocinanteről nem vette le a nyeret, minthogy gazdája szigorúan meghagyta, hogy valahányszor szabad ég alatt időznek s nem fedél alatt töltik az éjszakát, Rocinantet ne merje lenyergelni, így

hozván ezt magával a kóbor lovagok által megállapított s híven megtartott régi szokás; a zablát levenni s a nyeregkápára akasztani, az még megjárta, de a nyergét magát levenni, ments Isten! Sancho is ekképpen cselekedett tehát s a paripát is éppúgy szabadjárai eresztette, mint a szamarat. S ezek között oly szoros és benső barátság szövődött, hogy apáról fiúra fennmaradt annak híre, úgy hogy ezen körülményről egész külön fejezeteket is írt ez igaz történet írója. Azonban e hős történet dísze és méltósága iránti tekintetből munkájába föl nem vette, bár néha megfelelkezik erről az elhatározásáról s leírja, hogy amikor ez a két állat csak szerét tehette, mindjárt egymáshoz furakodtak s egymást kölcsönösen vakarták, mikor aztán ebbe belefáradtak vagy megelégtéltek, Rocinante áthajtotta fejét a szamar nyakán, ami majd félrőfnyire előrenyúlt a másik oldalra, s ekképpen szoktak álldogálni mozdulatlanul, a földre szögezett tekintettel akár harmadnapiglan, vagy legalább is addig, amíg indulásra nem nógatták, vagy az éhség táplálék-keresésre nem kényszerítette. Azt is mondják, hogy a szerző egyik iratában a két paripa barátságát Nisus- és Euryalus-, Orestes- és Pyladeséhez hasonlítja; s ha ez igaz, csakugyan elképzelhető, mily nagy lehetett egymáshoz ragaszkodásuk, s mennyire megszágyenyült az emberekét, akik a barátságban igen gyakran oly nagyon ingatagok. Épp azért mondja is a vers:

Nincs barátja a barátinak
És a nádszál dárda lesz mind:

a másik pedig:

Tüske a barát barátinak.

és ne is vélje senki, hogy a szerző talán nagyon is nagy túlságba ment, midőn ezen állatok barátságát az emberekével hasonlította egybe: mert az emberek az oktan állatoktól sok hasznos intést kaptak, sok fontos dolgot tanultak, mint például a gólyától a kliszírt, a kutyáktól a hányást és a háladatosságot, a darvaktól az éberséget, az elefánttól a becsületességet s a lótól a ragaszkodó hűséget.

Sancho végre egy paratölgy tövében elaludt, Don Quijote pedig egy terebélyes bükk alatt szenderült el; azonban kevés idő múlt el még, midőn háta mögött valami nesz hangzott, ami felébresztette. Meglepetve ugrott talpra s csupa szem-fül lett, hogy a hang irányát fölfedezze, s íme látta, hogy két lovas okozta e zajt, kiknek egyike leszállván nyergéből, így szólt a másikhoz:

— Szállj le, barátom, kantározd le a lovakat, mert amint látom, itt elegendő mezőt találnak s e táj csendje és magányossága egyszersmind nagyon alkalmas az én szerelmes elmélázásomra.

Ezt kimondani s a füre leheveredni egy pillanat műve volt, s amint letelepült, fegyverzete megcsörrent, amiből Don Quijote azonnal világosan azt következtette, hogy az érkezőnek kóbor lovagnak kell lennie. Rögtön oda is ment a még egyre alvó Sanchohoz, megrázta karjánál fogva, s nem csekély fáradsággal végre magához térítvén, halk hangon ezt susogta feléje:

— Sancho barátom, kalandunk lesz.

— Adja Isten, hogy jó vége legyen — felelte Sancho —, s merre van, senor, az a kaland kisasszony ő nagysága?

— Merre, Sancho? — szólt Don Quijote. — Emeld föl szemeidet és nézz körül s egy kóbor lovagot fogsz a földön fekvé látni, aki — úgy sejtem — nem lehet valami vidám hangulatban, mert láttam, mihelyt leszállt lováról, mindjárt a földre henteredett, lefektében pedig fegyverzete megcsörrent.

— Miből következteti már most nagyságod, hogy itt kalandra van kilátás? — kérdezte Sancho.

— Nem azt akartam én mondani — vizonozta Don Quijote —, hogy ez már maga kész kaland, hanem csak kezdete annak, mert a kalandok szokás szerint így támadnak. De hallgass csak, úgylátszik, valami lantot vagy citerát hangol, s köhentéseiből s torka köszörüléséből azt lehet következtetni, hogy valami énekbe akar belekapni.

— Igaz lelkemre mondom, úgy van — hagyta helyben Sancho —, bizonyosan szerelmes lovagnak kell lennie.

— Egyetlen egy kóbor sincs, aki szerelmes ne volna — mondta Don Quijote —, de hallgassuk meg, s majd vonhatunk a fonálról gondolatai gombolyagára következtetést, ha ugyan énekel, mert a szívnek teljességéből szól a nyelv.

Sancho szeretett volna urának még válaszolni, azonban az Erdő lovagiának hangja, mely nem volt sem igen jó, sem igen rossz, megakadályozta szándékában, s mind a ketten odafigyelve a következő éneket hallották:

Szonett.

Oh mondd ki, drága hölgyem, hogy mi kell:

S amit hívedtől óhajod kívánt,

Én azt tekintem törvényem gyanánt

S nem térek attól semmiben sem el.

Ha kell, hogy némán tűrve kínomat

Meghaljak: úgy vedd, már beteljesült:

Avagy, ha róla dal kell, lelkesült:

Dalomhoz szót maga szerelmem ad.

Merő ellentétekből állok én:

Viasz vagyok, lány, s gyémántkő, kemény:

S egészen Ámornak hódol szívem.

Ím itt híved kemény s lány kebele:

Amit kívánsz, te vágd vagy írd bele.

S én esküszöm, megőrzöm azt híven.

Énekének egy a szív mélyéről fakadó jajkiáltással vetett véget az Erdő lovagja s azután nemsokára bánatos, kesergő hangon így szólt:

— Oh, te, a világ legszebb és leghálátlanabb asszonya! Lehetséges-e, fenséges Casildea de Vandalia, hogy te beleegyezzél abba, hogy a te fogoly lovagod szakadatlan vándorlásokban s keserves és kínos fáradalmakban eméssze és fogyassza életét? Nem éred-e be azzal, hogy már kivívtam, hogy téged hirdessenek a világ legszebb asszonyának, mind Navarra, mind Leon,

mind Tartesia, mind Castilia, mind végre la Mancha minden lovagjai?

— Ez ugyan nem igaz — jegyezte meg e szakra Don Quijote —, mert én is la manchai vagyok, s ezt sohasem állítottam s nem is állíthattam volna, de szabad se lenne vallanom azt, ami az én hölgyem szépségének rovására történnék; láthatod már, Sancho, hogy ez a lovag félrebeszél. Azonban hallgassuk csak, talán majd kimerítőbben is nyilatkozik.

— Szent, hogy megteszi — szólt Sancho —, mert, amint látszik, úgy nekiveselkedett, hogy egy hónapig se akarja abbahagyni a panaszkodást.

Ez azonban nem így történt: mert alig hallotta meg az Erdő lovagja, hogy körülötte valaki beszél, panaszát azonnal félbeszakasztva, talpon termett s nyájas, csengő hangon kiáltott fel:

— Ki jár ott? ki az? valami boldog, vagy inkább boldogtalan talán?

— Boldogtalan — viszonzta Don Quijote.

— Akkor tehát lépjen közelebb — mondta az Erdő lovagja — s legyen meggyőződve róla, hogy magához a megtestesült búbánathoz és szomorúsághoz lépett.

Don Quijote látván, mily gyengéd, udvarias feleletet kap szavaira, odament s vele együtt nemkülönben Sancho is.

A panaszkodó lovag karonfogta Don Quijotét s így szólt hozzá:

— Üljön le ide, lovag úr, mert hogy nagyságod valóban az, még pedig a kóbor lovagságot folytatók rendjéből való, ezt már abból az egy körülményből is bízvást merem következtetni, hogy itt e helyen találtam kegyedet, ahol egyedüli társasága a magányosság és a derült boltozat, mert a kóbor loagnak természetesebb ágya és hajléka seholsem lehet.

Mire Don Quijote így válaszolt:

— Igen, én azon lovagrendhez tartozom, melyet nagyságod említ; s habár szívemben bú, gyász és bánat tanyáznak is, mindazáltal a részvét nem tűnt el onnan, hogy mások boldogtalanságában ne akarnék osztozni.

Abból a dalból, mit az imént hallottam, azt vettem ki, hogy nagyságod boldogtalanságát a szerelem okozza, vagyis más szavakkal, az a hálátlan szépség, akinek nevét panaszos kifakadásban említette.

De amikor e szavakig jutottak, már akkor egymás mellett ültek a kemény földön, s oly szép barátságos megegyezésben, mintha nem is ők volnának azok, akik a hajnal hasadtával egymás koponyáját készültek hasítani.

— Ha nem csalódom — szólta az Erdő lovagja Don Quijotehez —, nagyságod talán szerelmes, lovag úr?

— Fájdalom, az vagyok — viszonzta Don Quijote —, bár a nemes indulatokból eredő szenvedéseket inkább égi kegyelemnek, semmint szerencsétlenségnek lehet tekinteni.

— Szent igaz — felelt az Erdő lovagja —, csak-hogy a közömbösség megzavarja eszünket és értelmünket, s bosszúállásnak látszik, ha gyakran keserít.

— Az én hölgyem irántam sohasem volt közömbös — jegyezte meg Don Quijote.

— Nem bizony — erősítette Sancho, aki ott állt mellette —, mert a mi kegyelmes asszonyunk szelídebb a báránynál, s olyan puha, mint az írósvaj.

— Ez fegyverhordozója önnek? — kérdezte az Erdő lovagja.

— Az — felelte Don Quijote.

— Sohase láttam még olyan fegyverhordozót — jegyezte meg az Erdő lovagja —, aki szóra merte volna nyitni ajkait ott, ahol ura beszél; legalább az enyim ugyan nem, aki van akkora, mint az apja, de azért rá nem lehetne bizonyítani semmi áron, hogy valaha megszólalt volna ott, ahol én beszéltem.

— Már én bizony, lelkemre mondom, beszéltem, de beszélek is akárki fia előtt — jelentette ki Sancho —, még a..... De hagyjuk, jobb lesz, ha nem piszkáljuk.

Az Erdő lovagjának fegyverhordozója karonfogta Sanchot s így szólta hozzá:

— Jerünk mi oda, ahol lovászosan elbeszélgethetünk mindenről kényünk-kedvünk szerint; s hagyjuk itt

ezeket a mi gazdánk-urainkat, hadd mutassák ki egymásnak a foguk fehérét s hadd beszéljék el hegyről-tövisre, kibe-mibe szerelmesek, s tudom Isten ott éri őket a reggel is s még mindig lesz beszélni valójuk.

— Ám legyen, Isten neki — mondta Sancho —, én pedig elbeszélem kegyelmednek, ki vagyok, mi vagyok, hogy ám kegyelmed ítélje meg, beválok-e a bőbeszédű fegyverhordozók csapatába.

Ezzel aztán a két fegyverhordozó félrevonult s közöttük éppen olyan mulatságos páros beszéd eredt meg, mint amilyen komoly a gazdáik között.

XIII. FEJEZET.

Az Erdő lovagjával történt kaland folytatása, azon okos, új és mulatságos párbeszéddel egyben, melyet a két fegyverhordó folytatott.

Lovagok és fegyverhordozók külön váltak tehát, s ezek életük folyását beszélték el egymásnak, amazok pedig szerelmüket. A történet azonban előbb a cselédek párbeszédét mondja el s azután nyomban uraiké következik. Ekkép tehát azt mondja, hogy amint a csatlósok kissé félrébbvonultak uraiktól, az Erdő lovagjának fegyverhordozója így szólt Sanchohoz:

— Bizony csak fáradságos élet ez a mi életünk, pajtás uram, kik kóbor lovagok mellett szolgálunk mint fegyverhordozók; mi csakugyan arcunk verejtékével esszük kenyerünket, ami az egyik átok, mellyel a teremtő Ádám apánkat megátkozta.

— De még azt is bátran hozzátehetjük — jegyezte meg Sancho —, hogy egészen hideg-vette testtel esszük, mert áll-e ki akárki fia több hideget vagy meleget, mint a kóbor lovagság nyomorult fegyverhordozói. Egyébiránt még ez csak hagyján, ha van mit ennünk, mert ha van még egy-két karaj, még úgy tűrhető a baj; de van ám aztán arra is akárhányszor eset, hogy két-három napig egyéb betevő falatunk sincs reggelire, mint a fuálló szél.

— Mindezt el lehet viselni és elviselésén lehet segíteni — mondta az Erdő lovagja csatlósa —, ha a jutalom reménye kecsegtet; már pedig, hacsak a kóbor lovag, akinek az ember szolgál, nem szerfölött szerencsétlen, fegyverhordozóját rövid idő alatt csak igen meg szokta ajándékozni valami sziget kormányzóságával, vagy valami tisztességes grófsággal.

— Én — vetette közbe Sancho — több ízben mondtam már gazdámnak, hogy megelégedném valamely sziget kormányzóságával; ő meg oly nemesszívű s oly bőkezű, hogy igen számos és különböző ízben meg is ígérte.

— Én — mondta a másik — beérném szolgálatom fejében valami kanonoksággal is, s gazdám ezt már meg is ajánlotta.

— Ugyan úgy-e? — szólt Sancho — akkor hát pajtás uram gazdája valami kóbor szerzetes-lovag, nemde, s így ajánlhat hű cselédjének efajta jutalmat; az én uram egészen világi ember; de azért mégis nagyon eszembe jut, hogy voltak olyan okos emberek is — csakhogy azt tartom, annál rosszabb indulatúak —, akik mindenáron arra akarták rábeszélni, hogy legyen érsekké; ő azonban csak császárrá kívánt lenni, pedig akkor majd alig tudtam hova lenni attól való féltében, hogy utóbb mégis kedve szottyán és felcsap egyházi embernek; már pedig erre a pályára nekem nincsen semmi hajlandóságom, mert, hogy az igazat megvalljam pajtás uramnak, bárha így kívülről magam is csak embernek látszom, de már ami az egyház dolgát illeti, ahhoz hatökör vagyok.

— Már pedig abban az egyben pajtás uram igazán csalódik — viszonzta a másik —, mert nem minden szigetkormányzóság jófajta ám, az egyik nagyon terhes, a másik igen sovány, a harmadik meg szörnyű keserves, s végre még a legrendesebbel s a legjövendőmezőbbel is annyi teher és alkalmatlanság jár együtt, hogy ezek alatt majd leroskad a szerencsétlen, aki azt a terhet elvállalja. Sokkal többet érne, ha mi, akik ezt az átkozott szolgálatot folytatjuk, a magunk házába vonulhat-

nánk vissza s ott aztán olyan kellemes foglalatosságokkal töltönek időnket, mint például vadászat vagy halászat: mert ugyan van-e a világon olyan ágról szakadt fegyverhordozó, akinek legalább is egy paripája s egypár agara, úgyszinte egy horga ne lenne, amivel odahaza magát jól elmulathatja.

— Nekem megvan ez mind — mondta Sancho. — Az igaz, hogy lovam nincs, hanem van olyan egy számaram, amely két annyit ér, mint a gazdám paripája, s itt sülyedjek el, — ha Isten úgy akarja, ebben a nyomban, — ha cserélnék vele, még ha uram négy mérő zabbal toldaná is meg ráadásul. Pajtás uram talán tréfára véli, hogy én olyan nagyra szabom szürkém árát, mert hát számaramnak szürke a színe. Agár dolgában se lesz fennakadás, mert van az a mi falunkban annyi, mint a tarka kutya, s annál jobban szeretem a nyulat, ha más fogja meg a számomra.

— Igaz lelkemre mondhatom, pajtás uram — vette át a szót megint az Erdő lovagjának fegyverhordozója, — nekem csakugyan az a szándékom, hogy farba rugom ezeket a lovagos bolondságokat, hazamegyek szülőfalumba, s nevelgetem három gyermekecskémet, akik olyan szépek, mint az igaz gyöngy.

— Nekem is van kettő olyan, — mondta Sancho, — hogy bátran bemutathatnám akár magának a pápának is, különösen a leányom, akit, ha Isten is úgy akarja, grófnévá akarok tenni, édesanyja akárhogy ellenezze is.

— S hány esztendő ez a kisasszony, aki grófnévá készül lenni? — kérdezte a másik fegyverhordozó.

— Úgy tizenöt esztendő körül van, ha kettővel nem több vagy kevesebb, — mondta Sancho, — de akkora, mint valami lándzsa, olyan friss, mint a tavaszi reggel s van olyan ereje, mint valami jó béresnek.

— Mind olyan tulajdonság, — jegyezte meg az Erdők lovagja fegyverhordozója, — amikkel nemcsak grófnévá lehet, hanem akár a zöld erdők nymphájává is! Szajha fattya szajhája, milyen ereje lehet a cudarnak!

Amire Sancho meglehetősen neheztelőleg így válaszolt:

— Nem szajha biz az, meg az anyja sem volt, de nem is lesz azzá egyikük sem, ha Isten úgy akarja, amíg én élek; s kegyelmed is jobban megrághatná a szót, ha már egyszer kóbor lovagok között nevelkedett, akik maguk a megtestesült becsület-tudás; az ilyen kifejezéseket kikérem magamnak.

— Ejnye be kevésbé tudja pajtás uram — felelte a másik —, hogy az ember hogyan szokta kifejezni dicséretét. Hát nem tudja, hogy ha a bikaviadalon a lovag valami jó lándzsadöfést ejt a bikán, vagy általában, ha valaki dolga jól sikerül, a köznép csak igen úgy szokta mondani: ejnye adta szajha fattya, ezt ugyan jól nyélbe sütötte; s ami ebben megszólásnak látszik, az éppen a fő-fő dicséret. S jobb ha kitagadja kegyelmed fiát, lányát mindenből, ha nem végzik dolgukat úgy, hogy szüleiik részéről ilyen dicséretre érdemesek ne legyenek.

— Ki is tagadnám — viszonzta Sancho — csak hogy ilyen módon s ilyen okoknál fogva, pajtás uram, nekem meg gyermekeimnek és a feleségemnek egy egész sereg szajhaságot varrhatna a gallérunkhoz, mert azoknak minden tettük-vettük méltó ilyen dicséretre. Hogy pedig én újra megláthassam őket, kérem Istent, szabadítson meg a halálos bűnből, más szavakkal ebből a fegyverhordozói veszedelmes szolgálatból, amelybe másodszor is beleállottam, mire egy száz arannyal megtömtött zacskó csábított és ösztökélt, amit a Sierra-Morena belsejében találtam egykor, s azóta az ördög jobbra-balra, előttem és mögöttem mást se mutogat, mint mindig csak egész zsák aranyat, úgy, hogy minden léptenyomon úgy látszik, csak a kezemet kell kinyújtanom érte, hogy magamhoz ragadjam, hazavigyem, kiadjam kamatra, húzzam a jövedelmet s úgy éljek mint valami kis király. Valahányszor erre gondolok, mindjárt megkönnyebbül s elviselhetőbbé lesz minden terhem s fáradalmam, amit amellet a félkegyelmű gazdám mellett szenvedek, akiről jól tudom, hogy több van benne a bolondból, mint a lovagból.

— Azért tartja a példabeszéd is: kincsszeretetet zsákot repsz. Ha pedig már a bolondok forognak szóban,

tudom, hogy az én gazdámnál nincs nagyobb bolond a világon, akiről csakugyan el lehet mondani: „másnak ügye-baja pusztítja el a szamarat.“ Mert az én uram kapja magát s maga áll be bolondnak, hogy megtalálja egy másik lovag eszét, aki elvesztette; ezt keresi hegyen-völgyön, már pedig nem tudom, lesz-e benne köszönet, ha megtalálja.

— Talán szerelmes?

— De még mennyire! — viszonzta az Erdő lovagjának fegyverhordozója — egy bizonyos Casildea de Vandaliába, akinél kegyetlenebb és keményebb szívű asszony tudom nincsen a teremtetett egész világon. Gazdám egyébiránt nemcsak ettől a kegyetlenségtől sántult meg, van neki még egyéb fűfángosság is; a begyiben, amit rövid idő alatt majd kitalál.

— Lám, a lónak négy lába van, mégis megbotlik, — jegyezte meg Sancho, — más háznál is csak főznek babot, de nálam mindjárt egész üsttel; több útitársa s kenyerespajtása van a bolondságnak, mint az okosság-nak; de ha igaz, amit a példabeszéd tart, ha van, ki a bajban társunk, már ez is vigasztalásunk: akkor én bízvást vigasztalhatom magamat pajtásurammal, hogy szintolyan urat szolgál, aki csakolyan bolond, mint az én gazdám.

— Bolondnak bolond az, de amellet bátor, — folytatta a másik, — s ravaszsága talán még bolondságánál is nagyobb.

— Már ebben az enyim nem egyez meg vele, — viszonzta Sancho, — mert benne ugyan csak nincs egy szikra ravaszság se; ellenkezőleg, olyan jámbor, mint a birka; nem árt az senkinek, inkább mindenkinek a javát akarja, nincs benne semmi rosszakarát; akármi gyerek is elhitethetné vele fényes délből, hogy éjjel van. S éppen ezért az együgyűségéért úgy szeretem, mint a lelkemet, s nem tudok megválni tőle, akár mennyi bolondságot csinál is.

— Mindamellett, pajtásuram, — mondta a másik — ha a vak vezeti a világtalant, utoljára mind a ketten verembe esnek. Jobb lesz nekünk annak idejében tovább-

állanunk innen, visszatérnünk a magunk háza tájára, mert nem jár ám mindig jól, aki mindig kalandot keres.

Sancho már egy ideje mind gyakrabban meg gyakrabban sűrű nyálat köpködött, s úgy látszott, hogy a torka nagyon ki van száradva; mihelyt a figyelmes erdei fegyverhordozó észrevette, azonnal így szólt hozzá:

— Úgy látszik annyit tereferéltünk, hogy már a nyelvünk is a szánk padlásához tapad; de van énnekem egy locsolóm a nyeregkápára akasztva, ami nem éppen megvetendő.

S ezzel kis időre távozott, de csakhamar visszatérvén, jó nagy kulacs bort hozott magával, azonkívül majd fél rőf hosszú pástétomot, ami csakugyan nem nagyítás, mert akkora fehér tengeri nyúl volt benne, hogy amint Sancho megtapintotta, nem is valami kis fia-gidának, hanem valóságos kecskebagnak nézte.

— S pajtásuram ilyesmiket is szokott magával hordani? — kérdezte Sancho, mindezek láttára.

— Hát hogyne! Hiszen talán csak nem álltam be olyan éhenkórász fegyverhordozónak, aki kenyéren meg vízen tengődik? Jobban el van látva az én élesztáram mindenfélével nyeregkápomon, mint akármelyik generálisé, mikor táborba készül.

Sancho ugyan nem sokat kérette magát, hanem tüstént hozzálátott s nyelt a sötétben akkora falatokat, mint az öklöm.

— Már az igaz, hogy pajtásuram csakugyan hű és derék fegyverhordozó, — szólt azután — maga a jó-ság, szívesség, emberségtudás és becsületesség; már ez a lakoma is tanúsítja, amely ha nem került is babonaság útján ide, majd úgy látszik, hogy idevarázsolták. Ehhez képest én bizony szegény koldus vagyok, akinek tarisnyájában egyéb sincs valami kevés kis sajtnál, de még az is oly kemény, hogy be lehetne zúzni vele akármelyik óriás fejét. A sajton kívül valami négy tucat szentjányos-kenyér fityeg ott, ugyanannyi dió meg mogyoró társaságában, minek mind az uram szűkmarkúsága az oka, meg aztán az a meggyőződése, hogy a

lovagrend törvénye azt tartja, hogy a kóbor lovagnak egyébbel sem szabad táplálkoznia, mint aszalt gyümölcscsel, meg mezei gyökerekkel.

— Igaz hitemre mondom, pajtásuram, — viszonozta az erdei csatlós, — az én gyomrom ugyan nem érné be papsajttal, vackorral, meg erdei gyökérrel. Tartsák meg ezt maguknak lovagtörvényeikkel és szabályukkal gazdáink, s egyék meg, ha akarják; én bizony a nyeregkápára akasztva mindig hordok magammal hideg pecsenyét, meg ezt a kulacsot, amellyel olyan jó barátságban élünk, s én úgy szeretem, hogy napjában ezerszer is megölelem, megcsókolom.

S ezzel aztán odanyujtotta Sanchonak, — aki szájához emelte és szitta, szitta egyre, úgy, hogy majd egy óranegyedig vizsgálta a csillagokat, s mikor aztán elvégezte az ivást, féloldalt hajtotta fejét s nagyot fohászkodva így szólott:

— Jaj a szajhafattya cudar bora, de katolikus!

— No lám, — jegyezte meg az Erdő lovagjának fegyverhordozója, amint Sancho szajhafattyát meghalotta, — ugye pajtásuram is úgy dicsérte meg a boro-mat, hogy cudarnak mondta?

— Már — válaszolt Sancho — be kell vallanom, csakugyan elismerem, igazán nincs benne semmi sértő, ha az ember szajhafattyának mond valakit, csak hogy abból a szándékból, hogy meg akarja dicsérni. De a Krisztus szerelmére kérem, pajtásuram, ugye ez a bor ciudad-reali?

— Ez már aztán borismerő! — kiáltott fel az erdei csatlós — persze hogy odavaló termés, s nem is mai gyerek.

— Az igaz, hogy helyre egy bor, — folytatta Sancho, — de hát remélem, pajtásuram csak tart is olyan embernek, hogy a bort meg tudom a bortól különböztetni. Van énnekem a borismerésre olyan helyes természetes ösztönöm, pajtásuram, hogy csak a pusztá szagáról is megmondom én, hol termett, mi fajta, milyen ízű, hány esztendő, hányszor kell lefejtetni, egyszóval mindazt, ami borról csak mondható. Ezen azonban nincs

mit csodálkozni, mert volt az én családban, apai részről két olyan borismerő, akiknél különbet la Mancha sok számos éven át sem ismert. Nagyobb igazság okáért elmondom, hogy mi történt egyszer ezekkel. Bort kóstoltattak velük egyszer egy hordóból, s arra kérték, mondják meg, hogy ízlik nekik, jó-e, rossz-e, van-e, nincs-e valami hibája? Az egyik csak a nyelve csúcsát mártotta bele, a másik csupán megszagolta. Az első azt mondta, hogy a bornak vasíze van; a másik meg azt, hogy borszaga. Akié a bor volt, az váltig állította, hogy az ő hordója mindig ilyen tiszta, meg olyan tiszta, s nincs rá eset, hogy olyasmit keverték volna valaha borába, amitől ennek vasíze vagy borszaga lehetett volna. De a két borismerőnek hiába beszélt, azok csak nem tágitottak egy hajszálnyit sem. Idő multával eladták a bort, s mikor a hordót kimosták, egy pici kis kulcsot találtak benne keskeny kis szíjra kötve; ebből is láthatja hát pajtásuram, hogy aki ilyen családból származott, az bátran elmondhatja ilyes dolgokban a maga véleményét.

— Éppen azért mondom, — szolt a másik, — jobb lesz nekünk, ha a kalandozást abbahagyjuk s ha otthon megvan a kenyerünk, ne járjunk másutt kalács után, hanem térjünk haza a magunk kunyhójába, ott is megtalál a jó Isten, ha úgy akarja.

— Már amíg uram Zaragosát meg nem járja, még addig vele maradok, aztán majd meglássuk.

A két jó csatlós addig beszélgetett s addig szopogatta a csutorát, hogy utoljára is az álomnak kellett nyelvüket lekötnie és szomjukat csillapítania, mert hogy ezt egészen elolthassa, arról még csak álmodni sem lehet. Így aztán a majd egészen kiürült kulacsot mind a ketten kezükben tartva, szájukban a félig megrágott utolsó falattal szépen elaludtak mind a ketten, s mi egy ideig magukra is hagyjuk, s azt készülünk elmondani, mi történt ezalatt az Erdő lovagja és a Búsképű között.

XIV. FEJEZET.

Az Erdő lovagjával történt kaland folytatása.

A történet azt mondja, hogy társalgásuk folyamában az Erdő lovagja a többi között így szólt Don Quijotehoz :

— Szóval, lovag úr, ki kell mondanom, hogy a sors vagy talán helyesebben saját választásom indítására beleszerettem a páratlan Casildea de Vandaliába; páratlanak mondom pedig, minthogy csakugyan az, akár teste magasságát, akár rangja vagy szépsége nagyságát tekintjük. Ez az említett Casildea tehát azzal viszonyozta hódolatomat s érte való rajongásomat, hogy úgy bánt velem, mint Herculessel mostohája,*) mind több meg több veszedelmesnél veszedelmesebb dolgok végzését bízta rám, s valahányat csak szerencsésen elvégeztem, mindig újabbat tűzött ki, azzal az ígérettel, hogy a következőnek szerencsés befejezésével én is óhajtott célokat érem. Így aztán annyira felszaporodott ez a sok teendő, hogy csakugyan se szeri se száma, sem én nem tudom, melyik lesz a legvégső, hogy az legyen forró óhajvásom teljesülésének kezdetévé. Egyszer azt kívánta tőlem, hívjam ki párbajra azt a sevillai híres óriásleányt, a Giralrát,**) aki oly kemény s erős, mintha ércből volna öntve, s anélkül, hogy helyéről valaha távoznék, mégis a legingatagabb és legálhatatlanabb hölgy a világon. Jöttem, láttam s győztem, és Giralrát megfékeztem s mozdulatlanul tettem (minthogy a szél egy hétnél tovább mindig északról fújt). Más alkalommal meg az volt a kívánsága, mázsáljam meg a guisandoi ősrégi hatalmas

*) Hera vagy Juno.

**) A Giralda szélkakas vagy szélvitorla Sevilla egy régi tornyán (1568); ércből van öntve s a diadal istenasszonyát ábrázolja. Magassága 14 láb, súlya pedig — állítólag — 28 mázsa. (Ford.)

kőbikákat,*) ami inkább napszámoshoz, nem pedig lovaghoz illő munka. Máskor megint azt parancsolta, ugorjam alá a cabrai sziklatorok**) fenekére, — ami hallatlan és borzasztó veszedelem! — s tudósítsam körülményesen afelől, mit zár e sötét mélység magába? Giraldát megállítottam, a guisandoi bikákat megmértem, a cabrai sziklatorokba beleugrottam s mélységének titkait felderítettem; de azért az én reményeim most is csak holt remények, az ő közömbössége és folytonos szeszélye pedig még egyre élő közömbösség és folytonos szeszély. Végre legutóbb azt követelte, járjam be Spanyolország minden tartományát s kényszerítsek az ezekben barangoló minden kóbor lovagot annak bevallására, hogy minden élő szépségek között ő a legnagyobb szépség s hogy én vagyok a világ legszerelmesebb s leghősebb lovagja. Kívánságának hódolva, összejártam már Spanyolország nagy részét, legyőztem akárhány lovagot, akik elég vakmerők voltak, hogy ellentmondjanak. Amire azonban a legbüszkébb vagyok s amit legfőbb dicsőséggemnek tekintek, az, hogy párbajban legyőztem azt a nagy hírű lovagot, Don Quijote de la Manchát is, s kicsikartam belőle azon vallomást, hogy az én Casildeám szebb, mint az ő Dulcineája. Ezt az egy diadalomat úgy tekintem, hogy abban a világ minden más lovagját legyőztem, mert ez az említettem Don Quijote csakugyan legyőzte mindnyáját, ha tehát én meg őrajta diadalmaskodtam, az ő híre, neve, dicsősége mind átszállott éreám.

S annál nagyobb a győztes diadalma.

Mennél nagyobb a meggyőzött hálatalma:

úgy, hogy az említett Don Quijote számtalan hőstette most már mind az enyém s mind nekem tulajdonítják.

Don Quijote alig tudott hová lenni bámulatában az Erdő lovagja szavainak hallatára, százszor meg akarta

*) Guisandoban, Castiliában. Állítólag a rómaiak korából maradt emlékek. (Ford.)

**) A Sievra de Cabrera-ban (Cordova) levő „poklotorok” nevű mély kráter.

hazudtolni s már a nyelve csúcsán volt, hogy szemébe mondja: hazudik; mindazáltal még csak türtőztette magát amennyire lehetett, hogy az majd saját nyilatkozatával legyen kénytelen bevallani hazugságát, s végre így szólt hozzá:

— Hogy, nagyságod, tisztelt lovag úr, Spanyolország, de sőt az egész világ kóbor lovagjainak legtöbbjét legyőzte, az ellen nincs semmi kifogásom, de hogy Don Quijote de la Manchát legyőzte volna, már azt kétségbe kell vonnom, meg lehet, hogy más valaki volt, akit annak tartott, bár nem sok van olyan, aki hozzá hasonlítana.

— Hogyan lehet ezen kételkedni? — kiáltott fel az Erdő lovagja, — az égre, amely bennünket borít, mondom, hogy én Don Quijotéval küzdöttem, őt legyőztem és magamegadására kényszerítettem. Ő magas termetű, sovány képű, csontos, szikár ember, haja már deresedik, orra kissé görbült sasorr s alatta nagy, fekete kajia bajuszt visel, barangolásában a Búsképű lovag nevet vette föl s fegyverhordozója gyanánt egy parasztember jár vele, akit Sancho Panzának hívnak. Ő maga egy híres hadi ménnek, Rocinantenak hátát nyomja s kantárát kormányozza, végre pedig szíve hölgyéül egy bizonyos Dulcinea del Tobosot imád, akit előbb Aldonza Lorenzonak hívtak, mint ahogy az enyémet is Casildea de Vandalíának hívtam, mert a neve Casilda, származására nézve pedig andaluciai. Ha még ez sem elég igazságom hitelére itt ez a kard, amely majd hitelt szerez még magával a hitetlenséggel szemben is.

— Csillapuljon, lovag úr, — mondta Don Quijote, — s hallgassa meg, amit mondani akarok. Tudnia kell nagyságodnak, hogy az említett Don Quijote nekem az egész világon legbensőbb barátom, elannyira, hogy majd nem azt mondhatom róla, úgy szeretem, mint tulajdon magamat. Azon kimerítő és pontos leírás után, melyet felőle nyújtott, csakugyan azt kellene hinnem, hogy ő maga volt az, akit kegyed legyőzött; másrésről azonban szemmel látható és kézzel fogható előttem, hogy az semmi szín alatt sem ő lehetett, ha csak úgy nem történt, hogy igen sok varázsló lévén ellensége, — különösen

egy, aki folytonosan üldözi, netalán ezekből valamelyik öltötte fel az ő alakját s győzte le magát, hogy megfossa nagy hírétől, melyet számára kitűnő hőstettei az ismert föld egész kerektségén megszereztek és megteremtettek. Ennek bizonyására pedig még azt is felhozhatom, hogy íme alig harmadnapja, ugyancsak e varázslók a bájos Dulcinea személyét és alakját is átváltoztatták közönséges rút porleánnyá; meg lehet tehát, hogy így varázsolták el Don Quijotet is. S ha még ez mind nem elég, hogy nagyságodat állításom igazságáról meggyőzzem, íme itt áll Don Quijote maga személyesen, aki ez igazságot kész fegyverrel is megvédeni, gyalog vagy lóháton, vagy amint kedgyednek kedve tartja.

S e szavaknál Don Quijote egész hosszában fölegyenesegett, kezét kardja markolatára vetette s várta, mire határozza el magát az Erdő lovagja.

Ez pedig éppoly nyugodt hangon így válaszolt:

— Aki meg szokott fizetni, azt a zálog nem búsítja; aki önt, senor Don Quijote, elvarázsolt alakjában már egyszer legyőzte, kecsegteti magát azzal a reménnyel, hogy majd legyőzi másodszor is, saját magavalóságában. Minthogy azonban nem járja, hogy a lovagok a maguk baját éjnek idején végezzék, mint a tolvajok és útonállók, várjuk be a hajnal hasadását, hogy a nap is tanúja legyen küzdelmünknek; feltétel gyanánt csak azt szeretném kikötni, hogy a vesztes fél köteles legyen a győztes minden kívánságát beteljesíteni, amennyiben ez a kívánság a lovagi illedelemmel nem ellenkezik.

— Teljes tökéletesen beleegyezem mind e föltételbe, mind a megállapodásba, — felelte Don Quijote.

S azzal odamentek fegyverhordozóikhoz, akik még most is javában hortyogtak, ugyanazon helyzetben, amint őket az álom meglepte. Felébresztették s megparancsolták nekik, tartsák készen a lovakat, mert mihelyt virrad, véres és gyilkos párbajt akarnak küzdeni.

E hír hallatára Sanchonak ijedtében még a szája is tátva maradt, annyira féltette urát azok után, amiket az Erdő lovagja fegyverhordozójától hallott gazdája hősiségéről. A csatlós szótlanul ment, hogy az állatokat

összeterelje, melyek azonban, úgy mint a három ló s a számár, egymást már megszagolván, mind egy rakáson állottak.

Ütközben az erdei csatlós így szólt Sanchohoz:

— Ugy-e tudja pajtásuram, hogy Andaluciában az a szokás, hogy az ilyen viaskodások alkalmával a szemtanuk se dugják össze a kezüket tétlenül, míg a hozzájuk tartozó felek egymással tusakodnak, azt akarom mondani más szóval, legyen rá készen kegyelmed, hogy míg majd uraink vívnak, addig egymást nekünk is meg kell tapogatnunk, de úgy, hogy kékje-zöldje ott maradjon.

— No már hiszen, pajtásuram, — viszonzta Sancho, — ez a szokás megjárhatja zsványok, meg verekedők között, de hogy a kóbor lovagok fegyverhordozói is ahhoz tartsák magukat, azt ugyancsak nem tartom szükségesnek. Én legalább soha se hallottam a gazdámtól semmit ilyes szokásról, már pedig az könyv nélkül tudja a kóbor lovagság minden törvényét. Egyébiránt még ha úgy volna is igaz, hogy a fegyverhordozóknak kutya-kötelességük maguknak is dulakodniok, amíg uraik dulakodnak, én mégse állnék kötélnek, szívesebben megadom a bánatpénzt, ami az ilyen hékességesebb indulatú fegyverhordozókra ki van szabva, tudom, hogy ez nem rughat többre két font viasz áránál, s én szívesen leteszem ezt, mert még így is olcsóbb lesz, mint amennyibe a tépés kerülne, amit a fejemre kellene rakatnom, melyről már előre is látom, hogy ketté van hasítva. Aztán meg énnekem már csak azért se lehet viaskodnom, mert kardom sincs, minthogy soha életemben se kötöttem az oldalamba.

— Ezen igen könnyen segíthetünk — viszonzta az erdei csatlós —, van nálam két vászonzsák, egyik akkora, mint a másik, pajtásuram fogja az egyiket, én meg a másikat, s elzsákoljuk egymást egyenlő fegyverekkel.

— Ebbe már beleegyezem — mondta Sancho —, mert így inkább csak kiporoljuk egymást, mintsem megsebesítjük.

— De ne addig a! — viszonozt a másik, — hanem hogy a szél ki ne kapja kezünkéből a zsákot, valami fél tucat csinos, lapos kavicsot kell előbb beléjük hányunk, de úgy, hogy egyikünké se legyen se könnyebb, se nehezebb, mint a másiké, így aztán jól megrakhatjuk egymást anélkül, hogy valami nagy bajt okoznánk.

— Ugyan ugy-e? — mondta Sancho, — aki lelke van, de jól eltalálta, pajtásuram! Lám, milyen puha prémmel, lágy párnával akarná kibélelni a zsákját, hogy csak a fejét üsse az embernek, hogy meg ne sántuljon. Hát nem verekszem én, tudja, ha mindjárt selyembubóval tölti is meg a zacskóját. Üssék, verjék egymást az uraink, ha kedvük tartja, mi meg együnk, igyunk, vigadjunk, úgyszólván az időnek gondja rá, hogy életünket elnyisszantsa, anélkül, hogy mi magunk siettetnők a végét; majd leesik, ha megéri.

— Már, török-szakad — viszonozt a másik, — legalább félóra folyásáig okvetlenül verekedniünk kell.

— Nem én, egy minutáig se — felelte Sancho —, hiszen csak nem leszek olyan goromba meg háládatlan, hogy hajba kapiak azzal, akivel csak imént ettem, ittam, vigadtam. És még hozzá minden bosszú és harag nélkül! Ki az ördög akarna veszekedni csak úgy potyára?

— Majd segíték én azon könnyűszerrel — mondta a másik —, nevezetesen úgy, hogy mielőtt a dulakodáshoz fognánk, én suttyomban odalopódzom pajtásuramhoz s kétszer-háromszor úgy képen felejtetem, hogy a lábam elé rogyik, ami tudom majd felébreszti haragját, ha úgy aludnék is, mint a juhászbunda.

— Tudok ez ellen én is valamit — szolt Sancho —, ami egy paraszthajszállal se áll hátrább a kegyelmedénél; fogok egy vendégmarasztalót s előbb hogyszem pajtásuram az én haragomat felébresztené, egypár suhintással úgy elaltatom én a kegyelmedét, hogy tudom isten föl nem ébred hamarabb, mint a másvilágon, ahol pajtásuram majd megtudja, hogy nem vagyok olyan ember, akit akárki is az orránál fogva cibálhasson. Azért hát jó lesz, ha minden ember résen áll, bár derekabb dolog lenne, ha kiki a maga haragját aludni

hagyná: mert nem lehet tudni, kiben mi lakik, kicsiny ember nagy bot, a kis csupor hamar felforr, sokan mennek gyapjúért s nyírtan jönnek vissza, az Isten megáldotta a békességet s megátkozta a versengést; mert ha a bezárt, megszorított, megnyaggatott macska is oroszlánná lehet: Isten a megmondhatója, hogy én, aki ember vagyok, mivé nem lehetek. Azért tehát jóelőre csak azt akarom mondani, uram, pajtásuram, hogy ha baj lesz, nem én felelek érte, hanem kegyelmed.

— Jó, jó — viszonzta az erdei csatlós —, holnap is nap lesz s akkor majd meglássuk.

Eközben a fákon már ezer ezer apró tarka madárka kezdett csicseregni, vegyes vidám hangicsálással mintegy köszöntötték s üdvözölték az üde hajnalt, mely a kelet kapuján és erkélyein már-már megakarta mutatni bájos arculatát, fürtjeiről véghetetlen számú omlatag gyöngyöt hullatván alá, miknek édes nedvében a füvek megfürödve, maguk is olyanokká váltak, mintha töméntelen sok apró fehér gyöngyöt hajtának s ömlesztenének. A füvekről illatos manna csepegett, a források mosolyogtak, a patakok mormoltak, az erdők örültek s a rétek teljes díszbe öltöztek a hajnal érkezével. Azonban alig hogy a nappal elegendő világosságot szolgáltatott, hogy a tárgyak megláthatókká s egymástól megkülönböztethetőkké váljanak, íme Sancho Panza szemeibe legeslegelőször is az Erdő lovagja fegyverhordozójának orra ötlött, amely akkora volt, hogy gazdájának majd az egész testét beárnyékolta. S csakugyan mondják is, hogy ez éktelen nagy orr vala, közepén meghajlott, telised tele bibircsókka s olyan szederjes, mint a bolondgomba; két hüvelykel alább ért szájánál s nagysága, színe, bibircsói s görbülése úgy elrútították az arcot, hogy amint Sancho meglátta, keze-lába úgy remegett, mint akit a kórság tör, s megfogadta magában, szívesebben kiáll egy tucat pofoncsapást, semhogy haragját fölbresztesse s hogy ezzel a madárijesztővel birokra keljen.

Don Quijote is végigmérte ellenfelét s látta, hogy sisakja lebecsátott rostéllyal fején van már, úgy, hogy

arcát ki nem vehette; az azonban látszott, hogy izmos ember, habár termetére nem magas. Páncélja fölött valami felöltöt vagy zubbonykát viselt, úgy látszott tiszta arany szövetből, — mely számos apróbb, tündöklő tükröfoltokkal volt behintve, ezek külsejének kiváló fényt és úrias diszt kölcsönöztek. Sisakjáról nagy csomó sárga, zöld és fehér toll lengedezett; egy fa derekához támasztott dárdája igen hosszú és vastag volt s erős vashegye arasznynál hosszabb. Don Quijote mindezt látta, megfigyelte, s a látottakból és megfigyeltekből azt következtette, hogy az említett lovagnak igen erősnek kell lennie. Mindazáltal korán sem ijedt meg úgy, mint Sancho Panza; sőt ellenkezőleg nemes magatartással így szólt a Tükrök lovagjához:

— Ha a nagy küzdésvágy nagyságod udvariasságát nem akadályozza, ennek nevében kérem kegyedet, szíveskedjék sisakja rostélyát kissé fölemelni, hogy megláthassam, vajjon arca hősiessége is hasonlít-e külső délcegségéhez?

— Akár nyertes, akár vesztes legyen nagyságod e párbajban — viszonzá a Tükrök lovagja —, elég ideje marad akkor is, hogy arcomat megláthassa. S ha most nem teljesítem kívánságát, ennek az az oka, mert igen sérelmesnek tartanám Casildea de Vandaliára nézve a sisakrostély fölemelésére pazarlott idővesztegetést, mely ennyivel is késleltetné azon vallomás kicsikarását, melyet tudvalevőleg nagyságodtól követelek.

— De hát legalább addig, amíg lóra ülünk — szólt Don Quijote —, megmondhatja lovag úr, én vagyok-e csakugyan az a Don Quijote, akiről azt állította, hogy legyőzte.

— Erre nézve annyit mondhatok — vizonozta a Tükrös —, hogy ama legyőzött lovaghoz nagyságod annyira hasonlít, mint egyik tojás a másikhoz; mint-hogy azonban kegyelmedet, állítása szerint, varázslók üldözik, nem merem határozottan erősíteni, nagyságod volt-e az valóban, vagy sem.

— Ami engem illet — felelt Don Quijote —, ez nekem elég, hogy kegyelmed csalódásáról meg legyek

győződve. Ami pedig azt illeti, hogy nagyságod is belássa tévedését, csak ide a lovakkal s rövidebb idő alatt, mint amennyi a sisakrostély felemelésére kellett volna, ha Isten, ha imádoztam és karom el nem hagynak, majd meglátom én kegyelmed arcát s kegyelmed majd belátja azt, hogy a legyőzöttnek gondolt Don Quijote nem én vagyok.

Ezzel félbeszakadt közöttük minden szóváltás, lóra pattantak s Don Quijote egy kanyarulatot tett Rocinanteval, hogy a támadásra szükséges távolságra juthasson; hasonlóképp cselekedett a Tükrök lovagja is. Azonban Don Quijote nem igen lehetett még húsz lépésnyire sem, midőn a Tükrök lovagja visszahívta, mire megint egymáshoz közelítettek mind a ketten, a Tükrös pedig így szólott:

— Ne feledje lovag úr, hogy tusakodásunk feltétele az, hogy — mint már említettem — a vesztes fél köteles a győztes akaratának teljesen meghódolni.

— Tudom — viszonzta Don Quijote —, azonban azzal a kikötéssel, hogy a legyőzöttnek csak azt szabad rendelni és parancsolni, ami a lovagság korlátain túl nem terjed.

— Igen természetesen — helyeselte a Tükrök lovagja.

E pillanatban látta meg Don Quijote a fegyverhordozó ormányát s láttára nem kisebb csodálkozás fogta el őt magát is, mint előbb Sancho, elannyira, hogy valami csodaszörnynek gondolta, vagy olyan újfajta embernek, amilyent a világon eddig még nem ismertek.

Amint Sancho látta, hogy gazdája tért fogni távozik, semmi áron se kívánczozott a nagyorrúval magára maradni, félve, hogy ha ez orrával az övét csak egyetlen egyszer meg is találja legyinteni, már akkor az ő küzdelmének vége lesz, mert vagy az ütéstől, vagy az ijedtségtől földre roskad; azért tehát ura után szaladt s Rocinante egyik kengyelszíjába kapaszkodott, mikor pedig észrevette, hogy gazdája már fordulni szándékozik, így szólt hozzá:

— Az Isten is megáldja nagyságos uramat, billentsem fel engem kérem, arra a tölgyfára, mielőtt még a

támadáshoz látna, ahonnan sokkal bátorságosabban, de még jobban is láthatom majd, mint a földről, azt a vakmerő viaskodást, melyre nagyságod ezzel a lovaggal készül.

— Vagyis az igazat megvallva — szólt Don Quijote —, úgy-e azért szeretnél a kakasülőre felkuporodni, hogy minden veszedelemtől menten láthasd a bikákat?

— Mi tagadás benne, uram — felelt Sancho —, ennek a csatlósnak éktelen orra úgy meglepett, de meg is ijesztett, hogy nem merek közelében maradni.

— Csakugyan akkora is — mondta Don Quijote —, hogy ha nem volnék aki vagyok, magam is megdöbbenék tőle. Jer tehát, fölsegítek oda, ahova kívánczol.

Amíg Don Quijote azzal vesződött, hogy Sanchot a paratölgyre emelje, addig a Tükrök lovagja elegendő távolságra vonúlt már vissza s gondolván, hogy Don Quijote is ekképen cselekedett, semmiféle trombitaszóra vagy egyéb jeladásra nem várva, lovát megfordította — ez nem volt sem futósabb, sem szemrevalóbb Rocinantenál — s a tőle telhető legnagyobb sebességgel, tudniillik lassan kocogvást, szembeindult ellenségével. Mikor azonban meglátta, hogy Don Quijote azzal van elfoglalva, hogy Sanchot a fára szuszakolja, egyszerre meg-rántotta kantárszíját s a fele úton megállt. Jóságát a paripa mély háládatossággal fogadta, minthogy már úgyis alig birt volna megmoccanni.

Don Quijote — aki úgy látta —, hogy ellensége vágtatva közelít, nagy hirtelen belenyomta sarkantyúit Rocinante soványságtól horpadó két oldalába, ami ezt annyira felcsiklandozta, hogy a történet tanuskodása szerint most az egyszer csakugyan nekiiramodott, míg más egyébkor minden futása csupán lassú kocogásból állt. Most tehát e soha nem látott heveséssel száguldott oda, hol a Tükrök lovagja paripájával megfeneklett, ez tövig nyomta ugyan sarkantyúját lovába, de csak egy arasznyira se tudta előbbre ösztökélni álló helyéből, ahol négy lábát megvetette.

E kedvező pillanatban, e szerencsés körülmények

között rohanta meg Don Quijote az ellenséget, aki már lovával is rettenetesen meg volt akadva, azonkívül még dárdája nekiszögezésével sem tudott semmi módon boldogulni. Don Quijote észre sem véve az ellenség szorultságát, könnyűszerrel s minden veszedelem nélkül rajtűthetett tehát a Tükrök lovagján s neki is rontott olyan erővel, hogy ugyancsak pogányul lelökte lováról s az úgy vágódott a földre hanyatt, hogy se keze, se lába meg se mozdult, mintha egészen halva lett volna.

Alighogy Sancho ezt az esést meglátta, csuszott rögtön a tölgyfáról s rohant, amint csak a lába bírta, gazdájához. Ez már leszállt Rocinanteről, odalépett a Tükrök lovagja mellé, megeresztette sisakja állazóját, hogy lássa meg van-e halva s ha még él, hogy szabad levegőhöz juttathassa. És íme, látta... De ki tudná csodálkozás, ámulat és meglepetés nélkül hallani, mit látott! Látta — így szól a történet — a baccalaureus Carrasco Sámson tulajdon arcát, tulajdon képét, a maga valóságos személyében s amint látta, nagy harányan felkiáltott:

— Ide, Sancho, nézd mily hihetetlen látomány! Siess, fiam s lásd, mire képes a bűvölés, a boszorkányság és a varázslók!

Sancho odaérkezett s amint a babéros Carrasco arcát meglátta, vetett magára ezer keresztet s mondott ugyanannyi imádságot.

A földre terített lovag e közben az élet legkisebb jelét sem adta, Sancho pedig végre így szólott urához:

— Én amondó vagyok, nagyságos uram, ne is gondolkozzunk sokat, hanem fogja azt a kardot s üsse torkába ennek a Carrasco Sámson formájú babérosnak, hátha valamelyik varázsló ellenségét teszi el benne láb alól.

— Nem rossz tanács — jegyezte meg Don Quijote —, mert annál jobb, mennél kevesebb az ellenség s azzal kardott rántott, hogy Sancho tanácsát és figyelmeztetését foganatosítsa.

Ekkor azonban a Tükrök lovagjának fegyverhor-

dozója rohant feléjük, de most már az elrutító orr nélkül s nagy szóval kiáltott messziről:

— Az Istenért, mit akar senor Don Quijote! Jó barátja, a baccalaureus Carrasco Sámson fekszik ott lábainál, én meg az ő lovásza vagyok!

Sancho odanézett s nem látva többé előbbi rútságát s kérdezé:

— Hát az orrod?

Mire amaz így válaszolt:

— Itt van a zsebemben s azzal jobbzsebébe nyúlva, kihúzott egy álortt belakkozott kártyapapirból, amely akképen volt kifestve, mint leírtuk. Sancho nézte, nézte mindegyre, míg végre nagy csodálkozással felkiáltott:

— Szentséges szűz Mária! Akármi legyenek, ha ez nem Cecial Tamás, szomszédom és komám!

— De még mennyire az vagyok! — viszonzta az orra-fosztott fegyverhordozó — Cecial Tamás vagyok, kedves barátom és komám, Sancho Panza s mindjárt elmondom milyen úton-módon, ösvényen és kerülőn jöttem fídig; addig azonban kérje meg komámuram, gazdája urát, hogy ne bántsa, ne sértse, ne ölje, gyilkolja a lábainál fekvő Tükrös lovagot, mert ez a boldogtalan vakmerő senki más, mint a mi földink a baccalaureus Carrasco Sámson!

E közben a Tükrök lovagja is magához jött, mit Don Quijote észrevevén, kivont kardja hegyét szemének szögezte s így szólt hozzá:

— Halál fia vagy lovag, ha el nem ismered, hogy a páratlan Dulcinea del Toboso szépség dolgában nagyban felülmúlja a te Casildea de Vandaliádat s azonfölül meg kell ígérned, hogyha e tusakodás és esés után még életben maradsz, elmégy Tobosoba, megjelenesz előtte az én nevemben, hogy azt cselekedje véled, amit éppen kedve tart. Ha pedig szabadonbocsát, azonnal fel fogsz keresni engemet — hőstetteim nyoma elegendő vezető gyanánt szolgál majd, hogy tartózkodásom helyéhez elvezessen — s akkor híven elmondod, mi történt köztek. Mindezek oly feltételek, melyeket párbajunk előtt

megszabtunk s a kóbor lovagság törvényeit át nem hájíák.

— Elismerem — szól a lebukott lovag —, hogy a senora Dulcinea del Tobosonak elveslett, sáros cipője is többet ér, mint Casildea rosszul fésült, bár jól tisztán tartott szakállja; megígérem, hogy mind ő előtte, mind azután nagyságod előtt megjelenek s részletes és kimerítő tudósítást nyújtok mindarról, amit kegyelmességed követel.

— Még azt is hinned és vallanod kell — tette hozzá Don Quijote —, hogy az a lovag, akit legyőztél, nem volt s nem is lehetett Don Quijote de la Mancha, hanem más valaki, aki hozzá hasonlított; valamint én is hiszem és vallom, hogy te, bármennyire hasonlits is a baccalaureus Carrasco Sámsonhoz, nem az vagy, hanem más valaki, aki hozzáhasonlít s akit ellenségeim az ő képben állítottak ide szemem elé, hogy lángharagomnak kitörését visszatartóztassam és fékezzem s fényes győzedelmem dicsőségét csak szeliden használjam.

— Mindent akképen vallok, hiszek és érzek, amint nagyságod vallja, hiszi és érzi — viszonzta a csipertes lovag. — De most arra kérem, emeljenek föl, ha ugyan lehetséges, mert esésemben rettenetes ütést szenvedtem.

Don Quijote és a maga fegyverhodozója, Cacial Tamás emelték föl. Ez utóbbiról Sancho le nem vette a szemét s kért tőle olyanokat, hogy a rájuk adott feleletek világosan tanuskodtak afelől, hogy ő csakugyan az igazi Cacial Tamás, kinek magát mondotta; azonban az a képzelődés, mit Don Quijote vert a fejébe azzal, hogy a varázslók bűvölték el a Tükrök lovagja alakját a baccalaureus Carrascoévá, nem hagyta elhinnie azt az igazságot, melyet tulajdon két szemével látott. Szóval, a gazda és szolgája megmaradtak csalódásukban, a Tükrök lovagja és fegyverhodozója pedig megszégyenülve és kedvöszegetten váltak el Don Quijotétól és Sanchotól, azzal a szándékkal, hogy valami faluba juthassanak, ahol a megsérült lovagra flastromot rakathassanak s kifícamodott csontjait helyreigazítsák. Don Quijote és Sancho pedig tovább folytatták útjukat

Zaragoza felé, ahová a történet most nem is követi, minthogy előbb azt akarja elmondani, ki volt a Tükrök lovagja s az ő hosszú orrú fegyverhordozója.

XV. FEJEZET.

Mely azt mondja el s ismerteti meg, ki volt a Tükrök lovagja s ki az ő fegyverhordozója.

Don Quijote szívét a legteljesebb meglegedés, büszkeség és diadalérzet töltötte el annak tudatában, hogy oly hős lovagot sikerült levernie, milyenek a Tükrök lovagját képzelte, akinek lovag-szavára fogadott ígérete szerint, hírt remélt vehetni arról, fel van-e már imádottja oldva a varázs alól. Mert a legyőzött lovagnak, a lovagrendből kitaszítás terhe alatt okvetetlenül vissza kellett térnie, hogy számot adjon a közöttük történteokról. Azonban míg Don Quijote ezt gondolta, a Tükrök lovagja meg egészen máson jártatta az eszét, nevezetesen mindenekelőtt kiváltképen azon, hogy — amint említettük — hol találhat valakit, aki bekötözze.

A történet egyébiránt elmondja, hogy akkor, amikor a baccalaureus Carrasco Sámson Don Quijoténak azt a tanácsot adta, térjen újra vissza félbenhagyott lovagságához, már megelőzőleg szót váltott a pappal és a borbélyal, mi úton s módon lehetne Don Quijotét megtéríteni, hogy nyugodtan és békén otthon maradjon s szerencsétlen kalandvágya ne háboríthassa. Ezen tanácskozás folytán abban állapodtak meg közmegegyezéssel s Carrasco különös örömére: hadd távozzék Don Quijote még egyszer, ha már úgy sem lehet visszatar-tóztatni, Sámson meg kövesse nyomról-nyomra, kóbor-lovagnak öltözve, egyszer aztán kössön bele, amire nagyon könnyű lesz alkalmat találni s győzze le, ami viszont nagyon kevés fáradságba fog kerülni, de kösse ki előre azt a megállapodást, hogy a vesztes fél köteles lesz a győztes kívánságának engedelmeskedni; ha majd aztán a baccalaureus legyőzte Don Quijotét, parancsolja neki azt, hogy térjen haza lakóhelyére s onnan két esztendő leforgásáig ne merjen eltávozni, vagy addig, amíg

más valamit nem rendelnek. Bizonyos volt, hogy a leghívebben betöltötte volna, nehogy a lovagság törvényeit áthágja s megszegje s az sem volt lehetetlen, hogy elvonultsága ideje alatt bogarától megszabadul, vagy alkalom nyílik bolondságából valami módon kigyógyítani. Carrasco elvállalta a szerepet, fegyverhordozójául pedig Cecial Tamás ajánlkozott, Sancho Panza szomszédja és komája; amily vígkedvű, épp oly agyafűrt, ármányos fickó.

Sámson tehát, a már említett módon, fegyverbe öltözött, Cecial Tamás pedig a maga természetes orrára azt a nevezett álorrot vonta rá, hogy találkozás esetén komája föl ne ismerje. Így aztán ugyanarra az útra tértek, melyen Don Quijote haladt s majdnem ott találkoztak velök már a Halál szekere körül történt kalandnál, végre pedig ott jöttek össze az erdőben, ahol aztán mindaz végbement, ami a figyelmes olvasó előtt már ismeretes. S ha Don Quijote eszelősségében nem képzei, hogy a baccalaureus nem a baccalaureus, a baccalaureus úr, bizony soha életében se lehetett volna licentiatússá, amennyiben még csak fészket sem talált, ahol madarat keresett.

Amint Cecial Tamás látta, hogyan sült el a diák terve s útja mily szerencsétlenül ütött ki, ekkép szólt hozzá:

— Mi tagadás benne, senor Sámson Carrasco, mi ugyan megkaptuk a magunkét; de úgy kell nekünk: könnyű valamibe belekapni, de igen sokszor annál nehezebb kikeveredni belőle. Don Quijote bolond, mi pedig épeszüek vagyunk s mégis ő távozik épen és nevetve, kegyed pedig zúzva, törve és szomorúan. Lássuk már most, ki a bolondabb: vajjon az-e, aki az, mert más nem lehet, avagy az, aki készakarva lesz bolonddá?

Mire Sámson így válaszolt:

— Az efajta két bolond között az a különbség, hogy az, aki kénytelen bolond lenni, mindörökké az marad, míg aki a maga jószántából az, megszűnik bolond lenni, mihelyt akarja.

— Ha így áll a dolog — szólt Cecial Tamás —,

akkor én a magam jószántából lettem bolonddá, mikor uraságod mellé fegyverhodozól szegődtem s ugyancsak ennél fogva mondok is le szolgálatomról, hogy szépecskén hazamenjek.

— Azt megteheti kend — viszonzta Sámson —, mert abból ugyan semmi se lesz, mondhatom, hogy én is visszatérjek mindaddig, amíg Don Quijotet derekasan el nem páholtam; már ezentúl nem az a kívánság ösztönöz felkeresésére, hogy eszére térítsem, hanem az, hogy rajta bosszút álljak; úgy megrokkant a keresztcsontom, hogy semmiféle irgalmat se tudok érezni.

Ilyen beszélgetések között értek egy faluba, ahol szerencséjükre akadt valami felcser, aki a szerencsétlen Sámsonot bekötözte, Cacial Tamás elvált a diáktól és hazatért, amaz pedig magára maradt, bosszútervet forralva. A történet annak idejében majd felkeresi újra; most azonban meg nem állhatja, hogy megint ne Don Quijotéval mulasson.

XVI. FEJEZET.

Mi történt Don Quijotéval s egy értelmes la manchai lovaggal?

Don Quijote — mint már említettük — vígan, elégedetten és büszkén folytatta útját, amennyiben a nyert diadal folytán azt képzelte, hogy ezidőszent a kerek világnak ő a legderakabb kóbor lovagja; már ezentúl akármilyen kalandba ereszkedjék is, nem lesz olyan, amit ne hajtana végre jól és sikeresen, föl se vette többé a búbájosságot és a varázslókat, eszébe se jutott az a töméntelen sok botütés, amit lovagsága folytán kapott, sem az a közpör, mely fogai felét kiütötte, sem a gályarabok háladatlansága, sem a yangüesek vakmerősége és dorong-esője. Szóval, azt mondta magában, ha szerít tudná ejteni, hogy imádott Dulcineáját valami útonmódon a varázs alól feloldhatná: nem irigyelné a leg-

nagyobb szerencsét sem, melyben a mult századok akár-melyik leghíresebb kóbor lovagja részesült vagy részesülhetett.

Még folytonosan ez a képzelődés foglalkoztatta, mikor Sancho egyszer így szólt hozzá:

— Nem csodálatra méltó-e, uram, hogy az én eszemben még most is az én Cecial Tamás komám rettenetes és iszonyatos orra jár minduntalan?

— S te csakugyan azt hiszed, Sancho, hogy a Tükrök lovagja a baccalaureus Carrasco volt, fegyvernöke meg a te Cecial Tamás komád?

— Magam se tudom, mit feleljek — viszonzotta Sancho —, de annyi szent, hogy amit házam népéről, feleségemről, cselédeimről mondott, az mind arról tanuskodott, hogy ezt senki más nem mondhatja, mint éppen ő, s egész arca, nagy orra kivételével, szakasztott a Cecil Tamásé volt, amint akárhányszor láttam falunkban, de még a magam háza négy falán belül is, éppen úgy a hang is egészen az ő hangja.

— Beszéljünk okosan, Sancho — felelt Don Quijote —, jer ide; ugyan mi oknál fogva eshetett volna meg az, hogy a baccalaureus Carrasco Sámson kóbor lovaggá öltözzék, védő és támadó fegyverekkel lássa el magát, hogy velem viadalra keljen? Avagy ellensége voltam én valaha? Szolgáltattam-e okot arra bármikor, hogy haragosom legyen? Vetélytársa vagyok-e én avagy ő fegyverviselő férfiú-e, hogy talán irigyelje azt a dicsőséget, melyet én a fegyverviselés által kivívtam?

— De mit mondjunk hát arról, uram — vetette ellen Sancho —, hogy az a lovag, már akárki volt is, olyan roppant nagyon hasonlított a babéros Carraschoz, fegyverhordozója pedig az én Cecial Tamás komámhoz? S ha ez boszorkányság, aminek nagyságod állítja, nincs a világon más egypár ember, akikhez inkább hasonlíthattak volna.

— Ez mind az engem üldöző rosszakarató varázslók csalfasága és ármányossága — mondta Don Quijote — akik előrelátván, hogy ebben a párbaiban én leszek a győztes, úgy intézték, hogy a legyőzött lovag

az én baccalaureus barátom képét viselje, hogy iránta érzett barátságom vesse magát kardom éle és karom szigorúsága közé s az mérsékelje szívem méltó haragját s ekképen megmenthesse életét az, aki csalfaság és ármány által az enyimtől akart megfosztani engemet. Ennek bizonyosságára magad tudod, oh Sancho, saját tapasztalásodból — mely nem fog hazugságba hagyni s áltatni —, mi könnyű a varázslóknak az arcokat átváltoztatniok s a szépet ruttá, a rutat széppé tenniök, hiszen alig egy-két napja tulajdon szemeddel láttad a páratlan Dulcinea szépségét és bájait a magok természetes és egész teljességökben, míg viszont én csak egy aljas, rút paraszt dajnáat láttam, kinek a szeme csipás volt, szája pedig szagos. S ha már ez az átkozott varázsló elég vakmerő volt ily szörnyű átváltoztatást vinni véghez, nincs abban sem semmi különös, ha ugyanezt cselekedte Carrasco Sámson és a te komád képével, hogy kiragadj a markomból a győzelem dicsőségét. Mindazáltal akármin legyen is, nekem megvan az a vigasztalásom, hogy utóvégre akármilyen alakot öltött is, mégis csak én diadalmaskodtam ellenségemen.

— Isten tudja, mindennek igazságát — viszonozta Sancho, s mivel tudta, hogy a Dulcinea átváltozása az ő csalfasága és ármánykodásának munkája, sehogysem volt kibékülve ura agyrémeivel. Most azonban nem mert feleselni vele, nehogy olyan szót találjon kivakkan-tani, ami által kisülne hamissága.

Ez a beszélgetés folyt közöttük, midőn egy ember érte utól őket, aki ugyancsak ezen az úton jött nyomukban egy igen szép almasszürke kancalovon. Finom zöld posztó köpenyt viselt, barna bársony szegéllyel, fején pedig ugyanolyan színű bársony süveget. Lová harciasan, mintegy tornára készen volt szerszámozva s színre nézve az is barna és zöld. Arannyal és zölddel vegyes széles kardövről görbe mór kard függött alá s bakancsa éppen olyan volt, mint kardöve. Sarkantyúja nem volt megaranyozva, hanem zöld zománccal volt befuttatva s olyan csillogóra s tündöklőre volt kifényesítve, hogy az

egész öltözetével összhangzásban volt, így még díszesebb volt, mintha színaranyból lett volna.

Mikor az utas melléjük érkezett, udvariasan köszöntötte őket s azután megsarkantyúzva kancáját, tovább ügetett. Don Quijote azonban így szól hozzá:

— Lovag úr, ha nagyságod egy úton megy velünk s útja nem éppen sietős, igen nagy hálára kötelezne, ha mihozzánk csatlakoznék.

— Az igazat megvallva — vizsonozta a kanca tulajdonosa —, nem siettem volna el annyira, ha nem tartanék attól, hogy kancámnak közelsége nagyságod lovának alkalmatlanságot fog szerezni.

— Bátran meghúzhatja nagyságod, nagyon bátran, kancája zablaszárát — szólalt meg e szavakra Sancho —, a mi lovunk olyan szelid, jámbor állat, hogy ritkítja páriát a világon. Ilyes esetekben sohasem követett el semmi illetlenséget s mikor egyszer mégis megfélemezett magáról, gazdámmal együtt hétszeresen megadtuk az árát. Azért még egyszer is azt mondom, ha nagyságodnak kedve tartja, bízvást csillapíthatja futását, mert ha tányéron hoznák is ide azt a másikat, bizonyomra mondom, ami lovunk csak a fülét se billentené.

Az utas megrántotta a kantárszárát s csodálkozva nézett Don Quijote alakjára és arcára. Ennek most nem volt a sisak fején, minthogy azt Sancho tarisznya gyanánt akasztotta a nyerge kápájára. S ha a zöld lovag is nagyon nézte Don Quijotet, ez még jobban nézte a zöld lovagot, akit igen előkelő férfiúnak tartott. Korára nézve ez mintegy ötvenéves lehetett, haja ritka, orra hajlott s tekintete félig vidám, félig komoly, szóval, mind öltözte, mind egész alakja arról tettek tanúságot, hogy nem közönséges ember. Amit viszont a zöld lovag jegyzett meg Don Quijote felől, az volt, hogy ilyenfajta és külsejű embert soha életében eddigelé még nem látott. Bámulva lova hosszúságát, a lovag magas természetét, arca soványságát és sápadtságát, fegyverzetét, egész külsejét s magatartását, ami olyan képet s alakot mutatott, amilyet ez országban már régidőktől fogva nem láttak.

Don Quijote igen jól látta, mily nagy figyelemmel nézi őt az idegen s leolvasta meglepetéséről titkos óhaj-tását is; s amily udvarias és szíves volt, hogy másoknak örömet szerezzen, most sem várta be annak kérdését, hanem maga ment feléje s így szólt hozzá:

— Nem csodálom, hogy nagyságod annyira megcsodálja alakomat, mely annyira újszerű és oly eltérő a mindennap látható alakoktól; azonban nagyságod csodálkozása rögtön alább fog hagyni, ha kimondom —amint hogy ki is mondom —, hogy én azon lovagok közé tartozom, akikről azt szokták mondani, hogy kalandok után járnak. Szülőföldemről eltávoztam, vagyonomat elzálogosítottam, kényelemről lemondtam s a szerencse karjai közé vetettem magamat, hogy ám vigyen, amerre neki tetszik. Fel akartam támasztani halottaiból a már enyészetnek induló kóbor lovag-rendet s immár jó ideje, esve és bukva amott, most levette majd megint fölemelkedve, vágyaim nagyrészét elértem, amennyiben özvegyeket segítettem, szüzeket gyámoltottam s hitveseknek, árváknak és csecsemőknek mentésére siettem, ami a kóbor lovagoknak legfőbb és kiváló kötelessége. S így jeles, számos és keresztény hős tetteimért kiérdemeltem azt, hogy kinyomtatva a világ majd minden nemzeténél kézről-kézre járjak. Történetem harmincezer példányban jelent meg s van rá kilátás, hogy még harmincezerszer ezer példányban kinyomassék, ha Isten is úgy akarja. Szóval, hogy röviden egybefoglaljam vagy egy szóval is kimondjam, én Don Quijote de la Mancha vagyok, más néven a Búsképű lovag; s bár igaz, hogy nem illik az embernek magamagát dicsérni, nekem néha meg kell tennem, amikor nincs körülöttem más valaki, aki dicsérjen. Ekkép tehát nemes uraságod nem csodálkozhatik ezentúl oly szerfölött sem e lovon, sem e dárdán, sem e pajzson, sem e fegyverhordozón, sem egész összes fegyverzetemen, sem arcom sárgaságán, sem nekívékonyodott soványságomon, ha már tudja, ki vagyok én s minő tisztséget gyakorlok.

E szavak után Don Quijote elhallgatott; a zöldruhás

pedig, amint feleletének késedelmezéséből nyilván ki-
tűnt, maga sem volt tisztában magával, mit válaszoljon.
Jó sok idő mulya azonban végtére így szólott:

— Meglepetésemből igen jól kitalálta szívem óhaj-
tását, lovag ur; azonban meglátása által gerjesztett
csodálkozásomat mégsem tudta eloszlatni, mert bár
nagyságod azt állítja, hogyha már megtudtam, ki ön, ez
eloszlathatja a csodálkozást: a dolog éppen nem úgy
áll, mert ellenkezőleg, mióta ezt tudom, azóta annál
jobban meg vagyok lepve s annál inkább csodálkozom.
Hogyan s avagy lehetséges-e, hogy e világon még ma-
napság is legyenek kóbor lovagok s nyomtatásban meg-
jelent történetek, melyek igazi lovag-tettekről szólnak?
Nem tudom elhiteni magammal, hogy még ma is talál-
kozzék a földön olyan, aki özvegyeket gyámolítson,
szüzeket védelmezzen, asszonyoknak hódoljon, árvákon
segítsen; el nem hinném, ha nagyságodat tulajdon két
szememmel nem látnám. Legyen hála az égnek, hogy
az a történet, melyet nagyságod említ s amely nyom-
tatásban is megjelent és nagyságod igazán megtörtént
hőstetteiről szól, feledésbe merítette azt a számtalan
költött kóbor-lovagregényt, melyekkel a világ tele volt
a jó erkölcsök oly nagy ártalmára s az igazán jó köny-
vek kárára és rovására.

— Ahhoz még igen sok szó férne — jegyezte meg
Don Quijote —, vajon a kóbor lovagokról szóló törté-
netek költöttek-e vagy sem.

— De hát kétkelkedhetik-e valaki — viszonzta a
Zöld —, hogy ez a sok történet mind csupa mese?

— Én kétkedem — viszonzta Don Quijote —,
most azonban hagyjuk abba, mert ha huzamosabban
utazhatunk együtt, hiszem Istent, meg fogom győzhetni
nagyságodat, mily nagy tévedésben van, ha azok árjá-
val úszik, akik azt tartják, hogy ezek a történetek nem
igazak.

Don Quijote ez utolsó szavaiból az utas már sej-
tette, hogy a jó lovag nincs ki egészen s leste, hogy mi
győzheti meg felőle még jobban. Mielőtt azonban újabb
beszélgetésbe ereszkedtek volna, Don Quijote fölkérte,

mondja meg kicsoda, minthogy ő már közölte véle rangját és életét.

Mire a Zöld köpenyeges így válaszolt:

— Én, Búsképű lovag úr, odavaló nemes ember vagyok, ahol, ha Isten is úgy akarja, még ma ebédelünk. Meglehetős gazdag vagyok s nevem Don Diego de Miranda. Életemet nőm, gyermekeim s néhány jó barátom körében töltöm. Kedvenc foglalkozásom a halászat és vadászat; agarakat vagy sólymot azonban nem tartok, hanem igenis egy-két szelidített lépmadarat s néhány derekas vadászmenyétet. Van valami hat tucat könyvem, egyik spanyol, másik latin; részint történeti munkák, részint vallásos tartalmuak; de lovagregények mind-egyik nem lépték át küszöbömet. A világi olvasmányokkal gyakrabban foglalkozom, mint a vallásosakkal, de csak úgy, ha tisztességes szórakozást nyujtanak, nyelvökkel gyönyörködtetnek, találékonyságukkal érdekfelesztőleg mulattatnak, bárha efajta könyv igen kevés van Spanyolországban. Egyszer-másszor barátaim és szomszédaim vendége vagyok, viszont én is gyakran meghívom őket magamhoz. Tisztességes, jó asztalt tartok, amely nem is szűk semmiben; az ócsárlást se magam nem szeretem, sem meg nem engedem, hogy fülem hallatára mást rágalmazzanak. Más dolgában nem szokásom kanalizni s másnak tettét-vettét nem lesem hiúz-szemmel. A misére mindennap eljárók, vagyonomat megosztom a szegényekkel, anélkül, hogy alamizsnámat kikürtöltetném, nehogy a szenteskedés vagy a hiúság lopózzék be szívembe; mert ezek oly ellenségek, melyek a legóvatosabb szívet is észrevétlenül hatalmukba tudják keríteni. Akik egymásközt meghasonlottak, azokat törekszem kibékíteni. A szent Szűzet buzgón imádom s rendületlenül bízom Isten véghetetlen irgalmaságában.

Sancho a legnagyobb figyelemmel hallgatta végig a nemes úr előadását életéről és foglalkozásairól s amit hallott, az mind olyan szentnek, olyan magasztosnak látszott az ő szemei előtt, hogy arról, aki így él, azt tette föl, hogy csodákat tehet; amiért is leugrott sza-

maráról s nagy sietve odament a nemes úr jobb kegyeléhez, megragadta s alázatos szívvel és csaknem könnyelábadó szemmel számtalan csókot ejtett lábára. Amint a nemes úr ezt látta, ily kérdést intézett hozzá:

— Mit csinál kend, atyafi? Mit jelentsen ez a csókolás?

— Hadd csókoljam tovább is — kérte Sancho —, életemben most látok legelőször szentet lóháton, nagyságod személyében.

— Szent én nem vagyok — válaszolta a nemes —, hanem igenis nagy bűnös; míg kegyelmed, bizonyosan igen becsületes ember lehet, amint egyszerűségéből láthatom.

Sancho ezzel újra nyeregbe vetette magát, miután urát mély komolysága ellenére egy mosolyra, Don Diegot pedig újabb csodálkozásra gerjesztette.

Don Quijote most ehhez azt a kérdést intézte: hány gyermeke van s azzal toldotta meg a kérdést, hogy a régi bölcsek, akik az egy igaz Istenről szóló tudományt még nem ismerték, a legfőbb jónak azt tartották, ha az ember a természet és szerencse javaival, számos barátal és sok jó gyermekkel dicsekedhetik.

— Nekem, senor Don Quijote — felelt a nemes —, csak egyetlenegy fiam van s talán még szerencsésebb lennék, ha ez sem volna: nem azért, mintha ő talán rossz lenne, hanem azért, mert nem olyan jó, amilyenek én szeretném. Most körülbelül tizennyolc esztendő; hat esztendeig tanulta Salamancában a latin és a görög nyelvet s mikor arra akartam rávenni, hogy most már lásson hozzá egyéb tudományokhoz is, azt kellett tapasztalnom, hogy annyira bele van bolondulva a költészetbe (ha ugyan ezt tudománynak lehet nevezni), hogy semmi módon sem lehet rávenni, hogy a jogot tanulja, amint én szeretném, vagy a tudományok királynéját, a theológiát. Nagyon óhajtottam volna, hogy családjának koronájává legyen, holott olyan korban élünk, amelyben a királyok a hasznos és üdvös tudományokat gazdagon meg szokták jutalmazni: mert hiszen az olyan tudomány, amelynek célja nem üdvös, gyöngy a szemét-

dombon. Reggeltől napestig mindig azt űzi-hajtja, jól fejezi-e ki magát vagy se Homeros az Ilias ebben meg abban a sorában; illetlen-e vagy se Martialis ebben meg abban az epigrammában; így kell-e érteni Virgilius ezt meg azt a versét vagy amúgy; szóval, más egyébbel se foglalkozik, mint az említett költői művekkel, azután meg Horatiussal, Persiussal és Tibullussal. Az újabb korbeli spanyol írókra nem is hederít. Mindamellett, habár ily keveset törődik a spanyol költészettel, most mégis az a gondolat pöffeszti, hogy egy glossát ír négy verssorra, amit Salamancából küldtek neki, s amivel úgy tudom, valami irodalmi verseny van összekötve.

Mindezekre Don Quijote így válaszolt:

— A gyermekek, uram, szüleiük bensejének egy-egy darabja, s ennél fogva ha jók, ha rosszak, úgy kell őket szeretni, mint azokat szeretjük, akiktől életünket vettük. A szülőknek az a kötelességük, hogy csecsemőkoruktól fogva az erény útján, a jó nevelés, meg a keresztyén erkölcsök ösvényén vezessék, hogy mire felnőnek, megaggott szülők támaszává s utódaik dicsőségévé váljanak. Azonban azt, hogy őket erre vagy arra a tudományra kényszerítsük, nem tartom helyesnek, bár aligha lehet veszedelmes, ha őket rábeszélni akarjuk. S midőn nem arról van szó, hogy az ifjú *pro pane lucrando** tanuljon, amennyiben oly szerencsés, hogy az ég olyan szülőkkal áldotta meg, akik földi javakkal ellátják, nézetem szerint az a legjobb, ha rájuk bízunk, hogy ám foglalkozzanak azzal a tudománnyal, amelyhez legtöbb hajlamot éreznek magukban, s bár a költészet nem oly hasznos is, mint amilyen gyönyörködtető, nem szokott azok gyalázatára válni, akik vele foglalkoznak. A költészet, jó uram, az én nézetem szerint olyan valami gyengéd, nagyon fiatal s minden tekintetben bájos leányka, akit más egyéb hajadonok, tudniillik a többi tudományok, a legnagyobb gonddal díszitenek, öltöztetnek és ékesítenek; neki a többiek mind szolgálnak s a többiek mind barátjuk gyanánt tekintik. Csakhogy ezt a leánykát nem szabad

*) Kenyérkereset végett

szennyos kézzel megilletni, az utcákon meghurcolni, nyílt terek zugába vagy paloták szögleteibe szem elé kitenni. Ő olyan becses anyagból van, hogy aki jól tud bánni vele, megbecsülhetetlen értékű tiszta arannyá alakítandja; az, akié, tartsa féken, hogy szerte ne csapongjon rút szatírákban vagy lelketlen alkalmi költeményekben. Semmi szín alatt sem szabad árúcikké válnia, ha csak nem valami hős költemény, szívreható tragédia, vagy vidám és mulattató vígjáték alakjában. Nem szabad a bohócokkal vagy a tudatlan tömeggel szövetkeznie, mert azok képtelenek a benne rejlő kincsek felismerésére. S ne gondolja uraságod, hogy én itt a tömegen csupán az alacsony köznépet értem: mind az, aki tudatlan, még úr vagy fejedelem létére is, a tömeghez tartozik. Míg ellenben az, aki az említettem tulajdonokkal szenteli magát a költészetnek, nagy hírre és becsületre tesz szert a világ minden művelt népénél. Ami pedig azt illeti, hogy az ön fia, uram, nem sokra becsüli a spanyol költészetet, ebből azt következtetem, hogy nem is nagyon jártas benne, aminek ismét ez az oka: a nagy Homeros nem írt latinul, mert görög volt; Virgilius sem írt görögül, mert latin volt. Szóval a régi költők mind azon a nyelven írtak, melyet az anyatejjel szoptak, s nem hajhászták az idegent, hogy azon fejezzék ki fellengő gondolataikat; s minthogy ez így van, igen helyes lenne, ha ez minden nemzetnél szokássá válnék s ne néznék le a német költőt azért, mert németül ír, s a spanyolt, de még a biscayait se, amiért a maguk nyelvén írnak. Azonban az ön fia, uram, legalább én úgy képzelem, nem a spanyol költészetet nézi le, hanem csupán azokat a költőket, akik merő spanyolok, elannyira, hogy sem más nyelvhez, sem egyéb tudományokhoz nem értenek, amikkel pedig természetes tehetségüket ékesíteniök, ébreszteniök és gyámolítaniok kellene. De még ebben is könnyen csalódhatik az ember, mert igen igazán tartják: a költő születik, ami azt jelenti, hogy a költő már anyja méhéből költőnek jön a világra, s azon hajlamának erejénél fogva, mellyel az ég felruházta, minden egyéb tanulmány s mester-

kélés nélkül is teremthet oly műveket, melyek szépen igazolják ama mondást: *Est Deus in nobis*.^{*} Mindamellett az én nézetem az, hogy a született költő a művészet segítségével sokkal jelesebbé lesz s nagyon felül fogja múlni azt, aki csupa tanulás útján akar költővé lenni. Ennek pedig az az oka, hogy a művészet nem pótolhatja a született hivatást, hanem csak tökéletesbítheti; így tehát abból lesz az igazi költő, akiben természet és művészet egymással szövetkeznek. Szavaim e szerint odairányulnak, jó uram, hagyja ön a fiát azon az úton haladni, amelyre jó csillaga hívja, mert ha ő csakugyan oly derék tanuló, amilyennek lennie kell, s máris szerencsésen elérte az első fokot a tudományok lépcsőjén, tudniillik a nyelvek ismerését, már ezeknek segítségével a maga erejéből is fel fog juthatni a szépművészetek tetőpontjára, melyek éppen oly jól állnak az előkelő nemesnek s éppen úgy díszítik, ékesítik és kitüntetik, mint a mitra a püspököt, vagy a díszöltöny a nagyjártasságú törvénytudót. Feddje meg fiát nagyságod, ha szatírákat ír, melyek mások becsületének ártanak, büntesse meg értük s tépje el azokat; ha azonban olyan szatírákat ír, mint Horatius írt, melyekben az általános hibákat ostromozza, miket az oly finomúl ostromozott, akkor dicsérje meg, mert a költőnek igenis szabad az irigység ellen írnia s megrónia verseiben az irigyeket, valamint egyéb bűnöket is, de az egyes személyeket kímélje. Vannak azonban költők, akik készek magukat még a Pontus szigetére való számkivetés büntetésének is kitenni, csakhogy valami rosszaságot elmondhassanak.^{*} Ha a költő maga tiszta erkölcsű, tiszta lesz a verse is: a toll a szív nyelve; amilyen érzelmek ebben fogamzanak, olyanok lesznek művei is. S ha a királyok vagy fejedelmek a költészet bámulatrakeltő tudományát okos, erényes, komoly alattvalókban látják, ezeket megbecsülik, kitüntetik, megjutalmazzák,

^{*}) *Est Deus in nobis agitante calescimus illo* („Van isten mibennünk, az ő ösztökéjétől hevülünk”. Ovidius: *Ars amandi* III. 547.)

^{**}) Célzás Ovidiusra, akit Kr. u. 9-ben Augustus császár Tomiba, a Pontus nyugati partjára száműzött,

sőt még meg is koszorúzzák azon fának leveleivel, melyet még a villám sem sért,* mintegy annak jeléül, hogy senki se merészelje sérteni azokat se, akiknek halántékát ilyen korona díszíti és ékesíti.

A zöldköpenyes alig tudott hová lenni bámultában Don Quijote e szavai hallatára, elannyira, hogy már-már hajlandó volt megváltoztatni előbbi véleményét, mely szerint a lovagot eszelősnek tartotta.

Sancho a beszéd közepe táján, mely nem igen volt ínyére, letért az útról, hogy egy kis tejet kérjen a pásztoroktól, akik ott a közelben éppen juhaikat fejték.

A nemes úr új tárgyba akart ereszkedni, mert igen gyönyörködött Don Quijote eszességében s kellemes kifejezőmódjában, amidőn Don Quijote feltekintett s látta, hogy egy szekér jön velük szemközt az úton, mely teli van tüzdelve királyi lobogókkal. Meg volt győződve róla, hogy itt valami új kaland van készülöben, amiért nagy femnszóval odakiáltott Sanchohoz, jöjjön tüstént s hozza a sisakját. Neve hallatára Sancho mindjárt elvált a pásztoroktól, nagysebesen megsarkalta szamarát s odarugtatott urához, akivel nemsokára csakugyan egy rettenetes és nem mindennapi kaland történt.

XVII. FEJEZET.

Melyben arról van szó, hogyan ragadta és ragadhatta el Don Quijotét hallatlan bátorsága a legeslegszeleső végletig, az oroszlánokkal történt s szerencsés véget ért kaland alkalmával.

A történet elmondja, hogy amidőn a sisakért kiáltott Sanchonak, ez a jó ember éppen friss turót vett a pásztoroktól, akiknél ez is volt kapható; urának nagy sürgetése annyira megzavarta, hogy hamarjában azt se tudta, mit kezdjen a túróval, hová tegye, mibe vigye, már pedig ha egyszer kifizette az árát, bizony csak nem akarta ő otthagyni hamarosan; abban állapodott meg tehát, hogy beleönti gazdája sisakjába. S csakugyan e

*) A régiek azt hitték, hogy a laurus (borostyán) véd a villám ellen.

gondos előrelátás szerint cselekedett, s aztán odasietett ura parancsára, ki az érkezőhöz így szólott:

— Ide hamar azt a sisakot, barátom, mert vagy én nem értek a kalandokhoz, vagy pedig az, ami készülöben van, csakugyan olyan, ami szükségessé teszi s arra kényszerít, hogy fegyverkezzem.

E szavak hallatára a zöldköpenyes szanaszét tekintett, azonban egyebet sem látott egy feléjük jövő kocsinál, amelyre két-három zászlócska volt tűzve, annak jeléül, hogy valami királyi pénzt visz; ezt a nemes úr meg is mondta Don Quijotének. A lovag azonban rá sem hederített, mivel az ő eszében mindig az járt, hogy ami vele történik, az mind kaland, meg kaland, minek következtében így válaszolt a nemes úr szavaira:

— Vigyázz, hogy ne hibázz; ha vigyázok, nem lesz káromra, mert tapasztalásból tudom, sok a látható és láthatatlan ellenségem s nem lehet tudnom, hol, mikor, milyen időben és alakban ütnek rajtam. — Ezzel Sanchohoz fordulva elkérte tőle a sisakot, akinek nem lévén rá ideje, hogy a lágy túrót hová borítsa, úgy kellett odaadnia, amint volt.

Don Quijote átvette s meg se nézve, mi van benne, nagy gyorsan a fejére tette; a túró azonban összenyomódott, levet eresztett, úgy, hogy a savó Don Quijote képén, bajuszán végigcsurgott, mi a lovagot annyira meglepte, hogy így szól Sanchohoz:

— Mit jelentsen ez, Sancho? Majd úgy látszik, mintha a koponyám lágyúlna, vagy agyvelőm olvadni kezdene, vagy tetőtől talpig csuron-víz lennék az izzadástól. Meglehet, hogy izzadok, de bizony mondom, nem félelmemben. Kétségtelen, hogy ez rettenetes kaland lesz, ami rám várakozik. Adj valamit, amivel megtörülközhessem, mert ez a tenger verejték majd megvakít.

Sancho mélyen hallgatott s odanyujtott neki valami kendőt és áldotta magában az Istent, hogy gazdája nem jött a dolog nyomára.

Don Quijote megtörülközött, aztán levette a sisakot, hogy lássa, mi hűtötte le úgy a fejét, s megpillantva benne azt a fehér kását, orrához vitte s megszagolta.

— Dulcinea del Toboso, imádott hölgyem üdvösségére mondom — kiáltott fel —, te most öntött tőröt tettél a sisakomba, semmirevaló gazember, esztelen fegyverhordozó.

Mire Sancho a legnagyobb higgadtsággal és tettett nyugalommal így felelt:

— Ha tőrő, ugyan adja ide nagyságod, hadd eszem meg; de mégis... egye ám meg az ördög, aki beletette. Ugyan hogy lehettem volna én olyan vakmerő, hogy nagyságod sisakját így bemocskoljam? Ezt ugyan jól eltalálta nagyságod. Igaz hitemre mondom, senor, amint Isten tudom adta, már bizonyos, hogy a boszorkányok között nekem is megvannak a magam ellenségeim, akik azért üldöznek, amiért hogy keze-lába vagyok nagyságodnak. Azok tették ebbe a sisakba ezt a rondaságot, hogy nagyságodat rámharagítsák, hogy aztán szokása szerint összevissza törje, zúzza minden bordámat. Most az egyszer azonban pórúljáltak, mert tudom Istenem, van az én uramnak annyi esze, hogy meggondolja, hogy énnálam se tej, se tőrő, se más ilyen nincsen, de meg ha volna is, inkább a gyomromba raktam volna, mint a sisakba.

— Az is meglehet — mondta Don Quijote.

A nemes úr látta, hallotta mindezt és nem fogyott csodája, kivált akkor, amikor Don Quijote szemét, száját, arcát, sisakját megtörülve, ezt meg-meg fejére tette, lábát keményen megvette kengyelében, kardját megtapintotta s aztán dárdáját marokra fogva így szólt:

— Most már jöjjön, aminek jönni kell, én itt vagyok s kiállok bátran magának az ördögnek is!

Eközben a fellobogózott kocsi is odaérkezett, melyen más se jött, mint a kocsis öszvérháton s rajtakivül egy másik ember, aki a kocsi elején ült.

Don Quijote útkjokba állt s így szólt hozzájuk:

— Hová atyafiak? Micsoda kocsi ez, mit visznek rajta, s milyen lobogók ezek?

Mire a kocsis ekképen válaszolt:

— A kocsi az enyém, rajta pedig két hatalmas oroszlánt viszünk ketrecben; az orani helytartó küldi

az udvarhoz őfelségének ajándékba; a lobogók urunk és királyunk lobogói, annak jeléül, hogy az övé, amit viszünk.

— S nagyok ezek az oroszlánok? — kérdezte Don Quijote.

— Olyan nagyok — vette át most a szót a kocsi elején ülő ember —, hogy nagyobbakat sohasem hoztak Afrikából Spanyolországba. Én vagyok az etetőjük s hoztam én már máskor is oroszlánt, de még ekkorát soha egyizben sem. Éppen egy pár, hím és nő; a hím itt van az első ketrecben, a nőstény meg a hátulsóban; ma még nem ettek s éhesek is nagyon, amivégre kérem nagyságodat, ne tartóztasson bennünket, mert sietnünk kell, hogy mentül előbb megetethessük.

Mire Don Quijote ajkait mosolyra vonva, így válaszolt:

— Oroszlánkölyköket hozzám? Hozzám fiaoroszlánokat és e mostani órában! De Istenemre mondom, majd megmutatom azoknak az uraknak, akik ide küldték, vagyok olyan ember, aki nem ijed meg az oroszlánoktól! Szálljon le, jó ember, s minthogy kegyelmed az oroszlán-etető, nyissa ki csak ezeket a ketrecek, eressze ki e vadállatokat, hadd mutassam meg nekik e nyílt mezőn, ki az a Don Quijote de la Mancha, minden bűbájos dacára és ellenére is, akik ez oroszlánokat ideküldték.

— Ahá! — mondta magában e szavakra a nemes úr, — most üt ki a szög a zsákból, hogy a mi lovagunk milyen legény; a túró csakugyan fellágyította koponyáját és elhigította agyvelejét.

Eközben Sancho is odalépett a nemeshez és így rimánkodott:

— Uram, az Isten szent szerelmére kérem, akadályozza meg nagyságod valami módon, hogy gazdám bele ne kössön az oroszlánokba, mert ha beléjük köt, itt szaggaftnak bennünket darabokká, ahányan csak vagyunk.

— De hát olyan bolond a kegyelmed gazdája — kérdezte a nemes —, hogy csakugyan attól lehet tartani, hogy beléjük köt az ilyen vadállatokba?

— Nem bolond az, uram — felelte Sancho —, hanem vakmerő.

— Majd teszek én róla, hogy ne legyen az — mondta a nemes —; s azzal odalépvén Don Quijotehoz, ki az etetőt egyre sürgette, hogy a ketrecajtót kinyissa, így szólt hozzá:

— Lovag úr, a kóbor lovagoknak csak olyan kalandokba kell bocsátkozniuk, amelyek felől remélhetik, hogy jó véget érnek, nem pedig olyanokba, amelyekről előre látható, hogy rajtavesztenek. Mert az olyan bátorságba, amely a vakmerőség határán is túlmegy, több a bolondság, mint a hősiesség. Ezek az oroszlanok egyáltalában nem nagyságod ellen jönnek; eszükben sincs; ajándékba küldték a királynak, s kár lenne útjukat állani s fel tartóztatni.

— Menjen uraságod a maga szelidített lépmadarához, meg a merész vadász-menyétjéhez — viszonzta Don Quijote —, azokkal törődjék s hagyja más embernek dolgát végeznie. Ez az én dolgom s én tudom, hogy ezek a tisztelt oroszlanok éellenem jönnek-e, vagy se.

S azzal megint az oroszlanetetőhöz fordulva, így szólt:

— Lelkemre mondom, silány fickója, kinyisd nekem tüstént azokat a ketreceket, máskülönben a kocsihoz szögezlek ezzel a dárdával.

A kocsis látva, hogy ennek a fegyveres kísértetnek ugyan hiába beszélnek, így szólt hozzá:

— Kegyelmes uram, csak azt engedje meg, hadd fogom ki öszvéreimet s hadd meneküljek velük, míg az oroszlanokat ki nem eresztik, mert ha ezek odalesznek, ki nem heverem holtom napjáig sem, mert se égen, se padláson nincs egyebem ennél a kocsinál meg az öszvéreimnél.

— Oh kicsinyhitű! — viszonzta Don Quijote — szállj le hát és fogj ki s tégy kedved szerint, bárha tudom, hamar belátod, hogy hiábavaló munkát cselekedtél, s ez az aggodalmad merőben felesleges volt.

A kocsis földre pattant, amint tudott oly sebesen

hozzálátott a kifogáshoz, míg az oroszlanetető nagy fennszóval ezt mondta:

— Tanu gyanánt hívok fel minden embert, aki csak itt van, hogy akaratom ellen s kényszerűségből nyitom ki a ketreceket s eresztém ki az oroszlanokat, s hogy szemébe mondom ennek az úrnak, hogy azért a káírért és veszedelemért, amit a vadállatok okozni fognak, ő felelős s neki kell megtérítenie mindent, még az én béremet és jussomat is. Az urak meg, mielőtt ajtót nyitok, meneküljenek mind ahová tudnak, mert ami engem illet, én nem félek, hogy az oroszlanok bántsanak.

A nemes úr még egyszer megkérte, ne tegyen ilyen bolondot, mert valóságos istenkísértés ily esztelenséget elkövetni. Mire Don Quijote azzal válaszolt: tudja ő, hogy mit cselekszik. A nemes azt felelte, vigyázzon, ő azt hiszi, hogy csalatkozik.

— Már most, uram — szakította félbe Don Quijote a beszélgetést —, ha nem akar nézője lenni annak, ami nagyságod véleménye szerint szomorújáték lesz, akkor kapja sarkantyúba a lovát és meneküljön.

Ennek hallatára Sancho könnyes szemekkel kért, könyörgött, hagyjon fel szándékával, mert hiszen ahhoz képest, ami itt készül, a szélmalomharc, a szörnyű kórtisok, egyszóval életének minden aja-baja mind, mind csupa merő lakodalom.

— Uram, kedves uram — rimánkodott Sancho —, itt nincs ám semmi boszorkányság vagy ilyesféle, hanem van akkora igazi oroszlan, hogy amint én a ketrec nyílásán, hasadékan keresztül csak a körmit megláttam, mindjárt azt kellett gondolnom, hogy amelyik oroszlanak ekkora a körme, az maga nagyobb lehet egy hegynél.

— Legalább félelmed látja, tudom, akkorának, mint a fél világ. Eredj, Sancho, hagyj magamra, s ha itt halok meg, tudod már, miben egyeztünk meg egykoron. Dulcineához elmegy... De nem mondok többet.

E szavait még egyebekkel toldotta meg, amiből bizonyosan lehetett következtetni, nincs rá semmi kilátás, hogy esztelen szándékával felhagyjon.

A Zöld köpenyes kész lett volna erővel is ellen-

állni, azonban belátta, hogy fegyvereik nem egyenlők s nem tartotta célszerűnek bolond emberbe belekötni, már pedig Don Quijotet most egészen annak ismerte. A lovag nem hagyott alább az oroszlánetetőhöz intézett sürgetéseivel s fenyegetődzéseivel, minek aztán az lett a következménye, hogy a nemes úr sarkantyúba kapta kancáját, Sancho meg szamarát, valamint a kocsis is öszvéreit, mindnyájuknak az lévén legfőbb törekvésük, hogy a kocsitól mentül távolabb juthassanak, mire az oroszlánok a ketrecből kiszabadulnak. Sancho már előre megsiratta gazdája halálát, mert egészen bizonyosnak hitte, hogy ez alkalommal okvetlenül ottvész az oroszlánok körmei között; átkozta a sorsot és jait kiáltott még arra az órára is, mikor arra tökélt el magát, hogy megint szolgálatába lépjen; azonban minden sirása, jajgatása se gátolták, hogy a szamarat mindegyre ne sarkalja, hogy mind messzebb, meg messzebb legyen a kocsitól.

Amint az oroszlánetető látta, hogy a menekvők már jó távol estek, újra kérte, könyörgött Don Quijotének s még egyszer elmondta a már elmondottakat, a lovag azonban csak annyit felelt, hogy ezt már hallotta s ne fárassza magát több kéréssel, könyörgéssel, ami úgyseim használ semmit, hanem inkább siessen.

Azalatt, míg az oroszlánetető az első ketrecajtó nyitásához látott, Don Quijote arról gondolkozott, hogyan lesz jobb a viadalt küzdeni, gyalog-e vagy lóháton? Végre arra határozta el magát, hogy gyalog küzködjik, mert attól tartott, hogy az oroszlánok megpillantása Rocinantet megrémíti. Ennek következtében a földre pattant, dárdáját félrelökte, pajzsát karjára fűzte, kardját kirántotta s kimért léptekkel, bámulatraméltó hidegvérűséggel s bátor szívvel odament a koci elé, magát lelke mélyéből Isten és Dulcinea kegyeibe ajánlva.

Meg kell említenünk, hogy amidőn ez igaz történet írója ideér, így kiált fel, mondván:

— Oh te erős és minden dicséretet felülmúló bátor-ságú Don Quijote de la Mancha, tükre te a világ min-

den hőseinek, te második és újabb Don Manuel de Leon, ki a spanyol lovagok dísze és dicsősége volt!* Minő szavakkal beszéljem el ezt a hajmeresztő történetet, minő szavakkal hitethetem el a jövő századokkal, van-e olyan dicséret, amely téged méltóképen meg ne illesse, lenne bár a nagyítások nagyítása! Te gyalog, te egyedül, te rettenthetetlenül, te nagylelkűleg egy szál karddal a kezeden, pedig az sem valami finom acélból készült s nem is különös éles, egy paizszsal, amely szintén nem nagyon tiszta és tündöklő, ott állsz, ott várod a legkegyetlenebb oroszlánokat, melyek az afrikai sivatagon valaha növekedtek. A te saját tetteid zengiek el dicséreted, hős manchai, melyeket én im e pontnál félbeszakasztok, minthogy méltó magasztalásukra az én szavam nem elegendő.

Itt azután félbemaradt a szerző felkiáltása s újra felfogja a történet fonalát, elmondva, hogy :

Amint az oroszlánetető látta, hogy Don Quijote már ott áll egészen csatára készen s neki a hím oroszlánt ki kell ereszténie, hacsak a megsértett és vakmerő lovag haragját magára vonni nem akarja, csinján kinyitotta az első ketrec ajtaját, melyen belül — mint már említettük — a hím oroszlán volt, amely csakugyan rendkívül nagynak s borzasztó és ijedelemgerjesztő tekintetűnek látszott. A legelső is, amit tett, az volt, hogy megfordult a ketrecben, amelybe vetették, körmeit kimeresztette s egész hosszában kinyújtózott, azután száját felátotta, roppant nagyot ásított s majdnem két arasznyi nyelvét kiöltötte, megnyalta vele szemét s megmosta arcát. Mikor ez megtörtént, fejét kinyújtotta a ketrecből, jobbra-balra széttekintett szikraképen égő két szemével s olyan tekintettel, olyan fenyegető mozdulattal, hogy magát a megtestesült vakmerőséget el is tudta volna rémíteni. Egyedül az egy Don Quijote kísérte szakadatlan figyelemmel, s alig várta, mikor ugrik le már a

*) Schiller *Der Handschuch* c. ismert balladájának is hőse.

kocsiról, mikor kaparíthatja kezei közé, hogy aztán darabokra szabdalja.

Páratlan hóbortossága egész eddig a szélsőségig ment; a nagylelkű oroszán azonban sokkal illedelmesebb lévén, mintsem merész, s mit se törődve ilyes ostobaságokkal s hetvenkedésekkel, miután — mint említettük — jobbra-balra széjjelnézett, szépen megfordult s farka táját tartva neki Don Quijotének, nagy csendesesen és nyugodtan újra lefeküdt a ketrecbe. Don Quijote ennek láttára azt parancsolta a felvigyázónak, csapkodjon rá az oroszánra s kényszerítse így a kiugrásra.

— De már ezt nem teszem — viszonzta a felvigyázó, — mert ha én izgatom, legelőször is engemet szaggat széjjel. Nagyságod nagyon beérheti azzal, ami történt, mert ennél többet a legnagyobb bátorságtól sem lehet követelni; nem jó lenne még egyszer szerencsét próbálni. Az oroszán előtt nyitva az ajtó, szabadságában áll kimenteni, vagy bennmaradni, minthogy pedig mindeddig ki nem rontott, nem is rontana ki egész nap se. Nagyságod szívének hősiségéről senkinek sem lehet többé semmi kétsége; semmiféle bajnok küzdő sem lehet egyébre kötelezve — legalább amint én tudom, — mint arra, hogy ellenfelét kihívja s aztán nyílt mezőn bevárja; ha ez az ellenség nem jelen meg, őt bélyegzi a gyátlázat, míg a reá várakozó a győzelemnek koronáját nyeri.

— Az igaz — szólta Don Quijote, — zárd be hát az ajtót, barátom, s szolgáltass ki számomra egy bizonyítványt oly formában, ami téled lehető legjobban telik, mely mindazt elmondja, amit itt láttál: tudniillik, hogy ajtót nyitottál az oroszánnak, én vártam rá, ő nem jött ki, én tovább vártam, ő még sem jött, hanem újra visszafeküdt. Egyébre nincs szükségem, s ezzel pusztuljon a varázslat, Isten segítse az észet és az erényt és az igaz lovagságot. Zárd be, amint mondtam, az ajtót, én meg jelt adok a megfutottaknak és távollevőknek, hogy térjenek vissza és a te szavaidból értesüljenek az egész eseményről.

Az oroszán-etető úgy is tett, Don Quijote pedig rá-

kötven dárdája hegyére azt a kendőt, amelybe belétörülközött, mikor a savózapor szemén-száján végigcsurgott, utánok kiáltozott a többieknek, akik még egyre szaladtak s majd minden lépésnél vissza-visszanéztek, mind egy rakáson s élükön a nemes ember. Azonban alig hogy Sancho észrevette a fehér kendő lobogtatásával adott jelt, felkáltott:

— Akármilyen legyenek, ha uram meg nem győzte a vérengző vadállatokat, mert ime utánunk kiált.

Erre mindnyájan megállottak, s látták, hogy aki jelt ad, az csakugyan maga Don Quijote, s így valami kevéssé nekibátorodva, lassankint közeledni kezdtek, míg végre tisztán kivehették Don Quijote hívogató kiáltozását. Végre csakugyan odabátorodtak a kocsizók, s mikor odaérkeztek, Don Quijote így szólította meg a fuvarost:

— Fogja be újra az öszvéreit, atyámia, s aztán menjenek tovább Isten hírével; te meg, Sancho, adj nekik fejenként két aranyat, az legyen a kárpótlás, amiért miattam késnek.

— Adok én szíves-örömet — viszonzotta Sancho, — de hát az oroszlánokból mi lett? Végük van-e, vagy élnek?

Akkor a felvigyázó körülményesen és szakadozottan elbeszélte az egész nagy viaskodás lefolyását, s ki-dicsérte — amennyire csak Isten tudnia adta — Don Quijote bátorságát, akinek pusztá tekintetétől az oroszlán úgy megfélemlített, hogy se nem mert, se nem akart a ketrecből kijönni, bár a ketrecajtó ugyancsak sokáig nyitva volt, s hogy ő azt mondta a lovagnak, valóságos istenkísértés lenne, ha az oroszlánt felbőszítenék s erőszakosan kergetnék ki, amint a lovag váltig akarta is, utóbb azután sokára és nagynehezen mégis csak beleegyezett, hogy ő az ajtót bezárja.

— Nos, Sancho, mit mondasz ehhez? — kérdezte Don Quijote, — kifog-e hát varázslat az igazi bátorságon? A varázslók megfoszthatnak a szerencsétől, de károm erejétől s rendíthetetlenségemtől sohasem!

Sancho az aranyakat odaadta, a fuvaros befogott, az oroszlán-etető kezét csókolt Don Quijoténak kegyes jó-

ságáért s megigérte, hogy ezt a bátor cselekedetet mindjárt elmondja magának a királynak, mihelyt az udvarhoz érkezik.

— S ha netalán ő felsége kérdeni találná, ki tette, azt mondja neki, atyámfia: az Oroszlánlovag, mert azt akarom, hogy mától fogva erre a névre cseréljék, változtassák, fordítsák és alakítsák át eddig használt Búsképű lovag elnevezésemet. A régi kóbor lovagok példáját követem ezzel is, akik szintén megváltoztatták nevüket, amikor kedvük tartotta, vagy jónak látták.

A kocszi aztán tovább ment a maga útján, Don Quijote, Sancho és a Zöld köpenyeges is a magukén. Don Diego de Miranda az egész idő alatt egyetlen szót sem váltott Don Quijoteval, csupán a legéberebb figyelemmel kísérte a lovag minden tettét-vettét, s úgy látszott neki, hogy ez okos bolond, olyan bolond, akinek esze is van. Don Quijote történetének első részét még eddigelé nem ismerte, mert ha olvasta volna, bizonyára nem csodálkozik oly nagyon szavain és cselekedetein, tudva, hogy e bolondság mi fán termett; minthogy azonban nem ismerte, azért tartotta majd okosnak, majd meg bolondnak, mert amit a lovag mondott, az mind igen talpraesett volt, de amit tett, az meg csupa bolondság, vakmerőség és esztelenség. Így szólt ugyanis magában:

— Lehet-e annál nagyobb bolondság, mint a tőrös sisakot fejébe nyomni s azt hitetni el magával, hogy a varázslók olvasztják meg agyvelejét? S mihez kell nagyobb vakmerőség és esztelenség, mint ha valaki mindenáron beléjük akar kötni?

Elgondolkodásából s magával beszélgetéséből Don Quijote ragadta ki, e szavakat intézte hozzá:

— Semmi kétség, señor Don Diego de Miranda, nagyságod engem úgy-e esztelen bolond embernek tart? S valóban nem csodálnám, ha annak tartana, mert hiszen cselekedeteimből alig lehet mást következtetni. Mindazáltal szeretném, ha nagyságod elismerné, hogy én mégsem vagyok olyan bolond, sem olyan esztelen, amilyenek látszom. Gyönyörű látvány, ha egy fürgé lovag, ki-

rálya szemeláltára, valami tágas küzdőtéren jó sikerrel beléhajítja dárdáját a bátor bikába; gyönyörű látvány, ha valami délceg lovag, tündöklő fegyverzetében, a vídám tornán odarobban a hölgyek elé a sorompók közt; és igen szép látványt nyújtanak mindazon lovagok, akik harcias, vagy annak látszó gyakorlatokkal mulattatják, gyönyörködtetik, vagy — ha szabad így szólani, — díszítik fejedelmük udvarát. Azonban mindezeknél még sokkal szebb látvány az a kóbor lovag, aki pusztákon, sivatagokon, keresztutakon, hegyen-völgyön szerteszét barangol, s veszedelmes kalandokat keres, azzal a szándékkal, hogy boldogul és szerencsésen végrehajtsa, egyesegyedül azért, hogy állandó és dicsőséges hírt szerezzen. Sokkal szebb látványt nyújt, ismétlem, az a kóbor lovag, aki valamely pusztaságon egy özvegy segítségére siet, mint az az udvari lovag, aki a városban valami kisasszonynak a szelet csapja. Minden loagnak megvan a maga teendője: az udvari ember ám szolgáljon a hölgyeknek, fényes öltözetével gyarapítsa királya udvarának ragyogását, vendégelje meg a szegényebb lovagokat rakott asztalánál, rendezzen harcjátékokat, tartson tornákat, legyen szíves, bőkezű, nagylelkű s mindenekfölött jó keresztyén; ezzel betöltötte a maga kötelességét; ellenben a kóbor lovag fürkéssze ki a világ legelrejtettebb zugait, hatoljon be a legtekervényesebb labirintusokba, hajtsa végre minden lépten-nyomon a lehetetlenséget, állja ki a sivatagpusztaságon a nap égető sugarát nyár közepén, télen pedig szélnék, fagnak irgalmat nem ismerő kegyetlenségét; oroszlánok ne döbentsék, kísértetek ne ijesszék, sárkányok ne rémítsék meg, mert ezeket fölkeresni, amazokkal megküzdeni s mindnyáján diadalmaskodni, neki ez a fő, neki ez az igazi teendője. Én tehát — minthogy a sors úgy rendelte, hogy magam is a kóbor lovagok közé tartozzam, — elmulasztathatlan kötelességemnek tartom, hogy sikraszálljak mindaz ellen, amiről azt hiszem, hogy foglaltosságom körébe esik. Így az oroszlánokkal való összeütközés, amit az imént cselekedtem, határozott kötelességem volt, bár tudtam, hogy irtózatos vakmerőség, mert

jól tudom, mi a bátorság, tudom, hogy az olyan erény, amely két vétkes szélsőség közé van helyezve, melyek egyike a gyávaság, másika a vakmerőség. Azonban kisebb hiba mégis, ha a bátor a vakmerőséget érinti s odáig emelkedik, semmint ha a gyávaságot érintené s ehhez sülyedne alá: mert valamint könnyebb, hogy a pazarlóból bőkezű legyen, mint a fösvényből, éppen úgy könnyebb, hogy a vakmerőből igazi bátor legyen, semhogy a gyáva legyen képes az igazi bátorsáig fölemelkedni. Ami pedig a kalandokat illeti, ezekben — meghiheti senor Don Diego, — csakugyan jobb, ha az ember inkább többet tesz, mint kevesebbet, mert akárki hallja is, mégis csak jobban hangzik, ha így szólnak: ez meg ez a lovag túlmerész és vakmerő, mintha azt mondják: ez meg ez a lovag félénk és gyáva.

— Be kell vallanom, senor Don Quijote — viszonozta Don Diego, — hogy mindaz, amit nagyságod tett és mondott, teljesen a józan ész színvonalán áll, s azt hiszem, ha a kóbor lovagság törvényei és szabályai mind elvesznének is, nagyságod kebelében úgy fel lehetne találni, mint az ő tulajdon hiteles helyükön és levéltárukbán. Most azonban siessünk, mert az idő már előrehaladt s igyekezzünk, hogy hozzám hazaérkezzünk, ahol nagyságod kipihenheti majd a kiállott fáradságokat, melyek ha testet éppen nem is, de annál inkább igénybe vették a lelket, ami a testet rendesen épp úgy ki szokta fárasztani.

— Az ajánlatot igen nagy hálával és köszönettel fogadom, senor Don Diego, viszonozta Don Quijote, s azzal jobban nekieresztették paripáikat, mint eddig jöttükben s körülbelül délutáni két óra tájon érkeztek meg a faluba és Don Diego házába, akit Don Quijote a Zöld köpönyeges lovagnak nevezett el.

XVIII. FEJEZET.

Mi történt Don Quijoteval a Zöldköpönyeges lovag várában vagy házában, úgy szintén egyéb különös dolgok.

Don Quijote úgy találta, hogy Don Diego de Miranda háza téres-tágas falusi épület; mindazonáltal a nemesi címer — bárha közönséges homokkőből faragva is — de azért ott díszlett a kapu fölött. Az éleltár ott volt az udvaron, a pince a kapusínre nyílt, köröskörül pedig sok cserépkorsó állt, ami mind tobosoi készítmény lévén, Don Quijotenak azonnal elvarázsolt és átalakított Dulcineáját juttatta eszébe. Fel is sóhajtott mélyen, s anélkül, hogy meggondolná, hol és ki előtt mondja, így szólott:

Oh bűmra való drága zálogok, ti,
De édesek, ha Isten úgy akarja!*)

— Oh, ti tobosi korsók, hogy úgy eszembe juttattátok az én legnagyobb keserűségem édes zálogát!

E szavakat Don Diego diák fia, a költő is meghallotta, ki anyjával együtt ment a lovag elfogadására, s mind az anya, mind a fiú alig tudtak hová lenni csodájukban, amint Don Quijote különös alakját meglátták. Ez, Rocinanteről leszállván, nagy udvariasan odament az úrnőhöz, hogy kezét csókra kérje, Don Diego pedig így szólt:

— Fogadja, senora, szokott nyájasságával Don Quijote de la Mancha urat, mert ő az, aki előttünk áll, a világ legbátrabb s legeszesebb kőbor lovagja.

Az úrnő, akit Donna Krisztinának hívják, igen szeretetteljesen s udvariasan fogadta, Don Quijote pedig a legválogatottabb hódoló szavakkal ajánlotta magát kegyeibe. Majdnem ugyanilyen udvarias bemutatás történt a lovag és a diák között is, aki Don Quijotet beszéde után okos és értelmes embernek tartotta.

(Itt azután a szerző körülményesen leírja Don Diego egész háza tájkát, elsorol részletesen mindent, ami valamely jómódú földesúr házában rendesen található. E

*) Garcilasso 10. szonettjének kezdete.

történet fordítója azonban célszerűnek látta, hogy mindezen s a más hasonló aprólékos részleteket elhallgassa, minthogy azok úgy sincsenek lényeges összefüggésben a történet folyamával, melynél sokkal főbenjáróbb dolog az igazság, semmint az ilyes fagyos elcsapongások.)

Don Quijotet egy terembe vezették, Sancho lecsalta páncélját, úgy hogy csak a bő bugyogó s a zergebőr-újas-zubbony maradt rajta, ami csupa maszat lett a rozsdás páncéltól. Inge-gallérja diákosan elől-hátul kihajtva, de sem kikeményítve, sem csipkével nem szegélyezve; csizmájának kurtja szára festetlen volt, feje azonban mázos. Jó kardját derekára övezte, mely tengeri borjúbőrből készült szíjon függött, mivel az a híre, hogy a lovag már több éve vesebajban szenvedett. Vállaira barna finom posztóköpenykét terített, mindezek előtt azonban öt vagy hat vödör vízben (a vödrök száma felől a tudósítások némileg eltérők) fejét s arcát mosta meg, mindazáltal a víz mindegyre savószerű maradt, amit Sancho falánkságának lehet tulajdonítani, s annak az átkozott túróvásának, mely gazdáját úgy befehértette.

Don Quijote ekképen kicsípven magát, délceg, urias magatartással ment át egy másik terembe, ahol a tanuló várt reá, hogy az ebéd elkészültéig mulattassa, mert az ily nemes vendég jöttének öröme Dona Krisztina ki akart tenni magáért, s meg akarta mutatni, hogyan tudja és szokta ellátni azokat, akik az ő házához szál-
lanak.

Amíg Sancho Don Quijotet vetkőztette, Don Lorenzonak (így hívák Don Diego fiát) akadt egy kis ideje, hogy atyjához így szólhasson:

— Ki ez a lovag, kedves atyám, aki kegyeddel hozánk jött? Mert neve, alakja, valamint az, hogy kóbor lovnak mondják, mind anyámat, mind engem igen nagyon meglepett.

— Magam se tudom, mit mondjak rá, fiam — viszonozta Don Diego, — csak annyit mondhatok, láttam tetteit, olyanokat, amilyeneket csupán a világ legnagyobb bolondja tehet, míg ellenben hallottam megint olyan értelmes, józan nyilatkozatait is, melyek tettei elnémit-

ják, elfelejtetik. Beszélj vele magad, s tapints tudományának elevenére s van elég belátásod, hogy magad is megítélhesd, vajjon okossága nagyobb-e, mint bolondsága, bár az igazat megvallva, én csakugyan inkább bolondnak tartom, mint okosnak.

Don Lorenzo tehát — mint már említettük, — ment Don Quijotet mulattatni, s amint beszédbe ereszkedtek, Don Quijote a többi között így szólt Don Lorenzohoz:

— Don Diego de Miranda úr, édesatyja sok szépet beszélt nekem a kegyed jeles képességeiről s fényes tehetségéről, különösen pedig azt emelte ki, hogy kegyed milyen nagy költő.

— Költő talán még igen — viszonzotta Don Lorenzo, — de hogy nagy költő volnék, arról még csak álmodni sem lehet; annyi igaz, hogy a költészetet igen szeretem s a jó költőket nagy kedvvel olvasom; mindez azonban ingyen sem elég arra, hogy — amint atyám mondja, — engem valaki nagy költőnek tarthasson.

— El vagyok ragadtatva e szerénység által — felelt Don Quijote, — mert nincs költő, aki elbizakodott ne volna s ne azt hinné magáról, hogy ő a világ első poétája.

— Nincs szabály kivétel nélkül — válaszolta Don Lorenzo, — s lehet valaki költő anélkül, hogy éppen így gondolkozzék.

— Bizony gyéren — jegyezte meg Don Quijote. — Egyébiránt nem lenne kegyed szíves megmondani, miféle vers az, ami éppen most van készülöben s amiről kedves atyja azt mondta, hogy önt némileg nyugtalanítja s elkomolyítja? Ha valami glossa, én magam is értek valamicskét a glossákhoz s nagyon örülnék, ha láthatnám; ha pedig valami pályamű, akkor törekedjék kegyed a második díj elnyerésére, mert az elsőt rendesen a pártfogás, vagy a személyes magas állás szokta megnyerni; a másodikat a szigorú igazság, s így a harmadik lesz a másodikká, az első pedig az említett okoknál fogva a harmadikká, szakasztott úgy, mint a mi egyetemeinken osztott kitüntetéseknél szokás.

(Még eddig — mondta magában Don Lorenzo — nem

tarthatom bolondnak; de gyerünk tovább, — s így szólt:
 — Úgy látszik, nagyságod is végezte az egyetemi pályát; melyik tudományt hallgatta?

— A kóbor lovagságról szólót — viszonzta Don Quijote, — mert van ám ez is olyan dicső, mint a költészet, vagy talán egy-két hüvelykkel még dicsőbb is.

— Ezt a tudományt nem ismerem — szólt Don Lorenzo — s mindeddig mit sem hallottam felőle.

— Ez olyan tudomány — mondta Don Quijote, — amely magában foglalja a világ minden, vagy majd minden tudományát, azon oknál fogva, minthogy annak, aki erre a pályára lépett, a jogtudományban jártnak kell lennie s tudnia kell úgy a *distributiva*, mint a *commutativa justitia**) törvényeit, hogy mindenkinek megadhassa a magáét s ami őt megilleti; de theologusnak is kell lennie, hogy a keresztyén hitről, melyet vall, világosan és hallározottan számot tudjon adni, akárhol is követelik; medicusnak is kell lennie, kiváltképen pedig botanikusnak, hogy a puszták és sivatagok középett is fel tudja ismerni azokat a növényeket, melyek a sebet begyógyítják, minthogy a kóbor lovag nem kereshet ám akármikor is olyan embert, aki sebeit bekötözze; astrologusnak is kell lennie, hogy a csillagok állásából megmondja, hány óra múlt el már az éjszakából, s hogy a világnak melyik részén, melyik égöv alatt barangol; értenie kell a matematikához is, mert minden léptenyomon rászorulhat. Mellőzve most azt, hogy neki minden keresztyén és sarkalatos erényekkel föl kell díszítve lennie, az alárendeltebb dolgokra térek át, s azt állítom, hogy úgy kell úszni tudnia, mint a „hal“ Miklós**, értenie kell a lópatkoláshoz, nyergeléshez, kantározáshoz; s ha megint a magasabbakhoz akarunk visszatérni: híven meg kell őriznie hűségét Istenéhez és szíve válasz-

*) Osztó és kiegyenlítő igazság.

**) Cervantesnél spanyolul „Peje Nicolas ó Nicolao“ az olaszoknál Pesce Cola vagy Pesce Nicolas, egy híres sicíliai bűvár a XV-ik században, kinlek az úszásban tanúsított hihetetlen ügyességeért adták a „hal“ melléknevet. Schiller Der Taucher c. ismert balladájának hőse. (Ford.)

tottjához; tisztának kell lennie gondolataiban, illedelmesnek szavaiban, bőkezűnek jó cselekedeteiben, bátornak hőstetteiben, türelmesnek fáradaibaiban, résztvevőnek a szükségben szenvedők iránt s végül az igazság pártfogójának, kerüljön bár életébe annak védelmezése. Az igazi kóbor lovagok e nagy és kisebb részekből van alkotva, s ebből láthatja kegyed, senor Lorenzo, vajjon megvetendő tudomány-e az, amit a kóbor lovag tanul, folytat és művel, s egybe lehet-e hasonlítani ama legtöbbre becsültekkel, mikkel a gymnasiumokban s az egyetemekben foglalkoznak.

— Ha ez való — visszonzta Don Lorenzo, — akkor azt kell mondanom, hogy ez a tudomány a többit mind felülmulja.

— Mit ért ön az alatt: ha ez való? — kérdezte Don Quijote.

— Azt akartam mondani — folytatta Don Lorenzo, — kétlem, hogy lettek volna valaha, vagy volnának manapság kóbor lovagok, s kivált akik ennyi érdemmel ékeskednének.

— Sokszor elmondtam már, amit most megint ismételn akarok — mondta Don Quijote, — hogy a világ nagy részének az a nézete, hogy kóbor lovagok nem léteztek. Én, részemről azt tartom, hogy ha az ég valami csodálatos módon meg nem győzi ezeket azon igazság felől, hogy csakugyan voltak s vannak még ma is: kárba veszett fáradság lesz, akármit tegyen is evégett az ember, amint ezt magam előtt a tapasztalás számos izben bebizonyította. Semmi szándékom sincs tehát kegyednek ez oly sokakkal közös tévedését eloszlatnom; én csak annyit tehetek, hogy az eget kérem, oszlassa el az e tévedést, juttassa kegyednek értésére, mily hasznosak és szükségesek voltak e világon a kóbor lovagok a múlt századokban, s mily hasznosak lennének még ma is, ha fennállanának. Manapság azonban az emberiség büntetése gyanánt a restség, a lomhaság, a tobzódás és az elpuhultság diadalmaskodnak.

— (Kiugrasztottuk már a bokorból a mi kedves vendégünket, — mondta magában Don Lorenzo, — mind-

azáltal ő nemesszívű bolond, én pedig sületlen együgyű lennék, ha nem annak tartanám.)

Itt vége szakadt beszélgetésöknek, mert ebédelni hívták őket.

Don Diego megkérdezte fiától, tisztában van-e már vendégek értelmével? Mire az ifju így felelt:

— Ezt a makulát a világ minden orvosa és szép-írója sem fogja soha tökéletesen letisztázni; megtestesült bolond ez, akinek közbe-közbe tisztább pillanatai is vannak.

Enni mentek, s az ebéd csakugyan olyan volt, amilyenek útközben Don Diego mondta; tiszta, bőséges és izletes, amilyenben vendéget rendesen részesíteni szokta. Ami azonban Don Quijote tetszését legjobban megnyerte, ama bámulatra méltó csendesség vala, mely az egész házban uralkodott, úgy, hogy ez valami kart-hausi zárdához hasonlított.

Ebéd végeztével, az asztali imádság elmondása és a kézmosás után, Don Quijote a legmelegebben kérte Don Lorenzot, olvassa fel a pályázatra készített költeményét. Mire az ifju így válaszolt:

— Nem szeretném, ha azon költők közé sorolnának, akik megtagadják verseik felolvasását amikor őket kérik, amikor meg nem kérik, akkor csak úgy ontják: szívesen felolvasom glossáimat, amelyért azonban semmi díjat sem várok, minthogy csupán tehetségem gyakorlása végett irtam.

— Egy igen eszes barátomnak az volt a nézete, — mondta Don Quijote, — bár soha se fárasztaná magát senki glossák írásával; okul pedig azt hozta fel, hogy a glossa soha sem éri el magát a szöveget s hogy igen sokszor túlcsap azon, amit kifejtienie s magyaráznia kellene; azonkívül a glossa szabályai oly túlszigorúak, hogy semmi kérdést, semmi: „mondom“ vagy „mondok“-féle kifejezést meg nem tölnek, úgy szintén azt sem, hogy az ember az igét főnév gyanánt használja, a szóknak más értelmet adjon, s más több ilyes megszorítások és kikötések, amelyekhez, mint kegyed igen jól fogja tudni, a glossairónak magát folytonosan szabnia kell.

— Nem tagadhatom senor Don Quijote, — mondta Don Lorenzo, — úgy szeretném nagyságodat valamin rajtakapni, de mindig úgy kisiklik kezeim közül, mint az angolna.

— Ezt nem értem, — szólta Don Quijote, — hová céloz, mit akar kegyed e kisiklással mondani?

— Majd meglátja, — felelte Don Lorenzo, — most azonban méltassa figyelmére mind a thema gyanánt szolgáló sorokat, mind a glossát magát, amely így hangzik:

Thema.

Térne multam vissza még,
Mást ne várjak mit se bár;
Vagy az a nap jönne már,
Melyen elszólít az ég.

Glossa.

Mint mindennek vége leszen,
Annak is csak vége lett,
Amit — kedvezésre készen —
Sorsom üdvemül vetett,
S újra elrabolt egészen.
Oh szerencse, már mi rég
Térden esdek szolgakép,
Mást se várva, mást se lesve,
Üdvömül csak azt keresve:
Térne multam vissza még.

Élvet e szív nem talál ma,
Fényt, hatalmat, mént szeressek;
Mit nekem hír s bármi pálna.
Add: elégedett lehessek,
Így valósul lelkem álma.
Hogyha ennek enyhe vár,
Akkor, oh szerencse, már
— Főleg, fel hamar ha tűnik —
Láng-kínom gyötrelme szűnik.
Mást ne várjak mit se bár.

Amit esdek, az lehetlen,
Visszahozni, ami mult,
Erre az idő tehetlen,
Ami egyszer elvonult,
Végkép visszanyerhetetlen.

Az idő rohanva jár.
 Könnyű szárnya kit se vár.
 Aki mást hisz, csalva lenne;
 Így tehát, bár futva menne
 Vagy, az a nap jönne már.

Nyugodalmat nem találni.
 Csak remélek s újra féljek.
 Annyi, mint halálra válni;
 Semhogy ily gyötörtén éljek.
 Jobb, bizonynyak, sírba szállni.
 Ennekem csak nyereség.
 Hogyha végem... Nem! ne még.
 Jobban véve fontolóra
 Még is rettent az az óra
 Melyben elszólít az ég.

Amint Don Lorenzo a glossát elvégezte, Don Quijote felállt s olyan emelt hangon, hogy majdnem kiáltásnak is beillett volna, így szólt Don Lorenzo jobb kezét megragadva:

— A legeslegmagosságosabb egekre mondom, nemes ifju, ön a világ legkitünőbb költője, s méltó lenne rá, hogy megkoszorúzzák, de nem Cyprusban vagy Gaetában, amint egy költő mondá — akinek Isten rossz néven ne vegye — hanem, ha még megvolna az athenei, koszorúzza meg az, vagy a meglévő párizsi, bolognai és salamancai akadémiák. Adja az ég, hogy azokat a pályabírákat, kik önt az első díjtól elejtik, Apolló nyilazza agyon, a Muzsák pedig soha többé át ne lépjék házok küszöbét. Nem lenne kegyed szíves nekem még egypár nagyobb verset elolvasni, hogy csodálatra méltó szép tehetségét egész teljességében megismerhessem.

Nem különös-e, ha ki kell mondanunk, hogy Don Quijote dicsérete igen jól esett Lorenzonak, bárha bollandnak tartotta is. Oh hizelkedés hatalma, mennyire kiterjedsz te, s mily tágasak a te kellemes ítéletednek határai! Ezt az igazságot bizonyította Don Lorenzo is, ki Don Quijote kértére s kívánságára a Pyramus és Thisbe történetéről vagy mondájáról szóló, következő szonettet olvasta fel:

Szonett.

A kőfalon tör a szép lányka rést,
Kiért Pyramus hő szívébe' kín dúl;
Cyprusból Amor útra kelve indul
Megnézni e csodás, e szűk törést.

A némaság szól itt: mert nem merészel
A hang e szűk nyíláson át behatni,
Csak a szív; így szokott utat mutatni,
Amor, hogy szembeszálljunk bármi vésszel.

A vágy lesz az iránytű, mely vezet;
De áldozatja lesz heves szívének
A balga lány, ki éltét veszti el;

S ím, mind a kettőt — oh mi gyász-eset! —
Egy és azon kard, e gy sír és e gy ének
Öldökli, zárja és ébreszti fel.*)

— Hála Isten! — mondta Don Quijote Don Lorenzo szonettje meghallgatása után, — csakhogy találtam a mai számtalan tökéletlen költő közt egy tökéletes költőt is, kegyedben, uram, miről ez a művészileg szerkesztett szonett tanuskodik.

Don Quijote négy napig maradt Don Diego házában tejbe-vajba fürösztve, mely idő eltelte után búcsút vett a háziaktól, a leghálásabb köszönetet mondva a szíves fogadásért s gazdag ellátásért, melyben hajlékukban részesítették. Minthogy azonban nem találja helyesnek, hogy a kóbor lovagok nagyon is sok időt töltsenek el kényelemben és jólétben, ő újra tisztének betöltésére akar indulni, kalandokat keresni, mert úgy van értesülve, hogy ez a táj bőviben van azoknak. Idejét erre fordítja majd addig, amíg a zaragozai harcjáték napja elérkezik, mert

*) Pyramus és Thisbe, két babiloni ellenséges család gyermeke, éjjeli találkát beszélt meg egy kőfal repedésénél. Thisbe ér előbb oda, de egy oroszlán megszalasztja, s elejtett fátyolát véres nyálával beszennyezi. Pyramus megleli a fátyolt, s azt vélvén, hogy Thisbét megölték — kétségbeesésében megöli magát. (L. Shakespeare „Szentiván-éji álom” c. darabjának betétét.)

útja egyenesen odairányul. Legelőször pedig a Montesinos barlangba kíván alászállani, melyről világszerte annyi és oly csodás dolgokat beszélnek, s tulajdon maga akarja felkutatni és szemügyre venni kútfejét és igazi forrását ama hét tónak, melyeket közönségesen Ruiderának neveznek.

Don Diego, úgyszintén fia is megdicsérték nemes szándékát, s azt mondták neki, hogy amire csak szüksége van, lássa el magát mindennel az ő házokból, s vagyonukból, ők a lehető legszivesebben szolgálnak vele, mert mind saját becses személyét, mind tiszteletreméltó állását a legnagyobb becsben tartják.

Végre jött a távozás napja, épp oly öröme Don Quijoténak, amily bújára-bánatára Sancho Panzának, aki nagyon jól érezte magát Don Diego háza bőségében, s előre is fázott az erdön s mezőn reávaró éhségtől s gyéren megrakott tarisznyája szűk voltától; miért is, — amint csak Isten tudnia adta, — úgy megtölte most a legszükségesebbekkel.

Bucsuzáskor Don Quijote így szólt Don Lorenzohoz:

— Nem tudom mondtam-e már kegyednek s ha mondtam is, most még egyszer mondom, hogyha nem retten vissza az út fáradalmaiktól, mely a hír templomának elérhetetlen magas ormához vezet: nem kell egyebet tennie, csak hagyja el a költszet szűkecske ösvényét s lépjen a kóbor lovagság legeslegszűkebb csapására, ez elég alkalmas arra, hogy az ember csakhamar császárrá legyen.

Ezen nyilatkozatával Don Quijote egészen ráütötte a pecsétet bolondságára, még jobban pedig azzal, amit így boldott szavaihoz:

— Isten a megmondhatója mennyire szeretném senor Don Lorenzot magammal vinni, hogy megtanítsam, hogyan kell a legyőzötteknek megkegyelmeznii, a kevélyeket megalázni és porba sújtani.*) mik az én hivatásommal együttjáró tulajdonok. Minthogy azonban ezt sem az ő gyenge kora, sem dicséretreméltó tanulmányai

*) „Parcere subjectis et dedellare superbos. (Vergilius.)

meg nem engedik, beérem most azzal is, hogy kegyedet figyelmeztessem, hogy igazán nagy költővé úgy lehet, ha magát inkább mások s nem a maga ítéllete által vezetteteli. Mert nincs olyan atya meg anya, aki tulajdon gyermekeit rútaknak tartaná, s a szellemi szülöttek körül ez a tévedés még sokkal gyakrabban szokott előfordulni.

Apja és fia újra elcsodálkoztak a Don Quijote szavaiban nyilatkozó okos és oktalan gondolatok különös vegyülékén, s azon a hajthatatlan makacsságon, mellyel újra meg újra visszatér mindig boldogtalan kalandjai kereséséhez, miket vágyai céljának és végének tekintett. Még egyszer megismételték kölcsönösen a legudvariasabb nyilatkozatokat, s aztán a kastélybeli úrnőtől a legilletelmesebb módon búcsút vevén, Don Quijote és Sancho Rocinanten meg a szürkén útrakeltek.

XIX. FEJEZET.

Mely a szerelmes pásztor történetét mondja el, más igazán mulatságos eseményekkel egyben.

Don Quijote nem volt még nagyon messzire Don Diego falujától, midőn két diák vagy kispap-félével s két parasztemberrel találkozott, akik számárháton ültek. Az egyik tanuló zöldes zsákvászonból készült tarisznyaformában valami kevés fehéreneműt s egy pár pamut-harisnyát vitt magával; a másodiknál egyéb se volt, mint két, börgombos, új vívó-tőr. A parasztok ellenben sok egyéb holmival voltak megrakodva, világos jeléül, hogy valami nagyobb városban tettek bevásárlást és most hazamennek. Mind a tanulókat, mind a parasztokat éppen úgy meglepte Don Quijote látványa, mint általában meg szokott az lepni mindenkit, aki őt először látta, s alig tudtak hova lenni kíváncsiságukban, ki lehet ez, aki más emberektől annyira különbözik.

Don Quijote nyájasan köszöntötte őket, s amint megtudta, hogy vele egy úton mennek, hozzájok akart csatlakozni, csak hogy arra kérte őket, menjenek vala-

mivel lassabban, mert az ő lova nem olyan futós, mint amazok szamarai. Hogy ráálljanak, elmondta nekik, hogy ő kicsoda, micsoda, hogy ő kóbor lovag, s kalandokat hajhász a föld egész kerekiségén. Hozzátette még azt is, hogy igazi neve Don Quijote de la Mancha, mellékesen azonban az Oroszlánlovagnak hívják.

A két paraszt mindebből egy árva kukkot sem értett, de a két diák megszagolta már, hogy Don Quijote esze nincs ki egészen, mindazáltal igen tiszteletteljes csodálkozással néztek rá s egyikök így szólott:

— Ha nagyságodnak, kóbor lovag úr, nincsen éppen határozottan kitűzött útja, — aminthogy a kóbor lovagoknak rendesen nem is szokott lenni, — jöjjön velünk nagyságod, s lát olyan fényes, gazdag lakodalmat, amilyet la Manchában, de még nagy messze környékén se tartottak eddigelé sohasem.

Don Quijote azt kérdezte, talán valami herceg tartja, hogy ily nagyon feldicsérte?

— Nem az bizony, vizonozta a tanuló, hanem egy parasztember vett el egy parasztleányt. A vőlegénynél nincs gazdagabb legény az országban, a menyasszonynál szebbet pedig soha ember még nem látott. Hallatlan és rendkívüli módon készültek neki a lakodalomnak: ott tartják meg a menyasszony faluja határában terülő rét-ségen. A menyasszonyt kitiintetés okáért csak a szép Quiteriának hívja mindenki, a vőlegényt meg a gazdag Camachonak, s amaz tizennyolc esztendő, emez pedig huszonkettő. Egészen egymás számára vannak teremelve, bárha van olyan is, aki az egész világ iját-fiját ismerve azt állítja, hogy a szép Quiteria családja előkelőbb, mint a Camachoé, de most már ennek oda se néznek, mert a gazdagság egyenesre tudja billenteni a mérleget. Egyébiránt Camacho igazán bőkezű, s azt mondják, olyan sűrű lombsátort készül az egész rét fölé ültetni, hogy a napnak ugyancsak lesz dolga, ha be akar kukkanni a térséget borító gyepre. Még arról is gondoskodott, hogy fegyveres, meg csörgős-dobos tánc is legyen, mert van ember a falujában elég, aki ehhez mind nagyon ért; a talpverő táncosokról nem is szölok, ilyen

egy egész sereg lesz hivatalos.*) De sem az, amit elősoroltam, sem sok egyéb, amit elhallgattam, nem teszi e lakodalmaik különösen nevezetessé, hanem — amint gondolom, — leghíresebbé az teszi majd, amit a kétségbeesett Basilio akar cselekedni. Ez a Basilio egy odavaló legény a Quiteria falujába; ott lakott a Quiteria szülei házának tőszomszédjában, amiből a szerelem alkalmat vett magának, hogy újra felelevenítse a világon Pyramus és Thisbe már-már feledésbe merült történetét. Mert Basilio első gyermekkorától fogva úgy beleszeretett Quiteriába, ez meg anyai tisztességes vonzódással viszonzta ragaszkodását, hogy a faluban mulatság okáért akárhányszor fel-felhozták a gyermek Basilionak és Quiteriának szerelmét. A növendékek felcseperedtek, s ekkor Quiteria atyja iónak látta, hogy Basiliót eltiltsa háza rendes látogatásától; hogy pedig ez semmi szóbeszédre s gyanúra okot ne szolgáltatasson, rávette leányát, hogy a gazdag Camachohoz menjen nőül, mert Basiliohoz nem akarta adni, mivel azt a szerencse nem részesítette annyi áldásában, mint a természet. De ha az igazat minden irigykedés nélkül meg kell vallani: ügyesebb legény egy sincs Basilionál, mert akár a dorongvetésben, akár a birkózásban vagy a lapdázásban csakugyan ritkítja páriát; futni úgy fut, mint a zerge, ugrani jobban, mint a kecske, úgy kuglizik, mintha boszorkányokkal állna cimboraságban, úgy énekel, mint a pacsirta, a gitár szinte beszél, ha ő pengeti, vívni pedig olyan jól vív, hogy jobban sem kell.

— Már ezért az egyetlen képességéért is megérdemelné ez az ifjú, — vágott közbe most Don Quijote, — hogy ne csak a szép Quiteriát, hanem ha élne, magát Ginevra királynét kapja meg feleségül, akármit szólna is hozzá Lanzarote meg a többiek, akik meg akarnák akadályozni.

*) Az itt említett táncok: 1. kardtánc (danza de espados); 2. csörgőstánc (lábcsőrgőkkel; danza de cascabel menudo); 3. talpverőtánc, amelynél a taktust a talpra verték, mint stájer, tiroli, bajor és orosz táncoknál is (zapateadores).

— Az én feleségemnek tessék ezt megmondani, — szól most Sancho Panza, aki mindeddig szótlanul hallgatott. Ő hallani sem akar arról, hogy az ember ne a maga szőre-szürebelit válassza; olyan keményen tartja magát ahhoz a példabeszédhez: nem illik a számárra bársonynyereg. Én azt szeretném, hogy ez a derék Basilio, aki már most is emberem, vegye el azt a kincsemadta Quiteriát, s aztán áldja meg az Isten mind a két kezével azokat (éppen az ellenkezőjét akarta mondani), akik megakadályozzák, hogy két szerelmes egymásé legyen.

— Ha azok, akik egymást szeretik mindig egymásé lehetnének — jegyezte meg Don Quijote, — ezzel megfosztanák a szüléket azon joguktól, hogy gyermekeik számára ők válasszanak házastársat s kellete korán házassítsák meg azokat; ha meg a leánynak hagynák szabadjára, hogy a férjét ő válassza, az egyik hozzámenne apja béreséhez, a másik meg ahhoz, akit az utcán egyszer meglátott, aki szemre-fejre ugyan kínálatos, de igazában sehonnai tekergő. Mert a szerelem és a szenvedély igen könnyen elvakítják a józan ész szemét, melyre pedig nagy szükség van, ha valaki pályát választ. Aki házasságra lép, az meg különösen közel áll a hibás választás veszedelméhez, s itt igen nagy óvatosságra s az ég kedvező kegyelmére van szükség, hogy kíváncsi eredményt lehessen biztosítani. Ha valaki hosszas utazást akar tenni, ha okos ember, előbb semhogy útra kelne, valami biztos és kellemes társaság után fog nézni, akikkel együtt utazhassék; hogyne cselekednék tehát hasonlóképen az, akinek az egész életén át kell utaznia mind a halál nyugvóhelyéig, s mi több, utitársával meg kell osztania ágyát, asztalát s velemegy az mindenhová, amit ha az ember egyszer megvet nem olyan, hogy megint ellehetne adni, vagy elcserélni vagy felváltani: elválaszthatatlan függelékünk ő, aki addig tart, ameddig maga az élet; olyan kötél, melyet ha valakinek a nyakára vetnek, gordiusi csomóvá lesz, amit nem lehet feloldani, csak az egy halál kaszája vághatja ketté. Sokat mondhatnék még e tárgyról, ha nem akadályozna ohajtásom, mely

szerint tudni szeretném, van-e a licentiatus úrnak még valami elbeszélni valója Basilio történetéről.

A diák, a tanuló vagy amint Don Quijote nevezte, a licentiatus erre ekképen válaszolt:

— Semmi egyéb mondanivalóm sincs, mindössze is csak annyi, hogy attól a pillanattól kezdve, mikor Basilio megtudta, hogy a szép Quiteria a gazdag Camachoz megy, azóta senki se látta soha többé egyetlen mosolyát sem, nem hallotta senki egyetlen okos szavát; mindig magába mélyedve jár-kél szomorún, folytonosan magával beszél, ami bizonyos és világos jele annak, hogy elméjében megháborodott; keveset eszik, keveset alszik, egyebet sem eszik gyümölcsfélénél, aludni pedig, ha ugyan megteszi, csak szabad ég alatt alszik, a kemény földön, mint valami erdei vad; néha-néha feltekint az égre, másszor meg merően a földre szögezi szemeit, s olyan mozdulatlanul áll, mint valami felöltöztetett szobor, melynek csak a szél lengeti ruháját. Szóval annyira elárulja, hogy szívében nagy a baj, hogy akik ismerjük, mindjában attól félünk, ha a szép Quiteria holnap *igen-t* mond, ez lesz Basilio halálos ítélete.

— Majd jobbra fordítja a jó Isten, — szóló Sancho, — Isten az, aki megsebesít, de az is ő, aki bekötöz. Senki se tudja, mit hoz a holnap, s mától holnapig még messze van; egyszer történik, ami még nem volt, s láttam én már, hogy esett is, meg nap is süttött egyszerre; olyan is volt, aki épen feküdt le este s másnap már egy tagját se mozdíthatta. S ugyan ki mondhatja el magáról, hogy a szerencse kerekébe csak egyetlen egy szeget is ütött? Bizonyára senki, aztán meg a fehérnép igen-je meg nem-je közé tű hegyét sem mernék odatűzni, mert nem tudom, lenne-e, amibe megálljon. Csak azt mondják meg nekem, szereti-e Quitera igazán Basiliot, szereti-e szívből, s ha igen, akkor egész zsák jó szerencsét merek neki ígérni, mert amint én hallottam, a szerelem pápaszemet visel, amin keresztül a réz aranyinak lászik a szegénység gazdagságnak, a csipa meg gyöngynek.

— Mikor lesz már vége ezeknek az átkozott példa-beszédeknek, Sancho, — szakította félbe Don Quijote, —

ha te egyszer ezekbe kapsz, más se győzi végöket várni, mint az ördög, aki elvigyen. Ugyan mondd meg, te füles, mit tudsz te szögekről, kerekekről s egyéb ilyesekről?

— Hja, ha nem értik, amit mondok, — szól Sancho, — akkor nem csodálom, ha példabeszédeimet ostobaságnak tartják. De sebj, én értem, s tudom is, hogy nem mondtam bolondot, csak hogy nagyságodnak az a szokása, édes jó uram, hogy amit én teszek, mondok, abban mindig piszkál is.

— Fiskális, nem piszkális, te nyelvcsavaró, — igazította ki Don Quijote, — hogy az Isten akárhová tegyen!

— Azért ugyan kár olyan nagyon rám berzenkedni, jól tudhatja nagyságod, hogy én sem az udvarnál nem nevekedtem, sem Salamancában nem tanultam, hogy mindig eltaláljam egy betű hiba mindig az igazi szót. Sohase kívánhatja senki a sayaguéz-től,*) hogy szakasztott úgy beszéljen, mint a toledo, s még toledo is akadáhat olyan, akinek beszédében sok volna a kivetni való.

— Az igaz, — szól a licentiátus, — mert akik a cserzővargák közt vagy a Zocodoveren nevekednek fel, azok csakugyan nem beszélnek olyan tisztán, mint akik majd az egész napot a nagy templom oszlopcsarnokában töltik, pedig emezek is, amazok is, toledoik. A tiszta, igazi finom, világos nyelv a művelt udvari emberek tulajdona, még ha Majalahondában**) születtek is; művelteket mondtam, mert van akárhány, aki nem az, s a műveltség a nyelv grammatikája, mellyel a gyakorlatnak karöltve kell járnia. Én, uraim, meglehetősen kedvvel tanultam az egyházjogot Salamancában, s tartok magam felől valamit, hogy gondolataimat világos, egyszerű, de jellemző szavakkal tudom kifejezni.

— Hiszen csak ne azt tartanád még nagyobbra, hogy ezt a most is cipelt rapirt még jobban tudod forgatni,

*) Tierra de Sayago zamorai kerület durva lakója. Bölc Alfonso († 1284.) a toledo nyelvjárást jelentette ki a legjobb spanyol beszédnek.

**) Madrid tartományában.

mint a nyelvedet, — jegyezte meg a másik tanuló, — akkor te nyerted volna el az első kitüntetést, míg most a sorban csak hátul kullogsz.

— A világ legnagyobb tévedésében vagy, baccalaureus, — viszonzotta a licentiátus, — ha a kardforgatás ügyességét félvállról nézed s úgy vélekedel, hogy az hasztalanság.

— Nemcsak vélekedem, — mondta Corchuelo, — de az szilárd meggyőződése, s ha kívánod, hogy saját tapasztalásoddal bizonyítsam be: rapirod van, a hely alkalmas, izmos, erős kéz nálam is akad, mely, nem éppen megvetendő bátorsággal szövetkezve, be fogja vallasni véled, hogy nem csalódom. Szállj le, s ki vele minden dobogásoddal, irgéseddal-forgásoddal, meg egész tudományoddal, s fogadni mernék, hogy azért az én természetes, mesterkéletlen ügyességem megteszi, hogy fényes nappal is csillagokat látsz, s hiszem Istent, nem született az az ember még, akinek én hátat fordítsak, s nincsen a világon senki, akit meg ne szalajtsak.

— Hátat fordítani vagy nem fordítani, erről nem vitatkozom, — mondta a vívó, — bár meglehet, hogy ahol lábadat először megveted, ott nyílik meg sirod is, ezzel pedig azt akarom mondani: ott maradsz halva éppen azért, mert ezt az ügyességet becsmérled.

— Majd meglássuk, — felelte Corchuelo — s azzal nagy sebtiben talpra szökvén öszvéréről, hevesen kikapta a licentiátus kezéből egyik vívókardját.

— Nem addig a! — szólt most közbe Don Quijote, — majd én leszek e párviadal bírása s én döntöm el e sokszor vitatott és tisztába soha nem hozott fontos kérdést.

S azzal Rocinanteről leszállva, a pályatér közepén dárdájára támaszkodott, míg a licentiatus nemes magatartással kiállott Corchuelo ellen, aki, — mint mondani szokás, — lángokat lövellő szemmel rohant feléje. A társaságukhoz tartozó két paraszt, le sem szállva szamarukról, nézője volt a halálos túsának.

Corchuelo vágásainak, döféseinek, szurkálásának terzeinek és quartjainak nem volt se szeri, se száma,

sűrűbben omlottak, mint a zápor s keményebben, mint a jégeső; úgy támadott, mint valami bősziált oroszlán. De a licentiatu8 rapirja börgombját egyszer csak úgy odanyomta Corchuelo szájához, hogy dühének kellő közepette kénytelen volt a börgombot úgy megcsókolni, mint valami szent ereklyét, bár nem olyan áhítattal csókolta is meg, amilyennel az ereklyét illő és szokás. Végre a licentiatu8 sorra vette s egyenkint megszámlálta ellenfele kurta felöltőjének minden gombját, szárnyait meg úgy szétfraugolta, mint a pozdorját. Kaplajt kétszer is kiütötte fejéből, s annyira kifárasztotta, hogy végre kétségbeesésében, haragjában és dühében tövön kapta a vívókardot, s olyan erővel hajította el a levegőbe, hogy az egyik paraszt, aki tanácsbeli volt, s aki érte ment a fegyverért, utóbb kész lett volna rá hitet is tenni, hogy a tett helyéről majd háromfáltly mértöldnyire találta meg, amely tanubizonyság elég fényesen szól és szólhat is amellet, mennyire igaz és kétségtelen, hogy többet ésszel, mint erővel.

Corchuelo egészen kimerülve leült, Sancho pedig hozzálépvn, így szóla:

— Igaz lelkenre mondom, babéros úr, fogadja meg uraságod azt a tanácsomat, hogy ezentúl soha se menjen ki senkivel egy szál kardra, hanem igenis birokra vagy dorongvetésre; arra már erejénél, karánál fogva rá van teremtv; de az ilyen vívómesterek olyan ügyesek, hogy, amint én hallottam, bele találnek kardjok hegyével a tű lyukába is.

— Örülök neki, — viszonzta Corchuelo, — hogy tévedésemből kijózanodtam, s hogy magából a tapasztalásból győződtem meg az igazság felől, melytől eddig oly távol voltam.

Azután felkelt, a licentiatust megölelte, s még jobb barátokká lettek, mint eddig. A kardért ment tanácsbelit nem győzték bevárni, addig késett, s így tehát útra kerekedtek, hogy még idejekorán érjenek Quiteria falujába, mert mindnyájan odavalók voltak.

Az út hátralevő darabján a licentiatu8 annyi bizonyító okot hozott fel a vívás mesterség mellett, annyi

testmozdulattal és geometriai ábrával világosította előadását, hogy utóljára mindnyájokat meggyőzte e tudomány jeles voltáról s még Corchuelo is egészen alább hagyott makacsságával.

Meglehetősen besötétedett már, mielőtt azonban beérkeztek volna, mindnyájoknak úgy látszott, mintha a falu fölött ezer meg ezer csillaggal tündöklő eget látnának. Egyszersmind különféle hangszerek: fuvola, dob, hárfa, oboa, tamburin, csengetyű kellemesen egybevegyülő hangjait hallották. S amint közelebb érkeztek, észrevették, hogy a falu előtt vert levélszín ágfala van lámpásokkal teliaggatva, melyeknek a szél nem ártott, mivel olyan enyhén fuvalt csak, hogy a fák levelét is alig lengette. A muzsikusok, akiket a lakodalomra fogadtak, most a kies helyen külön csapatokra oszolva részint táncoltak, részint pedig énekeltek, részint pedig az említett különféle hangszereken játszottak. Csakugyan úgy látszott, mintha ezen a réten maga a megtestesült vidámság csapongana és a megelégedés lejtene. Mások meg számosan abban fáradoztak, hogy állványokat emeljenek, ahonnét majd holnap kényelmesen lehet nézni azokat az előadásokat és táncokat, melyeknek az a céljuk, hogy fényessé tegyék a gazdag Camacho lakodalmát és Basilio temetését.

Don Quijotet sehogyan sem lehetett rávenni, hogy a faluba szálljon, bár mind a parasztember, mind a baccalaureus a legszívesebben hívták. Ő azzal mentegetődzött, — ami nézete szerint nagyon elegendő mentség is volt, — hogy a kóbor lovagok inkább erdőn, mezőn szoktak hálni, semmint lakott helyeken, még ha aranyos tetővel kínálnák is meg őket. S ezzel aztán kissé oldalvást vonult az úttól, nagyon ellenére Sanchonak, akinek az a jó szállás jutott eszébe, melyet Don Diego házában vagy kastélyában kaptak.

XX. FEJEZET.

Folytatása a gazdag Camacho lakodalmának, a szegény Basilio esetével egyben.

Alighogy a halvány hajnal a tündöklő Phoebusnak megengedte, hogy lángsugari hevével az ő arany fürtjein lepergő gyöngyöket fölszárítsa: ime Don Quijote lerázván tagjairól a tétlenséget, talpraállott, s fegyverhordozóját, Sancho Panzát szólította, aki még ekkor is javában hortyogott. Ennek láttára Don Quijote az alvót föl nem ébresztve, így szólt:

— Oh te, a föld színén élő oly számosaknál sokszorta boldogabb! Nem irigykedve s nem irigyelve alszol nyugodt lélekkel, téged varázsló nem üldöz, varázs téged nem busít! Aludjál, s újra, de még százszor is mondom aludjál; téged a te hölgyedért szenvedett félteékenység nem tart ébren szakadatlan virrasztásban, téged nem ébreszt föl az a gondolat, hogyan fizeted le, amivel tartozol, sem, hogy mi módon szerzed be holnapra a mindennapi kenyeret magad és kisdéd, szűkecske családotod számára. Téged a dicsőség vágya nem nyugtalanít, a világ hiú fénye nem bánt tégedet, mert a te vágyaid határa nem terjed túl azon, hogy szamaradnak jól gondját viselhessed: mert a magad személyének gondját az én vállaimra vetetted: olyan gond és olyan teher, melyet a természet maga és a szokás gördített az urak vállára. A szolga alszik, míg gazdája virraszt s azon töri a fejét, hogyan lássa el őt, hogyan javítsa sorsát s hogyan jutalmazza. Az a szorongó aggodalom, az érczé vált egeknek láttára, melyek a földet a szűkeséges harmattal nem akarják üdíteni, az a szolgát nem busítja, hanem igen is az urat, akinek szűkségben is, inségben is el kell tartania azt, ki őt a bőségben és jó világban szolgálta.

Sancho azonban minderre csak a fülét se billentette, mert tovább aludt s egyhamar föl sem ébred, ha Don Quijote a dárda vasával magához nem térítette volna.

Végre nagy álmosan és lomhán felébredt, s utóbb szerteszét tekintvén így szólt:

— Afelől a levélszín felől olyan gőz, olyan illat csapta meg az orromat, ami ha nem csalódom, jobban hasonlít pecsenyeszaghoz, mint akármiyen tűnek-fának az illatához; az olyan lakodalom, ami ilyen szagon kezdődik, lelkem úgyse tisztességes, helyre egy lakodalom lehet.

— Hallgass, te gözü, — mondta Don Quijote, — jer inkább az esküvőre, lássuk, mi történik a boldogtalan Basilioval.

— Bánom is én, akármi történik vele, — viszonzta Sancho, — ha szegény nem volna, az övé lehetne Quiteria. De akinek alig van meg a betevő falatja, az ne rugdalózzék. Én igazán azt tartom, uram, hogy a szegény ember érje be a maga sorsával és ne horgásson a szeleken. Egy a nyakam, de azt is fel meném rá tenni, hogy Camacho ezüstpénzzel is betemethetné az egész Basiliót, s ha ez úgy van, akkor csakugyan egy csöpp esze sem volna Quiteriának, ha annak a sok szép ajándéknak, csecsebecsének, amit Camachótól, tudom, eddig is kapott, meg ezután is kap, fittyet hányna a Basilio dorongvetéseért és kardszurkálásaért. Az ilyen dorongdobálásért vagy akár a leghatalmasabb kardszurásért csak egy ital bort sem adnak a kocsmában. Az olyan ügyességeket, tehetségeket, amik a konyhára semmit sem hajtanak, elviheti az ördög; de ha már olyan ember bírja, akinek van mit aprítani a tejbe, már akkor mégis csak többet érnek a semminél. Jó alapra jó házat lehet építeni, a világon pedig a legjobb alap a telitömött pénzeszacskó.

— Az Isten irgalmára kérlek, Sancho, — vágott közbe Don Quijote, — vess véget valahára szószaporításodnak: mert igazán azt kell hinnem, ha a te szád egyszer megered s ha valamikép el nem hallgattatnak, neked se evésre, se alvásra nem jutna idő; mert fecsegsre pazarolnád.

— Ha nagyságodnak jobb emlékezőtehetsége volna, — viszonzta Sancho, — akkor bizonyosan nem felej-

tette volna el, miben alkudtunk meg odahaza, mielőtt e mostani utunkra keltünk. Azt is mondtuk a többi között, hogy én bátran beszélhetek, amint csak kedvem tartja, azzal a kikötéssel, hogy sem felebarátomat, sem nagyságod becses személyét ne sértsem; már pedig ez ellen, mind e mostani pillanatig, úgy gondolom, csakugyan nem vétettem.

— Olyan kikötésre én nem emlékszem, Sancho, — felelte Don Quijote, — de még ha úgy volna is, most azt akarom, hogy hallgass és jöjj, mert a tegnap este hallott hangszerek már ismét öröme kezdik a völgyet kelteni, s úgy hiszem az esküvőt nem a délutáni hőségben, hanem a reggel hűségében fogják megtartani.

Sancho engedelmeskedett ura parancsolatának, s mind Rocinantét, mind a szamarat fölnyergelvén, mind a ketten fölültek s csendes-léptetve indultak s haladtak a lombsátor alatt befelé.

A legelső, ami Sancho szeme előtt feltárult, egy roppant szilfa-nyársra tűzött egész ökör volt, melyet akkora tűzön sütöttek, hogy a farakáshoz kellett egy középszerű erdőeske. A máglya körül hat nagy fazék állt, amiket bizony nem a közönséges korongon gyártottak, úgy, hogy valóságos hordók voltak, s beléjük fért volna egy egész mészárszék husa; csakugyan egész ürük sülték-főttek bennök, amikből azonban egy morzsa sem látszott ki, mintha csak galambok volnának. A bőrükből már kifordított nyulaknak, a megkoppasztott baromfinak, amik fákra voltak aggatva, hogy azután a fazekakba temetkezzenek, nem volt se szeri, se száma; a különféle fajta vadmadár tengersokaságban függött a fákon, hogy a hűvösön friss maradjon. Sancho többet számolt meg hatvan borostömlőnél, amibe darabonkint több férhetett két akónál, s mind tele, — amint utóbb kitudt, — a legjobb fajta borral. Volt továbbá egész halom hófehér kenyér, akkora, mint valami nagy búzagarmada a szérűn; téglafarmára egymás tetejibe rakott sajtokból egész falat építettek; két nagy kazánban, mikben olaj volt, s nagyobbak lehettek, mint a festőkád, — finom tésztás ételeket sütöttek, amiket aztán két hatal-

mas lapáttal kimeregettek, s egy közelálló másik üstbe mártogattak, amely csurgató mézet tartalmazott. Szakács meg szakácsasszony legalább is ötven sürgőtforgott a munka körül, mind tiszták, mind serények, mind csupa elevenség. Az ökör tág gyomrában tizenkét gyöngye kis malac sült, hogy benne süljenek meg s azonfölül azt is izesebbé s porhanyóbbá tegyék. Látszott, hogy a sok különféle fűszert nem fontszámra, hanem mázsaszámra vették, s mind nagy nyitott ládában állt szem előtt. Szóval, a lakodalom paraszti volt ugyan, de olyan bőséges, hogy elég lett volna egy egész hadseregnek.

Sancho látta mindezt, Sancho nézte mindezt, és Sancho egészen odalett mindennek láttára. Most a fazekak tették rabbá s vonzották szíve vágyát magokhoz, melyekből úgy szeretett volna egy jó tálra valót elkaparintani; majd meg a tömlők felé vetett sóvár pillantásokat, végre a serpenyőkre sandított, ha ugyan e hasas üstöket serpenyőknek lehet nevezni. Nem is tudott a kísértésnek soká ellentállani, hanem fogta magát, oda-sompolygott az egyik sürgő-forgó szakácshoz és alázatos, éhes szavakkal megkérte, engedje meg, hadd mártson bele csak egy falat kis kenyeret valamelyik fazékba.

— Hála a gazdag Camachonak, — mondta erre a szakács, — a mai nap nem olyan nap, amelyre az éhség akármit is ráfoghatna. Szálljon le kend, atyafi, fogjon fülön valami kanalat, merítsen ki egy-két tyúkot s aztán adja Isten egészségére.

— De nem látok ám sehol kanalat, — mondta Sancho.

— Megálljon no, — felelt a szakács, — eb a lelke, de szemérmes kend, hogy nem tudja magát feltalálni. S e szavakra fülön fogott egy merítő kannát, belenyomta a nagy fazékba s kimerített belőle három tyúkot meg két libát s azt mondta Sanchonak:

— Fogja atyafi, s érje be addig előljáróba ezzel a kis habbal, amíg majd az ebéd ideje elérkezik.

— De nincs mibe tennem, — mondta Sancho.

— Vigye hát edényestül, mindenestül, — viszonoztá a szakács, — nem érzi ezt meg Camachonak se öröme, se gazdagsága.

Amig Sanchoval ez történt, azalatt Don Quijote azt látta, hogy a levélszín egyik oldalán mintegy tizenkét parasztleány rugtatott be ugyanannyi gyönyörű paripán, amik gazdagon és fényesen voltak fölszerszámozva, szügyelőik pedig teliaggatva csörgőkkel.

A leányok mindnyájan díszes, ünneplő ruhába voltak öltözve s rendes sort tartva nemcsak egyszer, hanem többször is körülnyargalták a rétet, mindegyre azt az örömkialtást hangoztatva:

— Éljen Camacho! Éljen Quiteria! a vőleány, aki oly gazdag, mint amily szép, menyasszonya, kinél nincs is szebb leány a világon.

Minek hallatára Don Quijote így szólt magában:

— Látszik, hogy nem látták az én Dulcineámat, mert ha látták volna, bizonyosan jobban mérsékelnék magokat Quiteriájok dicséretében.

Ezután kevéssel, a levélszín külön-külön oldalain más meg másféle táncosok tüntek elé, az egyik csoport fegyveresen, valami huszonnégy jóképű, csinos parasztleány, mind a legfinomabb fehér patyolatba öltözve, fejükön tarka, finom selyemkendő. Vezetőjükhez, aki fürgé suhanc volt, a lovasok egyike azt a kérdést intézte, nem kapott-e a táncosok valamelyike még sebet?

— Még eddig, hála Isten, nem sebesült meg egyikünk sem, s mind épek vagyunk.

S társaival együtt rögtön olyan bonyolódott táncba kezdett, ami csupa fordulatokból állt, s olyan ügyesen lejtették, hogy bárha Don Quijote akárhányszor látott már ilyest, egy sem tetszett neki annyira, mint ez az itteni. De tetszését nem kevésbé megnyerte egy másik tánc is: ugyanis egy csoport gyönyörű fiatal lányka lépett be, akik olyan ifjak voltak, hogy nyilván egy sem lehetett közülök tizennégy éven alul vagy tizennyolcon felül; mindnyájok ruhája zöld pamilla-szövet volt, hajok részint befonva, részint szabadon lengő, de valamennyi olyan aransárga, hogy a nap sugarával ver-

senyzett; fejükön mind rózsza-, jázmin- és amaranth-koszorút viseltek. Vezetőjük egy, tisztos külsejű öreg ember s egy agg anyóka voltak, akik azonban sokkal fürgébben mozogtak, semmint koruktól várni lehetett. Zamorai dudaszóra táncoltak, arcuk és szemök maga a megtestesült szemérmesség, míg lábaikban megannyi könnyedség, hogy őket a világ legjobb táncosainak lehetett tartani.

Utánok megint más táncsoport következett, amely már művészi volt s amit „beszédes“ táncnak szokás nevezni.*) Nyolc nimfából állt, akik két külön csapatra oszlottak: az egyiket Cupido Isten vezette, a másikat az Érdek; amaz szárnyakat, ívet, puzdrát, nyilakat viselt ékesség gyanánt, emez drága és különféle arany meg ezüst színekbe volt öltözve. Az Amort követő nimfák vállára fehér pergamentlap volt alkalmazva, melyre nagy betűvel írták rá mindegyiknek a nevét: az első a *Költészet* volt; a második az *Okosság*; a harmadik az *Előkelő származás*; a negyedik a *Bátorság*. Hasonló módon voltak megjegyezve azok is, akik az Érdeket követték. Az első címe az volt: *Bőkezűség*; a másodiké: *Ajándék*; a harmadiké; a negyediké *Nyugalmas birtok*. Előttük egy favárat vittek, amit négy vadember húzott; ezek repkénybe és zöldre festett kenderbe voltak öltözve, s olyan igazi vadaknak látszóttak, hogy Sancho majd megugrott előttük ijedtiben. A vár elején, valamint a négy sarkán mindenütt ez a név volt olvasható: „*Az erényesség kastélya*.” Ezt a csoportot négy ügyes tamburás és fuvolás kísérte. A táncot Cupido kezdte meg, aki egy-két forduló után feltekintett, s rászögezte nyilát a lánykára, aki eközben a várfalon megjelent, s így szólt hozzá:

Én vagyok az a nagy isten.
Akinél föbb földön, égen
S tenger árján senki nincsen.
S lent sem a pokolfenéken.
Hol a rossz nyög a bilincsen.

*) Danzas habladas; dalokkal vegyes táncos némajátékok.

Félelmet nem ismerek,
Tenni mindent megmerek.
Semmi sincs nekem lehetlen.
Senki nincsen engedetlen.
Szólok, intek, rendelek.

Szavai végeztével egy nyilat pattantott el a vár felé
s azután visszavonult helyére. Ekkor az Érdek lépett
elé, s két fordulót tett; a tamburínok elhallgattak, ő
pedig így szólt:

Én hatalmasabb vagyok
Amornál, bár ő vezet;
Ősi fényem úgy ragyog,
Hogy betölt földet s eget.
Mind nádom kicsiny s nagyok.

Nékem Érdek a nevem:
Ritka munkál nélkülem;
És ha tenné, nagy csoda!
S most magam vetem oda
Néked önként mindenem.

Visszavonult az Érdek is, mire megint a Költészet
lépett elé; ő is megtette a maga fordulóit, mint az előb-
biek, s azután a várbeli leánykára föltekintve így szólt:

Behízelgő lány szavával
Jő a Költészet feléd;
Elragadni vágy dalával.
Zengve szép, jó, bölcs ígét
Nyájas-édes ajakával.

Hogyha lantom kedveled,
Hír s dicsőség jár veled.
Mert egész az irigységig
Én magasztalom fel édig
Unnepeltté vált neved.

Elvonult a Költészet, s most megint az Érdek részé-
ről lépett elé a Bőkezűség s a maga fordulatai után így
szólt:

Bőkezű az, aki ad,
Bár nem úgy, mint a pazar,
S úgy se vonja ki magát,
Mint az a fősvény, fukar,
Ki nem osztja meg javát.

Amde téged dússá tenni,
Kész vagyok pazarrá lenni,
Ami tisztes bűn, ha bűn;
Aki tud szeretni hűn,
Az szokott túlságba menni.

Igy lépett elő s vonult megint vissza a két külön csoport minden alakja, megtette mindegyik a maga fordulóját, elmondta verseit, melyek közül egyik komoly, másik tréfás volt. Don Quijote azonban (akinek kitűnő emlékező tehetsége volt) csak az elmondottakat tartotta elméjében. Azután mind összekeveredtek s igen finomul és könnyedén fontak magukból füzért, meg bontották fel újra, s valahányszor Amor a vár alatt elhaladt, mindig egy-egy nyilat röpített föl, míg az Érdek meg aranyos takarékperselyekkel ostromolta. Végre jó hosszas tánc után, az Érdek egy pénzeszacskót vont elé, mely nagy vadmacska bőréből volt készítve s úgy látszott, tele van pénzzel; ezt rádobta a várra, mire a falak tüstént össze-roskadtak s a magára maradt leányt egészen védetlen hagyták. Ekkor az Érdek az ő csoportjabeli alakokkal odalépett, s nagy aranyláncot vetván a leány nyakára, azt akarták jelenteni vele, hogy megfogták, rabbá teszik s magukkal viszik. Minek láttára Amor és a hozzátartozók rajtok rontottak s ki akarták ragadni karjaik közül, ami mind tamburaszó, tánc és lejtés közben történt. A békét a négy vadember állította helyre közöttük, kik nagy gyorsasággal újra felemelték s megerősítették a vár négy falát, a kisasszony ebbe megint elzárkózott. Ezzel aztán végeszakadt a táncnak is, melyet a nézők folytonosan a legnagyobb gyönyörködéssel kísértek.

Don Quijote az egyik nimfától megkérdezte, ki volt e táncdarab szerzője és rendezője. Azt kapta válaszul, hogy az odavaló alafás, aki nagyon tud az ilyesek készítéséhez.

— Fogadni mernék, — mondta Don Quijote, — hogy ez a bizonyos alafás vagy baccalaureus inkább a Camacho pártján áll, mint a Basilioén, de meg arra is, hogy többet törődik a satírákkal, mint a vecsernyével.

Egyébiránt a táncba igen ügyesen bele tudta szőni Basilio ügyességét s Camacho gazdagságát.

Amint Sancho ezt hallotta, közbeszólott:

— Akinek a szekere farkán ülök, annak nótáját dudolom; én Camachoval tartok.

— Látszik, Sancho, — jegyezte meg Don Quijote, — hogy sehonnai ember vagy, s te is azt vallod: aki birja, marja.

— Nem tudom én, ki s mi vagyok, — viszonozta Sancho, — de azt igenis jól tudom, hogy a Basilio fazekaiából sohase penderítettek volna olyan takaros egy habot a markomba, mint amilyet a Camachoéból penderítettek; s ezzel odamutatta a lúddal-tyúkkal teli bögrét; s menten hozzá is fogott a jóízű falatozáshoz, közbe-közbe így beszélve: Vigye a patvar a Basilio minden ügyességét! Amennyid van, annyit érsz, s amennyit érsz, annyid van. Öreg anyám is azt tarotta, csak két család van a világon: a „Van neki“ meg a „Nincs neki;“ ő pedig a „Van neki“ család pártján állott. Manapság is jó uram, nagyobb becsülete van a hozománynak, mint a tudománynak, szebbet mutat az arannyal megterhelt számár, mint a fölnyergelt paripa. Azért tehát még egyszer is azt mondom, én Camachoval tartok, akinek a fazekait, ha csak lehabozzák is, lúdhús, tyúkhús, vad nyul, tengeri nyul van bőséggel még a habjában is, míg a Basilioéban meg, akár ha a fenekén kotornak is, legfőlebb csak littyet-lottyot találunk.

— Elvégezted már amit mondani akartál, Sancho? — kérdezte Don Quijote.

— Elvégeztem, — felelt Sancho, — mert látom, hogy nagyságod megint rossz néven veszi; ami ha nem történik, eltartanám szóval harmad' napig.

— Adná Isten, Sancho, hogy még holtom előtt némának lássalak.

— Amilyen életet mink folytatunk, uram, — mondta Sancho, — amellyel ugyan könnyen megeshetik, hogy még nagyságod holta előtt is felkopik az állam, de még az is meglehet, hogy úgy elnémulok, hogy a világ végéig vagy legalább ítéletnapig se szólok egy kukkot se.

— Még ha így fordulna is, oh Sancho, hallgatásod még akkor se tenne ki annyit, amennyit az kitesz, amit már eddig összedaráltál, darálsz és darálni fogsz, amíg életedbe tart. S minthogy a természet rendes folyása szerint, az én halálom órája alkalmasint előbb üt majd, mint a tied: azt tartom, sohase látlak én téged némának, még akkor se, ha eszel, iszol, de még ha alszol se; többet ennél nem mondhatok.

— Igaz lelkemre mondom, uram, — viszonoztá Sancho, — abban a csontvázban, a halált értem, nincs miért bízni, az a bárányt fölfalja, de a kost sem sokallja; s a mi papunktól hallottam, hogy éppen úgy letapodta a királyok magas tornyait, mint a szegény alacsony kunyhóját. Ő kegyelme nagyon hatalmas legény, s nem finnyás, nem válogatós; mindent felfal, minden izlik neki, s mindenféle fajta néppel, korral, kiváltsággal tömi tele a tarisznyáját. nem olyan arató, aki pihenőt tartana, hanem egyre-másra vágja kaszája, ha zöld, ha nem zöld a gaza, s úgy látszik, hogy meg se rágia, csak nyeli-falja, ami keze ügyébe kerül, mert olyan éhes, mint a farkas és sohase tud jóllakni. Hasa sincsen, mégis olyan, mintha vízbetegségben volna, mindig szomjas s úgy felhörpinti minden élők életét, akárcsak egy kancsó friss vizet.

— Ne többet, Sancho, — szakította félbe Don Quijote, — állj meg erősen, mielőtt elbuknál, mert igazán mondom, a te paraszti módodon olyan sok talált mondottál a halálról, hogy akármi prédikátornak se válnék szegényére. Be kell vallanom, Sancho, ha neked annyi eszed volna, mint amilyen természetes jó fel fogásod van, bátran felléphetnél a szószékre, bejárhatnád a világot és prédikálhatnál sok épületeset.

— Az prédikál jól, akinek tisztességes az élete, az én bölcsességem mindössze is ennyiből áll.

— Nincs is egyéb szükséged, — mondta Don Quijote, — de én csakugyan sehogyse tudom elgondolni, s elképzelni, honnan van tebenned ez a nagy tudomány, holott amint mondják: az Isten félelme minden tudás-

nak kezdete; már pedig te a gyíktól is jobban félsz, mint az Istentől.

— Nagyságodnak csak a maga lovagságára legyen gondja, — viszonzotta Sancho, — s ne törődjék más embernek se félelmével, se bátorságával, mert vagyok én olyan igaz istenfélő, mint akárki fia. Most pedig engedje meg nagyságod, hogy ezt a kis habot békén elszűrcsölgethessem, a többi ügyis mind csak üres beszéd, amiről számat kell adnunk a másvilágon.

S e szavakkal újra nekironított a bögrének, s olyan jóízűen eszegetett belőle, hogy még Don Quijote étvágyát is felgerjesztette, aki kétségkívül falatozó társává szegődött volna, ha az a körülmény nem gátolja, aminek kénytelenek vagyunk egy újabb fejezetet szentelni.

XXI. FEJEZET.

Camacho menyegzőjének folytatása s egyéb pompás események.

Don Quijote és Sancho Panza között javában folyt még az előbbi szakaszban megírt párbeszéd, mikor egyszer csak nagy ujjongás, kiáltás csapott fülükbe. Ez a lovasok ajkairól származott, akik sebes-vágtatva s nagy ujjongással nyargaltak a mátkapár elé. Ez száz meg száz hangszertől s különféle csoportoktól környezve éppen most érkezett meg, a helybeli lelkész, mind a két jegyes szülei s a környékbeli faluk csupa ünneplő ruhába öltözött legelőkelőbb lakosai társaságában.

Amint Sancho a menyasszonyt megpillantotta, így szólott:

— Aki lelke van, ez ugyancsak nincs ám parasztosan öltözve, hanem olyan, mint valami udvari dáma. Isten az atyám, úgy látom, hogy a közönséges nyaklánc helyét igazi kaláris pótolja, a cuencai zöld palmilla helyett meg valóságos selyembársonyból van a rokokója. De meg azt se mondja senki, hogy a ruha cifrája fehér patyolat, meg mernék rá esküdni, atlasszal van beszegve. De az ujján mégis csak agát gyűrűket hord; nem a biz a:

akármilyen legyenek, hogy aranygyűrűk, igazi hárompróbás aranygyűrűk, s olyan fehér gyönggyel vannak kirakva, mint az aludttej, odaadhatnád egyért-egyért egy szemedet. Adta szajhája, milyen szép a haja; no ha ez nem hamis haj, soha életembe se láttam ennél hosszabb, ennél szőkébb haját. Hát a természetben, tartásában van-e csak egy morzsa kivető? Olyan az, mint a pálma, mely a datolyafürtök terhe alatt hajladozik, mert igazán olyan az a sok ékszer, amit haján, nyakán visel. Lelkem úgyse, olyan helyre egy leány, hogy késpénz gyanánt elfogadnák akármelyik flandriai pénzváltóháznál.

Don Quijote jót nevetett Sancho Panza pórias magasztalásán; azonban magának is úgy tetszett, hogy az ő Dulcinea del Tobosóján kívül sohase látott ennél szebb nőszemélyt.

A szép Quiteria kissé halovány volt, ami bizonyosan onnan származott, hogy a múlt éjjel rossz éjszakája volt, mint a menyasszonyoknak rendszeren, akik másnapra menyegzőjőkre készülnek. Egy emelvény felé tartottak, mely a rét egy oldalán volt felállítva, szőnyegekkel s falombokkal ékesítve; ott kellett az esküvőnek megtörténnie s onnan nézték volna aztán a táncokat és az előadásokat. De abban a pillanatban, mikor odaértek, hátok mögött nagy fenszóval hangzott:

— Várjatok kissé, ti épp oly meggondolatlanok, mint amily nyakra-főre sietők!

E szavakra mindnyájan visszafordultak, s látták, hogy akitől a kiáltás származott, az egy feketébe öltözött férfiú, kinek ruhája lángformára kivágott vörös csikokkal van tarkítva. Fején (amint azonnal ki lehetett venni) gyász cyprus-koszorú, kezében pedig nagy görcsös bot volt. Mihelyt közelebb jött, mindenki ráismert benne a derék Basilióra, s mind különös érdeklődéssel várták, mit fog szólni, mondani, s féltek, hogy az, hogy éppen jött ide, valami bajt fog okozni. Lihegve kimerülten érkezett, s a mátkapár elé jutva, acél-hegyes botját a földre szúrta s színeváltozottnan és szeméit Quiteriára meresztve, remegő és tompa hangon így szólt:

— Jól tudod, hálátlan Quiteria, hogy azon szent hit

alapján, melyet mind a ketten vallunk, neked addig nem szabad férjhez menned, ameddig én életben vagyok; tudod egyszersmind azt is, hogy én annak reményében, hogy az idő és saját szorgalmam majd felgyarapítják az én vagyonomat is, sohase szüntem meg irántad azt a tiszteletet tanúsítani, melyet becsületed követelt. Azonban te, megfélelkezve mindarról, amivel tisztességes óhajtasomnak tartoztál, másnak akarod adni azt, ami az enyim, annak aki gazdagságával nemcsak minden egyéb élvezetet, hanem azt a legfőbb szerencsét is megszerezheti. Hogy tehát ő ezt valóban elérhesse, (nem azért, mintha talán azt hinném, hogy megérdemli, hanem mert az ég neki akarja adni), én tulajdon kezemmel háritom el a lehetetlenséget s azt az akadályt, mely őt gátolhatná.

Örökre kitérek útjából. Éljen, éljen a gazdag Camacho a hálátlan Quiteriával sok számos, boldog évekig, s haljon, haljon meg a szegény Basilio, akinek szegénysége boldogságának szárnyait szegte s őt sirjába fektette.

S e szavaknál megragadta földbe szúrt botját, melynek fele azontúl is a földben maradt, s látszott, hogy nem egyéb, mint csupán hüvelye a benne rejlő hatalmas törnek. Ekkor a fegyvernek azt a részét, amelyet markolatnak lehetett nevezni, nekifeszítvén a földnek, könnyelmű vakmerőséggel s szilárd elhatározottsággal hegyébe dőlt. A tör hegye abban a pillanatban azon véresen jött ki a hátán, a pengének majd feléig, a boldogtalan férfiú pedig vérében ázva terült el a földön, tulajdon fegyverével áthalutva. Barátai, akiket siralmas, szerencsétlen állapota a legnagyobb szánalomra gerjesztett, menten segítségére siettek; Don Quijote is leugrott Rocinanteről, segítségére sietett, fölemelte s úgy találta, hogy még nem ment ki belőle a lélek. A tört ki akarta húzni a testéből, azonban a jelenlévő pap azt javasolta, ne húzzák ki addig, amíg meg nem gyónt, mert mihelyest kiveszik, abban a pillanatban vége lesz az embernek.

Mikor Basilio valami kevésbé magához jött, bágyadt, nyögő hangon így szólt:

— Ha most, ez utolsó kínos pillanatban kész lennél nőmül kezedet nékem adni, kegyetlen Quitera,

akkor még azt hiszem, vakmerőségem számot tarthatna a bocsánatra, mert általa elértem, azt a boldogságot, hogy a tieddé lehettem.

A lelkész ennek hallatára, arra figyelmeztette, gondoljon inkább a lelke üdvösségére, mint testi kívánságaira, s kérje Istent töredelmes szívvel bűneinek, s kétségbeesett elhatározásának bocsánataért. Mire Basilio viszont azzal válaszolt, hogy semmi szín alatt sem akar mindaddig meggyónni, amíg Quiteria kezét nem ad neki, hogy az ő nejévé lesz; ez a boldogság erőt fog neki kölcsönözni és hajlandóvá is teszi majd a gyónásra.

Don Quijote a sebesült kérelmét hallván, fennszóval azt jegyezte meg, hogy amit Basilio kér, az jogosult és méltánylását érdemlő kérelem, s azonfölül nagyon könnyen teljesíthető is, mert Camacho úr becsületét egy szikrát se sértheti, hogyha Quiteria kisasszony a derék Basilio özvegyekép megy hozzá, amennyiben olybá veheti, mintha egyenesen atyja oldala mellől lett volna nejévé. Itt mindössze is csak egy igen-ről van szó, aminek nincs semmi egyéb következménye a pusztá kimondásnál, minthogy annak a házasságnak nászálgya egyenesen maga a sír lesz.

Camacho hallotta mindezt, s zavarában, meglepetésében azt se tudta mit tegyen; Basilio barátai azonban addig kérték, könyörögtek, egyezték bele, hogy Quiteria menjen nőül a haldoklóhoz, nehogy lelke az elcsüggedés miatt kárhozatra jusson, hogy Camacho utoljára is kénytelen volt úgy nyilatkozni, ha Quiteria beleegyezik, neki nincs semmi kifogása, hiszen ez mindössze is csak egy-két pillanattal hátráltatja az ő vágyainak teljesülését.

Erre aztán mindnyájan Quiteriának estek, az egyik könyörgéssel, a másik rimánkodással, a harmadik meggyőző szavakkal, s mind arra akarták rávenni, hogy nyújtsa kezét a szegény Basilionak. A leány azonban keményebben mint a márvány, mozdulatlanabban, mint a szobor, sem nem tudott, sem nem akart egyetlen egy szót is szólani, s bizonyára nem is szól, ha a lelkész azt nem mondja neki, határozza el magát gyorsan arra, amit

tenni szándékozik, mert Basilio már egészen az utoljára járja s nincs többé idő a hosszú tétovázásra.

Ekkor a szép Quiteria minden szó nélkül, szemmel látható zavarban, szomorúan és bánatosan odalépett Basiliohoz, akinek szeme már majdnem megmerevedett, lélekzete lassú, szakgatott volt, s aki fogai között Quiteria nevét susogá, s úgy látszott, hogy úgy fog meghalni, mint pogány, nem pedig, mint keresztény. Quiteria végre odaért, letérdelt melléje, s nem szóval, hanem csak jelekkel kérte, nyújtsa kezét feléje.

Basilio felvetette még szemeit s figyelmesen nézve rá, így szólt:

— Oh Quiteria, miért hogy akkor lettél irántam irgalmas, amikor irgalmasságod gyilokká lesz, mely életemtől megfoszt, mert nincs többé erőm, hogy azt a dicsőséget viselhessem, hogy te a magadéva választottál, vagy azt a fájdalmat feltartóztathassam, mely a halál borzalmas árnyékát borítja nemsokára szememre. Csak arra kérek, oh én gyászcsillagom, hogy a midőn kezeimet kéred s a tiédet nekem nyujtod, ne tedd azt csupa kegyelemből vagy azért, hogy újra kijátsszál, hanem valld be nyíltan s mondd meg őszintén, hogy minden kényszerítés nélkül úgy adod, szabad akaratodból, mint törvényes hitvesednek. Mert csakugyan iszonyu volna, ha engem egy ilyen pillanatban megcsálnál, s álnok hitetessel bánnál azzal, aki olyan igazán érzett irántad.

E szavak után elájult, úgy, hogy a jelenlévők azt hitték, most megy ki belőle mindjárt a lélek.

Quiteria szemérmesen s pirulva fogta meg Basilio jobbát s így szólt hozzá:

— Semmiféle erőszaknak nincs annyi hatalma, hogy az én akaratomat kényszeríthesse; így tehát a legszabadabban nyujtom kezeimet néked, mint törvényes feleséged, s fogadom el a tiédet, ha ugyan te is szabad akaratral nyujtod énnekem, s ha nem homályosítja el értelmemet az a szerencsétlenség, melybe elhamarkodott cselekedeted döntött.

— Igen, úgy nyujtom, — viszonzta Basilio — nem zavarodott, nem elhomályosult elmével, hanem értel-

memi legteljesebb épségével, amint csak Isten adta, s így mondom és vallom magamat férjednek.

— Én pedig a te nődnék, — felelte Quiteria, — akár számos évig élj is, akár most mindjárt karjaim közül vigyenek is sírodba.

— Olyan nagy sebesült létére, — jegyezte meg Sancho Panza e pillanatban, — ez a fiatal ember ugyan csak sokat beszél; jobb tenné, ha felhagyna már szerelmeskedésével s inkább lelkével törődne, amely, úgy látom, nem a fogától, hanem inkább a nyelvétől nem tud megszabadulni.

Amint Basilio és Quiteria egymással kezét fogtak, a lelkész megindulva és meghatottan megáldotta őket s kérte az eget, adjon örök üdvösséget az új házastárs lelkének. Ez pedig, amint az áldás szavai elhangzottak, nagy gyorsan talpraszökött és páratlan hetykeséggel rántotta ki a kardot, melynek hüvelyé még csak imént saját teste volt. A körülállók alig tudtak hova lenni csodálkozásukban, s néhányan, inkább együgyűségből, mint meglepetésből, így kiáltottak fel:

— Oh csoda, csodák csodája!

Basilio azonban így felelt:

— Nem csodák csodája, hanem furfangosság furfangossága!

A lelkész ijedten, rémülve szaladt oda s két kezével tapogatta meg a sebhelyet, s még csak most látta, hogy a tör hegye nem Basilio testén s bordái között furódott keresztül, hanem egy vérrel töltött bádogcsövön, amely igen ügyesen volt a test e részére alkalmazva; a vér, amint utóbb kitudódott, úgy volt elkészítve, hogy ki nem hülhetett. Ennek folytán a lelkész, Camacho meg a jelenlevők nagy része olybá vették, hogy kijátszották és elbolondították. Az új menyecske azonban semmi jelét se adta annak, mintha a tréfát zokon vette volna, ellenkezőleg, amint hallotta, hogy a házasság csalás útján kötöttet, ennél fogva érvénytelen, odanyilatkozott, hogy ő ujfent megerősíti, amiből mindnyájan azt következtették, hogy az egész cselvetés az ő tudtával s előleges beleegyezésével történt, ami Ca-

machot és a pártjához tartozókat annyira felharagította, hogy abban a nyomban bosszút akartak állani. Sokan kardot rántva megrohanták Basiliót, aki mellett viszont egy pillanat alatt csaknem ugyanannyian szintén kardot rántottak. Don Quijote állott élükre lóháton, s dárdáját szögezve s magát pajzsával jól elfödve keresztül rontott mindnyájukon.

Sancho, akinek az ilyes viaskodások sohasem voltak se inyére, se kedvére, odamenekült ama fazekak tájára, honnan azt a kellemes habocskát kapta, mert úgy vélekedett, hogy ezt a helyet mind a két fél szentnek nézi majd, amit bizonyosan tiszteletben fognak tartani.

Don Quijote harsány hangon kiáltotta:

— Vissza, urak, vissza, mert csakugyan balgaság, ha valaki olyan sérelmekért akar bosszút állani, melyeket a szerelem követett el rajta. Gondolják meg, hogy a szerelem és háború mindenben megegyeznek s így, valamint a háborúban megszokott és megengedett dolog, hogy az ellenség legyőzésére cselt és tört vessünk, a szerelmi versengések- és vetélkedésekben is meg lehet engedni, hogy a cél elérésére furfangossághoz és cselekedésekhez folyamodjunk, azzal az egy kikötéssel, hogy a szeretett tárgynak kisebbségére vagy gyalázatára ne váljanak. Quiteria Basilioé, Basilio Quiteriáé volt a mennyi kegyelmes és igazságos rendelése szerint. Camacho gazdag, s boldogságot ott és akkor vásárolhat, ahol és amikor akarja. Basilionak egyebe sincs, mint ez az egy bárányocskája, s ezt tőle senki el ne vegye, akár mily gazdag legyen is, mert amit Isten összeszerzett, soha ember el ne válassza. Aki pedig mégis meg akarná tenni annak előbb e dárda hegyével gyűl meg a baia.

S azzal hatalmasan és olyan ügyesen kezdte dörögni, hogy mind megfélemlettek tőle, akik nem ismerték. Camacho különben is annyira szívére vette Quiteria hidegségét, hogy a leány emlékét egy pillanat alatt kitörölte lelkéből, s így a józan, okos gondolkozású lelkész rábeszélése nem veszett kárba, sőt ellenkezőleg, csakhamar rávette Camachot s mindazokat, akik hozzá tartoztak, hogy békén és nyugodtan maradtak. Ennek

jeléül kardjokat visszatették hüvelyökbe, s inkább Quiteria könnyelműségét rosszalták, semmint Basilio furfangosságát. Camacho is átgondolta, hogyha Quiteria leánykorában is szerette Basiliot, asszonykorában se hagyna föl vele, s így csak hálát adhatott az égnek, hogy kezéről elütötték s nem hagyták nála.

Amint Camacho s az ő hozzá tartozók megbékültek s lecsillapodtak, lecsendesültek mindazok is, akik Basilionak fogták pártját. S a gazdag Camacho annak jeléül, hogy a tréfát nem veszi rossz néven és semmi bosszút nem rejteget, azt akarta, hogy az ünnepet tartsák meg azonmód, mintha csakugyan ő ülné meg lakodalmát. Azonban sem Basilonak, sem feleségének, sem az ő pártfelének nem volt többé maradásuk, amiért is fölkerekedtek s átvonultak Basilio falujába: mert hiszen a derék becsületes szegénynek is van, aki kövesse, becsülje és pártját fogja, amint a gazdagnak is, aki néki hízelegjen s hozzá csatlakozzék. A távozók magokkal vitték Don Quijotet is, akit olyan fogas embernek tartottak, aki ugyancsak nem ijed meg a maga árnyékától. Egyedül az egy Sancho lelke borult el, amint látta, hogy lehetetlen már bevárni a Camacho ebédjét s mulatságát — pedig az késő estig tartott, — s így fejét bűnnek adva s nekikeseredve követte gazdáját, aki Basilio násznépéhez csatlakozott. Így hagyta el az egyiptomi húsos fazekat, bárha emlékezőket magával vitte szívében, s ezeknek már-már fölemésztett és elpárolgott az a habja, amit a bögrében hordozott, vissza-vissza idézte lelke elé az ekképen elvesztett jónak bőségét és dicsőségét. Így tehát búbanatosan s gondolatokba mélyedve, bárha most nem éhesen, szamaráról le nem szállva, követte Rocinante nyomdokát.

XXII FEJEZET.

Mely a la Mancha kellős közepén fekvő Montesinos barlangban történt nagyszerű kalandot mondja el, amelynek a bajnok Don Quijote de la Mancha oly szerencsésen vetett véget.

Az új házaspár sok és nagy kitüntetésben részesítette Don Quijotet hűségéért, mellyel az ő ügyöknek védelmére kelt; bátorságát egy színvonalra helyezték okosságával s a fegyverforgatásban valóságos Cidnek, az ékesszólásban pedig Ciceronak tartották.

A jó Sancho három napig evett-ivott az új házasság rovására, akiről bebizonyosodott, hogy a szép Quiteria még sem tudott előre semmit Basilio tettetés megsebesülésének cselfogásáról, ezt egy maga Basilio koholta s várta tőle azt az eredményt, amelyet csakugyan el is ért. Azt azonban bevallotta, hogy egy-két barátjával mégis közölte a tervet s megkérte őket, hogy kellete-korán ott legyenek segítségére s tegyék sikeressé a tervezett csalást.

— Nem lehet és nem is szabad csalásnak mondani azt, — jegyezte meg Don Quijote, — ami erényes végcélra irányul, már pedig nemesebb cél annál, hogy két szerető szív egymásé legyen, nem is képzelhető; csak azt az egyet nem szabad felednünk, hogy a szerelem legnagyobb ellensége az éhség, meg a folytonos szükség. Mert a szerelem csupa öröm, gyönyör és megelégedés, különösen ha a szerető szív valóban bírja is szeretete tárgyát; ámde szükség és szegénység határozott és esküdt ellenségei. Mindezt pedig azért említettem, hogy Basilio úr hagyjon fel ezentul ismert foglalkozásaival, melyek dicsőséget szereznek ugyan számára, de pénzt éppen nem, és törekedjék arra, hogy szabad és tisztességes eszközökkel, amikben a józan gondolkodásuk és szorgalmasak sohasem szenvednek hiányt, vagyont szerezzen magának. A tiszteletben álló szegény (ha ugyan szegény tiszteletben állhat) nagy kincsnek tarthatja, ha

szép felesége van, de ha ezt elveszik tőle, elvették és megölték becsületét. A szegénynek szép és becsületét megőrző neje megérdemli, hogy a győzelem és diadal babérjával s pálmájával koszorúzzák meg. A szépség már egymaga is fölgerjeszti mindazok kívánságát, akik látják s ismerik, s mint valami ízes csalétekre, úgy csapnak le rá a királyi sasok és az orvmadarak. Ha azonban az ilyen szépség szegénységgel s inséggel van egybekötve, akkor még a hollók, vércsék s egyéb alacsonyabb rabló madarak is rajtaütnek, s azt a nőt, aki mindezen támadásoknak szilárdul ellenáll, méltán lehet férje koronájának nevezni.*) Lássa, kedves Basiliom, — tette hozzá Don Quijote, — nem tudom már melyik bölcsnek az volt a nézete, hogy az egész földön csak egyetlen egy jó asszony van; ezért azt a tanácsot adta, higgye és gondolja minden férfi, hogy ez az egyetlen jó asszony az övé, s akkor boldogság lesz az élete. Én nem vagyok házasember, s mindeztideig nem is gondoltam rá, hogy megházasodjam, mindazáltal mernék tanácsot adni akárkinek is, ha engem kérdenie meg afelől, hogyan keressen nőt magának, akit feleségül akar venni. Először is azt tanácsolnám, inkább a jó hírre-névre nézzen mintsem a vagyonra, mert a jó asszony nemcsak azáltal nyer jó hírt, mert igazán jó, hanem mert jónak látszik is. Sokkal többet ártanak a nőnek a nyilvánosan elkövetett könnyelműségek s meggondolatlanságok, mint a titokban véghezvitt gonoszságok. Ha jó asszonyt viszszes hazá, könnyű lesz megtartanod jónak, sőt még jobbá is tenned; de ha rosszat vettél el, nagy fáradságodba fog kerülni, hogy megjavítsd, mert igen bajos egyik szélsőségből a másikba átmenni. Nem mondom, hogy lehetetlen, csak hogy én igen nehéznek tartom.

Sancho mindezt hallotta s meg nem állhatta, hogy így ne szóljon magában:

— Mikor én egyszer-másszor holmi velős, magvas mondásokkal állok elé, akkor gazdám azt szokta megjegyezni, hogy bátran kezembé vehetném a pulpitust s

*) Bölcs Salamon mondásai (31. fejezet).

világgá mehetnék épületes dolgokat prédikálni. Én meg azt mondom, hogy amikor ő fog hozzá és szórja a sok aranymondást és jó tanácsot, nemcsak egy pulpitust vehetne a kezébe, hanem minden újjára kettőt s bejáratna heted-hét országot, úgy, hogy jobban se kellene. Vigye az ördög a kóbor lovagságot olyan embernél, aki annyit tud! Eleinte azt hittem, hogy ő csak ahhoz ért, ami lovagságába vág; de van neki esze mindenhez, és savát-borsát meg tudja adni beszédének.

Sancho kissé mormogva gondolta mind ezt, úgy, hogy gazdája észrevette s meg is kérdezte:

— Mit mormogsz Sancho?

— Se nem mondok, se nem morgok semmit, — vizonozta Sancho, csak azon gondolkodtam magamban, mennyire bánom, hogy nagyságodat nem hallottam előbb, még mielőtt megházasodtam, mert ha hallom, ma talán azt mondhatnám, mindjárt könnyebben nyálja magát az ökör, mihelyt az igából kifogták.

— Hát olyan rossz a te Teresád, Sancho? — kérdezte Don Quijote.

— Nem éppen rossz, — felelte Sancho, — de nem is valami nagyon jó, legalább nem olyan jó, amilyennek én szeretném.

— Nem jól teszed, Sancho, ha feleségedről rosszat mondasz, még is csak anyja az a gyermekeidnek.

— Nem maradunk egymásnak adósai, — mondta Sancho, — szól-szapul ő is eleget engem, ha az orrát feldúzza; kivált ha féltékeny, akkor az ördög se bír vele.

Három napot töltöttek az új házaspár körében, ahol tejbe, vajba fűrésztötték őket, s úgy éltek mint a kis király.

Don Quijote megkérdezte azt a vívásban jártas licentiatust, szerezzen neki valami kalauzt, aki a Montesinos barlangba bevezesse, mert igen nagy kedve volt abba menni, hogy szemtől-szembe meglássa, mind igaz-e az a sok csoda, amit környékszerzte beszélnek e barlangról. A licentiatust azt felelte, egy unokaöccsét adja majd mellé, aki igen kitűnő tanuló s szenvedélyes lovagregény-olvasó, az nagyon szívesen odavezeti a barlang

szájához, s megmutatja neki Ruidera tavait, melyeknek hírük van az egész la Manchában, de még magában egész Spanyolországban is. Egyszersmind megjegyezte, hogy azzal az ifjúval igen jól el fogja idejét tölteni, mert az olyan könyveket is tud írni, amiket bizvást ki lehetne nyomtatni s fejedelmi személyeknek ajánlani. Ez az unokatestvér aztán csakugyan el is jött egy vemhes számaron, melynek nyeregtakarója egy darab csíkos pokróc- vagy viaszos vászonból volt.

Sancho fölnyergelte Rocinantet, a szürkét is rendbe szedte, tarisznáját jól teli tömte, mely így méltó társa volt az unokatestvér szintén jól megrakott tarisznájának, s ekkép magokat Istennek ajánlva s mindenkitől búcsút véve útra keltek a nagy hírű Montesinos barlang felé.

Útközben Don Quijote azt a kérdést intézte a fiatal emberhez: minő pályát választott, mivel foglalkozik s minő tanulmányoknak él? Mire az ifjú azzal válaszolt, hogy ő a szépirodalmi pályát folytatja, s azzal foglalkozik, hogy könyveket ír és ad ki nyomtatva, amik a közönségnek mind nagy hasznára s nem kevesebb mulattatására szolgálnak. Az egyik a Jelmez-ekről szól, amelyben hétszázhárom jelmezt írt le, színeikkel jelmondataikkal s diszítványeikkel egyetemben, s ebből a munkájából ünnepek s mulatságok alkalmával minden udvari ember kénye-kedve szerint válogathat, anélkül, hogy más kegyelmére szoruljon, vagy — amint mondani szokás, — magát törje-marja, míg szándékához és céljához alkalmas öltözetet nem talál. „Van abban a féltékenynek való, van a megvetettnek, az elfelejtettnek, a távollévőnek való, s mind olyan mintha csak rá öntötték volna. Írtam egy másik könyvet is, melynek címe: *Metamorphosis*,*) vagy a spanyol Ovidius, mely egészen új és ritka találékonysággal van szerkesztve. Abban ugyanis, Ovidius burleszk utánzásával, azt írom le, ki volt a Sevillai Giralda, ki a Magdolna egyház angyala;**) rajzolom tovább a córdovai Vecin-

*) „Átváltozások“.

**) A salamancai egyház tornyának széljelzője.

guerra-csatornát, a guisandoi bikákat, a Sierra-More-nát, a madridi Leganitos és Lavapiós forrásokat, ki nem hagyva természetesen a Piejo, Canodorado és a Priora-kutakat sem; s ezt allegoriákkal, metamorphosisaikkal és átalakulásaikkal egyben úgyhogy nemcsak mulattatnak és gyönyörködtetnek, hanem egyszersmind tanítanak. Van egy harmadik művem is, melyet „Toldalék Virgilius Polidorushoz^{*)}” címen nevezem el, mely a találmányok történetéről szól; nagy alapossággal és tudományos készultséggel van írva, minthogy azon fontos tárgyakat, amiket Polidorus kihagyott, én bebizonyítottam s behízelgő előadásban tárgyalom. Virgilius elfelejtette följegyezni, kinek volt a világon legelőször náthája, s ki volt az első, aki a szerelem betegségei ellen kenőcsöt használt; ezt én hegyről-tövíre megírom, s bebizonyítom huszonöt különféle szer-zőből, amiből megláthatja nagyságod jól dolgoztam-e s használ-e művem valamit a világnak.

Sancho, ki a fiatal ember szavait igen nagy figyelemmel hallgatta, így szólt hozzá:

— Ugyan mondja meg nekem uram, áldja meg az Isten a könyvescináló mesterséget: meg tudná-e mondani, ki vakaródzott először a fején? Mert én részemről azt hiszem, hogy az Ádám apánk volt.

— Minden esetre az lehetett, — viszonzta az Útmutató, — mert Ádámnak kétségkívül volt feje is, haja is; minthogy pedig volt, s minthogy az első ember is ő volt, néha-néha bizonyosan vakaródzott is.

— Én is úgy hiszem, — felelte Sancho; — hanem mondja meg már most azt, ki volt ezen a világon a legelső, aki a levegőben bukfencet hányt?

— Az igazat megvallva, — viszonzta a fiatal ember, — határozottan nem tudnám megmondani, amíg e tárgyat nem tanulmányoztam; azonban mihelyt könyveimhez visszatérek, azonnal tanulmányozom, s mire még egyszer találkozunk, mert adja Isten, hogy ne most láttuk legyen egymást utoljára, meg fogok felelni a kérdésre.

^{*)} Urbinoi tudós („De inventoribus rerum libri tres” 1502.)

— Sohase fárasza biz' azzal magát uraságod, — szólt Sancho, — mert éppen most jutott eszembe magamnak, amit az imént kérdeztem: a legelső bukfenchányó a Lucifer volt, mikor az égből levetették vagy letaszították, úgy hogy egész a pokol fenekéig bukfencezett.

— Igaza van, atyafi, — viszonzta az unokaöcs.

Don Quijote pedig így szólt:

— Ez a kérdés s ez a felelet nem a te eszedben termett, Sancho; valakitől hallottad.

— Ugyan hagyja el nagyságos uram, — felelte Sancho, — tudom igaz lelkenre, ha én egyszer benne vagyok a kérdezősködésben s felelgetésben, ki nem fogok belőle reggelig. Úgy bizony; de hiszen bolond kérdést, meg sületlen feleletet nem kell a szomszédtól kölcsön kérnem.

— Okosabbat mondtál Sancho mint magad is gondolnád, — jegyezte meg Don Quijote, — mert van akárhány olyan ember, akinek se éjele se nappala, míg egyet s mást meg nem tud s be nem bizonyít, ami pedig, ha az ember jól meggondolja s szemügyre veszi, se az észnek, se a szívnek nem használ egy fityinget se.

Ilyen s ehhez hasonló mulatságos beszélgetéssel töltötték az egész napot, estére kelve pedig egy kicsiny falucskába szálltak meg, ahol a vezető azt mondá Don Quijoténak, hogy a Montesinos barlang már csak két mértföldnyire van, ha azonban csakugyan határozott szándéka belemenni, akkor múlhatatlanul szükség kötelet venniök, amit a lovag majd derekára köt s azon bocsátkozik alá a mélységbe. Don Quijote azt felelte, hogy ha magába a pokol fenekébe kellene is leszállania, oda is lemenne; ezért vettek valami száz öl hosszú kötelet, s másnap délután mintegy két óra tájban értek a barlanghoz, melynek szája téres-tágas ugyan, de anynyira be van növe túskebokrokkal, vadfügével, tele szederrel s bozótokkal, hogy az elborító sűrűség egészen elrejtí szem elől.

Amikor ráakadtak, mind a vezető, mind Sancho Panza, valamint Don Quijote is leszállottak, s a lovagot rögtön nagy-keményen rákötötték a kötélre. Amíg a

húrkolás és a csomózás folyt, Sancho így szólott gazdájához:

— Gondolja meg, nagyságos jó uram, mit cselekszik; minek temetteti el magát elevenen, s minek száll le a mélységbe, mint valami üveg, amit behűteni a kútba leeresztenek? Igen bizony; hiszen nagyságodnak senki se parancsolja, semmi se követeli, hogy ebben a barlangban motozzon, ami gonoszabb lehet akármilyen farkasveremnél.

— Kötözz és hallgass, — szól rá Don Quijote, — az a feladat, mely itt megoldandó, az én számomra volt rendelve, Sancho barátom.

Majd a vezető szólalt meg:

— Nagyon kérem nagyságodat, senor Don Quijote, jól kinyissa mind a két szemét s látatlan ne hagyjon odalent semmit, mert könnyen megeshetik, hogy akad olyasmire is, amit én „Átváltozásaimban“ igen jól felhasználhatok.

— Olyan kézben van a dob, aki jól tudja ütni, — jegyezte meg Sancho Panza.

E szavak után, s mikor a kötözést elvégezték (nem a páncél, hanem a zubbony fölé), Don Quijote így szólott:

— Gondatlanul jártunk el, hogy el nem láttuk magunkat valami kis csengetyűvel, amit ugyancsak erre a kötéltre kellett volna ide mellém illeszteniünk, hogy hangja jelentette volna, hogy még mindig lejjebb megyek és élek. Minthogy azonban ez most már lehetetlen, Isten vezető kezére bízom magamat.

S azzal térdre borult, s halk hangon imádkozott, kérve Istent, segítse meg s adjon jó kimenetelt ennek a veszedelmesnek látszó új kalandnak; majd fennhangon tüstént így szólott:

Óh minden tettem-vettem asszonya ragyogó és páratlan Dulcinea del Toboso! Ha lehetséges, hogy e te kegyelt imádód esdeklései és könyörgései hozzád elhassanak: hallatlan szépségedre kérlek, hallgass meg; hiszen mindössze is csak arra kérlek, ne tagadd meg tőlem gyámolításodat és segedelmedet, amikre most oly

nagy a szükségem. Rohanni, sülyedni, alámerülni készülök ez előttem lévő mélységbe, s egyedül azért, hogy mind a világ tudja, hogyha a te kegyelmed vélem van, nincs az a lehetetlenség, amit én meg ne kísértsek s le ne győzzek.

S e szavak után a barlang-nyílás széléhez ment, látta, hogy nemcsak leereszkedni nem, de még bejutni sem lehet, ha csak kardja erejével utat nem csinál magának. Fegyvert rántott tehát s vágta-kaszabolta a barlang szája előtti bokrokat, amely zajra s zörrenésre roppant hollók s kányák egész serege rebbent föl, s oly sűrű tömegben s akkora sebességgel, hogy Don Quijotet hanyatt lökték a földre, úgy hogy ha ő olyan babonás lett volna, mint amilyen igazi katolikus kereszttyén volt, rossz jelnek tartja ezt s ilyen veszedelmes helyre semmi szín alatt be nem zárkózik. Ő azonban végre fölemelkedett, s látva, hogy immár se hollók, se más éji madarak, (mint például denevérek, amik szintén voltak a hollók csoportjában) többé nem tolnak kifelé: amint a vezető és Sancho a kötelet eresztették, alább meg alábbmerült a rémítő barlang öblébe.

Mikor sülyedni kezdett, Sancho áldást mondott rá s vetett utána ezer meg ezer keresztet s így szólt:

— Isten vezéreljen, s vele együtt a franciaországi szent szikla és a gaetai háromság, oh virága, színe és habja te a kóbor lovagságnak! Lemerülsz tehát, világ hőse, acélszívű, érckarú! Isten vezéreljen még egyszer is, s hozzon újra vissza épkézláb minden sérülés nélkül a napvilágra, melyet elhagytál azért a sötétségért, amit most felkeressz.

Körülbelül ugyanilyen szavakban és kifejezésekben áradozott a licentiatús unokaöccse is.

Don Quijote pedig sülyedt, sülyedt mindegyre, s mindegyre fölkiáltozott, eresszék a kötelet, csak eresszék tovább; ők pedig eresztették nagy lassan, csendesen. S mire aztán a barlang tölcseréből fölhangzó kiáltozás végre teljesen megszűnt, már akkor a százölnyi kötél is egészen elfogyott. Most azt gondolták, ha már úgy se ereszhetnek több kötelet, jobb lesz, ha

Don Quijotet megint felhúzzák; mindazonáltal valami félóráig mégis csak vártak, az idő multával azonban elkezdtek a kötelet felhúzni, de az olyan könnyen ment, mintha semmi teher se volna már az alsó végén. Ebből világosan azt lehetett következtetni, hogy Don Quijote lemaradt róla. Ez a gondolat Sanchot keserves sírásra fakasztotta, s hogy az ellenkezőről győződhessék meg eszeveszett gyorsasággal kezdte a kötelet felmotelálni. Azonban mikor körülbelül nyolcvan ölnél valamivel többet felhúztak már, akkor kezdték érezni, hogy nehezedik, aminek rendkívül megörültek. Végre mintegy tízölnyre világosan ki tudják venni Don Quijote alakját, akire Sancho mindjárt rá is kiáltott:

— Isten hozta szerencsésen, nagyságos jó uram, csakhogy megint itt van, mert már igazán azt hittük, hogy ott fogták vesztire.

Don Quijote azonban egyetlen szóval sem válaszolt. Mikor egészen kihúzták, akkor látták, hogy szeme zárva van, mintha aludnék. Lefektették a földre, a kötelet leoldották, de ő csak nem ébredt föl még erre sem. Erre aztán elkezdtek irgetni-forgatni, rázták, keltették, s végre nagysokára csakugyan magához tért, nyújtózott egy nagyot, mintha valami mély nehéz álmából ébredne, s csudálkozva nézett körül.

— Isten bocsássa meg, kedves barátaim, — mondta azután — hogy kiragadtatok abból a gyönyörű, kedves életből s látományból, amelynél szebbet ember nem töltött s nem élvezett még sohasem. Valóban, még csak most látom be igazán, hogy e világ minden boldogsága csak elmulandó árny és álom, s úgy hervad el mint a mező virága. Oh te boldogtalan Montesinos! Oh iszonyún megsebzett Durandarte! Oh szerencsétlen Belerma! Oh siránkozó Quadiana, és ti Ruidera boldogtalan leányai, kik vizeitekben mutatjátok, hogy szép szemeitek mennyit sírtanak!

Sancho és a licentiatús unokaöccse a legnagyobb figyelemmel hallgatták Don Quijote e szavait, melyeket úgy ejtett ki, mintha végtelen fájdalommal szakasztaná föl kebeléből. Kérve kérték, magyarázza meg szavai ér-

telmét s mondja el nekik, mit látott odalenn ama pokolban.

— Ti pokolnak mondjátok? — szól Don Quijote.
— Óh ne mondjátok annak, nem arra méltó az, amint
rögtön meglátjátok.

Kérte őket, adjanak neki valamit enni, mert nagyon
éhes. A vezető pokrócát tehát a zöld füre terítették, elő-
szedtek mindent, amit a tarisznya adhatott s barátságos
egyetértéssel mind a hárman odatelepedve, az uzsonnát
és vacsorát egy füst alatt költötték el.

Amint a falatozásnak vége volt, Don Quijote de la
Mancha így szólt:

— Egyiketek se moccanjon, fiaim, de hallgassatok
mindnyájan figyelemmel.

XXIII. FEJEZET.

**Azon bámulatraméltó dolgokról, melyeket az elragadott
Don Quijote a Montesinos mélységes barlangjában látott,
amelyek azonban oly rendkívüliek és lehetetlenek, hogy
ezt a kalandot becsusztatottnak kell tartani.**

Délutáni négy óra lehetett, midőn a fellegek mögé
rejtőzött nap meggyérült fényével és sugarainak mér-
séklésével alkalmat nyújtott Don Quijotenak, hogy min-
den forróság és egyéb kellemetlenség okozta akadály
nélkül mondhassa el rendkívül figyelmes két hallgatójá-
nak, mi mindent nem látott a Montesinos barlangjá-
ban. Kezdte pedig ekképen:

— Körülbelül mintegy tíz-tizennégy ölnyire e bör-
tön mélyiben, jobbkéz felől egy üreg mélyed, mely
van okkora, hogy elérne benne egy nagy kocsi öszvé-
restül. Némi csekély világosságot holmi távol hasadé-
któl s repedéstől kap, melynek nyílása a föld fölszíne

felé van. Ezt az üreget, ezt a mélyedést akkor pillantottam meg, amikor már-már bosszantott és bántott, hogy kötélre akasztva s a levegőben függve mind mélyebben és mélyebben megyek alá e sötét régiókba anélkül, hogy határozottan tudnám, utam hová s merre viszen; elhátároztam tehát magamban, hogy bemegyek e mélyedésbe s kissé megpihenek. Felkiáltottam hozzátok, ne eresszétek tovább a kötelet, amíg nem mondom; ti azonban hihetőleg nem hallottátok. Fogtam tehát a kötelet, amit ti mindegyre alább bocsátottátok s kerekese tekerccse összecsavargattam, s azután ráültem gondolatokba mélyedve, s azt hánytam-vetettem eszemben, hogyan ejtsem szerit, hogy — ha most már senki nem tart is — a mélységbe alábocsátkozhasam. Amíg e gondolatokkal tépelődtem, egyszerre s egészen váratlanul mély álom lepejt meg, azonban csakhamar, midőn meg se gondoltam volna, s most se tudom hogy s hogy nem, fölébredtem, s ott voltam egy oly gyönyörű rétség kellős közepén, amelynél szebbet a természet nem alkothat s a legragyogóbb emberi képzelet gondolatban nem teremthet. Dörzsöltem, törülgettem a szememet, de láttam, hogy nem alszom, hanem valósággal ébren vagyok. Mindamellett megtapogattam fejemet, mellemet, hogy csakugyan én vagyok-e az ott vagy pedig valami üres káprázat, ami hozzám hasonlít. Azonban a tapintás, az érzés, a magammal folytatott összefüggő beszélgetés mind arról győztek meg, hogy akkor is az voltam, aki most vagyok.

Egyszerre csak gyönyörű királyi palota vagy alcazár tűnt szemembe, melynek falai mintha tiszta, átlátszó kristályból volnának építve. Most egy nagy kapu szárnyai nyitak ketté, s egy tisztas aggot láttam elélepní, aki egyenesen felém jött. Violaszín hosszú felöltő borította, mely egész a földig ért; vállára s mellére zöld atlasz gallér simult, fején milanoi fekete főveget viselt, hófehér, hosszú szakállá pedig egész övig ért. Fegyver nem volt nála semminémű, hanem kezeiben igen is egy olvasó, melynek szemei diónagyságuak valának, a hiszek-egyek pedig akkorák, mint valami középszerű structojás,

Magatartása, járása, méltóságteljes s még is oly szelíd arc kifejezése egyenkint úgy mint összevéve a legnagyobb mértékben megleptek s bámulatra keltettek.

Odalépett hozzám s legelőször is megölelt szorosan s azonnal így szólott:

— Régóta várunk már reád, oh bajnok Don Quijote de la Mancha, régóta kívántunk már látni mindnyájan, kik e magányban ide vagyunk bűvölve, hogy te adj hírt a világnak afelől, mit rejt s mit foglal magában ez a mély barlang, amelybe léptél s melyet Montesinos barlangjának mondanak. Ez részedről olyan hőstett vala, melynek megkísérlését egyes-egyedül a te győzhetetlen szíved és rendületlen bátorságod számára tartogatták. Jer velem, dicső bajnok, hadd mutogassam meg mindazon csodákat, amelyeket az átlátszó Alcazár magában foglal, amelynek én vagyok a parancsnoka s örökös öre, mert én magam vagyok ama bizonyos Montesinos, akiről a barlangot nevezik.

Alig hogy kimondta: előttem, hogy ő az a Montesinos, azonnal kérdést intéztem hozzá, igaz-e amit felőle oda fenn a világban beszélnek, hogy nagy barátjának, Durandartenak szívét egy kis töröcskével kivágta keble kellős közepéből s oda vitte Belerma kisasszonynak, amint a lovag halála órájában kívánta. Azt felelte, hogy ez tökéletesen igaz, annak az egynek kivételével, amit a törőről mondanak, mert az nem tör volt, s nem is kicsiny, hanem egy hosszú gyilok s hegyesebb akármilyen árnál.

— Akkor hát bizonyosan a sevillai Ramon de Hoces-től való gyilok lehetett, — szólott közbe Sancho.

— Azt nem tudom, — folytatta Don Quijote, — azonban alig hiszem, hogy ez a fegyverkovács készítette volna, mert hiszen Ramon de Hoces csak a minapában élt, míg a roncesvallei ütközetnek, ahol ez a szerencsétlenség történt, immár sok száz esztendeje. Egyébiránt ezen körülmény bebizonyítása éppenséggel nem fontos s a történet valóságán és egybefüggésén semmit sem változtat.

— Tökéletes igaz, — jegyezte meg a licentiatús

unokaöccse. — Kérem, señor Don Quijote, folytassa csak tovább, mert nem mondhatom ki eléggé, elbeszélése mennyire érdekel.

— Magam is örömmel folytatom, — vizionozta Don Quijote, — s így tehát el kell mondanom, hogy a tiszteltre méltó Montesinos bevezetett a kristálypalotába, ahol egy alacsony, s rendkívül hűvös teremben, amely egészen alabastromból van, egy igen művészileg faragott márvány koporsó állt, melyben egy egész hosszában kinyújtóztatott lovagot láttam feküdni, aki azonban nem volt sem ércből, sem márványból vagy jáspisból faragva, mint más koporsókon szokás, hanem valóságos csontból és húsból való. Jobb kezét (mely, amint nekem látszott, jó szőrös és izmos, ami azt mutatja, hogy akié e kéz, az igen erős lehet) ott tartotta szíve oldalára fektetve, s még mielőtt akármit is kérdezni tudtam volna, Montesinos meglepetésemet látva, a sírban fekvőre irányzott tekintettel így szólt:

— Ez az én Durandarte barátom, kora szerelmes és hős lovagjainak igazi tükre és virága. Őt, valamint engem is s velünk együtt sok más férfit és nőt, a francia varázsló Merlin tart itt lebüvölve, kiről azt mondják, hogy az ördögnek fia volt, én azonban azt hiszem, nem volt ő az ördög fia, hanem, amint mondják, egyben-másban túltett ő még az ördögön is. Senki se tudja azt, hogy s mikép varázsolt el bennünket, de majd kiderül az is annak idejében, s ez az idő nincs már nagyon messze, amint képzelem. Ami fölött nem tudok eléggé csodálkozni, az, hogy bár úgy tudom, mint hogy most nappal van, hogy Durandarte az én karjaim közt lehelte ki életét, s hogy halála után rögtön én magam vettem ki a szívét tulajdon két kezemmel; (s igazán mondom, többet nyomhatott két fontnál, mint a természettudósok is azt tartják, hogy annak nagyobb a bátorsága, kinek a szíve is nagyobb, mint akié kicsiny;) minthogy ez így van, s ez a lovag csakugyan meghalálozott: hogyan lehetséges tehát, hogy néha-néha még most is úgy felnyög és felsóhajt, mintha még élne.

Alighogy ezt kimondotta, a szájalomra méltó Durandarte nagy fennszóval elkiáltotta magát:

Oh hű rokon, Montesinos,
Arra kérlek utoljára,
Hogyha éltem már bevégezém,
S lelkem a testből kivála,
Vágd ki szívem e kebelből
Egy gyilok vagy tör vasával
S vidd el aztán s adjad által
Kedvesemnek, Belermának.

Ennek hallatára a tisztos Montesinos térdre roskadt a szenvedő lovag mellett, s könnyes szemekkel így szólt hozzá:

— Igen, senor Durandarte, kedves, drága unokaöcsém, híven megcselekedtem, amit veszedelmünk ama szerencsétlen napján parancsoltál. Kivettem szívedet, olyan jól amint csak tudtam, s nem hagytam belőle kebledben csak egy porcikát se; megtörülgettem egy finom csipkekendővel s rohantam vele lóhalálában Franciaországba, minekutána előbb eltemettelek téged a föld ölébe annyi keserves könnyhullatás között, amennyi arra is elég volt, hogy kezemet tisztára mossam a vértől, mely rajtam maradt, mikor bensődben vájkáltam. S nagyobb igazság okáért még azt is elmondom, lelkem édes öcsém, hogy a legelső faluban, amit Roncesvallesből távoztam után értem, szívedet jócskán besóztam, hogy meg ne szagosodjék, s ha már egészen friss nem lehet is, legalább száraz ne legyen, mire dona Belerma színe elé érkezünk, akit veled, velem s fegyverhordóddal Guadianával, valamint Ruidera asszonysággal s hét leányával, nemkülönben két unokahugával, úgy szintén sok ismerősséddel s barátoddal együtt a bölcs Merlin itt tart lebívolva régóta. Ötszáz esztendejénél is több immár, hogy itt vagyunk, de azért még senki se halt meg közülünk, csak Ruidera asszonyság leányai és unokahugai hiányzanak. Ezek iránt szakadatlan sírásukért Merlinnek bizonyára szájalomra kellett gerjednie, s megannyi tóvá változtatta őket, miket az élők földjén még ma is, ki-

váltképen pedig la Mancha tartományában, a Ruidera tavainak neveznek: a hét leány Spanyolország hét királyáé, a két unokatestvér pedig azon szent lovagrendé, amely Szent Jánostól vette nevezetét. Guadianát, fegyverhordozódat, aki szintén siratta szerencsétlenségedet, hasonlóképen folyóvá változtatták, mely az ő maga nevét viseli, s mikor ez a földnek fölszínére jutott s meglátta a másik ég napját, annyira szívére vette, hogy téled távoznia kellett, hogy újra alámerült a föld mélyébe; mint-hogy azonban lehetetlen, hogy természetes folyásának ne engedelmeskedjék, helyel-közzel újra kilép, ahol a nap és az emberek megint láthatják. Vizökkel a már említett tavak is szolgálatára állanak, s ezekkel, valamint a beléje ömlő más egyebekkel, hatalmassá s naggyá növekedve lép be Portugáliába. Mindazáltal szomorúsága és búskomorsága csak meglátszik rajta mindenütt, s vízében sincsennek oly kitünő és keresett halak, mint az aranyos Tajóban, hanem csak nyiszlettek és izetlenek. Mindazt, amit most elbeszéltem neked, oh drága rokonom, elmondtam én már akárhányszor is, de mivel szavaimra soha se válaszolsz, azt kell hinnem, hogy vagy nem hiszed vagy nem hallod, amit mondok, ami nekem annyira fáj, hogy csak Isten a megmondhatója! Most azonban még egy ujságot akarok közölni véled, ami ha enyhülést nem fog is szerezni fájdalmadnak, nevelni legalább semmi szín alatt sem neveli. Tudd meg, hogy im itt előtted (s vedd föl szemeidet, hogy magad is láthasd) ama nagy lovag áll, akiről a bölcs Merlin annyi fontos dolgot prófétált meg, az a Don Quijote de la Mancha, aki a múlt századokénál is hatalmasabb minőségben támasztotta fel újra halottaiból a jelenkorban már-már feledésbe merült kóbor lovagrendet, s akinek közbenjárásával és segítségével meglehet, hogy mi is föloldódunk, a mi varázsunk bilincsei alól, mert a nagyszerű hőstetteket a sors nagy emberek számára tartogatja.

— S még ha nem is lenne úgy, — viszonzta a szánalomra méltó Durandarte bágyadt, tompa hangon, — még ha, mondom, nem is lenne úgy, oh drága bátyám, azért türelem, s keverjük újra a kártyát. — S azzal

a másik oldalára fordult, s minden további szó nélkül megint az ő szokott némaságába mélyedt.

E pillanatban nagy, sírás, jajgatás hangzott fel, mély sóhajokkal s keserves zokogással egyetemben. Arra fordultam s a kristályfalon keresztül láttam, hogy a másik teremben bájoló leánykák menete vonul két sorban, mindnyájan mély gyászba öltözve, s fejökön török módra fehér turbánnal. A menet végén egy úrnő jött, mert méltóságáról ítélve, csakugyan úrnőnek látszott, az is egészen feketében, fején azonban széles és oly hosszú fehér fátyollal, hogy vége a földet csókolta. Ennek a turbánja két akkora volt, mint a többieké közt a legnagyobbik. Szemöldöke majd egészen össze volt nőve, orra kissé pisze, szája nagy, de ajkai pirosak; fogai, amik néha szintén láthatók valának, úgy látszott, ritkák, s meglehetősen össze-vissza állók, de olyan fehérek, mint a héjából kifejtett mandola. Kezében finom kendőcskét tartott, ebben pedig, — amennyire kivehettem, — egy mumia-szívet, annyira össze volt aszva és száradva. Montesinos elmondta, hogy ez a menet Durandarte és Belerma csellelségéből áll, akik gazdáikkal együtt szintén ide vannak varázsolva, s hogy a legutolsó, aki a kendőcskében a szívet viszi, az maga Belerma kisasszony, aki nőcselédeivel együtt hetenkint négyszer tartja ezt a gyászmenetet, s annyiszor éneklik — vagyis jobban mondva sírják — el halottas éneköket az ő unokaöccsének holtteste és szerencsétlenül járt szíve fölött. S ha talán kissé csunyának láttam, vagy nem olyan szépnek, mint amilyennek a hír mondja, ennek a sok rossz éjszaka s még rosszabb nappalok az okai, miket elbűvöltségében töltött, amit a szemei körül látható kék gyűrűkből s beteges színéből is lehet következtetni. Ez a sárgaság s ezek a szem körüli karikák azonban nem a nőknél szokásos havi bajból származnak, mert hiszen már sok hónapja, sőt esztendeje, hogy ezzel a bajjal nincs baja többé, hanem származnak attól a fájdalomtól, melyet szíve a folytonosan kezében tartott szív iránt érez, s újra meg újra fölleveníti emlékezetében gyászos véget ért kedvesének szerencsétlenségét. Más-

különben, ha ez nem volna, szépségben, bájban és keblemben még a nagy Dulcinea del Toboso is alig közelítené meg, akinek pedig ugyancsak nagy híre van ezen az egész környéken, de mind a széles világon is.

— Csak lassan a testtel, senor Don Montesinos, — vágtam közbe én, — úgy mondja el mondókáját nagyságod, amint illik, mert jól tudja, hogy minden hasonlítás sántít, s azért nem is kell az embereket egymással összehasonlítani. A páratlan szépségű Dulcinea del Toboso az, aki, senora Dona Belerma pedig az, aki s aki volt, és azzal punktum.

Mire ő így válaszolt:

— Senor Don Quijote, bocsásson meg nagyságod; bevallom, hogy a szám eljárt egy kissé, s nem jól fejeztem ki magamat, mikor azt mondtam: Dulcinea kisasszony alig hasonlítana Belerma kisasszonyhoz: mert ha bármi sejtelemből azt következtethettem volna, hogy kegyed az ő lovagja: készebb leharaptam volna a nyelvemet, semhogy őt magánál az égnél egyébbel merjem összehasonlítani.

Erre az elégtételre, mit a nagy Montesinos adott, az én szívem is lecsillapult azon felindulásából, melyre annak hallatára gerjedt, hogy az én imádottnak Belermával hasonlítják össze.

— Már pedig én csakugyan csodálom -- jegyezte meg most Sancho —, hogy nagyságod neki nem ment annak a vénségnek, s minden csontját izzé-porrá nem zúzta, s a szakállát úgy meg nem tépte, hogy egy szál se maradt volna belőle hírmondónak.

— Nem, Sancho barátom — vizonozta Don Quijote —, ez nem illet volna hozzám, mert mindnyájunknak kötelessége, hogy az öregeket tiszteletben tartsuk, még ha nem lovagok is, annyival inkább, ha azok, s hozzá még el is vannak varázsolva. S jól tudom, hogy a többi kérdésben és feleletben, miket egymásközt váltottunk, semmivel se maradtunk egymásnak adósai.

A licentiatu unokaöccse közbevágott:

— Még elképzelni is alig tudom, senor Don Quijote, hogy azon rövid idő alatt, amit nagyságod odalent töl-

tött, hogyan láthatott annyit s hogyan kérdezhetett és felelhetett oly tömörkedet.

— Mennyi ideje, hogy alászálltam? — kérdezte Don Quijote.

— Alig egy órája — viszonozta Sancho.

— Az lehetetlen — felelt Don Quijote —, mert ott ért az est és ott virradtam meg, s ott ért újra este, reggel, háromszor egymás után, úgy, hogy az én számításom szerint nekem három napot kellett töltenem ama távol s a mi szemeink elől elrejtett tájakon.

— Igaza lehet nagyságodnak — mondta Sancho —, mert amiképen mindazon, ami nagyságoddal történt, a varázslat hagyta rajta a keze szennyét, meglehet, hogy ami nekünk egy órának látszott, az odalenn három nap meg három éjjel megy végben.

— Bizonyosan úgy lesz — helyeselte Don Quijote.

— S evett valamit nagyságod ezen egész idő alatt? — kérdezte a vezető.

— Nem ettem én egyetlen falatot sem, de sőt az éhség még csak eszembe se jutott.

— Hát az elbűvöltek esznek-e? — kérdezte az unokaöccs.

— Nem esznek — viszonozta Don Quijote — s nincs is soha vastagabb szükségük, bár a közvélemény azt tartja, hogy körmük, szakálluk és hajuk mégis meg szokott nőni.

— De hát aludni alusznak-e az elbűvöltek, uram? — kérdezte Sancho.

— Egyáltalában nem alusznak — felelte Don Quijote —, legalább azalatt a három nap alatt, amíg én velük voltam, még csak a szemét se hunyta le egyik se, de még én magam sem.

— Ide aztán csakugyan jól idevág az a példabeszéd — jegyezte meg Sancho —: barátjáról lehet az embert megismerni. Nagyságod is megbabonázottakkal, bőjtölőkkel, virrasztókkal barátkozott, nem csoda tehát, ha se nem evett, se nem aludt, amíg közöttük vetyengett. De bocsásson meg, nagyságos jó uram, ha kereken kimondom, hogy mindabból, amit nagyságodtól eddig hal-

lottunk, Isten engem akárhova tegyen, hogy, azt ne mondjam, az ördög, egy szó, mondom, kevés, de én annyit se hiszek el.

— Nem hiszi? — szólta az unokaöccs — hát hazudik-e Don Quijote úr? De még ha hazudni akarna is, hogyan lett volna ideje ennyi tenger hazugságot ki-gondolni?

— Azt nem hiszem, hogy az én uram hazudnék, — mondta Sancho.

— S ha nem, mit hiszel tehát? — kérdezte Don Quijote.

— Azt hiszem, — vizonozta Sancho, — hogy az a Merlin, vagy azok a varázslók, akik ezt az egész hadat megboszorkányozták, amellyel nagyságod, — amint állítja, — odalent találkozott és társalkodott, azok babonázták bele képzeletébe vagy eszébe ezt az egész mesét, amit nekünk elbeszélt s amit még ezentul majd elbeszél.

— Az sem volna lehetetlen, Sancho, — csakhogy még sincs úgy, mert amit elmondtam, azt mind a tulajdon két szememmel láttam s kezemmel tapintottam. De hát ahhoz mit szólsz, ha elmondom, hogy számtalan sok csoda dolog közt, amiket Montesinos mutatott (s amiket annak idejében utazásunk folytán majd mind elmondok, mert most nem mind idevalók), mutatott egyebek közt három parasztleányt is, akik ezen a mezőségeen úgy szökdécseltek s ugrándoztak mint a kecskék, s akiket alig hogy megpillantottam, mindjárt ráismertem az egyikben a páratlan Dulcinea del Tobosóra, a másik kettőben pedig arra a két parasztleányra, akikkel Toboso előtt találkoztunk? Kérdeztem Montesinostól, ismeri-e őket? Azt felelte: nem ismeri, de azt gondolja, hogy valami elvarázsoltt előkelő kisasszonyoknak kell lenniök, mert csak néhány napja, mióta ide kerültek a mezőségre. Ezen pedig én egy cseppet se csodálkozom, mert van itt akárhány más előkelő nőszerű is, mind a régi, mind a jelen korból, igen különböző és meglepő alakban, akik között ő ráismert Jinebra királynéra és udvarhölgyére Quintanona asszony-

ságra, ki Lanzarotenak a bort töltötte, mikor Britanniából távozott.

Amint Sancho urának e szavait hallotta, azt hitte, hogy vagy az esze megy el vagy megpukkad nevéttében. Jól tudta miben áll Dulcinea képzelet elbűvölése, s hogy az egész boszorkányságnak és varázslásnak ő volt a mestere, amiből teljes bizonyossággal következett, hogy urának csakugyan nincs egy mákszemnyi józan esze, hanem meg van egészen háborodva. Most tehát így szólott hozzá:

— Igen szerencsétlen csillagzat alatt, igen rossz órában s igen veszedelmes napon szállott alá nagyságod, kedves jó gazdám, a másvilágra, s ugyancsak vesztére találkozott azzal a Montesinos úrral, aki nagyságodat ilyen állapotban küldte aztán vissza mihozzánk. Milyen ép ember volt nagyságod ide fent, mikor még teljesen megvolt az esze úgy, ahogy az Isten megteremtette, akkor minden lépten-nyomon a legnyomósabb igazságokat mondta ki, a legjobb tanácsokat adta, most pedig lám, olyan sületlenségeket hadar össze, hogy nagyobbakat már képzelni sem lehet.

— Sokkal jobban ismerlek, Sancho — viszonzta Don Quijote —, semhogy szavaiddal törödném.

— De még én sem ám a nagyságodéival — felelt Sancho —, ha mindjárt itt aprít is össze azért, amit mondtam, vagy még ezután is mondok, ha nagyságod józanabbul és okosabban nem beszél. De hát most, hogy immár kibékültünk, ugyan kérem, mondja csak nagyságod, hogyan s mikép ismert rá a mi kegyelmes aszszonyunkra? S ha beszélt vele, mit mondott, s mit felelt nagyságodnak?

— Arról a ruháról ismertem rá — viszonzta Don Quijote —, amit akkor is hordott, mikor nekem te megmutattad. Megszólítottam, de ő semmit sem válaszolt, sőt ellenkezőleg hátat fordított s olyan gyorsan elszaladt, hogy a nyíl se tudta volna utólérni. Utána akartam iramodni, s meg is tettem volna, ha Montesinos azt nem mondja, sohase fárasszam magamat, úgyis mindhiába, azonfölül meg itt is már az ideje, hogy a

mélységből megint visszatérjek. Megmondta azt is, hogy annakidejében értésemre adják, hogyan lehet a varázs alól Belermát, Durandartet s mind a többi otlévőt feloldani. De ami minden itt látott s tapasztalt dolgok között szívemnek legfájdalmasabban esett, az volt, hogy amíg Montesinos hozzám e szavakat intézte, egyszer csak anélkül, hogy láttam volna merről, honnan, a boldogtalan Dulcinea egyik társa áll ott mellettem s könnyekkel telt szemmel, zavart, halk hangon ezt susogja:

— Asszonyom, Dulcinea del Toboso csókoltatja nagyságod kezeit, s kéri nagyságodat, üzenje meg, hogy s mint érzi magát; minthogy pedig Dulcinea kisasszony igen meg van szorúlva, igen-igen szépen kéreti a lovag urat, legyen olyan kegyes s kölcsönözzön neki erre a parnutvászon újonatúj alsószoknyájára itt ni valami hat reált, vagy amennyit éppen kölcsönözhet s ő becsületszavára fogadja, hogy a lehető legrövidebb idő alatt visszafizeti.

Ezen kívánság hallatára alig tudtam hová lenni bámúlatomban és csodálkozásomban. Tüstént Montesinos úrhoz fordultam e szavakkal: Lehetséges az, senior Montesinos, hogy az elbűvölt fejedelmi személyek meg legyenek szorúlva?

Mire ő így válaszolt:

— Higyje meg nagyságod, senior Don Quijote de la Mancha, hogy az az úgynevezett pénzszükség mindenütt érezhető: kihat az mindenkire, érzi azt mindenki, s nem kéméli meg az még az elbűvölteket sem. S minthogy Dulcinea del Toboso kisasszony ezt a hat reált kéreti, a zálog pedig úgy látszik elég jó, nincs mit tenni, mint oda kell adni, mert kétségkívül igen nagy zavarban lehet.

— Zálogot nem fogadok el én, — viszonzám, — de annyit sem adhatok, amennyit kér, mert magamnak sincs több mindössze négy réalomnál (amit a minap te adtál nekem Sancho, hogy ha útközben valami koldussal találkozunk, alamizsnaképen odavethessem). Ezt tehát a leánynak adtam s így szóltam hozzá: — Mondja meg asszonyának, édes lelkem, hogy teljes szívemből

szánom és sajnálom szegényt, s szeretném, ha Fugger*) lehetnék, hogy baján segíthessek; azt is üzenem neki, hogy számomra nincs üdv, nincs boldogság, amíg bájos arca láthatását s elmés társasága élvezetét nélkülözni vagyok kénytelen; kérve is kérem oly forrón, amint csak lehetséges, kegyeskedjék önagsága ezen ő rab-szolgájának és vigasztalhatatlan lovagjának megengedni, hogy őt láthassa s véle találkozassék. De mondja meg neki még azt is, hogy amikor nem is várná, egyszer csak azt hallja majd, hogy én is úgy megesküdttem, én is olyan fogadást tettem, melyet Mantua örgrófja, aki esküt tett rá, hogy bosszút áll unokaöccsért, Balduinért, akít végső vonaglás közt talált egy erdő közepén, s megfogadta, hogy mindaddig terített asztalról nem eszik s mindazt a többi függeléket, amit még hozzácsatolt, míg érte bosszút nem áll. Így nekem se lesz nyugtom, s bejárom a világ mind a hét részét pontosabban magánál a portugáli infans Don Pedronál, amíg csak varázsa alól fel nem oldottam.

— Mindezzel, de ennél még többel is tartozik nagyságod az én asszonyomnak — mondta most a szobaleány —, s átvette a négy reált, azonban ahelyett, hogy magát előttem mélyen meghajtottá volna, akkorát ugrott, hogy majd kétölnyire libbent föl a levegőbe.

— Szentséges Istenem! — kiáltott föl e szavakra Sancho — hát még ilyen is eshetik meg a világon! S ekkora hatalmuk lehet a varázslóknak és babonaságoknak, hogy az én uram józan eszét ilyen éktelen bolondsággá tudják átvarázsolni? Oh, uram, uram, az Isten szent szerelmére kérem, gondoljon nagyságod magával s becsületével és ne adjon hitelt ezeknek a sületlenségeknek, amik az eszét úgy elvették s elcsavarták.

— Tudom, hogy a szeretet szól belőled így, Sancho — mondta Don Quijote —, s mivel magad járatlan

---

*) Cervantes korának Rotschild-jai a magyar Thurzó-család atyafisága. A Fugger-ek nevét azonban a spanyol Fúcar-nak írja. A Fúcar-ok spanyol ezüst- és higanybányákat aknáztak ki. Azt a madridi utcát, melyben laktak, ma is Calle de los Fúcares-nek hívják.

vagy a világ folyásának ismerésében, azért látszik neked mindjárt lehetetlennek minden, ami csak némileg is nehéz. De majd eljön az az idő, mikor — amint már említettem — beszélek neked az ott alant látottak felől egyet s mást, ami majd hitelt szerez az eddig elmondottaknak is, melyeknek igaz valóságához sem kétség nem fér, sem ellenmondás.

XXIV. FEJEZET.

Mely ezer olyan apróságot mond el, amik épp oly bohók, mint amily szükségesek e nagyszerű történet helyes megértésére.

Aki ezt a nagyszerű történetet az első szerzője, Cide Hamete Benengeli által megírt eredetiből lefordította, azt mondja, hogy amint a Montesinos barlangjában történt kalandról szóló fejezethez jutott, a margón magának a Hametenek kezeírásával e szavakat látta odajegyezve:

Sehogy sem tudom felfogni, sem magammal elhitetni, hogy mindaz, ami az előbbi fejezetben megíratott, a bajnok Don Quijoteval csakugyan pontról pontra megtörtént volna. Ezt pedig abból következtetem, hogy minden eddig elmondott kaland lehetséges és valószínű volt; azonban ebben a barlangról szólóban, mely a józan okosság határán annyira túlcsapong, legkisebb nyomát sem látom a valószínűségnek. De meg azt sem tudom semmikép sem elhinni, hogy Don Quijote hazudott volna, ő, akinél igazságszeretőbb, nemes s nemesebb lovag egy se volt a maga korában, s aki később lett volna meghalni, semhogy csak egyetlenegyszer is hazudjék. Más részről azonban azt is figyelembe kell venni, hogy ő maga beszélte el, még pedig — amint láttuk — olyan részletesen, hogy ily kevés idő alatt csakugyan lehetetlen lett volna ily szövevényes sok bolondságot kigondolni. Ha tehát ez a kaland nem látszik hitelesnek, annak nem én vagyok az oka, én leírom anélkül, hogy akár igaznak, akár hamisnak állítsam. Neked, nyájas olvasóm, van elég belátásod, hogy magad hozz

ítéletet, mert én többet mondani sem köteles, sem képes nem vagyok. Igaz ugyan, hogy vége felé, mikor már halálához közel volt, ezt a kalandot visszavonta s bevallotta, hogy ő maga találta ki, mivel akkor úgy látszott neki, hogy tökéletesen megegyezik s egészen egy húrón pendül azokkal a történetekkel, amiket regényeiben olvasott.

Azután pedig így folytatja:

A licentiatu unokaöccsét Sancho Panza vakmerősége nem lepte meg kevésbbé, mint gazdájának türelme, s azt gondolta, hogy a Don Quijotén most tapasztalható lágyságnak bizonyára az a boldogság az oka, hogy imádott Dulcinea del Tobosoját, ha csak elvarázsolt állapotban is, de láthatta. Máskülönben, amilyen hangon és szavakban Sancho Panza beszélt, csakugyan megérdemelte volna, hogy megegyengessék, mert mi tagadás benne, bizony nagyon is szabadszájú kezdett lenni urával szemközt. Ehhez most a tanuló e szavakat intézte:

— Én részemről igen háládatosnak tartom ezt az utat, señor Don Quijote de la Mancha, melyet nagyságoddal tettem, mert négy az, amit általla nyertem. Az első, hogy nagyságoddal megismerkedtem, amit igen nagy szerencsének tartok. A második, hogy imé tudomásomra jutott, mit zár magában Montesinos e barlangja, valamint hogy a Guadiana átváltozásairól s a Ruidera tavairól is értesültem, amit mind igen jól fel fogok használhatni az éppen munkában lévő spanyol Ovidiusomnál. A harmadik, hogy azt is megtudhattam, milyen régóta használják immár a kártyát, mert e játéknak legalább is Nagy Károly császár korában divatban kellett már lenni, amit azokból a szavakból következtetek, hogy nagyságod közlése szerint Durandarte, a Montesinos által hozzá intézett hosszú beszéd befejezése után végtére fölébredvén, így szólott: Türelem, s keverjük újra a kártyát. Már pedig ezt a kifejezést bizonyára nem elbűvölt állapotában tanulta, hanem akkor, amikor még nem volt elvarázsolva, de ottan élt az említett

Nagy Károly császár korában Franciaországban S ez a felfedezés mintha csak az égből pottyant volna a markomba, olyan alkalmas új adat lesz ama másik művem számára, melynek címe: „*Toldalék Virgilius Polidori* a Régiségekről szóló munkájához.” Ugyanis azt hiszem, hogy ő a kártyáról abban aligha tesz említést, amit majd én megteszek, ami igen fontos felfedezés, kivált ha az ember olyan tekintélyes és hitelt érdemlő szerzőre hivatkozhatik, mint a köztisztelőben álló Durandarte úr.*) A negyedik pedig az, hogy immár egész bizonyossággal elmondhatom, hogy a Guadiana folyónak hol az eredete, ami e mai napiglan ismeretlen vala a világ előtt.

— Kegyednek teljesen igaza van, — mondta Don Quijote, — csak azt szeretném tudni, ha isten kedvező kegyelméből megkapja rá az engedelmet, — amit ugyan kétlek — hogy e könyveit kinyomtathassa: vajjon kinek szándékozik ajánlani?

— Van Spanyolországban elég főúr és grande, akiknek a könyveket ajánlani lehet, — jegyezte meg az unokaöccs.

— Bizony nem valami nagyon sok, — vetette ellen Don Quijote. — Nem értem, mintha talán meg nem érdemelnék, hanem úgy, hogy nem igen szokták megengedni, nehogy valami viszonzásra legyenek kötelezve, amit az ilyen művek szerzőinek munkája s udvariassága követelni látszik. Ismerek egy herceget,**) aki a többiek hiányát oly nagy mértékben, annyira pótolhatja, hogy ha ki merném mondani mennyire, meg lehet, hogy akárhány más nemes szívet irigységre kelténék. Egyébiránt elég erről most ennyi, a többit hagyjuk alkalmasabb időre, most pedig keressünk valami helyet, ahol a jövő éjszakát tölthetjük.

— Nem igen távol innen, — mondta a vezető — van egy remetelak. A remete — mint mondják — ka-

*) A kártyajátékot Európa valószínűleg a móroktól vette át. Először 1392-ből említik, mint VI. Károly beteg francia király szórakozását. (Dr. Wolfgang v. Wurzbach megjegyzi.)

**) Lemos grófját.

tona volt, s általánosan azt tartják felőle, hogy igen jó keresztyén, nagyon értelmes és rendkívül barátságos ember. A remetelak közelében egy kis házíró is van, melyet ő építtetett a maga költségén; igaz ugyan, hogy nagyon kicsiny, de azért egy-két vendéget el lehet benne szállásolni.

— Hát valami tyúk-féle akad-e ott a remete körül? — kérdezte Sancho.

— Kevés remete van ilyesminek híjával, — jegyezte meg Don Quijote, — mert a mai remeték egészen mások, mint azok a hajdaniak voltak az egyiptomi pusztaságokon, akik pálmalevelekbe öltöztek s gyökerekkel táplálkoztak. Ezt azonban senki se értse úgy, mintha talán emezek dicséretével kárhoznának akarnám amazokat, csupán azt akartam mondani, hogy e mostaniak vezeklése nem oly szigorú és sanyarú már, mint a régieké volt. Ezért azonban mind igen derék emberek lehetnek, én legalább azoknak tartom, s még ha az ellenkező eset állna is, a magát jónak tettető képmutató még mindig kevesebb rosszat követ el, mint a nyilvános gonosztevő.

Amint így beszéltek, egyszer csak egy embert láttak feléjük közelíteni, aki nagyon sebesen jött gyalog, s egyre ütlegelte dárdákkal és alabárdokkal ugyancsak súlyosan megterhelt öszvérét. Amint oda ért hozzájuk, köszöntötte őket s azzal tovább haladt. Don Quijote megszólította:

— Álljon meg kissé, atyafi, úgy látszik, jobban siet, mint öszvére szeretné.

— Nem állhatok meg, uram, — viszonzá az ember — mert ezekre a fegyverekre, amiket öszvéremen látnak, holnap reggel szükség lesz, utam tehát nagyon sietős; Isten áldja meg az urakat. Hanem, ha kíváncsiak tudni, miért viszem ezeket a fegyvereket, az éjszakát ott akarom tölteni a remetelakon túl fekvő kocsmában. S ha talán egy úton jönnek velem, ott majd találkozhattunk, ahol aztán csodadolgokat fogok elbeszélni; most pedig másodszor is Isten velünk.

S azzal úgy nekiesett dorongjával megint az öszvérnek, hogy Don Quijotének nem nyílt többé alkalm, hogy megkérdezze, milyen csodadolgokat akar neki elbeszélni. S minthogy általában meglehetősen bántotta a kíváncsiság s mindig kapott az újdonságokon, megparancsolta, hogy rögtön induljanak s az éjet ők is töltsék a fogadóban, anélkül, hogy a remetelakot érintenék, amint az imént a licentius unokaöccse ajánlotta.

Igy is történt, lóra ültek s mind a hárman egyenesen a vendégfogadó felé vették útjukat, ahova kevéssel alkonyat előtt meg is érkeztek.

Az unokaöccs azt mondta Don Quijotének, még is csak jó lenne a remetelakra befordulni s egyet hörpinteni. Sancho Panzának se kellett több ennél, midjárt a remeteség felé fordította szamarát, amiben Don Quijote és a vezető is követték példáját. Azonban Sancho szerencsétlenségére a sors úgy akarta, hogy a remete maga nem volt odahaza, ami felől egy remetnovicius által értesültek, akit a lakban találtak. Kértek tőle egy ital bort. Azt felelte, még a gazdájának sincs, hanem ha jó friss vízzel is beérik, azzal szolgál szívesen.

— Ha vízre szomjaznám, — viszonzá Sancho — van az út mentén elég kút, ihattam volna. Hej Camacho lakodalma, Don Diego gazdag háza, de csak sokszor meg foglak még sínlenni!

Ezzel otthagyták a remetelakot s a fogadó felé ügettek. Nemsokára egy fiatal sihederrel találkoztak, aki nem sietett valami keményen, úgy, hogy csakhamar utolérték. Kardját vállán vitte, arra pedig egy kis csomag vagy batyu volt rátűzve, melyben bizonyosan ruháit vitte, holmi nadrágot, felöltőt és egykét inget, mert testére rövid bársonyzubzony volt öltve, némi atlaszfoszlányokkal díszítve, mely alól inge kilátszott. Harisnyája selyem volt, cipője meg szélesorrú, mint az udvarnál hordták. Korára nézve úgy tizenhét-tizenkilencéves lehetett, tekintete vidám, s termete — úgy látszott — hajlékony. Seguidillákat énekelt, hogy az úti fáradalmakat könnyebbitse. Amikor

utolérték, éppen akkor végezte egyik dalát, amit a licentiatús unokaöccse meg is tanult mindjárt könyv nélkül. Ez a dal így hangzott:

A nagy pénztelenség
Az, mi harcba von;
Birtokom ha volna,
Nem mennék bizony.

Legelőször is Don Quijote szólította meg ily szavakkal:

— Nagyon könnyű szerrel utazik, fiatal barátom; s hová, merre? Igen szeretném tudni, ha szíves lenne megmondani.

Mire az ifjú így felelt:

— Hogy oly könnyű szerrel utazom, annak a nagy meleg, meg a szegénység az oka; menni pedig háborúba megyek

— Hogy-hogy a szegénység? — kérdezte Don Quijote. Már ami a meleget illeti, azt hiszem.

— Senor, — felelte a siheder — ebben a kis batyuban egy bársony nadrágot viszek, ami édestestvére a zubbonyomnak; de ha azt az úton elszakgatom, a városban nincs mit felhúznom, mert nincs, amin újat vehetnék. Így tehát mind ezért, mind pedig avégett, hogy hűtözzem, ekkép folytatom utamat, míg odaérek azon néhány gyalogszázadhoz, melyek innét alig tizenkét mérföldnyire fekszenek, ahol majd én is felcsapok, ott aztán kapok mindent, amivel beérem egész a hajóraszállásig, mely — amint mondják — Carthagenában fog történni. Inkább a király legyen uram és parancsnokom s szívesebben szolgálom őt a háborúban, mint valami zsugorit a fővárosban.

— S van kilátása zsoldja mellett valami pótlékra? — kérdezte a licentiatús unakoöccse.

— Ha valami spanyol grande vagy fejedelmi egyén szolgálatában állottam volna, — válaszolt az ifjú — akkor kétségtől lenne, mert ha az ember ilyen előkelő uraságokat szolgál, az a haszna mégis csak megvan, hogy úgyszólván a cselédszobából hadnaggyá

vagy kapitánnyá lesz, vagy legalább is tisztességes havi pénz üti a markát; én azonban szerencsétlenségemre, mindig csak olyan pipogya, jött-ment emberek-nél szolgáltam, ahol annyi bérem volt, hogy fele mindig ráment, ha a galléromat egyszer ki akartam keményíttetni; s igazán valóságos csoda lenne, ha egy ilyen éhenkórász apródnak a szerencse csak valamennyire kedvezne.

— S ugyan mondja, az isten szerelmére kérem, barátocskám, — tudakolta Don Quijote — szolgálata egész ideje alatt nem tudott szert tenni valami libériára?

— Kaptam kettőt, — viszonzá az apród. — Hanem hát, mint amikor valaki egyik vagy másik egyházi rendből kilép, mielőtt még fogadalmát letette volna, kivetkőztetik a reverendából s ráadják megint régi ruháját: így adatták rám az enyimet is gazdáim, mikor teendőiket az udvarnál elvégezvén, megint haza mentek, a libériákat meg elcsípték az orrom elöl, amikbe előbb csupa merő parádéból öltöztettek.

— Nevezetes *espilorcheria*, amint az olaszok mondják,*) — jegyezte meg Don Quijote. — De mindamellett mégis szerencsés ember ön, hogy a fővárosból ilyen jó feltételekkel távozott, mert nincs a földön semmi, ami az embernek nagyobb tisztességet szerezne vagy hasznosabb lehetne, mint mindenekelőtt Istennek szolgálni, azután pedig a királynak, mint született urunknak, főleg fegyverben, mellyel ha több gazdagságot nem is, de bizonyára sokkal több dicsőséget lehet szerezni, mint a tudományos pályán, amint ezt már számos ízben kifejtettem. Mert ha meg is engedem, hogy a tudományok gyakrabban alapítják meg a szerencsét, mint a fegyverek, mindazáltal a fegyverek egy bizonyos nem tudom mivel fölötte állnak a tudományoknak, egy bizonyos igen is jól tudom milyen fénnel, ami ezeket minden más egyéb fölé emeli. S

*) Csakhogy azok *spilorceria*-nak mondják, ami fukarságot, zsugoriságot jelent. (Ford.)

amit önnek most mondani szándékozom, tartsa meg azt jól emlékezetében, nagy hasznára s könnyebbségére fog válni szenvedései elviselésében. Ez pedig az, ne törődjék a bekövetkezhető szerencsétlenségekkel, melyek között legrosszabb a halál, de ha ez dicsőséges, akkor meghalni a legnagyobb szerencse. Julius Caesartól, ama hőslélkü római császártól, azt kérdezték egykor, melyik a legszerencsésebb halál? A váratlan, viszonzá ö, amely akkor lep meg gyorsan, amikor meg se gondoljuk. Pogány létére, aki az egy igaz Istent még nem ismerte, bizonyára igen jól felelt, az embernek vele született félelme legyőzésére. Mert fölteszem, ha ön már a legelső összecsapás vagy csetepaté alkalmával elesik, vagy valami golyó találja vagy egy akna által levegőbe repül: mit árt? Egyik halál olyan, mint a másik, s a szenvedésnek vége. Terentius szerint pedig szebb a csatában elesett katona, mint aki épen, sértetlenül menekült futással. A katonának annál nagyobb a becsülete, minél hívebben engedelmeskedik tisztjeinek vagy általában azoknak, akiknek jogukban áll, hogy neki parancsoljanak. S jegyezze meg azt is, édesfiam, sokkal derekabb dolog, ha a katonán puska-porszag érzik, mint pénzma; s ha ezen tisztos állásban találja az öregség az embert, még ha sebekkel telve, csonkán vagy bénán is, legalább nem találja dísztelenül, hanem olyan becsületben, amit még maga a szegénység sem csökkenthet. Annál inkább is, mint-hogy ma már gondoskodni kezdenek az elaggott és megcsonkult katonák ellátásáról, mert bizony nem járja, hogy ezekkel is úgy bánjanak, amint némelyek a megöregedett s szolgálatra képtelen négereikkel bánni szoktak, akiket ilyenkor felszabadítanak s elbocsátanak, s a szabadultság címén kivetik házukból s rabszolgáivá teszik az éhségnek, amelynek bilincseiből majd csak a halál szabadítja meg őket. Most azonban egyelőre nem akarok egyebet mondani, legfőlebb még csak azt, üljön fel a lovam farára, egész a vendéglőig, ott megvacsorálunk együtt, holnap aztán tovább megy

ön a maga útján, melyet Isten tegyen oly szerencséssé, mint jó szándékai megérdemlik.

A ló farára felülést az apród nem fogadta el, de az együttvacsorálásra kapott meghívást annál szívesebben; Sancho pedig ekkor így szólott magában:

— Hogy az Isten áldja meg a gazdáját! Hogyan lehetséges, hogy az az ember, aki ilyen szépen, jól és okosan tud beszélni, mint ahogy most ő beszélt, ugyanaz annyi hihetetlen ostobaságot összehadarjon, mint ő hadart a Montesinos barlangjáról? Egyébiránt, oda se neki!

Végre alkonyattájon odaértek a vendégfogadóba, s Sancho igen nagy öröme, gazdája most az egyszer maga is igazi fogadónak nézte az épületet, nem pedig várkastélynak, amint különben szokta.

Alig tértek be s Don Quijote a fogadóstól mindjárt ama dárdás és alabárdos ember után tudakozódott; a fogadós azt felelte, hogy ott van az istállóban és éppen abrakol. A vezető és Sancho is hasonlóképp cselekedtek, aztán csakhamar, de az istállóban, a jászol mellett, a legjobb helyet Rocinantenak hagyták.

XXV. FEJEZET.

Mely a számárordításról szóló, s a bábjátékossal történt mulatságos kalandot adja elő, úgyszintén a jósmajomnak emlékezetreméltó jóslatai.

Don Quijote — amint mondani szokták — majd alig tudott hova lenni a kíváncsiság miatt, hogy a fegyvereket vívő embertől mentül előbb meghallgassa az ígért csodadolgokat. Mindjárt utána ment oda, ahová a fogadós utasította, ott is találta s felszólította, hogy elmondjon neki okvetlenül mindjárt mindent, ami felől az úton említés történt. Az ember azonban így felelt:

— Több idő kell ahhoz, uram, aztán meg nem is lehet így álltában elbeszélni; engedje meg előbb, jó uram, hadd végezzem el egészen az abrakolást, s akkor hallhat tőlem olyan történetet, hogy tudom csodálkozik.

— Ha csak az abrakolás hátráltatja, — mondta Don Quijote — szívesen segítségére leszek én magam is.

S azzal mindjárt hozzálátott az abrak rostálásához s a jászol kikotrásához, ami oly nagy leereszkedés volt, hogy az ember most már kétszer oly szívesen teljesítette kívánságát. Leült egy kőpadra, Don Quijote meg melléje, körülöttük pedig hallgatóság gyanánt az unokaöccs, az apród, Sancho Panza és a vendégfogadás foglalt helyet, mire az ember így kezdte előadását:

— Előljárójában tudniok kell uraságtoknak, hogy a környékbeli egyik faluban, mely e fogadótól mintegy négy mértföldnyire fekszik, egy odavaló esküdt ember számára, szolgálójának gondatlansága vagy rosszakarata folytán, elveszett (amit nagyon is hosszas lenne hegyről tövire elmondani); elég az hozzá, hogy elveszett, s bár az esküdt mindent tüvé tétetett is érte, csak nem tudták az ő szamarát megtalálni. Valami két hete mult már, mióta közhírré lett, hogy a szamár elveszett, mikor egyszer a piacon a vesztes esküdtnek egy ugyan-csak odavaló másik esküdt ember azt mondja:

— Ide a borravalót, komám uram, megvan a szamár.

— Meg is adom szívesen, komám uram, csapunk tisztességes áldomást, — válaszolt a másik — de hát hol a szamár?

— Az erdőben, — mondta, aki megtalálta — ma reggel ott láttam, de nincs rajta se nyereg, se semmi szerszámféle, s amellet úgy lesóványodott, hogy megesik rajta az embernek a szíve. Haza is akartam terelni, de már annyira elvadult s olyan szilaj, hogy amikor feléje mentem, futásnak eredt s elrejtőzött az erdő legsűrűbb sűrűjébe. Ha akarja, komám uram, hogy elmenjünk érte mind a ketten, én tüstént itt leszek, csak ezt a szamarat vezetem előbb haza.

— Bizony jó szívvel veszem, — mondta a szamár gazdája — s vagy egyben, vagy másban majd megszolgálom komám uramnak.

Mindazok, akik az egész esetet alaposan ismerik, éppen így s szakasztott ilyen körülményesen szokták elbeszélni, mint ahogy én beszélem.

Egy szó, mint száz, a két belső ember tehát karonfogva nekiindult az erdőnek gyalog. S amint arra a helyre értek, ahol úgy gondolták, hogy megtalálják, bizony csak nem volt az ott, de se híre, se hamva még az egész környéken se, akármennyire keresték.

Amint látták, hogy semmikép se akadnak már nyomára, azt mondja a tanácsbeli, aki a szamarat látta, a másiknak:

— Megálljon csak, komám uram, jutott eszembe valami mesterség, aminek segítségével ide csalogathatjuk mi azt a szamarat, még ha a föld gyomrába s nemcsak az erdő sűrűjébe bujt volna is. Ez pedig abból áll, hogy én csodálatosan jól tudom utánozni a szamarordítást, s ha komám uram is ért hozzá valami keveset, akkor úgy tekinthetjük, mintha már a markunkban tartanók.

— Valami keveset? azt mondta komám uram? — szólt a másik. — Istenemre mondom, úgy értek hozzá, hogy senki különben; jobban, mint az igazi számár.

— No, majd meglássuk, — viszonzá a másik tanácsbeli, — mert én úgy gondolnám jónak, hogy komám uram egyfelül kerülje meg az erdőt, én meg másfelül, úgy, hogy az egészset körüljárjuk, s közbe-közbe egyszer komám uram ordít számár módjára, egyszer meg én, s lehetetlen, hogy a számár meg ne halljon bennünket s ne feleljen, ha csak az erdőben van még.

Mire a számár tulajdonosa így válaszolt:

— Annyit mondhatok, komám uram, hogy ez egészen helyre egy terv s méltó a kegyed szép eszéhez.

S ezzel aztán közmegegyezés szerint különváltak, de történetesen majd egy és ugyanazon pillanatban fogtak az ordításhoz mindketten, úgyhogy egyik a másik ordításától elámítva, oda siettek s megint összeakadtak, pedig azt gondolták, hogy megvan már a számár.

Mikor megpillantották egymást, a vesztes így szólott:

— Hát nem az én szamaram volt az, komám uram, aki ordított?

— Nem ám, hanem én, — viszonzta a másik.

— Akkor hát amondó vagyok, — szólta a tulajdonos, — hogy komám uram és az igazi szamár között, már ami az ordítást illeti, csakugyan nincs semmi különbség, mert ilyet én még soha életemben se nem láttam, se nem hallottam.

— Ez a dicséret és magasztalás, — felelt rá a tervkoholó — jobban megilleti komám uramat, mint engemet: mert Isten az atyám, kegyelmed legalább is kétszer olyan jól ordít, mint a világ legjobb s legügyesebb ordítója. Kegyelmed hangja olyan átható, olyan jól tudja a taktust tartani, olyan sűrűn kezdi s szakasztja félbe az i-á i-át, hogy én megadom magamat, komám uramnak nyújtom a diadal pálmáját s meghajtom ritka szép tehetsége előtt zászlómat.

— Akkor hát mától fogva tartok valamit magamra — mondta a tulajdonos — s még elhiszem, hogy engem se a golya költött, s van olyan tehetségem, amiről eddig is tudtam, hogy nem éppen megvetendő, de hogy igazán olyan tökéletes legyen, mint komám uram mondja, soha még csak meg sem álmodtam.

— Én pedig még egyszer is mondom, — jegyezte meg a másik, — van akárhány igen szép tehetség ezen a világon, ami azonban elveszett, s kár, hogy olyanok bírják, akik nem tudják felhasználni.

— Ami a tehetségeinket illeti, — felelt a tulajdonos — ezt bizony nem lehet valami sűrűn használni, ha csak ilyen esetben nem, mint ez a mostani, s adja Isten, hogy legalább most hasznunkra fordíthassuk.

E szavak után újra különváltak s megint hozzáfogtak az ordításhoz, de majd minden lépten-nyomon megcsalódtak s újra összejöttek, úgy, hogy utoljára kénytelenek voltak ismertető jel gyanánt, hogy ők ordítottak, nem pedig a szamár, abban megegyezni, hogy mindegyik kétszer fog ordítani egymás után. Így tehát

az iákolást megduplázták s bejárták már az egész erdőt, anélkül, hogy a számár csak a fülét is billentette volna. De hát hogy is billenthette volna a szerencsétlen, s hogyan adhatott volna jelt, mikor utoljára is ott találták meg az erdő legsűrűbb sűrűjében, ahol a farkasok szétmarcangolták.

Mikor ezt a tulajdonos látta, így szólt:

— Nem fogyott csodám, hogy nem felel; de tudom, ha élt volna, ordításunk hallatára bizony felelt volna a számár. Mindamellett én nem sajnálom a fáradságot, s még ha megdögölve találtam is meg a sok keresés után, mindent kipótol az, hogy komám uramat olyan pompásan hallottam ordítani.

— Nem nagy tus, komám uram, — viszonzotta a másik, mert ha jól fújja az apát, a kántor se hagyja magát.

Ekképen mind a ketten megnyugtatta s elrekedve tértek vissza falujokba, s elmondták boldognak-boldogtalannak, mi történt velök a számár keresése alkalmával, s nem győzték dicsérni egymás ordító képességét. Híre ment aztán az egésznek környékszerre, és az ördög, aki nem alszik, hanem mindenütt, ahol csak lehet, izgágát szokott csinálni, beleüti az orrát mindenbe s még a kicsit is nagygyá fújja, az rendelte és intézte úgy, hogy ha azóta a vidékiek a mi falunkbeli emberrel találkoznak, mindjárt elkezdenek számár módjára ordítani, mintha csak a mi esküdtjeinket akarnák szemtől-szembe gúnyolni. Még a gyerekek is rákaptak, amivel aztán úgy elmérgesedett a dolog, mintha a pokol minden ördöge vette volna kezébe, szájába, s az ordítás ráragadt egyik faluról a másikra, úgy, hogy ma már az ordító falubelieket úgy ismeri mindenki, mint ahogy a szerencsétlen meg lehet különböztetni a fehérektől. S ez a gonosz tréfa már annyira ment, hogy a ki gúnyoltak fegyveres kézzel egész csapatonként ütöttek rajtuk a gúnyolókon s valóságos csatát küzdöttek egymás ellen; de nincs az az erő, nincs az a hatalom, se szégyen, se félelem, ami ezt a bajt meg tudja orvosolni. Alkalmasint holnap vagy holnapután száll síkra

a mi falunk, melyet a számarak falvának neveznek, egy-két mérföldnyire fekvő másik falu ellen, amelyik belőlünk leginkább csúfot szokott üzni, s hogy annál jobban helytállhassunk, azért viszem én magammal ezeket a most vett dárdákat és alabárdokat. Ez az a csodadolog, aminek elmondását ígértem, s ha az urak nem találták olyan csodálatraméltónak, én különben nem mondhatok.

S ezzel a jó ember végét szakasztotta az elbeszélésnek. Éppen e pillanatban lépett be a fogadó kapuján egy férfiú, akinek egész öltözete, bekecse, nadrágja, harisnyája mind zergebőrből volt, s emelt hangon így szólt:

— Fogadós úr, van-e szállás? Most itt a jós majom s a Melisendra megszabadulásának mutatványa.

— Tyűh, láncos-lobogós! — kiáltott fel a vendég-lős, — hiszen ez Pedro mester! Jó estét fogunk ma tölteni.

Elfelejtettem mondani, hogy ez a bizonyos Pedro mester bal szemét s majd a fele arcát egy darab zöld tafota fedte, miből azt lehetett következtetni, hogy ezen az oldalán bizonyosan valami baja van. A fogadós így folytatta:

— Isten hozta Pedro mester uramat; de hol a majom meg a bábuk? hogy egyiket se látom.

— Mindjárt itt lesznek, — felelte a zergebőrös — csakhogy én magam előre jöttem, megtudni, ha kaphatunk-e szállást?

— Még magától Alba hercegtől is megtagadnám, csakhogy Péter mesternek adhassam, — vizionozta a fogadós, — csak hadd jöjjön a majom meg a bábjáték, van itt ember a fogadóban, aki szívesen megfizet, ha a játékot meg a majom ügyességét megláthatja.

— Akkor hát minden jól van, — szólt a flastro-mos, — én meg jutányos árt szabok, s azzal is beérem, ha a magam költsége megkerül; mindjárt ideszólitom a kocsit, mely a majmot és a játékot hozza.

S azzal tüstént kiment a fogadóból.

Don Quijote mindjárt azt kérdezte a fogadóstól, ki

ez a Pedro mester s miféle játékot és majmot mutogat? Mire a vendéglős így válaszolt:

Egy hatalmas bábjátékos, aki Aragonból jött s már régen jár-kelel itt Manchában, s azt mutogatja bábjáival, hogyan szabadította meg a derék Don Gaiferos Melisendrát; ami olyan szép történet s olyan takarosan van előadva, hogy ahhoz foghatót rég nem láttak az ország e részében. Azonkívül hordoz magával egy olyan rendkívüli ügyességű majmot is, amely ritkítja párját a majmok között, de még embernek is sok volna. Mert ha valamit kérdeznek tőle, figyelmesen ráhallgat a kérdésre, aztán egyszerre gazdája vállára ugrik, fejét odahajtja ennek füléhez s megsúgja a feleletet a kérdésre, amit aztán Pedro mester tolmácsol. De sokkal inkább arról szokott beszélni, ami már megtörtént, semmint arról, ami még csak ezután fog történni. S ha ugyan néha-néha nem is találja el egészen, igen ritkán téved, úgy, hogy az embernek azt kell hinni, maga az ördög van benne. Két reált kér minden kérdésért, amire a majom felel, akarom mondani, amire helyette a gazdája felel, mikor a majom már fülébe súgott. Ennek folytán az a közhiedelem, hogy Pedro mester nagyon megszédte magát, s amint Olaszországban mondják: valóságos *galantuomo* és *boun compagno*, s úgy él, mint valami kiskirály. Beszél annyit, mint hat más, és iszik annyit, mint más tizenkettő se, s mind ezt nyelve, majma és játékmutatványa rovására.

E pillanatban Pedro mester újra megjelent, s hozta magával kocsin a bábjátékot, meg farkatlan nagy majmát, melynek alfele olyan volt, mintha nemezből volna, de amely máskülönben nem volt visszataszító.

Alighogy Don Quijote meglátta, mindjárt ezt a kérdést intézte hozzá:

— Mondja meg nekem, nagyságos jós uram, mi járatban vagyunk, s mit hoz ránk a holnap? Itt a két reál. S ezzel megparancsolta Sanchonak, adja oda a pénzt Pedro mester kezébe; ez azonban majma helyett így felelt:

— Uram, ez az állat nem ad sem feleletet, sem felvilágosítást a jövődőről; a multról azonban tud egyet-mást mondani, nemkülönben a jelenről is.

— Süsse meg, — mondta Sancho, — azért ugyan soha egy kurta fityinget se adnék, hogy azt mondják meg, ami velem már megtörtént; ki tudja azt jobban, mint én magam? Már pedig, ha én azért fizetnék, amit különben is tudok, az csakugyan sült bolondság lenne. No, hanem hát azt is tudja, ami éppen most történik, itt a két reálom, s mondja meg nekem ő legmajmabb urasága, mit csinál ezidőszerint az én feleségem, Teréza Panza, mivel foglalatoskodik?

Pedro mester vonakodott a pénzt elfogadni, s így szólt:

— Nem szoktam előbb elfogadni a jutalmat, amíg meg nem szolgáltam.

S azzal kétszer ráütvén bal vállára, a majom abban a nyomban fenntermett rajt, s száját odahajtvá gazdája füléhez, csunya gyorsasággal csikorgatta fogait. Ezt a mesterséget körülbelül addig folytatta, amíg egy „hiszek-egyet“ el lehetne mondani, s aztán egy másik ugrással megint a földre szökött, ekkor pedig Pedro mester hirtelen térdre borult Don Quijote előtt s lábait átkarolva, így szólt:

— Ugy karolom át nagyságod két lábaszárát, mintha csak a Hercules oszlopait * karolnám! Oh dicső feltámasztója a már-már feledésbe merülő kóbor lovagrendnek! Oh, érdeme szerint eléggé soha nem magasztalható nemes lovag, Don Quijote de la Mancha, lelke ön az aléldozóknak, támasza az elesőknek, karja az elesetteknek, mankója és vigasztalása minden szerencsétlennek!

Don Quijote megmerevült, Sancho elképedt, az unokaöccs bámult, az apród szörnyűködött, a számárordításos elkábult, a vendégfogadás megkeveredett, egyszóval, akik csak hallották a bábjátékos szavait,

*) Hercules a monda szerint Európa és Lybia határán két jelző-oszlopot állított föl, mely azonos a gibraltári Kalpe- és Abyla-szirtekkel. (Ford.)

mind egészen elhaltak ámulásokban. Ez pedig így folytatta:

— Te meg, oh jó Sancho Panza, a világ legjobb lovagiának legjobb fegyverhordozója, örülj, örvendezzél, mert a te jó nőd, Teresa, hű, s most éppen ez órában egy csomó lent gerebenez s nagyobb igazság okáért egy csempe korsó áll mellette balfelől, lehet úgy egy jó pintes, amellyel magát munkája közben mulatgatja.

— Már ezt elhiszem, — vizonozta Sancho, — mert ő igazán olyan asszony, hogy jobb se kell, s ha olyan féltékeny nem volna, oda nem adnám, de nem én, magáért Andandona óriásasszonyért se, akiről uram azt mondja, hogy az volt még csak a helyre-asszony, de olyan ám, hogy ugyancsak, aztán meg az én Terézám olyan is, hogy nem igen szokta magától a költséget kímélni, még ha az örököse issza is meg a levét.

— Be kell vallanom, — mondta ekkor Don Quijote — hogy aki sokat olvas, sokat jár, sokat lát: az sokat tud. Erre pedig az indít, mert ugyan ki tudta volna elhitetni velem, amit most a tulajdon két szememmel láttam, hogy e világon még jós majmok is létezzenek. Igen, én csakugyan az a Don Quijote vagyok, akit ez a kedves állat említett, bárha talán kissé túlzó volt is a dicséretben. Egyébiránt akármilyen legyenek is, hála adok az Istennek, hogy olyan érző és részvevő szívvel ruházott fel, mely jót akarna tenni mindenkivel, rosszat pedig senkinek.

— Ha nekem is volna pénzem, — mondta az apród — én is megkérdezném majom ő uraságát, mire virradok én mostani utazásommal?

Mire Pedro mester, aki ekkor már fölemelkedett Don Quijote lábaitól, így szólt:

— Említettem már, hogy ez az állatocska nem szól a jövődőről, mert ha szólna, nem törödném én azzal, van-e önnek pénze: a jelenlévő Don Quijote úr kedvéért szívesen szolgálnék ingyért is s lemondanék a világ akármely nyereségéről. Az ő tiszteletére s gyönyörködtetésére fel is állítom tüstént a bábjátékot is, s aki csak itt van, mind megnézheti ingyen.

Ennek hallatára a fogadás alig tudott hová lenni örömében, helyet mutatott, ahová legalkalmasabb lesz föllállítani, s az egészet nyomban össze is ütötték.

Don Quijote nem igen volt kibékülve a majom jövőndölgetésével, mert sehogy se tudta elismerni, hogy egy majom jelen és elmúlt dolgok felől jósoldgasson; így tehát addig, amíg Pedro mester a játék összeillesztésével foglalkozott, Don Quijote az istálló egyik szögletébe vonult Sanchoval, ahol senki mástól nem hallva, így szólt hozzá:

— Hallgass csak, Sancho; én e majom rendkívüli ügyességét jól meghánytam-vetettem magamban, s nekem úgy látszik, hogy ez a Pedro mester alkalmasint valami titkos vagy határozott egyességre lépett az ördöggel.

— Már hiszen akár titkos, vagy akármilyen hegyesség volt is, amire az ördöggel lépett, — mondta Sancho — azt ugyan vesztire tette; majd is a lábában marad a tüskéje. De mit használna Pedro mesternek, hogy ő az ördöggel hegyességre lépjen?

— Nem értesz, Sancho; nem hegyességről szólok én, hanem arról, hogy ő bizonyosan valami egyességre lépett, valami szövetséget kötött az ördöggel, hogy az ruházza föl ezt a majmot ezen ügyességgel, mi által ő a maga kenyerét megkeresse, s ha aztán jól meggazdagodott, akkor odaadja neki a lelkét, mert éppen ez az, amire az a közös ellenség mindig áhitozik. Ezt pedig különösen az hiteti el velem, hogy a majom a megtörtént vagy éppen most történő dolgokra tud felelni, s lám, az ördög tudománya sem terjedhet ki egyébre. Mert ami a jövőndöt illeti, azt ő csak úgy találomra tudhatja, s gyakran csalódik is, mivel egyedül Istennek áll hatalmában időt és pillanatot ismerni, s egyedül az ő számára nincs sem múlt, sem jövőndő, hanem minden csak jelenvaló; s minthogy ez így van, már pedig így van, világos, hogy ez a majom egészen az ördög nyelvén beszél. S valóban csodálom is, hogy nem állították mindeddig a szent inkvizíció elé, s hogy nem vallatták ki, vajjon kinek-minek segedelmével jósol-

gat? Mert annyi bizonyos, hogy ez a majom nem asztrológus, és sem gazdája, sem ő nem tudják megfejtetni s magyarázni azokat a csillagképeket, amelyek magyarázgatása pedig manapság annyira divattá lett már Spanyolországban, hogy nincs az a banya, vagy inas, vagy csizmafoltozó, aki el ne hinné magáról, hogy ő is tudja magyarázni, mintha semmivel se lenne nehezebb, mint valami kártyabeli alsót felvenni a földről, úgyhogy hazugságaik és tudatlanságuk által csakugyan vesztére válnak e tudomány csodálatos igazságának. Tudok egy esetet egy asszonyságról, aki szintén kérdést intézett egy ilyen csillagiósához, mondja meg neki, hasas lesz-e az ölebecskéje, megkölykezik-e, s hányat kölykezik és milyen szőrűeket? Amire a tisztelt csillagiós úr fölvevén a csillagképletet, azt felelte, hogy igenis, az ölebecske hasas lesz és hármát kölykezik, egy zöldet, egy barnát és egy tarkát, de csak azon feltétel alatt, ha a kutyácska déli vagy éjféli tizenegy és tizenkét óra között párosodik, még pedig hétfőn vagy szombaton. Erre aztán az történt, hogy az ölebecske megzabálás folytán harmadnapra kiadta páráját, a csillagiós urat pedig tovább is a leghitelesebb és legbiztosabb jóvendőmondónak tartották a faluban, mint a csillagiósokat általában tartani szokták.

— Mindamellet mégis szeretném, — jegyezte meg Sancho — ha nagyságod megmondaná Pedro mesternek, kérdezze meg majmától: igaz-e az mind, ami nagyságoddal a Montesinos barlangban történt? Mert én, nagyságod kegyes engedelmével, még most is csak amondó vagyok, hogy az bizony csupa merő káprázat és hazugság volt, vagy legalább is pusztá álom.

— Az mind meglehet, — viszonzta Don Quijote — egyébiránt megteszem, amit tanácsolsz, bárha nem tagadhatom, van valami kétségem.

Pedro mester éppen ekkor jött oda hozzájuk, hogy jelentse Don Quijotének, a bábjáték fel van már állítva s legyen szíves megtekinteni, mert valóban érdemes a megnézésre.

Don Quijote elmondta neki, miről gondolkozik, s felszólította, kérdezze meg majmát, mondja meg nekik, hogy bizonyos dolgok, amik vele a Montesinos barlangban történtek, igazak voltak-e vagy csak úgy álmodta, mert néki úgy látszik, hogy van bennük valami mind a kettőből. Mire Pedro mester minden további szó nélkül újra előhozta majmát s Don Quijote és Sancho elé állítva, így szólt:

— Ime, majom úr, ez a lovag önagysága azt akarja tudni, hogy bizonyos dolgok, amik véle az úgynevezett Montesinos barlangban történtek, igazak voltak-e, vagy sem?

S ezzel megadván a szokott jelet, a majom mindjárt fölugrott a bal vállára s úgy tett, mintha fülébe súgna valamit; mire Pedro mester rögtön így szólott:

— A majom azt mondja, hogy azon dolgok egyrésze, amiket nagyságod az említett barlangban látott, vagy tapasztalt, nem igaz, másik része azonban igaz. Ő a kérdéses tárgy felől most csak ennyit tud mondani. Ha azonban nagyságod még többet is meg akarna tudni, a jövő pénteken megfelel minden kérdésre, most azonban kifogyott már erejéből, melyet péntekig nem is tudja újra összeszedni, amint már említettem.

— Nem megmondtam-e, — szólt Sancho — hogy sehogyse fért a fejembe, hogy a barlangban történteknek csak a fele is igaz legyen?

— Majd elvállik, Sancho, — viszonozta Don Quijote — mert az idő, mely mindent fölfedez, semmit sem hagy rejtve, de napfényre hozza, legyen bár a föld mélységes mélyébe elrejtőzve. S most erről elég ennyi, mi pedig menjünk a jó Pedro mester mutatványának meg szemlélésére, amiben, azt hiszem, alkalmasint lesz valami érdekes is.

— Hogyan, csak valami érdekes? — felelte Pedro mester — van az én mutatványomban ezer meg ezer érdekesnél érdekesebb látványosság; merem állítani nagyságod előtt, señor Don Quijote, hogy alig van a világon manapság valami, amit érdemesebb volna meg szem-

lélni; azért tehát *operibus credite et non verbis*,*) ne késlekedjünk, mert az idő máris előrehaladt, nekünk pedig sok a tenni, mondani és mutatni valónk.

Don Quijote és Sancho szót fogadtak és odamentek, ahol a bábjáték már fel volt állítva s közszemlére kitéve, s körülötte minden oldalról égő viaszgyertyácskák, melyek fénye az egészet igen csínossá s ragyogóvá tette.

Amint odaértek, Pedro mester az állvány mögé vonult, mert neki kellett a mesterséges bábukat igazgatnia, az állvány előtt pedig egy fiatal gyerkőc foglalt helyet, Pedro mester inasa, aki a látványosság titkainak magyarázója és felvilágosítója gyanánt szolgált. Kezében egy pálcácskát tartott, mellyel a kilépő bábuk mutogatta.

Mikor aztán a vendéglöbeliek mind helyet foglaltak már, némelyek szemben a játékkal állva, Don Quijote, Sancho, az apród, s a licentiatus unokaöccse pedig a legjobb helyeken ülve: a tolmács így kezdte mondókáját, amint látni vagy hallani fogja az, aki a következő fejezetet elolvassa, vagy meghallgatja.

XXVI. FEJEZET.

A bábjátékossal történt mulatságos kaland folytatása, egyéb igazán nagyon jó dolgokkal egyben.

Mind elhallgattak, a tyrusok úgy, mint a trójaiak,**) vagyis, más szavakkal, a bábszínház nézői mindazon gyerkőc ajkain csüngöttek, aki csodadolgokat magyarázni készült. Egyszerre dobpergés, trombitaharsogás és nagy ágyúdörgés hangzott fel a színpad mögött, de azok zaja igen rövid idő alatt elnémult, amire a siheder tüstént fölemelte szavát és így szólt:

*) A tetteknek higgyetek, ne a szavaknak. (Szt. János 10, 38.)

**) Tréfás célzás Vergilius „Aeneis”-ének II. könyve ismert kezdetére: „Conticuere omnes...”

— Ez az igaz történet, mely itt nagyságtok szemeláltára előadatik, betűről-betűre a francia krónikákból és azokból a spanyol románcokból van merítve, mik a nép között szájról szájra járnak s miket az utcás gyerekek is ismernek. Szól pedig arról, hogy Don Gaiferos hogyan szabadította meg az ő hitvesét, Melisendrát, aki ekkor Spanyolországban fogva volt, a mórok hatalmában, Sansuena városában, amint akkor azt a várost nevezték, melyet ma Zaragosának hívnak. Íme itt láthatják nagyságtok, hogy Don Gaiferos most is éppen a sakkjátékkal foglalkozik, amint a dal is mondja:

Sakkozik Don Gaiferos, már
Elfelejté Melisendrát.

Az a másik személy pedig, aki ott látszik fején koronával, kezében királyi pálcával, az Nagy Károly császár, kit ama bizonyos Melisendra atyjának tartanak; nagyon rosszkedvű, hogy veje tétlenségét s könnyelműségét látja, s éppen azért jön, hogy megpiron-gassa. Tessék csak nézni, milyen hevesen, milyen haraggal száll szembe vele, úgy, hogy az ember majdnem hajlandó volna hinni, hogy királyi pálcájával legalább is féltucat ütést szózott oda a nyaka közé; sőt vannak olyan történetírók, akik azt állítják, hogy oda is szóta, pedig ugyancsak keményen. S amikor már jól elébe rakta, mennyire ártalmára van az becsületének, hogy felesége megszabadításával nem törődik, azt mondják, így szólt hozzá:

Én beszéltem, ám te lássad.

S lássák most nagyságtok is, hogyan fordít neki hátat a császár, s hogyan hagyja magára a felbőszült Don Gaiferost, aki haragjában nagymesszire eltaszítja a sakkasztalt bábustul, fegyverzetét követeli sebtiben, unokaöccsétől, Don Roldantól kölcsönkéri kardját, Durindanát, amit azonban Don Roldan nem akar neki oda-kölcsönözni, hanem ahelyett felajánlja szolgálatát, hogy ő is hozzácsatlakozik a veszedelmes útra, melyre készül. A bátor haragvó meg ezt az ajánlatot utasítja vissza s azt mondja, elég lesz ő egymaga is felesége kiszaba-

dítására, még ha a föld kellős közepének mélységébe volna is elrejtve; s azzal aztán fegyverbe öltözködik, hogy menten útrakelhessen.

Most pedig fordítsák önök tekintetüket arra a toronyra, mely amott látszik s amelyről tudni kell, hogy ez Zaragosa vára tornyainak egyike, amelyet ma Aljaferiának neveznek.* Az a hölgy pedig, ki már öltözetben az erkélyen megjelenik, az a páratlan Melisendra, aki erről számtalanszor alá-alátekint a Franciaországba vezető útra s fogságában azzal vigasztalja magát, hogy Párisra és férjére gondol szüntelen. Vigyázzanak most erre az új jelenetre, amely következik s amelynek mását talán még sohase látták. Tessék csak nézni azt a mórt, aki ujját ajkára szorítva, csendesén és zajtalanul, lábujjhegyen lopózik oda Melisendra háta mögé. S tessék csak nézni, milyen hatalmas csókot cuppant ajkaira, a hölgy pedig hogyan siet köpni egyet s inge fehér ujjával törölgetni a csók helyét, s hogyan jajgat, hogyan tépi szép haját, mintha ez volna az elkövetett gonoszság oka. De nézzék egyszersmind azt a komoly mór férfiut is, aki amott áll az oszlopos csarnokban: az Marsilio, Sansuena királya, aki alig hogy meglátta a mór szemtelenségét, azonnal megparancsolta, hogy fogják el, bárha közeli rokona és igen bizalmas embere; kétszáz korbácsütésre ítélte, s amint szokták, meg fogják hurcolni a város utcáin, siposokkal előtte s örökökkel mögötte. És íme, tessék csak nézni, már is indulnak, hogy az ítéletet rajta végrehajtsák, bárha a bűnt még alig hogy elkövette: mert a móroknál nincs fölébbezés, nincs vizsgálati fogság, mint minálunk.

— Fiu, fiu, — szól e pillanatban emelt hangon Don Quijote — haladj te csak egyenes csapáson a történet elmondásánál s ne csapongj el se jobbra se balra; hogy az ember egy igazságot tisztába hozhasson, arra sok próba és bizonyásgtétel szükséges.

Pedro mester is kiszólt a színpalak mögül:

— Ne kotyogj, fickó, hanem azt tedd, amit ez a nagyságos úr parancsol, az van rendjén; mondd el a te

*) A mór királyok régi vára, később az inquisitio székhelye.

mondókádat egyszerűen, s ne cifrázd, mert akkor szokott az ember leghamarább belesülni, mikor legcikornyásabban akarja kikanyarítani.

— Értem uram, — viszonoztá a fickó, — s azzal így folytatta előadását: Az az alak ott, gascognei köpenybe burkolózva, maga Don Gaiferos, akit hitvese olyan epedve vár. Most, amikor a szerelmes mór vakmerősége érdemlett büntetését már elvette, ő is jobb kedvvel és nyugodtabban állt oda a torony ablakába s ime férjével eredt beszélgetésbe, akiről azt hiszi, hogy valami utas, s közöttük szakasztott olyan szavakban folyt a párbeszéd, amint a románc mondja:

Ha Frankhonba mégy, vitéz úr,
Kérdezd, hogy van Gaiferos.

Ezt azonban nem akarom most tovább folytatni, mert a szöszaporítás unalmas. Elég ha látjuk, hogy Don Gaiferos megismerteti magát, Melisendra pedig örvendő arcával értésünkre adja, hogy felismerte, s mi több leereszkedik az erkélyről, hogy férje mögé odaüljön a nyeregbe. De, jaj micsoda szerencsétlenség! Ime, alsószoknyájának egyik csúcsa beleakadt az erkély vasrácsába, s a hölgy ott függ a levegőben s nem juthat le a földre semmiképen. Azonban, nézzék önök, hogyan segít a kegyelmes ég a legnagyobb szükségben: Ime Don Gaiferos odasiet és kisebb gondja is nagyobb lévén annál, reped-hasad-e a drága alsószoknya vagy sem, megragadja feleségét s egy rántással a földre teremti. A jövő pillanatban már fölvette lova farára férfi módra, s meghagyja neki, kapaszkodjék bele erősen s két karjával fogja át vállon, úgy hogy keze keresztben legyen férje mellén, hogy le ne pottyanjon, amennyiben Melisendra asszonyosság nem volt valami nagyon hozzászokva az ilyen lovagláshoz. Tessék most arra figyelmezní, hogy a paripának vidám nyerítése mily hiven kifejezi, mennyire örül, hogy urának és asszonyának személyében olyan bátor és olyan szép terhet hordozhat. Ime már hátatfordítanak a városnak, indulnak, s nagy örömmel boldogan térnek azon útra, mely Párizsba vezet. Menj békével, oh páratlan hű szerelmes pár! Érté-

tek el bántatlanul vágyva vágyott hazátokat, s szerencsés utazásokban semmi akadályt a sors ti elétek ne gördítsen! Barátaitek és rokonaitok békében és megelégedésben lássák teleni napjaitokat — ériék el a Nestor napjai számát —, amelyek életekből még hátra vannak.*)

— Ne kotyogj, fickó! — szólt közbe Pedro mester emelt hangon másodszor is. — Csak egyszerüen; nem ér az a cifrázás semmit!

A magyarázó nem felelt egy szót se, hanem folytatta az előadást:

— Itt is akadt heverő-henye szem, ami mindent észre szokott venni; meglátták Melisendra földreszökellését, lórapattanását s mindjárt hírül vitték Marsilio királynak, aki abban a nyomban harci lármát üttet; s ime milyen gyorsan fegyverkeznek, ime az egész város cseng-bong a harangzúgástól, mely minden mecset tornyából aláhangzik.

— Az ugyan nehezen, — szólt közbe most Don Quijote, — ami a hangokat illeti, azzal ugyan elvetették a sulykot, Pedro mester, mert a móroknál nem szokás harangozni, hanem igen is dobolni, trombitálni olyasforma sípokon, mint nálunk az oboa. Hogy Sansuenában harangozzanak, már az mégis szarvas hiba.

Pedro mester e szavakra mindjárt félbeszakasztotta a harangozást s így szólt:

— Ne méltóztassék az ilyen apróságokon fennakadni, senor Don Quijote, s ne kívánja, hogy minden a legeslegtökéletesebb legyen; az lehetetlen. Hát vajjon nincs-e száz meg száz színdarab azok között, amelyeket nálunk manapság előadni szoktak, tele ízetlenséggel, sületlenséggel, s azért mégis a legnagyobb szerencsével futják meg pályájokat, s nemcsak, hogy tetszésben részesülnek, hanem mindenütt bámulattal fogadják. Folytasd, fiu, hadd beszéljen ki mit akar; csak az én erszényem teljék, bánom is én aztán, ha annyi hiba is van a darabban, mint foltocska a napban.

*) A pylosi Nestor király Homeros szerint 3 nemzedéken át uralkodott.

— Az már igaz, — jegyezte meg Don Quijote.

A fiu pedig folytatta :

— Nézzék, uraim, mily számos és mily fényes lovasság rohan ki a városból a két keresztyén szerelmes üldözésére ! hány meg hány trombita harsog, hány meg hány réz síp süvit fel, hány meg hány kis s nagy dob pereg ! Bizony, félek, hogy elérik, s úgy hozzák vissza a tulajdon lovuk farkához kötve, ami csakugyan rettentő látvány lenne !

Don Quijote pedig látva ezt a tenger pogányságot, s hallva a nagy zengés-bongást, úgy találta, hogy nagy ideje van immár, hogy a menekvők segítségére siessen ; talpraszokott tehát s hatalmas hangon így kiáltott :

— Semmikép se fogom eltiúrní, hogy az én koromban s szemem láttára valami sérelmet kövessenek el egy oly híres lovagon s vakmerő szeretőn, amilyen Don Gaiferos. Vissza, te alacsony csöcselék, ne üzzétek s üldözzétek, különben én velem gyűl meg a bajotok !

E szavak után kirántotta kardját s egy ugrással ott termett a színpad előtt és soha nem látott dühvel és gyorsasággal rettenetes kardcsapás-záport zúdított a bábu mőrokra. Kit ledöntött, kit levágott, ennek fejét vette, amazt kettéhasította, s a többi között ütött egyszer akkorát, hogy ha Pedro mester le nem bukik, meg nem lapul s össze nem húzza a nyakát, szent egy igaz, úgy lecsippentik a fejét, mintha sifliből lett volna.

Meg is eredt aztán Pedro mester kiáltozása :

— Megálljon, nagyságos uram, señor Don Quijote ! — gondolja meg, hogy amiket itt szabdal-vagdal, öldököl, gyilkol, azok nem igazi mőrok, hanem csak téstábakok. Jaj, nekem, jaj szegény bűnös lelkemnek ! oda vagyok, vége az egész vagyonomnak !

De csak mind nem használt az semmit, és Don Quijote egyre ütött, vágott, szurkált, szabdalt sűrűn, mint a záporosó. Szóval, rövidebb idő alatt, mint két „hiszek egy“-et el lehetne mondani, tönkre verte az egész színházat, díribbé-darabbá gépeket, bábukat. Marsilio király pogány egy sebet kapott, Nagy Károly császárnak pedig koronája, koponyája ketté volt hasítva. Az egész néző-

közönség összezavarodott, a majom ijedtében a ház tejére menekült, az unokaöcs remegett, az apród reszketett; de magának Sancho Panzának is az inába szállt minden bátorsága: mert, — amint utóbb a zivatar elmúltával még esküvel is bizonyította, — ilyen éktelen nagy haragban soha sohase látta még gazdáját.

Don Quijote csak akkor csillapodott le némileg, midőn a bábszínház már végkép elpusztult, s így szólott:

— Szeretném, ha e pillanatban itt láthatnám magam előtt mindazokat, akik nem hiszik, nem is akarják hinni, mennyire hasznára válnak a kóbor lovagok ennek a világnak: mert lám, ha én most nem vagyok, mi lesz abból a jó Don Gaiferosból s a bájos Melisendrából. Eddig ezek a kutyák minden bizonnal utólérték volna őket s tudom lett volna aztán hadd el hadd. Szóval, éljen a kóbor lovagság, éljen mindennél inkább, ami a földön él!

— Éljen, éljen! — nyögdécselte rá Pedro mester, — én pedig gebbedjek meg, ha már egyszer annyira semmivé lettem, hogy Don Rodrigo királlyal együtt azt mondhatom:

Tegnap még enyim Spanyolhon,
S már ma nincs egyetlen ormó,
Mit enyimnek mondhatok.

Nincs egy fél órája, de csak fél minutája sincs, s még akkor királyok és császárok ura voltam, istállóim, ládáim, zsákjaim tele számtalan lóval és megmérhetetlen pompával; most pedig odavagyok, semmi vagyok, szegény vagyok, koldus vagyok, s ami legfőbb, majom nélkül való vagyok, mert tudom, istenemre, véres verejtékembe fog kerülni, amíg azt megint megkeríthetem. S mindezt a lovag úr meggondolatlan dühösségének köszönhetem, akiről azt mondják, hogy az árvákat gyámolítja, a ferdeségeket eligazítja s más egyéb könyörületes dolgokat cselekszik; s egyedül én velem szemben hagyta őt cserbe sok nemes feltétele, hogy az isten áldja meg érte mind a két kezével! Szóval a Búsképű lovag úr volt hivatva arra, hogy képtelenné tegye minden bábomat.

Sancho Panza szíve nagyon megesett e szavakra Pedro mesteren ; mindjárt is így szolt hozzá :

— Ne sírj, ne ríj, Pedro mester, megszakasztod bele a szívemet. Ne félj, van az én uram olyan jó katolikus keresztyén, hogy ha belátja, hogy neked valami kárt tett, meg is tudja, meg is akarja azt busásan téríteni.

— Ha Don Quijote úr megfizeti elpusztított bábuim egy részét, azzal is beérem ; ő nagysága pedig meg fogja ezzel nyugtatni lelkiismeretét, mert aki más vagytonát az úr akarata ellenére magánál tartja s vissza nem adja, nem üdvözülni.

— Úgy van, — helyeselte Don Quijote, — csakhogy én mind e mostani óráig se tudom, hogy magától, Pedro mester, valamit elvettem volna.

— Vajjon nem-e ? — kérdé Pedro mester, — hát ezt a sok romot, ami itt hever a kemény, terméketlen földön, ugyan ki szórta széjjel, ki pusztította el más egyéb, mint e hatalmas karnak legyőzhetetlen ereje ? Kiéi voltak ezek a testek, ugye az enyimek ? S mivel kerestem meg én a kenyereimet, ugy-e hogy ezekkel ?

— De most már csakugyan teljesen hiszem, — szolt közbe Don Quijote, — hogy azok a varázslók, akik üldöznek, először a magok valóságában állítják szemeim elé a tárgyakat, s aztán mindjárt azzá változtatják, amivé akarják. Igaz lelkemre mondom önöknek, uraim, akik csak szavaimat hallják, hogy ami itt történt, azt én egészen szószerint vettem, hogy Melisendra csakugyan Melisendra volt, Don Gaiferos Don Gaiferos, Marsilio Marsilio, Nagy Károly meg igazán Nagy Károly ; ezért ragadt el a harag, s kóbor lovag tisztem betöltése végett akartam a menekvőkön segíteni, s így a legjobb szándékkal tettem, amit tettem. Ha fonákul ütött ki, annak nem én vagyok az oka, hanem azok a gonoszok, akik üldöznek. Mindazáltal, habár hibám nem eredt is szántszándékos gonoszságból, kész vagyok magamat kártérítésre ítélni. Mondja ki Pedro mester, mit kíván az elpusztított bábukért, s ime én ezzel felajánlom készségemet, hogy jó és folyó spanyol pénzben az egészét rögtön megtérítem.

Cervantes: Don Quijote. III.

Pedro mester mélyen meghajolt és így szólt:

— Kevesebbet nem is vártam a hős Don Quijote de la Mancha páratlan keresztyén érzületétől, aki minden szükségben szenvedő és szorongatott vándornak igazi támasza és gyámolítója. A fogadós úr és a nagy Sancho Panza legyenek a becsűsök és közbenjárók nagyságod közt és én közöttem, hogy mit érnek vagy érhetnek a pocsékká tett figurák.

A fogadós és Sancho elvállalták a tisztséget, Pedro mester pedig azonnal fölemelte feje híjával Marsiliót, Zaragosa királyát, s így szólt:

— Világos, hogy ezt a királyt teljes lehetetlen megint azzá tenni, aki előbb volt, én tehát úgy tartom, — ha ugyan mások is helybenhagyják, — hogy haláláért, élte végeért és befejezéseért ötödfél reált minden-esetre követelhetek.

— Tovább, — mondta Don Quijote.

— Ezért a tetőtől talpig érő hasadásért, — folytatta Pedro mester, a ketté vágott Nagy Károly császárt véve kezébe, — nem lesz sok, ha öt és egy negyed reált kérek.

— Nem is kevés, — jegyezte meg Sancho.

— De nem is sok, — vetette ellen a fogadós, — hanem hát közelítsük a követelést, s mondjunk kerek-számmal öt reált.

— Maradjon az egész öt és egynegyed reál — mondta Don Quijote —, mert egy ilyen főbenjáró szerencsétlenség-nél egy negyeddal több, vagy kevesebb, csakugyan szóba se jöhet. Pedro mester pedig siessen, mert itt a vacsora ideje, s én olyasmit érzek, mintha éhes volnék.

— Ezt a bábót, — folytatta Pedro mester, — amelyiknek az orra le van vágva s fél szeme kiütve, s aki a bájos Melisendra volt, ezt, s — úgy hiszem igen méltán, — két reál és tizenkét maravedíre becsülöm.

— Elvihetné az ördög, — mondta Don Quijote, — ha Melisendra eddig legalább is Franciaország határára nem jutott férjével. Hiszen az a ló, amelyiken mentek, amint én láttam, nem szaladt, hanem szinte repült, minek következtében nincs rá semmi szükség, hogy

velem nyúl helyett macskát vetessenek, s ezt az orratlan Melisendrát állítsák elé, míg az igazi, ha az alkalom kiadja, eddig már javában ott mulatozik férjével Franciaországban. Adja meg Isten mindenkinek a magáét, kedves Pedro mester, azért járjunk az egyenes úton és becsületes szándékkal; most pedig folytassa.

Pedro mester látva, hogy Don Quijote már megint balra kanyarodik s hogy már-már megint a régi nőtát fújja, nem akarta körmei közül kiereszteni, amiért is így szólt:

— Akkor hát ez csakugyan nem Melisendra, hanem bizonyosan valamelyik szobalánya, aki szolgálatában állt, amiért is beérem és megelégszem hatvan maravedivel, ha megadják.

Így szabta meg a többi elroncsolt bábnak árát is, mit aztán a becsüsök, mind a két fél belenyugvása mellett, valamivel lejjebb szállítottak, úgy hogy az egész negyven reálra és háromnegyedre rugott, amit Sancho azonnal ki is fizetett, Pedro mester azonban ráadásul még két reált kért a majom visszaszerzéséért.

— Add oda neki Sancho, — mondta Don Quijote, — ha nem is a majoméért, de a bajoméért, mert szívesen adnék akár kétszáz reált is borraivalóul annak, aki egész bizonyossággal hírt tudna hozni a felől, vajjon Dona Melisendra asszonyság és Don Gaiferos úr csakugyan ott vannak-e már Franciaországban övéik között.

— Senki se tudná azt jobban megmondani, mint az én majmom, — szólt Pedro mester, — csakhogyl azt most az ördög se tudja megfogni; egyébiránt, azt tartom, hogy ragaszkodása meg az éhség majd hozzám hajtják az éjjel; ha Isten új reggelt enged érnünk, majd meglássuk.

Így tehát a bábszínház viharja végképen lecsillapult, s mindnyájan békén és barátságos egyetértésben vacsoráltak együtt Don Quijote költségén, aki egész a tulságig bőkezű volt.

A lándzsás és alabárdos ember még jóval pitymalat előtt útrakelt; hajnalhasadta után pedig a licentia-tus unokaöccse s az apród vettek búcsút Don Quijote-

tól, amaz hogy hazatérjen, emez pedig hogy útját tovább folytassa, minek megkönnyébbítésére Don Quijote tizenkét reált adott neki ajándékba.

Pedro mester többé semmiféle szóváltásba se akart bocsátkozni Don Quijoteval, akit ő nagyon is jól ismert, így tehát még a napnál is korábban felpislantott, összeszedte minden sátorfáját majmostul együtt, s ő is ment a maga kalandjait hajhászni. A fogadós, aki Don Quijotét nem ismerte, jóformán azt se tudta, min csudálkozzék inkább, bolondságain-e, vagy bőkezűségén? Sancho végre ezt is kifizette egy fillérig ura parancsára, s mintegy reggeli nyolc óra tájban búcsút véve tőle, a fogadóból eltávoztak s útrakeltek. Mi pedig menni hagyjuk őket, mert szükségesnek látjuk itt ragadni meg az alkalmat, hogy egyet-mást elmondjunk, ami e nevezetes történet fölvilágosítására tartozik.

XXVII. FEJEZET.

Mely azt mondja el, ki volt Pedro mester az ő majmával együtt, továbbá Don Quijote rossz kimeneteli kalandja a számárorrdítással, mely nem ütött ki olyan jól, amint ő gondolta vagy szerette volna.

Cide Hamete, e nagy történet krónikása, a következő fejezetet e szavakon kezdi: *Esküszöm, mint valami katolikus keresztyén*, mire a fordító azt jegyzi meg, hogy amikor Cide Hamete már létére — amint bizonyos, hogy az volt — azt mondja: esküszik, mint valami katolikus keresztyén, nem akar egyebet mondani annál, hogy valamilyen katolikus keresztyén, ha esküszik, bizonyítja az igazságot vagy kell bizonyítania esküjével s minden szavában igazságnak kell foglaltatni: mint a katolikus keresztyén esküjében, éppúgy igazat mond ő is, midőn Don Quijote történetét írja, kivált pedig, midőn azt akarja elmondani, ki volt Pedro mester, s ki az a jós majom, aki jóslásával az egész környékbeli falvakat bámulásra gerjesztette. Elmondja tehát, hogy akik e történet első részét elolvasták, bizo-

nyosan emlékezni fognak még ama Gines de Pasamontéra, kit Don Quijote a Sierra Morenában a többi gályarabbal egyetemben megszabadított, mely jótéteményért azonban az a gonosz és aljas népség ugyancsak kevéssé volt hálás s nagyon rosszul fizette vissza. Ez a Gines de Pasamonte, akit Don Quijote Ginesillo de Parapillának nevezett el, lopta el Sancho Panza szűr-kéjét, aminek hogyan és mikéjpe azonban a betűszedők hibájából az első részből kimaradván, többeket azon gondolatra vezetett, hogy a szedők által elkövetett hibát az író feledékenységének tulajdonítsák. Egyébiránt, egy szó, annyi, mint száz, Gines csakugyan kilopta a szamarat a rajta alvó Sancho alól, ugyanazon módon és hasonló cselfogással, mihez Brunello folyamodott, midőn Albraca alatt Sacripante alól két lába szára közül kilopta ennek a paripáját. Sancho azonban utóbb megint visszakapta, amint már elmondottuk. Ez a Gines tehát, attól való félelmében, hogy az igazság kezébe ne kerüljön, amely pedig ugyancsak keményen a sarkában volt, hogy méltóképpen megbüntethesse végtelen sok csínyeiért s gonoszságáért, miknek se szeri, se száma, elannyira, hogy ő maga egy vastag kötetet tudott belőlük összeállítani, ez a Gines tehát, ismételiük, tanácsosnak tartotta, hogy az aragoni királyságba osonjon át, evégre betapasztotta bal szemét, s felcsapott bábjátékosnak, amihez, valamint a szemfényvesztéshez is, rendkívül jól értett. Időközben aztán egy keresztyéntől, ki a berberföldről jött vissza most már szabadon, megvette ezt a majmot s megtanította arra, hogy egy bizonyos adott jelre ugoriék a vállára s mormogjon valamit a fülébe, vagy legalább is tegyen úgy, mintha mormogna. Mikor már ez sikerült, attólfogva úgy szokott eljárni, hogy mielőtt valamely faluba a bábszínházzal bement volna, előbb a szomszéd faluban, vagy általában attól, akitől legjobban lehetett, ki tudakolta, hogy ott, ahova éppen készült, micsoda nevezetesebb dolgok estek meg s különösen kiken. Mind ezt aztán jól elméjében tartva, először rendesen a bábszínházat szokta megmutatni, melyben egyszer egy,

másszor meg más történetet adott elő, de mindig valami ismeretese, vigat és mulattatót. Amint a színielőadásnak vége szakadt, akkor tett aztán említést a közönség előtt majma ügyességéről, hogy az a multat és a jelent mind meg tudja mondani, de a jövőndővel nem törődik. Minden feleletért, amit a hozzá intézett kérdésekre adott, két reált szokott kérni, néha azonban olcsóbban is megtette, kitől mennyit kaphatott. S mikor egyszer-másszor olyanok házába köszöntött be, kiknek körülnényeit ismerte, ha ezek nem is kérdeztek tőle semmit, hogy ne legyenek kénytelenek fizetni, ő mégis jelt adott a majomnak, s aztán rögtön elmondott egyet s mást, ami éppen odaillett. Ilyen módon roppant hitelre tudott szert tenni, s csakúgy csődült hozzája minden. Máskor megint, amily furfangos volt, úgy felelt, hogy a válasz egészen odavágott a kérdéshez, s minthogy senki se tudott vagy akart az eleve nére tapintani s nem kérték számon tőle, hogyan jósol a majom, ő tette lóvá az egész világot s megtömté az erszényét. Most is, alighogy a vendéglőbe lépett, mindjárt ráismert Don Quijotera és Sancho Panzára, s így aztán igen könnyű szerrel bámulatra ragadhatta mind Don Quijotet, mind Sanchot, mind a többi jelenvoltaikat. Hanem ugyancsak póruljárhatott volna, ha Don Quijote valahogy lejjebb talál mártani kezével, mikor Marsilio király fejét leütötte s egész lovagságát tönkre verte, amint az előbbi fejezetben elbeszéltük.

Ennyi az, amit Pedro mesterről és majmáról szükséges volt mondani.

Most pedig visszatérve Don Quijotehoz, meg kell említenem, hogy miután a vendégfogadóból eltávozott, azt határozta el, hogy előbb az Ebro partja vidékét járja be, mielőtt Zaragosa várába menne, amire még elegendő ideje maradt a harcjáték megnyitáig. Ezen szándékkal folytatta útját melyen már megint két napot töltött el, anélkül, hogy olyasmi történt volna vele, amit érdemes lenne megírni; harmadnap azonban, amint egy dombon felfelé haladt, dob- és trombitaszó ütötte meg füleit. Eleinte azt gondolta, valami arravonuló ka-

tonacsapat lehet, s hogy megláthassa, Rocinantet sarkantyuba kapta s felrugtatott a hegyre. Mikor a halom tetejére ért, úgy látta, hogy aljában valami kétszáz ember mozog, akik különféleképpen vannak fegyverkezve, mint például lándzsával, nyíllal, kelevézzel, alabárdal, szuronyokkal, néhányan puskával, igen sokan pajzzsal. Lefelé indult a domboldalon s már oly közel jutott a csapathoz, hogy egész világosan megláthatta a zászlókat, megkülönböztethette a színeket s felismerhette a rajtok levő jelvényeket. Különösen egy zászló vagy lobogó vonta magára figyelmét: ez fehér atlaszból volt s erre a megszólamlásig híven egy olyan apróbb sardiniai fajta számár volt festve, s éppen abban az állásban, mikor fölemelt fejjel, tátott szájjal s kiöltött nyelvvel ordítani készül. A számár körül nagy betűkkel ez a két sor volt írva:

A két bíró nem hiába
Fogott bele az i-á-ba.

E fölíratból Don Quijote mindjárt azt következtette, hogy ez a fegyveres csapat bizonyára a számárordítás falujából való, s ezt a véleményét Sanchoval is közölte, akinek a zászlófeliratot megmagyarázta. Még azt is megjegyezte, hogy aki nekik erről az esetről említett, az okvelentül tévedett, midőn a két ordítót esküdt embereknek mondta, mert ime a zászló felíratának tanúsága szerint azok bizony bírák voltak. Mire Sancho Panza így válaszolt:

— Ezen éppen nem lehet valami nagyon fennakadni, uram, mert meglehet, hogy azokat, akik ordításuk korában még csak esküdtek voltak, azóta bírákká tették a faluban, így tehát ennek is, annak is lehet őket mondani. De meg különben se változtat a dolog igazságán semmit, vajjon az ordítók bírák vagy esküdtek voltak-e? csakhogy derekasan ordított-e mind a kettő, mert ami magát az ordítást illeti, az csakúgy illik bíróhoz, mint esküdthöz.

Végre tehát csakugyan kitudták s bizonyosakká lettek a felől, hogy a felharagított falu akar megvere-

kedni egy másikkal, amely többet is bosszantotta, mint amennyi szabad s a jó szomszédsághoz illendő lett volna.

Don Quijote odaléptetett hozzájuk, nem kevés szomorúságára Sanchonak, aki sohase volt barátja az ilyen csetepatéknak. A fegyveresek szívesen befogadták maguk közé, mert azt hitték, hogy valami pártfelük. Don Quijote délceg és méltóságos magatartással fölütötte sisakja rostélyát, s odament a számár-zászló alá, ahol a sereg legfőbbjei mind köréje gyűltek, hogy közelebbről is szemügyre vegyék s megbámulták azzal a szokott bámulással, melyre rendesen mindazok gerjedtek, kik életükben először látták. Don Quijote látva, mily figyelmesen szemlélik, anélkül, hogy akárki csak egyetlen szót vagy kérdést intézne is hozzája, felakarta használni e mély csendességet, s a maga hallgatását megtörve, nagy fenhangon így szólott:

— Jó uraim, amely bensőség csak lehetséges, olyanul kérem önöket, hogy ne szakasszák félbe azt a beszédemet, melyet önökhöz szándékozom intézni; ne szakasszák félbe addig, amíg azt nem látják, hogy ellenőkre van és unalmas. Mert ha ez az eset állna be: én, az önök részéről adott legeslegkisebb jelre féket kötök nyelvemre és lakatot teszek a számra.

De amazok mind azt felelték, csak mondja el bátran, amit akar, meghallgatják szívesen.

Don Quijote ekképen rá lévén szabadítva a beszédre, hozzáfogott:

— Én, tisztelt uraim, kóbor lovag vagyok, akinek foglalkozása a fegyverhordás s tiszte a szükségben lévőkön segíteni s a gyámolításra szorultaknak pártját fogni. Már néhány nappal ezelőtt értesültem az önök bajáról s arról az okról, mely önöket arra kényszeríti, hogy minden lépten-nyomon fegyvert ragadjanak s bosszút álljanak ellenségeiken. Azóta igen gyakran gondolkoztam az önök ügyéről, s a párbaj szabályai szerint úgy találom, hogy önök csalódnak, ha azt hiszik, hogy meg vannak gyalázva, mert magányos ember egész községet soha meg nem gyalázhat, ha csak

mindnyájukat egyetemben árulóknak nem mondja, minthogy nem tudja, ki volt az az egyes, aki azt a gonoszságot elkövette, mellyel őket vádolja. Példa gyanánt erre Don Diego Ordóñez de Lara szolgálhat, aki az egész zamorai lakosságot párbajra hívta, mert nem tudta, hogy csak Vellido Dolfos egymaga volt az, ki gonosz árulással királyát elejtette. Így kihívta mindnyájukat, amire aztán a megfelelés s a bosszúállás mindnyájukat közösen illette. Igaz ugyan, hogy a señor Don Diego is messzire ment kissé, s nagyon is túlcsapott a kihívás határán, mert arra csakugyan nem volt semmi oka, hogy még a halottakat, a vizet, a kenyeret, az ezután születendőket is kihívja, azon többi aprólékos dolgokkal egyben, amikről ott említés történik.*) Egyébiránt Isten neki, mert az is igaz, ha az embert egyszer előnti az epe, akkor aztán se lát, se hall, hanem nekimegy mindennek. Minthogy tehát igaz, hogy az egyes ember nem sérthet meg egy egész országot, tartományt, várost, községet vagy falut, tiszta igazság, hogy nincs miért megtorlására kelni egy olyan kihívó sérelemnek, ami valóban nem is létezik. Ugyancsak szép dolog lenne, ha egyik-másik helység lakossága minden lépten-nyomon ölné, gyilkolná azokat, akik őket kolompároknak, tökfilkóknak, tengeri borjúknak, szapánosoknak csúfolják,**) vagy más egyéb ilyes gúnyneveket adnak, ami az utcásgyerekek s csöcselék nép között éppen nem ritkaság. Bizony szép dolog lenne, ha az ilyen derék községek folytonosan gyűlölködnének s háborúskodnának egymással, s kardjuk a legkisebb csekélységért is úgy járna folytonosan ki s be, mint a ki- s betoló trombita. Nem, nem, ezt Isten sem engedi, Isten sem akarja; a józan vitézek, s a jól rendezett álladalmak csupán négy esetben ragadhatnak fegyvert, ránthatnak kardot, s vethetik kockára személyüket, életüket és birtokukat: először a keresztyén hitért; másodsor életük védelmére, amit mind a termé-

*) A Cid-románokban.

**) E csúfnevekkel Valladolid, Toledo, Madrid és Getafe lakosait illették.

szet, mind az Isten törvénye megenged; harmadszor becsületük, családjuk és vagyonuk védelmére; negyedszer pedig királyuk szolgálatában valamely igazságos háború alkalmával; s ha még az ötödik esetet is hozzá akarjuk tenni (ami ugyan egy a felhozott másodikkal): hazájuk védelmére. Ehhez az öt főesethez hozzá lehet még sorolni egypárt, ami szintén elég alapos okot szolgáltat arra, hogy az ember fegyvert ragadjon. Azonban fegyvert fogni semmiségekért, olyan dolgokért, amik inkább nevetségesek s mulattatók, semmint sértők, aki ezt teszi, annak aligha van egy csepp józan esze is, főleg ha még meggondoljuk, hogy az igazságtalan bosszúállás (már pedig bosszúállás igazságos nem is lehet) homlokegyenest ellenkezik az általunk vallott szent hittel, mely azt parancsolja, tegyünk jót a mi ellenségeinkkel s szeressük azokat, akik bennünket gyűlölnék. Igaz ugyan, hogy ez olyan parancsolat, melynek betöltése kissé nehéznek látszik, pedig nem az, ha csak azok számára nem, akik jobban csüggenek ezen a világon, mint az Istenen, s inkább testiek, mint lelkiek: mert Jézus Krisztus, igaz Isten és igaz ember, — aki álhokságot nem mondott s nem is mondhatott — mint a mi törvényhozónk, úgy nyilvánkozott, hogy az ő igája enyhe és az ő terhe könnyű, így tehát semmi olyast nekünk nem parancsolhatott, amit lehetetlen volna betölteni. Mindezeket összefoglalva, önöket, uraim, isteni és emberi törvény kötelezi arra, hogy lecsillapuljanak.

— Itt vigyen el mindjárt az ördög, — mondta Sancho e pillanatban magában — ha az én uram nem kész theológus, s ha nem az, úgy hasonlít hozzá, mint egyik tojás a másikhoz.

Don Quijote kissé lélegzetet vett, s látva, hogy még mindegyre készek figyelemmel hallgatni, folytatni akarta beszédét, s bizonyára folytatja is, ha Sancho bölcsessége bele nem pletykáz, mert bizony ő maga erőszakte néki a nyelvét, mikor azt vette észre, hogy gazdája elhallgatott.

— Az én uram, Don Quijote de la Mancha, kit egyideig a Búsképű lovagnak hívtak, most pedig Orosz-

lán-lovagnak neveznek, igen tanult, nemes ember, s úgy tud latinul és spanyolul, mint akármelyik baccalaureus. Amit mond és amit javasol, abból mindből kilátszik a jó katona, s a párbajnak minden csínja-bínja, törvénye, mind egy szálig benne van a kisujjában. Annak okáért tehát csak annyit mondok kegyelmeteknek, hogy minden tétova nélkül fogadják el és kövessék, amit ő tanácsol, annál is inkább, mert hiszen valóságos sült bolondság azon felfortyanni, ha az embernek egyszer-kétszer a fülébe ordítanak. Jól emlékezem, hogy gyermekkoromban magam is akárhányszor el-elordítottam magamat, valahányszor csak kedvem szottyant, még ha senki nem esett is a kezem ügyébe; s értettem is hozzá úgy, olyan tökéletesen, hogy amikor én elordítottam magamat, mindjárt rákezdte utánam a falu minden számara, s azért én mégis az apám fia maradtam, akit pedig senki se tartott holmi pipogya embernek. Irigyelte is ezt az ügyességemet akárhány odavaló gazdalegény, de azért én mégse lettem rártartí. S hogy zavarnak ura legyek s megmutassam, hogy igazat mondtam, várjanak egy kissé s hallgassanak, olyan tudomány ez, mint az úszás, ha az ember egyszer megtanulta, soha többé el nem felejtí.

S erre nyomban marokra fogta az orrát, s rágyújtott az ordításra, de oly rettenetesen, hogy az egész környék hegye, völgye csak úgy harsogott.

De jaj! egy közeliben álló ember azt gondolta, hogy ez is őket csúfolja; ennek se kellett több, hanem fogta azt a kezébéli dorongot, s úgy végigfelejtette véle Sancho Panzát, hogy az minden nyekkenés nélkül azonmód a földre henteredett.

Don Quijote látván fegyverhordozója gyászos esetét, mindjárt dárdát szögezett s neki akart rontani a bántalmazónak, de akörül egyszerre annyian összeröfentek, hogy lehetetlen volt bosszút állnia. Sőt, amint látta, hogy egész közápor zuhan le rá, s száz meg száz felajzott nyíl s nem kevesebb puskacső veszi célba: megfordította Rocinantét, s amily gyorsan csak kocoghatott, úgy kocogott el közülük, teljes szívéből Isten-

nek ajánlva magát, hogy e veszedelemből kiszabadítsa, mert minden pillanatban attól tartott, hogy most meg most üti hátba valami golyó, mely aztán a mellén jön ki, amiért is folyton-folyvást nagyokat lélegzett, próbaképen, hogy nem fogyott-e még ki a szuszából. Azonban a csapatbeliek azzal is beérték, hogy megszalajtották s nem akartak rálőni. Mikor Sancho magához tért, még azt is föltették a számára s hagyták menni ura után; ő ugyan maga egyáltalában nem tudta még igazgatni szamarát, hanem a szürke magától vitte Rocinante felé, mely nélkül a szamar immár sehogy el nem lehetett.

Don Quijote jó futamatnyira haladván, egyszer visszafordult s látta, hogy Sancho is közelít; minthogy senki se volt nyomukban, bevárta a fegyverhordót.

A csapatbeliek ott maradtak estig, az ellenség azonban nem jelenván meg a csatára, ők is visszatértek a faluba vígan s jó kedvvel. Ha a régi görögök szokását ismerik, ezen a helyen bizonyosan egy diadal-emléket állítottak volna.

XXVIII. FEJEZET.

Hogy ez a fejezet mit foglal magában, mondja Benengeli, megtudhatja az az olvasó, aki egész figyelemmel olvassa.

Bizonyosan cselt fedezett fel a bátor, ha még ő is megszalad, s az okos vitéznek nem válik szégyenére ha megkíméli magát egyéb hasznosabb alkalomra. Ez az igazság bizonyodott meg Don Quijote példájában is, aki a megsértett csapat dühössége s veszedelmes szándéka elől kitérve, kereket oldott és kisebb gondja is nagyobb lévén, mint Sancho az a veszedelme, amelyben hagyta, olyan messzire ellillant, ahol aztán már teljes biztonságban gondolta magát. Sancho — amint említettük — úgyszólván két-rét fektetve követte szamarán.

Végre annyira, amennyire, mégis csak felocsudott, de amint gazdája mellé ért, egyenesen odagurult Rocinante lábaihoz, annyira össze volt zúzva, törve, lankadva.

Don Quijote rögtön leszállt, hogy sebeit megvizsgálja, amikor azonban látta, hogy nincs annak tetőtől-talpig semmi baja se, nagy haraggal rárivalt:

— Te is ugyancsak eltaláltad, Sancho, mikor ordítsd el magadat. Hogy a mennydörgös mennykőbe tudtad elfelejteni, hogy az akasztott ember házában nem szabad kötelet emlegetni. Hogyha te az i-át fujtad, ugyan kontrázhattak volna-e mással, mint doronggal? De adj hálát az Istennek, Sancho hogy csak egy fütykőssel mérték rád az áldást s nem valami szablyával adták meg az utolsó kenetet.

— Nem tudok felelni, — viszonzta Sancho — egészen úgy érzem, mintha a hátamon jönne ki a beszéd. Ülünk fel, uram, jerünk innét; én nem ordítok többet, hanem azt az egyet mégse tudom elhallgatni, hogy hát még a kóbor lovagok is megfutnak s ott hagyják a szegény fegyverhordozót az ellenség kezében, a csávéban?

— A visszavonulás nem megfutás, — jelentette ki Don Quijote — mert tudnod kell, Sancho, hogy azt a bátorságot, amely nem az okosságnak alapjára van fektetve, vakmerőségnek szokták nevezni, s a vakmerőnek hős tettei sokkal inkább a vak szerencsének tulajdoníthatók, semmint az ő maga érdemének. Így bevallom én is, vissza ugyan visszavonultam, de meg nem futottam, s ami a visszavonulást illeti, abban sok jeles hősök példáját utánóztam, akik jobb időkre kímélték meg magukat, miről a történetben ezerszer meg ezerszer tétetik említés, amely eseteket azonban most nincs kedvem elősorolni, de neked se válna valami különös hasznodra.

Sancho már ekkor nyeregben ült Don Quijote segedelméből, aki szintén újra felvetette magát Rocinante-ra, s azután lassan léptetve egy jegenyész felé tartottak, mely valami negyedmér földnyire volt előttük. Sancho időről-időre nagyot nyögött s egy-egy keser-

veset sóhajtott. Don Quijote megkérdezte: mije fájdtja olyan nagyon? Sancho pedig azt felelte, hogy a hátgerince legalsó porcikájától egész a csigolyájáig úgy fáj mindene, hogy azt se tudja, hová legyen.

— Ennek a fájdalomnak kétségkívül az az oka, — mondta Don Quijote — hogy a dorong, amellyel rajtad végigütöttek, igen vastag és hosszú volt, úgy, hogy az egész hátadon végignyult s mindazon részeitet érte, amiket most fájdtasz; de ha még vastagabb lett volna, bizonyval még több tagod fájna.

— Ejnye, aki lelke van, — mondta Sancho — de csak jól eloszlatta nagyságod nagy kételkedésemet, s ugyancsak takarosán megmagyarázta, amit nem értettem. Lánchordtát is, hát olyan mélyen el volt rejtve az én fájdalmam oka, hogy még arra is szükség volt, hogy megmondják, azért fáj ez s ez a tagom, mert a fütykös meglapította? Ha a bokám fájna, még akkor csak lehetne találgatni, hogy mi az oka, de hogy az miért fáj, amit megkoppintottak, azt ugyan nagyon könnyű eltalálni. Az igaz, hogy a más bajával nem igen szoktak törődni, kedves uram; s napról-napra világosabbá lesz előttem, bizony kicsi hasznót remélhetek én abból, hogy nagyságodhoz szegődtem: mert ha most elnézte, hogy megdöngessenek, száz meg száz más esetben majd megint fellódítanak, mint a minap, s tesznek velem egyéb ilyes bolondot; s ha most még csak a hátam bánta meg, ezután majd a szememre kerül a sor. Bizony sokkal jobban tenném (de hát tökkelütött fejjű vagyok s holtom napjáig se jön meg az eszem), bizony sokkal jobban tenném, mondom másodszor is, ha szépen haza mennék feleségemhez, gyermekeimhez, s azokkal törődném, azoknak viselném gondját, amint Isten tudnom adta, semhogy itt nagyságoddal lóssak-fussak, nyakamba kerítsem a világot s étlen-szomjan törtessek tüskön-bokron keresztül. Hát még az alvás! Mérj ki magadnak, szép öcsém, fegyverhordozó, hét láb földet, s ha ez nem elég, mérj ki kétannyit, ha jobbnak látod, aztán nyujtózzál ki, amennyire csak kedved tartja. Hogy az ördög égette volna porrá, ha-

muva még azt is, aki ezt a kóbor lovagságot elkezdte, vagy legalább azt, akinek legelőször ment el az esze úgy, hogy fegyverhordozóvá szegődjék az olyan boldokhoz, amilyeneknek a régi világ minden kóbor lovagjának lennie kellett. A mostaniakról nem szólok, mert nagyságod is ezek közé tartozik, ezeket hát tisztelem, de meg azt is tudom, hogy mind beszédében, mind gondolatában nagyságod egy fokkal magasabban áll az ördögnél.

— Fogadni mernék, s tudom, hogy nyernék, Sancho, hogy most, amíg a szád járt és beszédedet senki félbe nem szakasztotta, nem fájt egész testedben egy porcika se. Beszélj, fiam, mondd el bátran, ami szívedet nyomja, nyelvedre kerül, végighallgatom én szívesen minden ostobaságodat, akármilyen unalmas legyen, csakhogy neked semmid se fájjon. Ha meg annyira esenkedel az után, hogy feleségedhez, családodhoz visszatérj: Isten ments, hogy én talán akadályoználak; pénzem nálad van; számláld össze, mennyi ideje, mióta hazulról most harmadízben eltávoztunk, határozd meg, hogy egy-egy hónapra mit kérhetsz, követelhetsz, s aztán fogd ki magadnak.

— Mikor Carrasco Tamásnál szolgáltam, — felelte Sancho — a babéros Carrasco Sámson atyjánál, akit nagyságod is jól ismert, annál kenyéren kívül, két aranyat kaptam havonként. Hogy nagyságodtól mit kérhetek, magam sem tudom, ámbár annyi igaz, hogy a kóbor lovas fegyverhordozójának terhesebb a sora, mint a paraszt ember béresének: mert ha az ember a más tarlójáról él, az igaz, hogy be van fogva napestig, pedig ugyancsak keményen, de estére kelve, legalább tisztességesen kijár étele-itala, s aztán ágyba feketik, míg, amióta nagyságodat szolgálom, soha se hálтам ágyban, azt a rövid időt kivéve, amit Don Diego de Miranda házában töltöttünk, meg azt az egy jó napot kivéve, amit a Camacho fazekainak hábjával csaptam, meg aztán azt, mikor Basiliónál ettem, ittam, aludtam. Azonkívül mindig a szabad ég alatt hálтам, puszta földön, kitéve — amint mondani szokás — a le-

vegőég minden zordonságának, s mást sem ettem, mint egy-két szelet sajtot s egy-két darab kenyeret, de ihattam rá vizet, hol patakából, hol forrásból, amire a pusztában való barangolásunk között éppen ráakadtunk.

— Megengedem, — mondta Don Quijote — hogy az, amit mondasz, Sancho, mind igaz. Mit gondolsz hát, mennyivel kérhetsz többet tőlem, mint amennyit Carasco Tamástól kaptál?

— Azt gondolom, — vizionozta Sancho — hogy ha nagyságod minden hónapra megtoldja két reállal, akkor nem leszek vesztes: ez lenne fáradságom bére. Ami azonban azt az ígéretet s ajánlatot illeti, amit nagyságod egy bizonyos sziget kormányzósága felől tett, annak a fejében, úgy hiszem, joggal követelhetek még hat reált, ami aztán mindössze harminc réalra rúgna.

— Igen jól van, — hagyta rá Don Quijote, — így tehát, huszonöt napja lévén, hogy hazulról távol vagyunk, számítsd ki Sancho, mi jár erre az időre a magad által megszabott bér szerint, s aztán — mint már említettem — fogd ki magadnak a nálad lévő pénzből.

— Lelkemadta, édes uram, de csak rosszul tud számítani nagyságod! — kiáltott Sancho — hát azt a szigetről szóló ígéretet nem attól a naptól kezdve kell-e venni, amikor nagyságod legelőször ígérte, s úgy számítani aztán mind e mostani percentett percig?

— Nos, mennyi ideje tehát, hogy megígértem? — kérdezte Don Quijote.

— Ha nem csalódom, — felelte Sancho — két vagy három nap híján lehet már valami húsz esztendeje.

Don Quijote nagyot ütött tenyerével homlokára s igen jóízűen felkacagva így szólt:

— A Sierra Morenában, de egész teljes együttlétünk óta mindössze sem barangoltam tovább két hónapnál, s te mégis azt állítod, Sancho, van húsz esztendeje, hogy néked a szigetet megígértem. Bizony, bizony mondom, azt szeretnéd te, hogy ami pénzem csak nálad van, azt mind betudjuk a te fizetésedbe; de ha már így vagyunk, s téged ez boldoggá tesz, ám le-

gyen a tied, s boldogulj vele, míg viszont én is lelkemből örülök, hogy egy ilyen rossz fegyverhordozótól megszabadultam, bár oly szegénnyé lettem is, hogy nincs egyetlenegy fillérem. De mondssa, te, a kóbor lovagság fegyverhordozói törvényének meghamisítója, ugyan hol hallottad vagy olvastad, hogy lett volna valaha olyan fegyverhordozó, aki olyan lábon állt volna urával, a kóbor lovaggal, hogy kénye-kedve szerint még ő szabja meg, mennyit fizessen neki gazdája havonként? Eredj, eredj te semmirekelő, bitang, gazember mert másnak nem tekinthetlek, eredj, elmondom, az ő történeteik *mare magnumára*,*) s ha úgy találod, hogy csakugyan volt olyan fegyverhordó, aki hasonlót mondott és követelt, mint amit te most mondottál, szegezd ide azt a lapot, homlokomra, s ráadásul négy sarkára tégy arcomra négy piros pecsétet. Fordítsd meg szürkéd kantárszárát vagy kötőfékét, s menj haza, mert e mostani pillanattól fogva egyetlenegy lépést sem teszel többé az én oldalamnál. Oh, félreismert kenyér! Oh, elbitangolt ígéretek! Oh, ember, akiben több van a baromból, mint emberből! Most, amidőn éppen olyan állomásra akarlak helyezni, hogy akármit mondjon is a feleséged, mégis nagyságos úrnak címeznek, te most akarsz távozni! Most mégy-e el, amikor éppen az szilárd és határozott szándékom, hogy a világ legelső szigetének kormányzójává tegyelek? De igaz, hogy amint te magad is sokszor mondtad: „nem való a bársony nyereg...” s a többi. Szamár voltál, szamár vagy és szamár maradsz élted utolsó órájáig, mert meg vagyok róla győződve, hamarabb fog ez az utolsó óra ütni, semmint te arra rájönnél és belátnád, hogy barom vagy.

Sancho az egész pirongatás alatt csak nézett, csak bámult merően urára, utoljára úgy elfacsarodott a szíve, hogy még a könnye is kicsordult, s nagy fájdalommal s keservesen így szólt:

— Uram, kedves uram, szent egy igaz, ahhoz hogy egész szamár legyek, más se kellene már nekem, csak a farka; ha nagyságod akar egyet hozzám ra-

*) Nagy tengerére, óceánjára.

gasztani, azt is szívesen eltűröm s örömet szolgáлом akár nyereg alatt életem utolsó órájáig. Bocsásson meg, nagyságos uram s tekintse fiatalságomat; tudja azt nagyságod, hogy milyen kevés van a fejemben, s ha a szám el-eljár, inkább ostobaságból történik, semmint rosszaságból; de a megtérő bűnösnek megbocsát az Isten.

— Szinte csodáltam volna, Sancho, — mondta Don Quijote — ha valami példabeszédet nem keversz szavaidba. Jó, én tehát megbocsátok, de azon feltétel alatt, hogy te is megjavulsz, s ezentúl nem leszel oly kapzsi, hanem szívedet tágabbá törekszel tenni, s kecsegtetni fogod magad azzal a reménnyel, hogy amit én ígértem, az beteljesül, s bárha halad, nem marad.

Sancho megfogadta, hogy úgy cselekszik, még ha gyengeségéből kellene is hozzá erőt meríteni.

Erre aztán bementek a pagonyba, s Don Quijote egy szilfa, Sancho pedig egy tölgy lábánál foglalt helyet, mert az ilyen fáknak az a közös tulajdonságuk, hogy mindnyájának csak lába van, keze pedig egynek sincs.

Sancho csak úgy kínlódta át az éjszakát, mert a dorongütést a hűvös levegő még sajgóbbá tette; Don Quijote pedig szokott visszaemlékezéseibe merült. Mindazáltal az álom utóbb mégis csak meglepte szemüket, hajnalhasadtával azonban már ismét útrakeltek, s a nagyhírű Ebro partjának tartottak, ahol az történt velük, amit a következő fejezetben fogunk elmondani.

XXIX. FEJEZET.

A bűvös sajkával történt híres kalandról.

A pagonyból eltávozván, Don Quijote és Sancho Panza csendesen ballagva eljutottak harmadnapra az Ebro vízéhez. Ennek látványa Don Quijotenak igen nagy örömet okozott, mert valóban gyönyörűség is volt a kies partot, a tiszta árt, a csendes folyást és az ömlő kristály gazdag bőségét látni és szemlélni. Ez a felvidító tekintet számos szerelmes gondolatot újított fel

emlékezetében, különösen pedig azokat a tüneményeket, amiket Montesinos barlangjában látott, melyekről Pedro mester majma azt mondta ugyan, hogy fele igaz, fele nem, ő azonban inkább csüggött az igazakon, mint a költötteken, egészen ellenkezőleg Sanchoval, aki valamennyiről azt állította, hogy csupa merő hazugság.

Afint tehát így mentek, mendégéltek, egyszer csak egy lélekvesztő tünt szemökbe, mely minden evező vagy bárminemű halászeszköz híjával, oda volt kötve a partmenti fák egyikének derekához. Don Quijote széjjelnézett, de sehol senkit nem látva, egyszerre csak, se tette, se vette, leszállt Rocinanteről s Sanchot is leszólitotta szamaráról s megparancsolta neki, hogy a két barmot kösse oda jól egymáshoz közel valami jegenyéhez vagy fűzfához. Sancho megkérdezte, mit jelentsen ez a hirtelen leszállás, s mit az odakötözés? Don Quijote így felelt:

— Tudnod kell, Sancho, hogy ez a hajó itt előttünk engemet egyenesen arra szólít és hí föl, anélkül, hogy neki bármi más értelmet tulajdoníthatnék, hogy szálljak rá s menjek vele valamely lovag vagy egyéb szükségben lévő előkelő személyiség segedelmére, akinek okvetetlenül igen nagy veszedelemben kell lennie: így szokott ez megírva lenni a lovagregényekben is, azon varázslók felől, akik bennük előfordulnak és szerepelnek. Ha ugyanis valamely lovag kelepcébe jutott, hogy abból csak egy másik lovag szabadíthatja ki, aki azonban töle két- vagy háromezer mérföldnyire vagy még ennél is messzebb van: a szabadítót vagy valami felhőn ragadják magukkal, vagy valami csónakot küldenek eléje, amelyre ő rászáll, s akkor aztán egy rövid szempillantás alatt vagy a levegőben, vagy a tengeren át odaröpítik, ahol éppen szükség van segedelmére. Látod, Sancho, ez a bárka is éppen ebből a célból van idehelyezve; s ez oly igaz, mint hogy most nappal van, s előbb semhogy ez elmulnék, kösd oda egymással a szürkét és Rocinantet, s azután bízzuk magunkat Isten vezető kezére, mert én el nem állok a hajóraszállástól, nem én, ha a mezítlábas barátok kérnének is!

— Ha már így van a dolog — viszonzotta Sancho — s nagyságod minden lépten-nyomon abba akar belezötytteni, amit nem tudom, nem lehet-e bátran bolondságnak nevezni, akkor nincs mit tennem, mint térdet-fejet hajtvá, engedelmeskednem, amint az a példabeszéd is tartja: akinek a szekerén ülsz, annak nótáját dudold. Hanem mindamellett is, már csak a saját lelkiismeretem megnyugtatója végett, meg nem állhatom, hogy ne figyelmeztessem nagyságos uramat, nekem úgy látszik, hogy ennek a sajkának semmi köze sincs semmiféle bővüléshez, hanem alkalmasint valami halászá, mert itt fogják a legjobb gardákat az egész világon.

Sancho ezt azonközben mondta, amíg a barmokat egy fa derekához kötötte, melyeket azután lelke nagy keserűségére, a varázslók védelmére és gondjára kellett bíznia. Don Quijote azt mondta megnyugtatójára, sohse törődjék velük oly szerfölött, majd lesz ezekre gondja annak, aki őket nagy messze utakon, távolfekvő régiókon át vezeti.

— Hiszen, ha a régi jókhoz elvezetne, — jegyezte meg Sancho — akkor szívesen mennék, csak hogy attól tartok, nem látjuk mi meg azokat a régi jókat.

— Én nem régi jókat, hanem régiókat mondtam, Sancho — viszonzotta Don Quijote — ami azt teszi, hogy tartomány; egyébiránt nem csodálom, ha nem értesz, hiszen neked nem is kötelességed, hogy latinul tudj; más is van akárhány, aki azt képzei, hogy tud, pedig még csak nem is konyít hozzá.

— Odakötöttem már, — jelentette Sancho — mi lesz most a teendő?

— Mi? Hát az, hogy keresztet vessünk magunkra, aztán felhúzzuk a horgonyt, akarom mondani, hogy hajóra szálljunk s elvágjuk a kötelet, amivel e hajó a fához van kötve.

S azzal beleugrott a sajkába, Sancho meg utána, a kötelet elvágták s a csónak lassankint távozott a part mellől. Mikor Sancho azt látta, hogy már valami két ölnyire vannak a száraz földtől, egész testét elfogta a

remegés s szentül hitte, hogy most már csakugyan vége van. De semmi sem esett szívének fájdalomában, mint amikor azt hallotta, hogy az ő szürkéje elordítja magát, s mikor azt látta, hogy Rocinante el akarja szakítani a kötőféket. Nem is tudta megállni, hogy azt ne mondja urának:

— A számár utánunk ordít, Rocinante pedig mindenáron el akar szabadulni, hogy velünk jöhessen. Oh kedves barátaim, maradjatok békén, s adja Isten, hogy az a bolondság, mely bennünket töletek elválaszt, hadd legyen csalódássá s hadd térítsen aztán vissza megint hozzátok.

S erre oly keservesen elpityeredett, hogy Don Quijote egész bosszúsán és haraggal rákiáltott:

— Mit félsz, te gyáva teremtés? Miért pityeregsz, te nyúlászívű? Talán üldöz vagy kerget valaki, te patkány-lélek? Vagy mid hiányzik, te még a bőség kellős közepén is inségről panaszkodó? Talán gyalog és mezítláb kell-e a ríphaei hegységen*) átmenned, s nem úgy ülsz-e inkább ebben a csónakban, mint valami főherceg, s egész kényelemben viteted magadat a kedves folyam csendes árával, mely rövid idő alatt a sik tengerre ringat ki bennünket. Mert már eddig is tettünk legalább hét- vagy nyolcszáz mérföldnyi útát, s ha volna itt egy astrolábom, mellyel a sark magasságát megmérhetném, mindjárt megmondanám, mennyire haladtunk, bár, ha szerfölött nem csalódom, vagy átmentünk már vagy legközelebb átmenyünk az aequinoctialis vonalon, mely a két sarkot egyenlő távolságban vágja és választja el egymástól.

— S mekkora útát tettünk meg akkor, — kérdezte Sancho — ha áthaladtunk azon a vonalon, ami ezt a két bokát vagy sarkat egymástól elválasztja, amit nagyságod azzal az asztallábbal akarna mérgetni?

— Igen nagy útát, — felelte Don Quijote — mert ha az említett vonalon áthaladtunk, már akkor túl vagyunk a víz és földgömb felén, melyről a világ legnagyobb kosmografusa, Ptolomaios tanúsága szerint tud-

*) Ríphaei Montes, az Uralhegység régi neve.

juk, hogy háromszázhatvan foka van.

— Teremtő szent atyám! — kiáltott fel Sancho Panza — ugyancsak derék egy fogas embert hoz fel nagyságod tanubizonyság gyanánt, ha annak a koszmegrágtá ólom májosnak háromszázhatvan foka van!

Don Quijote meg nem állhatta, hogy fel ne kacagjon azon magyarázat hallatára, melyet Sancho a kosmográfus Ptolomaios nevére és foksámításáról nyújtott.

— Tudnod kell, Sancho, — folytatta — hogy a spanyolok, de általában mindazok, akik Cadizban hajóra szállnak, hogy Indiákra hajózzanak, egyebek közt arról tudják meg, hogy az említett aequinoctialis vonalon már áthaladtak, hogy itt a tetű mind úgy kidöglik, hogy írmagul se marad belőle, s az egész hajón aranyért se lehetne egyetlenegy is találni; azért hát simítsd csak végig tenyereddel az egyik combodat, s ha marad a markodban valami, ami mozog, akkor megszünt minden kétségünk, ha meg nem marad, akkor túl vagyunk a vonalon.

— Ebből ugyan egy árva szót se hiszek el, — vizszonozta Sancho — hanem azért megteszem, mivel nagyságod parancsolja; habár csakugyan nem tudom mi szükség lehet erre a próbatételre, mikor a tulajdon két szememmel is látom, hogy alig vagyunk még a parttól három-négy ölnyire, s barmainktól se mentünk lejjebb vízmentin két ölnyinél, mert ahol van ni mind a Rocinante, mind a szürke ugyanazon a toppantott helyen, ahol az imént hagytuk. Tessék csak olyan jól körül nézni, ahogy én nézek, s akármi legyenek, ha nem igaz, hogy alig mozdulunk s csak olyan lassan haladunk, mint a csiga.

— Tedd amit parancsoltam, Sancho, s egyéb bizonyossággal ne törődjél, mert te úgy se értesz ahhoz, mik azok a colurák, lineák, paralellák, zodiakusok, eklipszisek, polusok, solstitiumok, aequinoctiumok, planeták, jelek, pontok és fokok, melyekből az ég és föld sphaerája áll. Mert ha te mindehhez, vagy legalább egy részihez értenél, akkor világosan látnád hány meg hány paralellát szegtünk már keresztül, hány égi jelet láttunk s

hány csillagképet hagytunk már és hagyunk még ezen-túl mögöttünk. S még egyszer is azt mondom, tapintsd meg és simítsd csak végig magadat, mert énnekem úgy látszik, tisztább vagy, mint a legfényesebb árkus fehér papíros.

Sancho megtapintotta magát s aztán nagy csöndesen és óvatosan végighúzta tenyerét bal lábán egész a térdéig, majd fölemelte fejét s odanézett gazdájára.

— Vagy a próba nem mond igazat — szolt ekkor —, vagy nem értünk még odáig, ahová nagyságod mondta, de még csak közel se.

— Nos? — kérdezte Don Quijote — látsz talán valamit?

— Sőt valamiket is, — vizionozta Sancho, s azzal rázni kezdte mind az öt ujját, majd az egész kezét is megmosta a folyóban, melynek árja közepén a sajka csendesen tovaúszott, anélkül, hogy akármilyen titkos erő, vagy valami elrejtett varázsló hajtotta volna, mint magának a víznek folyása, mely eddigelé egészen csendes és lassú volt.

Egyszerre egy pár vízi malmot pillantottak meg a folyó közepén. Alighogy ezt Don Quijote meglátta, mindjárt így szolt Sanchohoz:

— Látod, édes barátom, íme ott, ott magaslik már a város, a vár, vagy erősség, amelyben amaz elnyomott lovagnak, vagy valamely kárvallott királynénak, infansnőnek vagy hercegasszonynak kell lennie, akinek megszabadítására engemet visznek.

— Hol az ördögbe van itt olyan város, vár vagy erősség, amelyet nagyságod említ? — kérdezte Sancho — nem látja, hogy ezek vízi malmok, amik a folyón állnak s amikben búzáat szoktak őrleni?

— Hallgass, Sancho — mondta Don Quijote —, mert akármennyire malmoknak lássanak is, nem azok, s mondtam már akárhányszor, hogy a varázslat mindent ki szokott vetkőztetni s fordítani a maga természetes valóságából. Nem mondom én, hogy csakugyan és igazán átváltoztatja mássá, hanem igenis más színt

kölcsönöz neki, amint az én reményeim egyetlen menedékevel, Dulcineámmal is történt.

Eközben a sajka az árnak éppen a közepére jutott s most már sokkal gyorsabban kezdett haladni, mint idáig. A vízi molnárok, észrevéve, hogy a folyó háta valami sajkát hoz, melyet az ár egyenesen a kerekek felé ragad, a malmokból sokan kisiettek s hosszú póznákat kapkodtak fel, hogy a sajkát feltartóztassák. Lisztes volt valamennyi, szemit-száját, de még a ruháját is belepte a lisztpor mindnyájának, s bizony nem volt valami nagyon kíváncsok rájuk tekinteni. Már mesziről így kiáltottak:

— Ördögadta emberei, hová törekedtek? Az eszettek ment-e el, vagy azt akarijátok-e, hogy ezek a kerekek össze-vissza törjenek s ittfulladjatok?

— Nem megmondtam, Sancho — szólt most Don Quijote —, úgy-e hogy ola jutottunk, ahol meg kell mutatnom hős karom bátorságát? Nézd csak, hány kísértet készül velem szembezállni! Nézd csak, hány rút szörnyeteg vigyorog le reám! De majd meglássuk, nyomorultak!

S ezzel talpraszökve a sajkában, nagy fenszóval így kiáltott oda a molnárhoz:

— Rosszra törő s még rosszabbat forraló alias csöcselék, bocsássátok szabadon, saját kényére, azt a személyt, kit ti erősségekben vagy fogságotokban tartogattok, legyen az előkelő vagy alacsony származású, akármi rendhez s ranghoz tartozó, mert én Don Quijote de la Mancha vagyok, akit más néven Oroszlánlovagnak neveznek s a magas ég határozatából az én szármomra van fenntartva, hogy e kalandnak szerencsésen végetvessek.

S e szavak után kirántotta kardját s elkezdett vele rettenetesen hadonázni a molnárok felé a levegőben. Azok pedig hallva, de semmikép se értve, mit jelentsen ez a hóbortosság: kinyújtották póznáikat, hogy a csónakot feltartóztassák, melyet a víz már egész erővel ragadt a kerekek felé.

Sancho térdreborult s kezét tördelve kérte az eget, mentsék ki ebből a rettenetes veszedelemből, ami aztán a molnárok serénységének s igyekezetének segédelmével sikerült is, akik a csónak előtt keresztbe vetették póznáikat, mi által feltartóztatták, de úgy, hogy egyszersmind föl is fordították s Don Quijotet és Sancho Panzát szépen beleborították a vízbe. Don Quijote ugyancsak jó hasznát vette, hogy úgy tudott úszni, mint a lúd, bár fegyverzetének súlya kétszer is a víz alá merítette; de ha a molnárok utánuk nem ugranak s ki nem húzzák őket, mind a kettőjüknek ez a hely lett volna Trójiájuk.*)

Amikor kitették őket a szárazra, hova inkább elázva, semmint szomjan halva jutottak, Sancho megint letérdelt, s összekulcsolt kezekkel s égre emelt tekintettel hosszú, buzgó imádságban kérte Istent, szabadítsa meg innen túl urának minden vakmerő vállalatától és törekvésétől.

Ezalatt odaértek a halászok is, akiké a bárka volt, melyet a malomkerekek izzé-porrá törtek, s látva, hogy annak már csak diribje meg a darabja: neki estek Sanchonak és húzkodták róla a ruhát, Don Quijoténak meg azért, hogy fizesse meg sajkájukat.

A lovag a legnagyobb nyugalommal, mintha a világon semmi sem történt volna vele, azt mondta a molnároknak és a halászoknak, ő a hajót igen szívesen megfizeti, de csak egy feltétel alatt, ha minden haladék nélkül szabadonbocsátják azt a személyt vagy személyeket, kiket az ő várukban fogva tartanak.

— Micsoda személyeket, micsoda várat emleget ez a balgatag ember? — kérdezte az egyik molnár. — Talán azokat akarja elvinni, akik örletni szoktak idejárni?

— Elég, — mondta Don Quijote magában — borsót hánynék a falra, ha ezt a csöcseléket szép szóval akar-nám valamely jó cselekedetre rávenni. Ebben a kalandban bizonyára két varázsló hatalma ütközött egymásba, s egyik elrontja a másik tervét; egyik elém küldte a

*) T. i. „Végső veszedelmük“.

hajót, a másik felfordította s engem is vele együtt. Isten legyen irgalmas mindnyájunknak, mert ez a világ csakugyan teli van ármánnyal és gonosznál gonoszabb cselszövénnyel. Többet én sem tehetek. S azzal emeltebb hangon így folytatta szavait, tekintetét a malmok felé fordítva: „Barátaim, bárkik legyetek is, akik e börtönben zárva maradtok, bocsássatok meg énnekem, hogy mind az én szerencsétlenségemre, mind a tiétekre, nem tudlak kínos helyzetetekből kiszabadítani. Ez a kaland bizonyára más lovag számára van rendelve és fentartva.“

E szavak után kiegyezett a halászokkal, s ötven reált adott a sajkáért, amit Sancho nagyon rossz kedvvel fizetett ki, s azt jegyezte meg:

— Még egy-két ilyen csónakázás, s az ördögé lett az egész vagyonunk.

A halászok és molnárok csodálkozva nézték ezt a két különös alakot, akik annyira különböztek minden más embertől, és semmikép se tudtak tisztába jönni azaz, mire véljék azokat a szavakat és kérdéseket, amiket Don Quijote hozzájuk intézett. Utoljára is bolondnak tartották mind a kettőt, s a molnárok visszatértek a malomba, a halászok pedig kunyhóikba.

Don Quijote és Sancho meg barmaikat keresték föl s azok maradtak, akik voltak. Így végződött a bűvös sajkával történt kalandjuk.

XXX. FEJEZET.

Don Quijote találkozása egy szép vadásznővel.

Lovag és fegyverhordója meglehetősen komoran és kedvülszegetten tértek vissza állataikhoz, különösen Sancho, akinek mindig a szívét hasogatta, valahányszor a pénzes zacskóba kellett nyúlni, s olyan nehezeére esett ebből valamit kivenni, mintha csak a szemebogarat vájták volna ki. Minden szó nélkül vetették föl magukat a nyeregbe s távoztak a hatalmas folyótól, Don Quijote egészen elmerülve szerelmes merengéseibe, Sancho pedig előmeneteléről való töprenke-

désébe, amelyet különösen most nagyon távolraesettnek kellett tartania. Igaz, hogy ő is együgyű volt, de azért belátta, hogy urának legtöbb tette-vette mind eszelősséget árul el, s azért arra határozta el magát, hogy a legelső kínálkozó alkalommal, se nem számol vele, sem azt se mondja neki, hogy befellegzett, hanem otthagyja a faképnél, maga pedig elmegy haza. Azonban, szegény ember szándékát boldog Isten bírja, s egészen másképp ütött ki a dolog, mint Sancho előre ki-gondolta. Történt ugyanis, hogy másnap alkonyat táján, amint egy erdőségből kiértek s Don Quijote egy zöld rétségen hordozta végig tekintetét, a rét túlsó szélén embercsoportot pillantott meg, s közelebb jutva hozzájuk, látta, hogy sólyom-vadászok. Amikor még közelebb érkezett, egy igen szép úrnőt vett észre közöttük, aki gyönyörű hófehér paripán ült, melynek szerszáma zöldszínű volt, párnanyerge pedig ezüsttel ki-hímezve. Maga az úrnő szintén zöldbe volt öltözve, de oly fényesen, oly gazdagon, mintha a megtestesült pompa állt volna az ember előtt. Jobb kezén úri sólymot tartott, miből Don Quijote azt következtette, hogy igen előkelő hölgynek kell lennie, s bizonyosan a körülötte lévőeknek úrasszonya, amint hogy valóban az is volt. Ekkor így szólt Sanchohoz:

— Szaladj, fiam Sancho, s mondd annak a paripán ülő, sólymos úrhölgynek, hogy én, az Oroszlán-lovag, csókoltatom az ő nagy szépségének kezeit, s ha ő-magassága kegyesen megengedné, magam mennék oda s igazán megcsókolnám s erőm és tehetségem szerint szolgálatára állanék mindenben, mit csak őmagassága parancsolna. De eszedben légy, Sancho, s jól megrágd, amit mondani akarsz, s szokott példabeszédeidet közbe ne zagyvárd valahogy az üzenetbe.

— Emberére talált bennem, nagyságos uram, — vizsonozta Sancho, — bízza rám bátran, hisz különben sem most járok én életemben először követségben magas és törzsökös asszonyságokhoz.

— Ha csak nem azt érted, mikor Dulcinea kisasszonynál jártál — mondta Don Quijote —, azonkívül

én nem tudok semmiféle követségedről, legalább az én szolgálatomban nem.

— Az igaz — felelte Sancho —, de a pontos fizetést nem bántja a zálog, s könnyű ott szegni, ahol van miből; amivel csak azt akartam mondani, semmi szükségem rá, hogy mindent a számba rágiának, magam is konyítok egyhez-máshoz, s ott, ahol kell, ember vagyok a gáton.

— Hiszem, Sancho — mondta Don Quijote —, credi hát Isten hírével s járj szerencsésen.

Sancho tehát sarokba kapta szamarát és sebesvágatva elnyargalt. Amint a szép vadásznő elé érkezett, földre ugrott, térdre borult s így szólt:

— Szépséges senora, az a lovag, ki amott látszik ni, s akit az Oroszlán-lovagnak neveznek, az az én gazdám, én meg az ő fegyverhordója vagyok s nevem Sancho Panza. Ez az Oroszlán-lovag, akit nemrégiben még a Búsképű-lovagnak hítták, azzal az üzenettel küld engemet méltóságodhoz, kegyeskedjék neki nyájias és szeretetreméltó szívességével megengedni, hadd jöjjön ide forró vágyát teljesíteni, ami — úgy tudom s ő is mondja — nem egyéb, mint, hogy méltóságod nagyságos magasságának és szépségének szolgálhasson; amit ha méltóságod megenged, mind saját magának igen nagy hasznára fog válni, mind ő is a legnagyobb kegynek és jótéteménynek fogja tekinteni.

— Igazán mondhatom, derék fegyverhordozó — viszonzotta az úrnő —, kegyelmed olyan körülménnyel adta elő megbízását, amint valóban illik az ilyes küldetéshez. Keljen föl, mert egyáltalában nem volna rendjén, ha egy jeles lovagnak, mint a Búsképű, akiről már oly sokat hallottunk, ha annak fegyverhordója tovább is térden állna előttünk. Keljen föl, barátom, s mondja meg urának, hogy mind én, mind férjem a herceg, a legszívesebben fogjuk látni, ha őhozzá itt a közelben fekvő nyaralónkban szerencsénk lehet.

Sancho felkelt s alig tudta, min bámúljon inkább, a jó asszonyság nagy szépségén-e, vagy udvariasságán és nyájasságán, vagy pedig azon, hogy — amint emlí-

tette — urát, a Búsképű-lovagot már híréből ismeri; s hogy nem az Oroszlán-lovagnak mondotta, annak bizonyosan az lehet az oka, hogy a lovag ezt a nevet csak az utóbbi időkben vette föl.

A hercegné (kinek nevét most még nem tudjuk) azt kérdezte azután tőle:

— Mondja csak, derék fegyverhordó, ez az ön gazdája nem ugyanaz, akiről nyomtatásban is jelent már meg egy történet, melynek címe: *Az elmés nemes Don Quijote de la Mancha*, s kinek egy bizonyos Dulcinea del Toboso a szíve választottja?

— Testestül lelkestül az, senora — viszonzta Sancho —, az a fegyverhordó pedig, akiről ott szó van, vagy legalább szónak lenni kellene, s akit Sancho Panzának hívnak, az meg én magam vagyok, ha ugyan a bölcsőben, akarom mondani a nyomdában, más valakivel el nem cseréltek.

— Kimondhatatlanul örülök az egésznek — mondta a hercegné. — Menjen Panza barátom, s mondja meg urának, a legszívesebben üdvözlöm birtokomon, s nem lehetne semmi a világon, ami számomra nagyobb örömet szerezhetne.

Ezzel a kedvező válasszal Sancho a legrózsásabb kedvben nyargalt vissza urához, s elmondott neki mindent egy szálig, mit csak a nagy úrnőtől hallott, s szokása szerint parasztosan egekig emelte, magasztalta nagy szépségét, nagy jóságát és nyájasságát.

Don Quijote összeszedte magát peckesen a nyeregben, lábát keményen megvetette a kengyelben, sisakja rostélyát felütötte, sarkantyúba kapta Rocinantét s nagy gangosan léptetett a hercegasszony felé, hogy kezét csókoljon. Az pedig férjét, a herceget már ekkorra magához kérte, s Don Quijote odaérkeztéig közölte vele a lovag egész üzenetét. S minthogy mindaketten olvasták már e történet első részét s ismerték Don Quijote különös bogarát, igen kíváncsiak voltak s nagyon óhajtották személyesen is megismerni, s előre megegyeztek abban, hogy minden szeszélyének engednek s helybenhagyják mindazt, amit mond, s amíg csak vendégük lesz, egészen úgy bánnak vele, mint a kóborlovagokkal

szokás, s híven hozzátartják magukat azon szokott ceremóniákhoz, melyek az előttük is ismeretes s nagyon kedvelt lovagregényekben foglaltatnak.

Eközbe Don Quijote, felütött sisakrostéllyal, odaérkezett, s jelt adott, hogy le akar szállni, Sancho nyomban mellette akart teremni, hogy a kengyelszíjat tartsa. Azonban szörnyű szerencsétlenségére, a szürkéről leszálltakor lába úgy belekeveredett a nyereg valamelyes kötelébe, hogy semmikép se tudta kirántani, s lába még egyre fenn volt, feje, válla pedig már a földet érte. Don Quijote, aki soha sem szokott anélkül leszállani, hogy kengyelszíját ne tartsák, most is azt hitte, hogy Sancho fogja már, egyszerre lenn akart teremni egy ugrással, de magával rántotta Rocinante nyergét is, amely bizonyosan rosszúl volt megszorítva, s így a lovag nyergestül a földre pottyant, amit röstelt is halálíg, s fogai közt ezer átkot szórt a boldogtalan Sanchora, ki a békából még most sem tudta bokáját kiszabadítani.

A herceg megparancsolta vadászainak, siessenek mind a lovag, mind fegyverhordozója segítségére. Föl is emelték Don Quijotet, ki akkorát esett, hogy csak sántítva s nagynehezen tudott odabicegni, hogy a magas uraságok előtt térdre boruljon. A herceg semmi áron sem akarta ezt megengedni, minek okáért maga is leszállt lováról, odament Don Quijotehoz és megölelte, így szólva hozzá:

— Végtelenül sajnálom, Búsképű lovag úr, hogy az én birtokomon az ön legelső lépése is oly szerencsétlenül ütött ki, mint az imént láttuk; azonban a lovászok gondatlanságából gyakran még sokkal komolyabb veszedelem is szokott származni.

— Az a szerencse, hogy méltóságodat láthatom, nemes herceg, — vizonozta Don Quijote — gazdag kárpótlást nyújt akármily szerencsétlenségért, mert ha esésemben a legmélyebb mélységig zuhantam volna is alá, méltóságod láthatásának dicsősége még onnan is fölemel és kiragad vala engemet. Az én lovászom — az isten büntesse meg — sokkal jobban ért ahhoz, hogy sületlen beszédekre oldozza nyelvét, semmint ahhoz, hogy a nyerget erősen meg tudná csatolni és szorítani.

Egyébiránt történjék velem akármi, estemben úgy, mint fölkeltemben, gyalog vagy lóháton, mindig kész szolgálja leszek hercegségednek, úgyszintén a hercegné önagyméltóságának, hercegséged méltó hitvesének, a szépség nagyérdemű úrnőjének s az udvariasság örökös fejedelemasszonyának.

— Csak halkan, señor Don Quijote de la Mancha, — mondta a herceg, — mert ahol egy Donna Dulcinea del Toboso kisasszony foroghat szóban, ott nincs helyén más egyéb szépségeket magasztalni.

Már ekkor Sancho Panza is kiszabadult a hurokból s minthogy ő is odafurakodott, még mielőtt ura válaszott volna, ő kottyant bele e szavakkal:

— Már mi türés-tagadás, az én kegyelmes asszonyom, senora Dulcinea del Toboso igazán takaros egy teremtés; de ahol az ember nem is gondolná, a nyúl sokszor éppen ott ugrik ki a bokorból. Sokszor hallottam, hogy az az úgynevezett természet olyan, mint a fazekas, aki cserépedényeket szokott készíteni, s aki egyet tud csinálni szépet, tud aztán két-háromszázat is, amivel azt akarom mondani, hogy a hercegné asszonyom önagyméltósága egy paraszthajszállal se alábbvló Dulcinea del Toboso kisasszonynál.

Don Quijote a hercegnéhez fordult s így szólt:

— Meghiheti magasságod, hogy ezen a világon soha sem volt még kóbor lovag, akinek fecsegőbb, de egyszersmind elmésebb fegyverhordozója lett volna, mint énnekem; s tudom, hogy ő igazolni fogja szavaimat, ha hercegi nagymagasságod kegyes lesz egy-két napig velem parancsolni.

Mire a hercegné így válaszolt:

— Nagyon becsülöm a jó Sanchoban, hogy oly elmés, mert az elmesség biztos jele az okosságnak; s a tréfa és elmesség, señor Don Quijote — amint ön bizonynyal tudni fogja — nem szoktak törpe lelkeknél megszállani. S ha a jó Sancho tréfás és elmés, már ennél fogva is okos embernek kell tartanom.

— És fecsegőnek, — tette hozzá Don Quijote.

— Ami annyival jobb — szólt közbe a herceg — mert sok tréfát lehet kevés szóval elmondani. Hogy azonban

mi se pazaroljuk üres beszéddel az időt, kérem, Bús-képű lovag úr...

— Oroszlán-lovagot méltóztassék mondani, herceg úr, — igazította ki Sancho — mert a bús képnek már nyoma sincsen.

— Legyen tehát Oroszlán-lovag, — folytatta a herceg. — Kérem tehát az Oroszlán-lovag urat, legyen szíves egy közeli várkastélyomban megszállani, ahol oly fogadtatásban akarjuk részesíteni, amilyen az ily magas egyéniséget méltán megilleti, s amilyenben a hercegné és én a hozzánk be-betérő kóbor lovagokat rendszerint részesíteni szoktuk.

Sancho már akkor helyreigazította s jobban megszorította Rocinante nyergét, melyre Don Quijote felülvén, valamint a herceg is egy gyönyörű paripára, a hercegnét közrevették s útnak eredtek a kastély felé. A hercegné azonban megparancsolta Sanchonak, hogy ott maradjon az ő oldala mellett, mert kimondhatatlanul szereti hallani elmés mondásait. Sancho se kérte magát kétszer, hanem befurakodott hármok közé s negyedik tagjává lett a társaságnak, mind a hercegné, mind a herceg nagy mulatságára, akik igen nagy szerencséjüknek tartották, hogy egy ilyen járó-kelő lovagot s egy ilyen jártas-keltes fegyverhordozót fogadhatnak be kastélyukba.

XXXI. FEJEZET.

Melyben számos fontos dologról történik említés.

Sancho alig tudott hová lenni örömében annak látára, hogy a hercegnével mily bizalmas lábon áll, s már előre is elképzelte, mily jó napokat fog az ő kastélyában tölteni, melyek hasonlóak lesznek a Don Diegonál és a Basilio házában töltöttekhez; neki ugyanis mindig csak az eszem-iszom járt az eszébe, s üstökön is ragadta az alkalmat, valahányszor csak kínálkozott.

A történet továbbá elmondja, hogy mielőtt az egész társaság a nyaralóba vagy kastélyba megérkezett volna, a herceg előre ment s minden cselédjének kiadta a pa-

rancsot, hogyan viseljék magukat Don Quijote iránt. S mikor ez a hercegnővel együtt megérkezett a kastély kapuja elé, abban a nyomban két inas vagy lovász termett ott előtte, akik a legfinomabb karmazsinpiros atlaszból való, bokáig érő hosszú ruhába voltak öltözve s Don Quijotet nagy sebtiben karon leemelve, ezt mondták neki:

— Segítse magasságod a hercegné ökegyelmességét leszállani.

Don Quijote meg is tette, ami aztán egy sereg udvarias bókólásra szolgáltatott alkalmat kettejük között; utóvégre mégis a hercegné lett a győztes, aki csak hercegi férje karján akart a paripáról leszállani, azt vétvén okul, hogy nem tartja magát méltónak arra, hogy egy ily nagyhírű lovagot ily haszontalan teherrel fáraszon. A herceg tehát csakugyan le is jött, leemelte hitvesét, s amint aztán a nagy udvarba beléptek, két szép leányka jelent meg előttük, akik Don Quijote vállára finom skarlátköponyeget terítettek, mire az udvar körül futó tornácok mind megteltek a hercegi házhoz tartozó férfi- és nőcselédséggel, akik fenszóval kiáltották:

— Isten hozta a kóbor lovagok színét és virágját!

S azzal mind, vagy legalább is a nagyobb rész, illatos víz permetegét hintette Don Quijotera és a hercegpárra. Don Quijote alig tudott hová lenni csodálatában, s még csak most kezdte igazán hinni, hogy nemcsak képzelt, hanem valóságos kóbor lovag, mert íme, szakasztott úgy bánnak vele minden tekintetben, mint ahogy ő a mult századok kóbor lovagjairól olvasta.

Sancho, aki még a szürkéjéről is megfeledkezett, a hercegné gallérjához varrta magát s az ő sarkában lépett a kastélyba. De lelkiismerete rögtön mardosni kezdte, hogy a szamarát magára hagyta; odalépett tehát egy tiszteletreméltó duenához, aki a többi házbeliekkel együtt a hercegné fogadására jött eléjük, s halkan odasúgta a fülébe:

— Senora Gonzales, vagy hogy is hívják asszony-ságodat...

— Donna Rodriguez de Grijalbának, — viszonozt a duena. — Mi kell, atyafi?

— Mire Sancho így szólt:

— Ugyan, az Isten is megáldja asszonyságodat, menjen ki csak kérem a kastély kapuja elé, ott találja az én szürke szamaramat; legyen olyan jó, s vezettesse vagy vezesse be maga az istállóba, mert szegényke kissé félénkecske, és semmi módon sem fogja magát bele-találni, hogy egymagára maradjon.

— Ha a gazdának is csak annyi az esze, mint a szolgájának, akkor ugyan szépen vagyunk, — szólt a duena. — Menjen kend a pokolba, tökfilkó, azzal együtt, aki kendet idehozta; viselje kend a maga szamarának gondját, szoktunk is mi, e kastély hölgyei, ilyes dolgokkal törődni!

— De lelkemadta, — viszonozt Sancho — én az uramtól hallottam, aki pedig valóságos táltos az ilyes történetekben, hogy amikor az a bizonyos Lanzarote Britanniából eljött: *Urnök ápolák magát, paripáját meg duenák*, már pedig ami az én szamaramat illeti, csak-ugyan nem adnám oda Lanzarote úr paripájáért.

— Atyafi, — mondta a duena — ha kend komédiás, tartsa meg e tréfáit, s adja elő ott, ahol szívesebben látják s még fizetnek is értük, mert tőlem legfőljebb csak fűgét várhat.

— Az is jó, — felelt Sancho — tudom, hogy ugyancsak érett lesz, mert ha az asszonyság esztendeit összeszámítanók, egynek-kettőnek oda se néznék, mégis elég sokra rúgna.

— Szajha fattya, te! — pattogott a duena lán-goló haragra lobbanva — öreg vagyok-e vagy sem, Istennek tartozom róla számot adni s nem teneked, te otromba, te fokhagymazabáló.

S ezt oly fenhangon mondta, hogy a hercegné is meghallotta, aki mindjárt oda is fordult, s látva, hogy a jó asszonyság egészen kikelt ábrázatából s a szeme szikrát hány, megkérdezte tőle, kivel tűzött össze?

— Ezzel ni, — viszonozt a duena — ezzel a jó madárral, aki másra se kért, csak arra, hogy még én vezessem a kastély kapuja előtt álló szamarát az istál-

lóba, s példa gyanánt holmi úriasszonyokat hozott fel, akik, mit tudom én, hol s hol nem, valami Lanzarotet ápoltak, míg lovának meg duenák viselték a gondját; ehhez aztán még ráadásul öregnek is csúfolt.

— Ezt tartanám a legnagyobb sértésnek, amivel valaki illelhetne, — mondotta a hercegné; s aztán Sancho felé fordulva így folytatta: — Jegyezze meg magának, jó Sancho, hogy Dona Rodriguez még igen fiatal, s hogy azt a fejkötőt inkább csak szokásból s tekintélyessége növelése végett viseli, nem pedig azért, mintha évei követelnék.

— Ne érjek én egyetlen jót hátralévő esztendeimből, ha úgy értettem — viszonzta Sancho — csak azt akartam mondani, hogy mivel a számaram olyan nagyon odanőtt a szívemhez, senki másra nem mertem volna rábízni olyan bátran, mint Donna Rodriguez kisasszonyra, akinek olyan nagy jószágot néztem ki arcából.

Don Quijote mindezt hallva, így szólt:

— Ide való beszédek ezek, Sancho?

— Uram, — viszonzta Sancho — mindenki ott emlegeti szükségét, ahol éppen van; nekem itt jutott eszembe a szürke, tehát itt tettem róla szót; ha azonban az istállóban gondoltam volna rá, akkor ott említem.

Mire a herceg így szólt:

— Sanchonak igaza van, s egyáltalában nem érdekel megrovást; a szürkének majd kijár mindaz, amit szeme-szája megkíván, Sancho pedig legyen nyugodt, a számárnak olyan jól gondját fogják viselni, mint a tulajdon maga személyének.

Ilyen beszélgetés között, mely az egy Don Quijote kivételével a többieket mind nagyon mulattatta, jutottak fel a kastélyba, hol Don Quijotét a legdrágább arany- és brokátszőnyegekkel diszített terembe vezették. Hat kisasszony szedte le fegyverzetét s végezték körülötte az apród-szolgalatot, akiket mindnyáját a herceg és a hercegné tanítottak be és utasítottak, mit kell tenniök s hogyan bánniök Don Quijoteval, hogy azt képzelje magáról s lássa, csakugyan úgy fogadják, mint a kóbor lovagokat szokták.

Amint fegyverzetét leszedték róla, Don Quijote ott állt előttük egy szál szűk nadrágban s zergebőr ujjasában, s olyan sovány volt, olyan vézna, olyan hosszú, s mind a két arca úgy beesve, hogy egyik a másikat érintette belülről; olyan alak volt, hogy a körülötte szolgáló kisasszonyok (az uraság világos és határozott parancsa ellenére) alig tudták megállani, hogy fel ne kacagjanak s majd megpukkadtak nevetőikben. Megkérték, engedje meg, hadd vetköztessék le s hadd adjanak rá tiszta inget, ebbe azonban a világ minden kincséért sem akart beleegyezni, azt jegyezve meg, hogy a kóbor lovagoknak a szemérmesség épp oly erényök, mint a bátorság. Mindazáltal azt mondta nekik, adják oda az inget Sanchonak. Ezzel aztán egy igen kényelmes ággyal bútorozott hálósobába zárkózott el, ott vetközt le s vette magára az inget. Amint itt egyedül voltak Sanchoval, így szólt hozzá:

— Ugyan, te újdonsült udvari bolond és régi vén számár, hogyan lehattél olyan meggondolatlan, hogy azt a tisztességes és minden becsületre méltó úri asszonyságot úgy meggyalázd és megbecstelenítsd? Helyén volt-e, hogy éppen akkor gondold a szamaradra, avagy az ilyen uraság éhen hagyja talán veszni a barmokat, midőn gazdáikat oly fényes fogadtatásban részesíti? Az Isten szerelmére kérlek, Sancho, mérsékelj magadat s ne áruld el a durva szállal, hogy milyen bordában szóttek s milyen goromba vászonból vagy. Gondold meg, bűnös teremtés, hogy annál nagyobb a gazda becsülete, mennél tisztességesebbek és emberségtudóbbak a cselédjei; s hogy a fejedelmek a többi között annyiban szerencsésebbek más embereknél, hogy szolgálk is olyan jók, mint ők maguk. Nem éred-e föl ésszel, te boldogtalan, aki engem is azzá tész, ha valaki látja, hogy te csak egy otromba paraszt, vagy sületlen bohóc vagy, engem magamat sem tartanak egyébnek sehonai, szeleverdi kalandornál? Nem, nem barátom, Sancho, hagyj fel, igazán hagyj fel az ilyen illetlenségekkel, mert aki fecsegő és elménckedő lévén, egyszer megbotlik, a legelső rúgásra lebukik és nyomorult komédiássá lesz. Fékezd meg a nyelvedet, hányd meg, vesd meg minden

szavadat jól előbb, semhogy a szádból kijönne, s ne feledd, hogy olyan helyre jutottunk, ahonnan Isten kegyelméből és karom hősiségének segedelmével hírben úgy, mint vagyonban, négyszer-ötszörte gazdagabban fogunk távozni.

Sancho mennyre-földre fogadta, hogy lakatot tesz a szájára s készebb leharapni a nyelvét, semhogy valami illetlen vagy meggondolatlan szót ejtsen ki, s legyen megnyugodva afelől, hogy ő mindenben szigorúan ahhoz fogja magát tartani, amit ura parancsolt, s ő ugyancsak sohase fogja elárulni, hogy kicsodák.

Don Quijote felöltözött, felövezte kardszóját kardostul, vállára vetette a skarlátköponyeget, fejére pedig zöld atlaszfőveget illesztett, amit szintén a kisasszonyok szolgáltatnak kezeibe, s ilyen módon felékesítve ment a nagy terem felé, ahol a kisasszonyok két sorjában voltak felállítva, egyik felől éppen annyian, mint a másikon, s mindnyájan hozzákészültek, hogy neki kézmösóvízzel szolgáljanak, ami aztán sok udvarias bókolás és cerimónia között csakugyan meg is történt.

Ekkor tizenkét apród jelent meg, élükön az udvarmesterrel, kik az ebédlőbe akarták vezetni, hol az uraság már várta. Közrefogták s nagy ünnepélyességgel és méltósággal a másik terembe vezették, ahol az asztal igen gazdagon volt megterítve, de csupán négy személyre. A herceg és a hercegné egész a terem ajtajáig eléje mentek fogadására, s velük együtt egy komoly egyházi férfiú, amilyenek a fejedelmi házakban a kormányszerepét szokták játszani: azok közül való, akik maguk nem született főurak ugyan s nem is tudják, mégis tanítani akarnák a születetteket, hogyan legyenek azok; azok közül való, akik azt szeretnék, hogy a nagyok nagylelkűsége az ő szűkkeblűségüket fogadja el mérték gyanánt; azok közül való, akik a vezetésük alatt állókat a rájuk tukmált takarékoság örve alatt valóságos zsugoriakká teszik. Ilyen fajtának kellett azon komolykodó egyházi embernek is lennie, aki a hercegi párral együtt ment Don Quijote fogadására. Száz meg száz udvarias bókokat mondtak egymásnak, míg utóvégre Don Quijotét közrefogva, az asztal

felé mentek, hogy helyet foglaljanak. A herceg a főhellyel kínálta meg Don Quijotét, mi ellen ez nem fogyott ki a szabadkozásból, végre azonban a herceg annyira erősködött, hogy Don Quijote kénytelen volt a kínált helyet elfogadni. A pap szemközt ült véle, a herceg és hercegné pedig jobb- és balkéz felől.

Sancho mindennek tanuja volt, s ámulásból-ámulásba esett annak láttára, milyen nagyon megbecsülik az ő gazdáját ezek a magas uraságok, s amint már vége sem akart szakadni a nagy kínálgatásnak s tiltakozásnak a herceg és Don Quijote között, kit amaz a fő helyre akart leültetni, Sancho közbeszólt:

— Ha kegyelmességek megengednék, elmondanék egy ilyen hely-kínálgatásról szóló történetet, ami ott esett meg a mi falunkban.

Alighogy Sancho e szavakat kimondta, Don Quijotét elfogta a remegés, mert szentül meg volt győződve, bizonyosan megint valami ostobaságot akar ki találni.

Sancho látta, észrevette s így szólt:

— Soha se féljen, nagyságos uram, hogy majd elszólom magamat, s olyasmit találok kibökkenteni, ami nem ide való; nem feledtem el még azt a jó tanácsot, amit nagyságod csak az imént adott a sok vagy kevés, meg a rendes, vagy rendetlen beszédről.

— Én ugyan nem emlékszem semmire, Sancho, — vizsonozta Don Quijote, — ám mondj, amit akarsz, csak hogy hamar mondd el.

— Már pedig amit el akarok mondani, — szólt Sancho — az olyan igaz, hogy az én jó uram, Don Quijote, aki maga is éppen itt van, lesz a bizonyságom, hogy nem hazudtam.

— Miattam ugyan annyit hazudhatol, amennyit csak akarsz, Sancho — jegyezte meg Don Quijote — én ugyan meg nem hazudtollak, hanem ott járjon az eszed, ahol beszélsz.

— De még annyira ott jár, hogy akár megesküdjem, hogy nem fogok megbotlani, amint majd miad járt tettel is megmutatom.

— Igazán jó lenne, — szólt közbe Don Quijote — ha hercegségek kikergettetnék innen ezt a bolondot, aki csupa merő sületlenségeket fog elének rakni.

— A herceg életére! — szólt most a hercegné, — el ne vigyék tőlem Sanchot csak egy tapodtatnyira se! Nagy kedvem telik benne, mert igen értelmes ember.

— Hogy az isten is megáldja szentségedet, — mondta Sancho — hogy ilyen jól gondolkodik felőlem, aki arra nem is vagyok érdemes. Hanem hát, a történet, amit el akarok mondani, a következő: Meghítt egyszer vendégül egy mi falunkbeli nemes ember, aki nagyon gazdag és előkelő volt, mert a Medina del Campo-i Alamesektől vette származását, felesége meg az a Donna Mencia de Quinones, aki Don Alonso de Maranon leánya volt, aki a Szent-Jakab rend lovagja volt, s aki Heraduránál fulladt a vízbe, amiért egy pár esztendővel ezelőtt a mi falunkban az a csetepaté is támadt, — melyben, — amint tudom — nagyságos Don Quijote úr is részt vett, s ahol az a kötnivaló Tomasillo, a Balbastro kovács fia is megsebesült. Nem úgy van-e, nagyságos uram? Mondja, kérem mindenre ami szent, hogy igaz, hogy ezek a magas uraságok ne tartsanak engem valami hazug fecsegőnek.

— Még eddig inkább fecsegőnek tartom kegyelmedet, mint hazugnak, — jegyezte meg a pap — de hogy ezentúl minek tartsam, nem tudom.

— Annyi tanut hozasz fel bizonyosságul, Sancho, — mondta Don Quijote — hogy lehetetlen mást mondanom, mint valami angyal, amit ugyan nem erősíthetek, mert olyan szószaporító vagy, mert akkora feneket kerítettél neki, hogy el nem végzed holnaputánig se.

— Ne hagyjon el semmit, — szólt a hercegné — az én kedvemért, kérem, hadd mondja el úgy a hogy tudja, ha egy hétfig tart is, még ha addig tartana se bánám, mert soha életemben sem mulattam jobban.

— Mondom tehát, uram, — folytatta Sancho — hogy az a nemes ember, akit úgy ismerek mint a két kezemet, mert a háza alig van tőlünk egy puskalövésnyire, vendégül hítt egyszer magához egy igen tisztességes, szegény paraszt embert.

— Tovább, tovább, atyafi, — szólt közbe most a

pap — mert ha ilyen lassan megy előbbre kegyelmed, elbeszélésnek ott érjük végét a másvilágon.

— Ha Isten is úgy akarja, felérnyi időre se lesz szükségem, — viszonzta Sancho — mondom tehát, hogy amikor az a paraszt ember ott volt már a nemes úr házában, aki meghívta, s akinek Isten adjon örök nyugodalmat, mert már elköltözött e földről; nagyobb igazság okáért azt is mondják róla, hogy úgy halt meg mint valami angyal, amit ugyan nem erősíthetek, mert nem láttam, mivel éppen akkor oda voltunk Templequében takarni.

— A Krisztus szerelmére, — mondta a pap — térjen kend hamar vissza abból a Templequéből, s hagyja azt a nemes embert temetetlen, mert ha be nem végzi, arját el akar mondani, bizony minket is eltemettet.

— A dolog tehát úgy esett, — folytatta Sancho — hogy amint gazda és vendége asztalhoz akarnának ülni... Mintha csak itt látnám most is szemem előtt...

A hercegi pár kimondhatatlanul jól mulatott azon, amint látta, hogy a jó lelkész hogyan evődik a sok kitérésen s félbeszakasztáson, amivel Sancho az elbeszélést nyújtotta; Don Quijotét pedig majd megette a méreg.

Mondom tehát, — folytatta Sancho — hogy amint már említettem, — mikor az asztalhoz akartak ülni, a paraszt ember váltig azon erősködött, hogy a házi úr üljön az asztalfőre; a nemes ember meg minden áron a vendéget akarta oda ültetni, s azt mondta, hogy az ő házában annak kell történni, amit ő akar. Hanem a paraszt ember, aki nagyon adta volna az illedelmest, a becsülettudót, sehogyse állt kötélnek, míg aztán végre a nemes embert elhagyta a béketűrés, belekapaszkodott két marokkal a vállába, oda nyomta a székre mérgesen és rákiállt: „Üljön le kend, tökfilkó, mert ha én akár hová ülök is, kendeddel szemben mindig ott lesz a főhely!” Eddig van a mese, s azt gondolom, senki se mondhatja, hogy ide ne illett volna.

Don Quijote ezer színt váltott, amik egymás után tarkítoták barna bőrét. A hercegi pár elfojtotta a nevetést, hogy Don Quijote haragja ki ne törjön, aki nagyon jól észrevette, hogy az ármányos Sancho hova vá-

gott. Hogy tehát a beszédnek más irányt adjanak s Sancho-nak ne nyiljék alkalmá valami újabb balgaságra: a hercegné azt kérdezte Don Quijotétól, hallott-e valami újabb hírt Dulcinea kisasszony felől, s küldött-e neki ajándékba mostanában óriásokat s gonosztévőket, mert semmi kétség, hogy sok ilyet kellett legyőznie. Mire Don Quijote így válaszolt:

— Kegyelmes asszonyom, az én szerencsétlenségemnek kezdete ugyan van, de vége soha sem lesz. Óriásokat győztem le, rablókat és gonosztévőket küldtem hozzá, de vajjon hogyan akadhattak volna rá, mikor el van bűvölve s olyan rút pórnővé átvarázsolva, amilyenél rútabb már nem is képzelhető.

— Nem tudom, — jegyezte meg Sancho Panza — én meg úgy láttam, hogy nincs nála a világon gyönyörűbb teremtés. Legalább ami a könnyűséget és az ugrást illeti, csakugyan mincs az a kötél-táncos, akin túl ne tenne; igaz lelkemre mondom, kegyelmes hercegaszony, úgy hegyibe ugrik az a földről akármilyen nő-tényszamárnak, hogy a macska se különben.

— S látta őt elbűvölten, Sancho? — kérdezte a herceg.

— Ha láttam-e! — felelte Sancho. — S hát ki az ördög akadt volna előbb nyomára annak az egész babonáságnak, mint én! Úgy el van az varázsolva, mint tulajdon édesapám.

Amint a pap óriásokat, rablókat, elbűvöléseket halott említetni, mindjárt sejtette, hogy ennek kell ama bizonyos Don Quijote de la Manchának lennie, akinek történetét a herceg majd minden nap olvasni szokta, amiért ő rendesen meg is feddette s kereken kimondta, hogy ilyen bolondságokat olvasni már maga is kész bolondság. S mikor bizonyossá lett felőle, hogy sejtelve való, nagy haraggal így támadt rá a hercegre:

— Az Isten számonkéri még excellentiádtól, herceg úr, amit ez a boldogtalan ember cselekszik. Nekem úgy látszik, hogy ez a Don Quijote, vagy Don Bolond, vagy mit bánom én akármilyen neve, korántsem olyan eszelős, amilyennek excellentiád óhajtaná, hogy ime

alkalmat nyújt neki hóbortosságát és üresfejűségét még magasabbra csigázni.

S aztán odafordulva Don Quijote felé, ráförmedt:

— Az úrnak pedig, félkegyelmű golyhó, ki verte bele a kobakjába, hogy csakugyan kóbor lovag és óriásokat győz le s gonosztevőket fűz rabláncra? Menjen az úr Isten hírével, s fogadja el azt a tanácsomat: takarodjék haza, nevelje gyermekeit, ha vannak, viselje gondját háza tájának, s hagyjon föl ezzel a világjáró kósza étellel, melyben csak a napot lopja, s bolondjává lesz mindazoknak, akik ismerik, mind pedig, akik nem ismerik. Ugyan hol a pokolban hallotta, hogy voltak vagy még manapság is volnának kóbor lovagok? Hogy a mennykőbe lennének Spanyolországban óriások, a la Manchában meg gonosztévők, vagy elbűvölt Dulcineák, vagy az az egész ostobaság, amit az úr felől mondanak.

Don Quijote figyelmesen hallgatta végig a tiszteletreméltó férfin szavait, s látván, hogy immár elhallgatott, rá sem hederítve a hercegi pár jelenlétére, haragot lövellő tekintettel s fölháborult ábrázattal talpra szökött és így szólt... De ez a felelet egymaga is megérdemel egy külön fejezetet.

XXXII. FEJEZET.

Mit felelt Don Quijote a korholásra, más fontos és mulatságos eseményekkel egyben.

Don Quijote fölugrott, de tetőtől talpig úgy reszkett egész testében, mint a kocsonya, s hadargó nyelven, meg-megakadozva így szólt:

— Az a hely, amelyen állok, azok jelenléte, akik körében vagyok, s az a tisztelet, mellyel mindig viseltetem ama rend iránt, melynek nagyságod is tagja, ezek tartják fogva és lekötve méltó felgerjedésem karjait. Így tehát az említett okoknál, mind pedig annál fogva, hogy, — amint széles e világ tudja — a reverendába öltözötteknek ugyanaz a fegyverük, ami az asszonyoké, tudniillik a nyelv, én is hasonló fegyverrel akarok síkra szállani tisztelendőseged ellen, akitől inkább várhatna az

ember jó tanácsokat, mint sérelmes kisebbitést. A kegyes és jóindulatú feddéshez más alkalmat kell választani s az más hangot követel; míg amidőn tisztelendőséged oly nyíltan és oly keményen támadott meg engemet, mindenesetre túlment a jóakarátú feddés határán, amelynek sokkal inkább a szelidségre, mintsem a keménységre kell fektetve lennie; s bizonyára nincs helyén, ha valaki a hibást csak nagy könnyedén összebolondozza és szamarazza, anélkül, hogy hibáját alaposan ismerné. Mert ugyan mondja, kérem, mi hibát követtem én el, amiért tisztelendőséged megró és pirongat, s azt parancsolja, hogy takarodjam haza és viseljem gondját házam tájának, feleségemnek s gyermekeimnek, holott azt sem tudja van-e vagy nincs házam és családom? Illik-e az, hogy valaki, se teszi, se veszi, csak így ajtóstul rohanjon be más ember házába, hogy magának a gazdának is fölibe kerekedjék; s ha valami szűkkörű intézetben, úgy ahogy fölnevelkedett, többet se látva a világból húsz-harminc mérföldnyi kerületnél, szabad-e oly vakmerőnek lennie, hogy a lovagságnak törvényt szabjon és a kóbor lovagokat bírálgassa? Avagy talán hiába való fáradság s elvesztegetett idő-e, mit az ember arra fordít, hogy a világban szertejárjon s ne keresse annak örömeit, hanem igenis azokat a gyötrelmeket, melyek ösvényén a jók a halhatatlanság hajlékába jutnak? Ha engem bolondnak a lovagok, a magyarok, a nemesek, az előkelők tartának, azt elviselhetetlen gyalázatnak tekinteném; de ha olyan tudósocska nevez balgátagnak, aki maga még csak hozzá se szagolt a lovagság viselt dolgaihoz, azzal ugyan egy morzsikát se törődöm. Lovag vagyok, s ha a mindenható úgy akarja, lovag gyanánt fogok meghalni is. Van, aki a büszke önzés tágas mezején halad, a másik az alacsony és szolgai hízélgésén, megint mások az ámitó szenteskedésén, s némelyek az igazi vallásosság ösvényén. Ami pedig engem illet, csillagom intését követve, én a kóbor lovagság keskeny útján járok, s ennek szolgálatában megvetem a vagyont, de nem a becsületet. Én sérelmeket megtoroltam, ferdeségeket eligazítottam, szemtelenségeket megbüntettem, óriásokat legyőztem s kísérteteken diadal-

maskodtam. Szerelmes vagyok, de csak annyira, amennyire a kóbor lovagnak szerelmesnek kell lennie; s ha az vagyok is, nem tartozom a vétkezes szerelmesek közé, hanem igen is vagyok magam megtartóztató platói szerelmes. Szándékom mindig nemes célra irányul, tenni mindenkivel jót, s rosszat nem senkivel. S már most, hogy az, akit így gondolkozik, aki így cselekszik, aki ebben fáradozik, megérdemli-e, hogy bolondnak nevezék, ezt magasságtok mondja meg, kegyelmes herceg és hercegné.

— Emberül van istenemre, uram! — mondta Sancho Panza — de ne is szóljon nagyságod többet egy kukkot se a maga mentségére, mert többet se mondani, se gondolni, se állítani nem lehetne a világon. S kivált mikor ez az úr úgy is tagadja, aminthogy csakugyan tagadja, hogy a világon soha se volt s ma sincsen kóbor lovag: lehet-e csodálni, ha még csak nem is konyít semmihez, amiről itt okoskodik.

— Kérd meg talán az a bizonyos Sancho Panza, — kérdezte a pap — akiről azt mondják, hogy ura valami szigetet ígért neki?

— Igenis, az vagyok, — viszonzta Sancho, — amit ígérték, úgy megérdemlem, mint akárki fia. Én is azt vallom: „ha a jókhoz csatlakozol, magad is jónak tartatol,” meg azt: „nem az, hogy hol születél, hanem hol nevelkedtél;” meg azt: „aki nagy fához támaszkodik, az jó árnyékban pihen.” Én az én jó uramhoz támaszkodom, s már több hónapja vagyok az ő társaságában, s ha az Isten úgy akarja, egészen az ő mása leszek; holgyha ő él, én is élek, s neki is jut birodalom uralkodni, nekem is jut szigetecske kormányozni.

— Jut bizony, Sancho barátom, — vágott közbe most a hercegasszony — s Don Quijote úr nevében én magam bízom kegyelmedre egyik szigetemnek éppen üresedésben lévő, még pedig elég tekintélyes kormányzóságát.

— Borulj térdre, Sancho — mondta Don Quijote — s csókold meg ő kegyelmessége lábait ezért a nagy jó-ságáért.

Sancho meg is tette, minek láttára a pap nagy me-
reggel fölkelte az asztal mellől s így szólt:

— Arra a ruhára mondom, amelyet viselek, excellentiátok épp oly balgatag, mint ezek a bűnösök. Ugyan hogy ne lennének bolondok ők, ha bolondságukat még az okosak is helybenhagyták. Ám mulassa magát velők excellentiátok, de amíg ezek itt e házban tartózkodnak, én a magaméba vonulok el, hogy ne legyek kénytelen rosszalni azt, amit jobba nem tehetek.

S azzal sem egy szót többé nem szólva, sem egy falathoz aztán hozzá nem nyulva, eltávozott, s a hercegi pár minden kérése sem tudta visszatartani, bár az igazat megvallva, maga a herceg nem is igen tartóztalta, mert képtelen nagy haragján annyira nevetett, hogy szóhoz sem tudott jutni miatta. Nevetése csillapodtával így szólt aztán Don Quijotehoz :

— Nagyságod oly fenségesen válaszolt, Oroszlánlovag úr, hogy semmi szükség további elégtételt venni ezért a látszólagos sérelemért, mely azonban egyáltalában nem az, mert amint nagyságod igen jól tudja, a papoktól épp oly kevésbé lehet a sérelmet fölvenni, mint az asszonyoktól.

— Úgy van, — viszonzta Don Quijote — aminek az az oka, hogy aki maga sérthetetlen, az senki mást meg sem sérthet. A nőket, gyermekeket s papokat gyalázat nem érheti, minthogy ők nem védelmezhetik magukat, ha talán meg is támadják őket; már pedig, amint excellentiád igen jól tudja, a sérelem és a gyalázat között bizonyosan van némi különbség. A gyalázat mindig olyasvalakitől származik, aki végrehajthatja, végre is hajtja, de meg helyt is áll érte; a sérelem ellenben származhatik akárkitől, a nélkül, hogy meggyalázó lenne. Hozzunk fel rá példákat: gondtalanul megy az utcán valaki, szembeljön vele tíz ember fegyveresen; elpáholják, ő kardot ránt s megteszi a maga kötelességét; de a másik részről tulságos erő áll szemben vele, úgy hogy szándékát, ami nem egyéb, mint bosszút állani, semmi módon végre nem hajthatja: ez az ember sértve ugyan meg van, de meggyalázva nincs. Egy másik példa hasonlót fog bizonyítani: Háttal van egy ember fordulva; a másik odalopózik mögéje, végigüt rajta s azzal megugrik és nem várja be, úgy, hogy ha amaz utánaszalad is, el nem érheti. Az, akit megütöttek, minden esetre

meg van sértve, de meggyalázva nincsen, mert a gyalázatot védelemmel is kell támogatni. Ha az, aki megütötte, még ha orozvást ütötte is meg, kardot rántana és megállva szembe szállana ellenségével, ezt nemcsak megsértette, hanem egyszersmind meg is gyalázta; a tett annyiban sérelem, amennyiben az ütés megtörtént, alattomosan; az által azonban már gyalázattá lett, amennyiben elkövetője helyt áll érte, s hátat nem fordítva, nyugodtan bevárja ellenfelét. Így tehát az átkozott párbaj törvényei szerint, én is lehetek sértett fél, de meggyalázott nem, mert sem a gyermekek, sem az aszszonyok meg nem gyalázhatnak, meg sem futhatnak, de szembe sem szállhatnak, valamint hogy ezt az egyházi rendhez tartozók sem tehetik, minthogy e háromféle népnek sem védő, sem támadó fegyvere nincsen. S így, ha ugyan a természet törvénye szerint magokat kötelesek is védelmezni, támadni senkit meg nem támadhatnak. S ha kevéssel ezelőtt azt mondtam is, hogy meg vagyok sértve, most határozottan azt mondom, hogy nem vagyok, mert akin gyalázatot elkövetni nem lehet, az viszont máson sem követhet el gyalázatot. Ezen oknál fogva föl nem vehetem, de nem is veszem föl, amit az imént ez a jó ember mondott. Csak azt sajnálom, miért hogy tovább itt nem maradt, hogy legalább bebizonyíthattam volna előtte, mennyire téved, ha azt hiszi hogy kóbor lovagok nincsenek s nem is voltak soha e világon, amit ha Amadísnek vagy az ő számtalan utódai valamelyikének talál szemébe mondani, bizony póruljárhatott volna ő kegyelme.

— Bizony pórul, tudom Istenemre! — erősítgette Sancho, — s ütöttek volna rá akkorát, hogy úgy kettévált volna, mint valami gránátalma vagy kásás dinnye. Azokkal ugyan nem lehetett volna ilyen foghegyről beszélni. A lelkemet merném rátenni, hogy ha Reinaldos de Montalvan hallja, amit ez az uracska fecsegett, úgy képen felejtí, hogy három esztendeig sem szólt volna egy kukkot se! Esnék csak ilyeneknek a kezébe, bizony nem tudom én, hogyan hordaná el az irháját.

A hercegasszony majd odalett nevetésben Sancho szavainak hallattára, s azt tartotta, hogy még gazdájá-

nál is mulatságosabb s bolondabb, amely véleményben egyébiránt véle az időtájt igen sokan megegyeztek.

Igy tehát Don Quijote csakugyan lecsillapult, az étkezésnek vége szakadt, s amint a sor az asztal leszedésére került, négy szobalány jelent meg; egyikük ezüst mosdótálat hozott, másika egy vizeskantát hasonlóképen ezüsből, a harmadik igen drága, hófehér törülközőt vállravetve, a negyedik pedig, akinek ruhája újja félig fel volt gyűrve, fehér kacsóiban (melyek igazán fehérek voltak) egy nagy kerek darab nápolyi szappant. Jött a mosdótálás, s igen illedelmesen s könnyed nyájassággal odatolta az edényt Don Quijote szakálla alá, aki egy szóval sem ellenezte ugyan, de azért nagyon csodálkozott ezen a cerimonián, s azt hitte, hogy ennél a háznál bizonyosan az a szokás, hogy az embernek ebéd után nem a kezét, hanem a szakállát kell megmosnia. Így tehát ő annyira előretolta az állát, amennyire csak tolhatta, mire a vízöntő töltött rá vizet, ez után pedig a szappanos leány kezdte nagy gyorsan beszappanozni s vert olyan habot, mint a hó, mert csakugyan volt olyan fehér, s bekente véle az engedelmes lovagnak nem csupán a szakállát, de még az arcát, sőt a szemét is, úgy hogy be kellett hunynia. A herceg és a hercegné, akik az egész furfangosságról semmit sem tudtak, csak várták mi lesz ebből a különös mosdatásból. Mikor a borbély-kisasszony már egy ujnyi vastagon bekente szappannal a lovagot, úgy tetette magát, hogy a víz kifogyott, s küldte is mindjárt a kantás leányt másik vízért, s míg az oda jár, Don Quijote úr szíves lesz várakozni. A leány el is ment tüstént, Don Quijote pedig várakozott, de olyan különös képpel, hogy annál nevetségesebb már nem is gondolható. A jelenlévők, pedig ugyancsak jó számmal voltak, mind nézték, s amint látták, majd féltőlnyre előre nyújtott nyakával, amely egészen barna volt, behunyt szemmel s beszappanozott ábrázattal, igazán nagy erőltetésökbe került s valóságos csoda, hogy hangos hahotára nem fakadtak. A csintevő leányok földre süttették szemöket s nem mertek az uraságra tekinteni; a hercegi pár haragudott is, de meg majd elnevette magát, s azt se tudta, mihez fogjon, megbüntessék-e

a leányokat e vakmerőségükért, vagy pedig megjutalmazták őket a mulatságért, melyet Don Quijote e különös állapota által szereztek. Végre a vizeskantás leány visszajött, s ekkor egészen lemosták Don Quijote képéről a szappant, mire aztán az, akinél a törülköző volt, nagy lassan fölszáritgatta s letörülgetté. Ekkor mind a négyen egyszerre mélyen meghajtották előtte magokat s távozni akartak. A herceg azonban, nehogy Don Quijote nyomára jusson a tréfának, a mosdótálas leányt magához szólította e szavakkal:

— Jer ide s moss meg engem is; de legyen rá gondod, hogy a vized ki ne fogyjon.

A csalfa, ügyes leány engedelmeskedett, s a tálat éppúgy odatartotta a herceg álla alá, mint az imént Don Quijoténak, s azután sebtiben jól megmosták, beszappanozták s letörülgették, s mélyen meghajtván magokat, eltávoztak. Utóbb aztán kitudódott, hogy a herceg komolyan feltette magában, hogy ha őt nem mosták volna meg éppen úgy ahogy Don Quijotét, keményen megbüntette volna vakmerőségüket, aminek csakis az által vették elejét, hogy a herceget is beszappanozták.

Sancho az egész mosdató ceremóniát a legnagyobb figyelemmel nézte végig s így szólt magában:

— Ejnye lánchordta! Bárcsak az volna a szokás ezen a földön, hogy a fegyverhordók szakállát is úgy megmossák, mint a lovagokét! Mert isten lelkem ügyse', magamnak is nagy szükségem volna rá, s kivált ha még meg is beretválnának, bizony megköszönném.

— Mit susog kegyelmed magában, Sancho? — kérdezte a hercegné.

— Azt mondom, kegyelmes asszonyom, — viszonozta a kérdést — hogy más fejedelmek udvaráról mindig azt hallottam, hogy ott asztalbontás után adnak ugyan vizet a kéznek, de nem lúgot is a szakállnak. Lám, már csak azért is milyen jó, ha az ember soká él, legalább sokat lát, s bárha azt tartják is, hogy akinek hosszan tart az élete, sokat kell bajlódnia, de már egy ilyen mosakodás mint ez az itteni, csakugyan jobban beillik gyönyörűségnek, mint keserűségnek.

— Ne aggódjék semmit, Sancho, — szólt a hercegné

— megparancsolom én e leányoknak, hogy kegyelmedet is megmosdassák, de ha szükség, még meg is szapulják.

— Most, előjáróban beérem én a szakállmosással is, — mondta Sancho — később aztán jöhet a többi is sorjában.

— Legyen rá gondja, udvarmester, — szólt ennek a hercegasszony, — hogy Sancho kívánsága pontról-pontra teljesüljön.

Az udvarmester azt felelte, hogy Sancho úrnak bizonyára nem lesz semmire panasza, s ezzel ő is enni ment és magával vitte Sanchot. A hercegi pár és Don Quijote pedig még tovább is ott maradtak az asztalnál és beszélgettek sok mindenféléről, de csupa olyas dolgokról, amik a fegyverviselés s a kóbor lovagság köréhez tartoztak.

A hercegné arra kérte Don Quijotét, hogy — amint látszik, nagyon jó emlékező tehetsége lévén — írja és fesse le Dulcinea del Toboso kisasszony szépségét és arca vonásait, mert aszerint, amit bájairól a hír regél, bizvást feltehető, hogy ritkítja párját a föld kerekiségén, de még az egész la Manchában is.

A hercegné kívánságának hallatára Don Quijote mélyen fölsóhajtott s így szólt:

— Ha szívem ki tudnám szakasztani s magasságod szemei elé idetenni egy tányéron az asztalra, nyelvem meg lenne kímélve annak elmondásától, amit képzelni is alig lehet, mert excellentiád az ő egész valóságát ott látná abban lerajzolva. De hogyan merészkedjem én most pontról-pontra és egytől-egyig leírni és lerajzolni a páratlan Dulcinea minden bájait, mikor ez méltó feladat volna az enyémnél sokkal hatalmasabb tehetségeknek, olyan feladat, melyet egy Parrhasius, Timantes és Apelles ecsetének, egy Lysippos vésőjének kellene megoldania, hogy ezek fessék, véssék, vászonra, márványba, érbe, s csak a cicerói vagy demosthenesi ékesszólás lehetne alkalmas elég méltón magasztalni.

— Mit tesz az, hogy demosthenesi, senor Don Quijote? — kérdezte a hercegné — ezt a kifejezést soha életemben sem hallottam.

— Demosthenesi ékesszólás — viszonzta Don

Quijote —, ugyanazt jelenti, mintha azt mondanók, Demosthenes ékesszólása, valamint a cicerói meg Ciceróét, akiknél nagyobb szónokokat a világ eddigelé nem hallott.

— Úgy van — tette hozzá a herceg —, s ezzel a kérdéssel a hercegasszony nem vallott valami nagy dicséretet.

— Azt is megengedem, de mindamellett Don Quijote úr nagyon lekötelezne, ha imádottját lefestené, mert meg vagyok róla győződve, ha csupán egy-két körvonalban adja is vázlatát, mégis olyan élénken fog előttünk állani, hogy a legnagyobb szépségek is irigyleni fogják.

— Örömet megtenném, minden bizonnyal — mondta Don Quijote —, ha képzeletemből el nem rabolta volna őt az a véle nemrég történt szerencsétlenség, mely annyira gyászos, hogy imádottamat inkább csak siratnom lehet, semmint lerajzolnom. Mert tudnia kell méltóságtoknak, hogy amint a minap odamentem hozzá, hogy kezét megcsókoljam, áldását, beleegyezését s engedelmet kérjem ki e harmadik útrakelésre: egészen mást találtam, mint amit kerestem. El volt bővölve, átváltozva hercegnőből parasztleánnyá, bájolóból rúttá, angyalból ördöggé, illatosból döglétevé, szépszavúból nyersbeszédűvé, szemérmesből bakugróvá, fényből homályá, egyszóval Dulcinea del Tobosóból egy sayagói parasztdajkává.

— Uram, irgalmazz! — kiáltott fel e szókra a herceg elrémlten — s ki volt az, aki a világnak ez iszonyú kárt okozta? Ki fosztotta meg őt a szépségtől, mely díszíté, az elmésségtől, mely vidítá, az erényességtől, mely ékesíté?

— Ki? — ismételte Don Quijote — ki más lehetett volna, mint egyike azon számos rosszakaratú varázslóknak, akik engem szakadatlanul üldöznek. Ez az átkozott fajzat, mely avégett jött a világra, hogy a jóknak tetteit elhomályosítsa és megsemmisítse, míg a gonoszok cselekedeteit viszont fénnel övezi és felmagasztalja. Engem varázslók üldöztek, engem varázslók üldöznek, engem varázslók fognak is üldözni mind-

addig, amíg magas lovagiasságomat a feledékenységgel mély örvényébe alá nem taszítják. Mindig ott ártanak, mindig ott sértenek, ahol legsajgóbban érzem, mert a kóbor lovagot hölgyétől fosztani meg annyi, mint elvenni szemevilágát, amellyel lát, el tőle a napot, amely fénylik és el oszlopát, amelyhez támaszkodik. Sokszor mondtam és most újra mondom, hogy a kóbor lovag imádott hölgy nélkül olyan, mint a fa levél nélkül, az épület tető nélkül, az árnyék test nélkül, amely vesse.

— Ez ellen nincs mit mondani, — jegyezte meg a herceg, — mindazonáltal ha hitelt lehet adni azon történetnek, mely Don Quijote úrról nemrég az egész közönség legnagyobb örömeire megjelent, abból az tűnik ki — ha ugyan jól emlékszem —, hogy nagyságod Dulcinea kisasszonyt egyetlenegyszer sem látta, s hogy ez a kisasszony nincs is a világon, hanem csupán olyan fantóm, mely nagyságod képzeletében fogamzott és született meg s nagyságod maga ruházta fel aztán a tökéletesség és báj minden vonásával, kénye és kedve szerint.

— Erről igen sokat lehetne mondani — vizionozta Don Quijote. — Csak az Isten tudja, van-e a világon Dulcinea, vagy nincs, pusztá fantóm-e ő, vagy sem; s ez nem is olyan tárgy, ami felől szükséges volna az utolsó porcikáig bizonyosságot szerezni. Az én imádottnak sem én bennem nem fogamzott, sem én nem születtem, de azért olyannak látom, amilyenek lennie kell, olyan úrhölgynek, aki magában mindazt egyesíti, miáltal a világ leghíresebb hölgyévé kell válnia; legyen tehát szép minden kifogás nélkül, büszke kevélység nélkül, szerelmes, de erényes, hálás, mert udvarias, udvarias, mert művelt s végül előkelő származású, azon oknál fogva, mert a nemes véren jobban tündöklök és tökéletesebb a szépség, semmint az olyan szépeknél, akik alacsony származásúak.

— Az igaz — mondta a herceg —, azonban ne vegye rossz néven Don Quijote úr, ha azt jegyzem meg, amire az a történet kényszerít, amit az ön hős tetteiről olvastam, s melyben az van mondva, hogyha csakugyan él is az a Dulcinea, akár Tobosban, akár azon-

kivül, s ha teljes-tökéletesen oly szép is, amilyennek előttünk nagyságod festi, már ami származását illeti, az valóban nem vetekedhetik sem az Oriánok, sem az Alastrajareák, sem a Madasimák,*) sem más egyéb efajta hölgyek származásával, kikkel — amint nagyságod igen jól tudja — a lovagregények telve vannak.

— Erre azt hozhatom fele válaszul — mondta Don Quijote —, hogy Dulcinea a saját tetteinek leánya, és hogy az erény megnevesíti a vért, s hogy sokkal többre kell becsülni az alacsonysorsú erényest az előkelő állású vétkesnél. Azonkívül Dulcinea oly címerességgel dicsekedhetik, amelynél fogva bátran koronás királynővé lehetne király pálcával: mert a szép és erényes asszony érdemei a legnagyobb csodákra is képesek, s alkalmassá teszik, ha talán alakilag nem is, de lényegileg bizonyosan, a legmagasabb igények felé való törekvésre.

— Be kell vallanom, senor Don Quijote — jegyezte meg a hercegné —, hogy amit nagyságod mond, annak ugyancsak megvan — amint mondani szokás — mind eleje mind veleje, s hogy e mostani órától fogva hiszem, s egész házam népével, sőt ha szükséges, magával hercegi férjemmel is el tudnám hitetni, hogy Tobosóban csakugyan van egy Dulcinea, hogy valósággal él és bájoló s igen előkelő származású, s méltó arra, hogy olyan lovag szolgálja, milyen e senor Don Quijote, aminél nagyobb dicsőséget még csak képzelni sem tudok. Azonban nem tehetek róla, de van kifogásom, s meg nem állhatom, hogy Sancho Panzára némileg ne nehezteljek: kifogásom pedig az, hogy amidőn ez a Sancho Panza ama bizonyos Dulcinea kisasszonyt felkereste, mikor nagyságod levelével jelent meg nála, az az említett történet azt mondja, hogy Sancho éppen egy zsák búza rostálása mellett találta s nagyobb igazság okáért azt is hozzáteszi, hogy az piros búza. Ez a körülmény kissé kétségesse teszi előttem magas származását.

*) Oriana Amadis de Gaula szerelmese; Alastrajarea Amadis de Grecia leánya; Madasima az Amadis de Gaula-ban szereplő nemesi hölgy.

Mire Don Quijote így válaszolt:

— Kegyelmes asszonyom, méltóságodnak tudnia kell, hogy mindaz, vagy legalább is nagy részben, ami vélem történik, kivüle áll a rendes határoknak, amelyek között egyéb kóbor lovagok viselt dolgai szoktak lefolyni: meglehet, hogy ezt a sorsnak kikutathatatlan akarata rendelte így, de az is meglehet, hogy valamely irigy varázsló rosszakaratából történik. Valamint be van bizonyítva, hogy majd minden, vagy a legtöbb híres kóborlovagnak vagy az volt a különös kiváltsága, hogy nem lehetett őket megbűvölni, vagy az, hogy olyan áthathatatlan húsuk volt, hogy sebet nem kaphattak, — mint például a nagyhírű Roldan, a franciaországi tizenkét pairek egyike, akiről azt mondták, hogy sehol másutt meg nem lehetett sebesíteni, mint a bal lába talpán, de még ott is csupán csak valami vastag gombostű hegyével és semmi más egyéb fegyverrel, úgy, hogy amidőn Bernardo del Carpio Roncesvallesnél életét vette, látva, hogy kardjával nem megy vele semmire, karjai között kapta fel a földről s úgy fojtotta meg, mivel éppen az jutott eszébe, hogyan vetett véget Hercules Anteusnak, ama kegyetlen óriásnak, akiről azt állítják, hogy a föld fia volt volna. A mondottakból azt akarom következtetni, nem lehetetlen, hogy nekem is van ilyesvalami kiváló tulajdonságom: nem az, hogy meg ne sebesítsenek, mert azt akárhányszor be kellett már látnom saját tapasztalásomból, hogy az én húsom inkább puha s egyáltalában nem áthathatatlan; de meg az sem, hogy el ne lehessen bűvölni, mert hiszen megtörtént már velem, hogy ketrecbe vetettek, ahová pedig a világ minden hatalma sem tudott volna bezárni, hacsak varázslat útján nem történik. Minthogy azonban ebből kiszabadítottam magamat, hinni akarom, hogy rajtam magamon nincs többé semmi varázslónak hatalma. Látván tehát ezek a varázslók, hogy gonosz mesterségüket az én személyem ártalmára nem gyakorolhatják, azokon a tárgyakon állnak bosszút, amiket én legjobban szeretek, s úgy akarnak megfosztani életemtől, hogy akiért én élek, Dulcineámnak okoznak gyötrelmet. Ennélfogva

azt hiszem, hogy amidőn fegyverhordóm abban a küldetésében odajárt, akkor is ők varázsolták el parasztleánnyá s ők kényszerítették a búzarostálás alacsony foglalkozására. Egyébiránt mondtam én már azt is, hogy az a búza nem volt sem tiszta, sem kétszerbúza, hanem mind megannyi igaz gyöngyszem. S ezen igazság bebizonyítására még azt is felhozhatom nagyméltóságtok előtt, hogy amint nem rég Tobosoban jártam, semmiképpen sem tudtam Dulcinea palotájára ráakadni; mikor meg aztán másnap fegyverhordóm, Sancho, a maga igazi alakjában látta őt, melynél szebb a föld kekségén nem található, nekem rút, alias parasztleánynak látszott, aki akármit beszélt inkább, csak okosat nem, holott ő maga a világ legszebb értelme. Minthogy tehát én nem vagyok elbűvölve s — amint látszik — többé el sem bűvölhetnek, ő az, akit elvarázsoltak, megbántottak, megváltoztattak, átalakítottak és kiforgattak, s ő rajta álltak bosszút az én ellenségeim, s ő az, akiért könnyeim szakadatlanul fognak omolni mindaddig, amíg újra egykori állapotában nem láthatom. Mindezt pedig azért mondtam, hogy senki ne akadjon fenn azon, ha Sancho azt említette Dulcineáról, hogy szitált vagy rostált: ha ugyanis előttem átalakították, csoda-e, ha az ő szemei előtt is kicserélték. Dulcinea igenis előkelő és magas származású, s azon nemes családok sarjadéka, melyeknek Toboso bővében van, s melyek igen régiek és jelesek. El merem bátran mondani, hogy Dulcinea csakugyan hívatva van arra, hogy szülőhelyét a jövő századokban oly híressé és nevezetessé tegye, mint Troját Helena tette, a Cava*) pedig Spanyolországot, csakhogy szebb címen és nagyobb dicsőséggel. Másrészről pedig azt is meg akarom még említeni hercegségeknek, hogy Sancho Panza a legmulatságosabb

*) A „Cava“ Florindának, Julian gróf leányának mellékeve, kinek atyja a spanyolországi utolsó gót király, Rodrigo, alatt Ceuta parancsnoka volt. A „Cava“ nevét az tette Spanyolországban szomorúan emlékeztetéssé, hogy Rodrigo király a leányt szerencsétlenné tévén, Julian gróf e miatti bosszújában szövetekezett a hagyomány szerint a mórokkal, kik aztán Spanyolországot előzőnlötték s a gót királyságnak 712-ben véget vetettek. (Ford.)

fegyverhordók egyike, akik valaha kóbor lovagot szolgáltak. Mond az néha olyan elmés ostobaságokat, hogy már magában az is kész mulatság kitalálni, csakugyan elmés-e vagy ostoba?

Néha olyan ármányos, hogy tíz ember igazi semmi-rekellőnek tartaná, máskor meg olyan együgyű, hogy akárki bolondnak mondaná; mindenben kételkedik s elhisz mindent. Néha már-már azt hiszem, hogy elsüllyed bolondsága mélységében, s egy-kétféle elmésséggel egyszerre éig emelkedik. Szóval oda nem adnám akármi más fegyverhordóért, s ha egy várost kapnék is vele ráadásul; mindamellettt magam sem tudom, vajjon jó lesz-e odaküldeni kormányzónak, ahová hercegséged akarja, bár annyi bizonyos, hogy van benne némi kormányzói tehetség, s ha az ember az esztétikáért kiköszörülne, hiszem, hogy olyan jól eligazgatna akár mely kormányzóságot, mint a király a maga tartományait. Egyébiránt akárhányszor tett tapasztalásból is tudjuk, hogy nem is kell oda valami nagy ügyesség vagy tudomány, hogy az ember jó kormányzó legyen, hiszen százával is lehetne rá példát felhozni, hogy olyan is van aki jóformán elolvasni se tud s mégis úgy kormányoz, mint a saskeselyű*). A fő csak az, hogy az emberben meglegyen a jóakarát s becsületes igyekezet, tanácsadóknak és útmutatóknak soha nem lesz hiány, hogy mit hogyan kell cselekedni, mint az olyan úri, de nem tanult kormányzók példájára bizonyítja, akik helyett valami ülnök hozza az ítéletet. Én részemről azt a tanácsot adnám neki, soha se engedje magát megkenetni, soha le ne térjen az igaz útról, s volna még több ilyes mondani valóm, amit azonban most még magamban tartogatok, s majd előállok vele annak idejében, mikor Sanchonak s az általa kormányzott szigetnek hasznát tehetek.

Herceg, hercegasszony és Don Quijote éppen idáig jutottak beszélgetésökben, midőn egyszerre nagy zaj és kiáltozás hangzott fel a palotában, s Sancho egészen

*) Az eredetinek csipős szójátékát: y gobiernan como unos girifaltes (sólyom vagy keselyűfaj, de egyszer sem mind tolvaj) lehetetlen volt tökéletesen visszaadni. (Ford.)

elrémülve rohant a terembe, nyaka körül törülköző helyett mosogatóronggyal, utána pedig több siheder vagyis jobban mondva kukta s egyéb ilyes alnép. Az egyiknél egy medence volt, teli vízzel, aminek színe és kevés tisztasága azt árulta el, hogy mosogatólé. Ez a medencés mindenütt a sarkában volt Sanchonak s minden áron oda akarta nyomni és odatartani az edényt Sancho szakállá alá, míg egy másik kukta meg a mosdatáshoz készült.

— Mi ez, fickók? — kérdezte a hercegné, — mit jelentsen ez? mit akartok ezzel a jó emberrel? Hogyan? s ti nem gondoltátok meg, hogy őt kormányzónak neveztük ki?

Mire a kukta-borbély így válaszolt:

— Ez az úr nem hagyja magát megmosdatni, mint ahogy a mi urunk a herceg s az ő gazdája is megmosdottak.

— Dehogy is nem akarom, — szabadkozott Sancho nagy haraggal — csakhogy tisztább törülközővel, tisztább vízzel, meg nem is ilyen szurtos kezekkel, mert uram között meg én közöttem csakugyan nincs akkora különbség, hogy amíg őt angyalok vizével*) mosdatják, engemet az ördögök lugjában szapuljanak. A fejedelmi házakban és birtokokban uralkodó szokásoknak tisztelet addig, amíg terhünkire nem válnak; de az afféle mosdatás, amilyen itt járja, rosszabb a korbácsolásnál. S aki ide mer jönni, hogy engemet megmosdasson, s csak egy szál hajamat, akarom mondani szakállamat is megilletni meri, tisztesség szólván nem oda mondván, ütök arra akkorát, hogy belerontom az öklöm a koponyájába. Mert ilyen cerimoniák és beszappanozások jobban beillenek csúfotűzésnek, mint a vendéget megillető becsület-tudásnak.

A hercegné alig tudott hová lenni nevéttében Sancho haragjának láttára és szavai hallattára; nem így Don Quijote, akinek sehogyse tetszett, hogy milyen szivárványos egy ruhát tűztek oda Sancho nyakára törülköző-

*) Agua de angeles: akkor divatos illatszert (rózsa, liliom, démutka, lavendula stb. olajából).

nek, s hogy annyi kukta környezi; amiért is mélyen meghajolt a hercegi pár előtt, mintegy engedelmet kérve a szólásra, s azután így kezdte beszédét:

— Hollá, lovag urak, ne bántsák ezt a legényt, s menjenek oda, ahonnan jöttek, vagy ahová akarnak; van az én fegyverhordóm olyan tiszta, mint akárki más, s az ő számára ez a kis teknő igen silány szűkszájú bögre. Fogadják el tanácsomat, s ne bántsák tovább, mert az ilyes tréfát sem ő, sem én nem szíveljük.

Sancho vette ki a szót szájából s így folytatta:

— Nem, nem, csak hadd üzzék tovább bolondságukat; én ugyan el nem tűröm, oly igaz, mint hogy most nincs éjszaka. Ide hát egy fésűvel, vagy bánom is én akármivel, vakarják meg a szakállamat, s ha találunk benne valamit, ami a tisztaságot sérti, akkor aztán úgy tépiék ki szálankint.

Most a hercegné, még folyton nevetve így szólott:

— Sancho Panzának tökéletes igaza van, s ezután is igaza lesz mindenben. Tiszta ő és nem szorult semmi mosdatásra; s ha a nálunk dívó szokás nincs inyére, lelke rajta. Különben is ti, tisztaság szolgálai, nagyon illetlenül s meggondolatlanul, hogy azt ne mondjam, vakmerően viseltétek magatokat, amidőn egy ilyen embernek s ilyen szakállnak színaranyból készült tál és kanta helyett, meg a legfinomabb patyolattörülköző helyett famedencét és félfülűt hoztok, meg mosogató rongyot; de nem csoda, mert haszontalan bitangok vagytok, s mint afféle semmirekellők meg nem állhatjátok, hogy a kóbor lovagok fegyverhordóit ne bosszantsátok.

A kukták, de még maga a velük jött udvarmester is azt hitték, hogy a hercegasszony csakugyan komolyan beszél. Le is vették Sancho nyakáról menten a törülgető ruhát s irulva-pirulva elkotródtak.. Amint Sancho látta, hogy ettől, a — véleménye szerint főben járó — veszedelemtől megszabadult, odaborult a hercegné lábai elé s így szólt:

— Nagyúri asszonyoktól nagy jótéteményeket szokunk várni; azt, amit hercegséged velem ma tett, nem lehet kevesebbel meghálálni, minthogy azt kívánjam, bár kóbor lovaggá ütnének, hogy egész életemet ma-

gasságod szolgálatának szentelhessem. Paraszt vagyok, Sancho Panza a nevem, van feleségem, családom s fegyverhordó gyanánt szolgálók. Ha mindezek közül magasságodnak valamiben szolgálatára lehetek, gyorsabb lesz részemről az engedelmesség, mint hercegséged részeről a parancsolás.

— Meglátszik, Sancho, — viszonzta a hercegné — hogy kegyelmed az udvariasságot az udvariasság iskolájában tanulta; meglátszik, mondom, hogy ott nevelkedett föl Don Quijote úr kebelén, aki maga a született udvariasság s cerimoniaák, vagy amint kegyelmed mondja a cirimoniák virága. Isten tartsa meg az ilyen gazdát s az ilyen szolgát, amazzt a kóbor lovagság sarkcsillaga, emezt a fegyverhordói hűség fénycsillaga gyanánt. Kellen fel, derék Sancho, s udvariasságát én azzal akarom viszonzni, hogy férjemet a herceg urat megkérem, teljesítse be, amilyen gyorsan csak lehet, kegyelmednek a kormányzóság átadása felől tett ígéretét.

Itt a beszélgetésnek vége szakadt. Don Quijote szobájába vonult egy kevéssé pihenni, a hercegné pedig arra kérte Sanchot, hogy ha nem nagyon álmos, töltse a délutánt nála, udvarhölgyei körében egy hűvös, árnyas teremben. Sancho azt felelte, igaz ugyan hogy ő nyaranta délutánonként négy-öt óra folyásig is el-el szokott szundikálni, de ma minden erejét meg fogja feszíteni s ő hercegségének szolgálatára nem alszik, hanem kész lesz teljesíteni, amint parancsolnak. S azzal eltávozott.

A herceg új rendeleteket adott ki, hogy Don Quijoteval hogyan bánjanak mint kóbor lovaggal s egy hajszálra se térjenek el attól a bevett szokástól, amelyek szerint — állítólag — a hajdani kóbor lovagokkal bántak.

MUTHER RICHARD:

A festőművészet története

Fordította: LENGYEL GÉZA

Ez a könyv s ez a szerző általában különösen alkalmas arra, hogy híveket toborozzon, elméket s szíveket mozgasson meg s nyerjen barátokat a képzőművészet számára. Bár nyoma sincs benne az oktató hangnak és modornak, mégis azt hisszük, azokra sem tévesztheti el hatását, akiknek talán első művészettörténeti olvasmányuk, vagy akik szétszórt ismereteiket óhajtják általa összefoglalni s ébredező érdeklődésüket kielégíteni.
Nem fognak csalódni.

FÜGGELÉKÜL:

MAGYAR KÉPIRÁS

IRTA: LYKA KÁROLY

R É V A I - K I A D Á S

DOSZTOJEVSZKIJ

ÖSSZES MUNKAI Orosz eredetiből
Bevezető tanulmányokkal

SZABÓ ENDRE FORDÍTÁSÁBAN

A KIADÁS SORRENDJE.

Eddig megjelentek:

Karamazov testvérek. 3 kötet.

Földi Mihály bevezető tanulmányával.

Golyadkin úr hasonmása.

Benedek Marcell bevezető tanulmányával.

Megmértelyezettek. 2 kötet.

Schöpflin Aladár bevezető tanulmányával.

Emlékiratok a holtak házából.

Kárpáti Aurél bevezető tanulmányával.

Sajtó alatt:

Bűn és bűnhődés.

A félkegyelmű. 2 kötet.

Kuncz Aladár bevezető tanulmányával.

Megalázottak és megszorítottak.

Szegény emberek.

A kamasz.

Sztjepancsikovo és lakosai.

A játékos.

Az örökös férj.

Netocska.

A nagyváros homályából.

A kis hős.

A nagybácsi álma.

Fehér éjszakák

és összes kisebb elbeszélései.

R É V A I - K I A D Á S

JÓKAI BREVIÁRIUM

J ó k a i
eszméinek
káprázatos kalei-
doszkópja. — Még leg-
jobb ismerőst is ujságként
lepi meg és bilincseli le ez a
breviárium, amelynek gondolatait
maga Jókai válogatta ki
összes termeléséből és csoportosította érde-
kes tárgykörökbe, mint »Örven év visszhangját«.
Nő és férfi, szerelem, barátság, házasság,
család, hit és gondolkodás, szabadság,
haza, nemzetek, béke és háboru, po-
litikai és gazdaság, társadalom,
természet — mindezekről
kapunk gyönyörű, új,
bátor, erőteljes és
aktuális afo-
rizmákat

~

RÉVAI-KIADÁS

DANTE KOMÉDIÁJA

Pokol
Purgatorium
Paradicsom

BABITS MIHÁLY
FORDÍTÁSÁBAN

RÉVAI-KIADÁS

Révai Testvérek Irodalmi Intézet R.-T. Nyomdája Budapest, V., Ügynök u. 8.

Ayuntamiento de Madrid